

Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen diasporassa

**Elämää etnisen identiteetin ja
suomalaisen yhteiskunnan välissä**

Selene Peltonen

**Web Reports No. 10
Siirtolaisuusinstituutti
2005**

Selene Peltonen

**Somalinuorten
kulttuurisen identiteetin
muotoutuminen diasporassa**

Elämää etnisen identiteetin ja
suomalaisen yhteiskunnan välissä

Selene Peltonen: Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen diasporassa: elämää etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan välissä

Pro gradu- tutkielma 170s., lähdeluettelo ja 1 liite

Sosiologia

Kesäkuu 2004

Tutkielman aiheena on somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksen kohteena on Suomeen 1990-luvulla muuttaneet 15-28 -vuotiaat somalinuoret. Tutkimukseen osallistui yhteensä kahdeksan somalinuorta ja heistä puolet oli nuoria naisia ja puolet nuoria miehiä. He kaikki asuivat Turun alueella. Aineisto on koottu teemahaastatteluiden avulla ja kaikkia nuoria on haastateltu mahdollisimman syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti. Yhtä parihaastattelua lukuun ottamatta haastattelut on suoritettu yksilöhaastatteluina. Osaa nuorista on haastateltu useampaan otteeseen. Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostaa kulttuurintutkimuksen keskeiset kulttuurisen identiteetin muotoutumista koskevat teoriat. Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista on tarkasteltu sekä postmodernien identiteettiteorioiden että John Berryn esittämän perinteisen akkulturaatioteorian näkökulmista. Tutkimuksessa on selvitetty 1) muotoutuuko somalinuorten kulttuurinen identiteetti jonkin hybridisen identiteettikäsitteen mukaisesti, 2) voidaanko identifikaatioissa ja toiminnoissa erottaa transnationaaleja piirteitä, 3) voidaanko kulttuurisessa identiteetissä tunnistaa jokin Berryn akkulturaatiostrategioista, 4) eroaako kulttuurisen identiteetin muotoutuminen sukupuolen tai ikäryhmän mukaan 5) vaihteleeko suuntautuminen eri elämänalueilla, eikä voida erottaa selvää identiteettityyppiä. Berryn akkulturaatiostrategioita on käytetty metodologisena työvälineenä selvittäessä kulttuurisen identiteetin suuntauksia.

Tutkielman johtopäätöksenä on, että somalinuoret elävät kahden kulttuurin välissä ja joutuvat päivittäisessä elämässään ylittämään niiden välistä rajaa ja neuvottelemaan asemaansa somalialaisen ja suomalaisen kulttuurin välissä. Somalinuorten kulttuurista identiteettiä kuvaa *integraatio*, jossa olennaista on *hybridisyys eli jatkuva liike ja neuvottelu erilaisten kulttuuristen vaikutusten välillä*. Hybridinen liike on kuitenkin voimakkaasti *painottunut etniseen identiteettiin* ja somalialaisiin kulttuurisiin piirteisiin. Etnisen identiteetin ylläpidossa on *voimakas diasporinen suuntaus* ja siihen liittyy myös *transnationaalien yhteyksien ylläpito* muualla asuviin somaleihin. Diasporasuhteessa on paljon ”kuvitellun yhteisön piirteitä” ja etninen identiteetti rakentuu osin Somaliaan liittyneiden mielikuvien ja käsitysten varassa. Heidän asenteissaan ilmenee myös jossain määrin marginalisaation pelkoa suhteessa suomalaiseen työelämään ja sosiaalisiin suhteisiin suomalaisten kanssa. Somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä esiintyy myös joitain hybridisen ja itsenäisen identiteetin aineksia, sillä kaikki somalinuoret joutuvat neuvottelemaan kulttuurista identiteettiään erilaisten arvojen ja tapojen välillä ja nämä neuvottelut myös muuttavat nuorten käsityksiä ”aidosta somalialaisuudesta”. Kulttuurisen identiteetin painotuksen vaihtelevat eri elämänalueilla ja ne eroavat myös sukupuolen, maahan muuttoajan ja alaikäisten kohdalla myös maahanmuuttotavan mukaan.

Asiasanat: Kulttuurinen identiteetti, etninen identiteetti, somalinuoret, hybridinen identiteetti, postmoderni identiteettiteoria, diaspora, transnationaalit yhteydet, akkulturaatiostrategiat, integraatio, monikulttuurisuus, maahanmuuttaja, vähemmistö.

Sisältö

Johdanto	6
1. Kulttuurisen identiteetin käsite ja teoria kulttuurintutkimuksessa	8
1.1. Kulttuurin käsitteestä	8
1.2. Etnisyyden ja etnisen ryhmän käsitteet.....	14
1.3. Kulttuurisen identiteetin postmodernit tulkinnat.....	16
1.3.1. Kulttuurisessa rajatilassa eläminen: hybridiset identiteetit.....	19
1.3.2. Transnationaali toiminta ja identifikaatio	23
1.3.2.1. <i>Diaspora transnationaalien identifikaation erityismuotona</i>	24
1.3.2.2. <i>Hybridiset identiteetit vastarintana</i>	26
1.3.3. Monikulttuurisuus	27
1.4. Nationalismi ja fundamentalismi hybridiyden vastavoimina	28
1.4.1. Akkulturaatiostrategiat	30
1.4.2. Akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä	35
1.4.3. Kritiikkiä Berryn esittämästä kulttuurisen muutoksen teoriasta.....	39
2. Tutkielman pääkysymys, ongelmat ja hypoteesit	40
3. Metodien esittely	43
4. Aineistonanalyysi. Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen: neuvottelua etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan ristivedossa	46
4.1. Somalinuorten identiteettiasenteiden neuvottelua yksityisellä alueella	46
4.1.1. Perhe ja koti: identiteettiasenteen muotoutuminen perhettä ja kotia koskevassa puheessa.....	46
4.1.1.1. <i>Somalialainen perhe</i>	47
4.1.1.2. <i>Ajanvietto perheessä ja kotona</i>	48
4.1.1.3. <i>Sukupuolirollit perheessä</i>	51
4.1.1.4. <i>Suhde lapsiin ja vanhempiin</i>	56
4.1.1.5. <i>Diaspora: kaipuu Somaliassa olevaa perhettä ja yhteisöä kohtaan vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalimiesten puheissa</i>	61
4.1.2. Avioliitto.....	62
4.1.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen yksityisellä alueella	67
4.2. Julkisen ja yksityisen välissä: nuorten identiteettiasenteiden muotoutuminen sosiaalisten suhteiden alueella	68
4.2.1. Suhde toisiin somalialaisiin	68
4.2.1.1. <i>Naisten ja miesten maailmat</i>	69
4.2.1.2. <i>Klaanit</i>	73
4.2.2. Suhteet suomalaisiin: pyrkimystä osaksi yhteiskuntaa	77
4.2.2.1. <i>Suhde suomalaisiin alle 15-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalinuorten puheessa</i>	77
4.2.2.2. <i>Vähintään 18-vuotiaina muuttaneiden nuorten somalimiesten suhteet suomalaisiin: suomalaisten ja somalien erilaiset normit</i>	80
4.2.2.3. <i>Rasistiset kokemukset</i>	83

4.2.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen sosiaalisten suhteiden alueella	85
5. Identiteettiasenteiden neuvottelua julkisella alueella: somalinuorten asennoituminen suhteessa yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin, koulutukseen ja työhön	88
5.1. Koulutus.....	88
5.1.1. Vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneiden nuorten somalimpiesten Suomen kielen opiskelu ja koulutus Suomessa.....	89
5.1.2. Koulutukseen asennoituminen korkeintaan 15-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalinuorten puheessa	90
5.2. Työ.....	97
5.2.1. Asennoituminen työhön	98
5.2.2. Työ kanavana suomalaiseen yhteiskuntaan: tarkastelun kohteena vähintään 18-vuotiaina saapuneet nuoret somalimiehet	99
5.2.3. Työttömyydessä marginalisaation uhkaa: etnisyyden ja suomalaisen koulutuksen puute työllistymisen esteenä.....	101
5.2.4. Diasporinen suhtautuminen työhön ja koulutukseen	104
5.2.5. Etninen identiteetti työelämässä	106
5.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen julkisella alueella	107
6. Identiteettiasenteiden neuvottelua etnisellä kentällä.....	110
6.1. Kieli.....	110
6.1.1. Nuorten suhtautuminen somalin kieleen.....	110
6.1.2. Somalinuorten suhde suomen kieleen.....	117
6.2. Uskonto: somalinuorten suhde islamilaisuuteen	121
6.2.1. Islam elämän punaisena lankana	121
6.2.2. Uskonto pakottavana moraalisenä kehyksenä	122
6.2.3. Islam vahvana osana etnistä ja kulttuurista identiteettiä	123
6.3. Suhde Somaliaan ja somalialaisuuteen: diasporinen asenne nuorten puheessa	126
6.3.1. Somalia perheet yhdistävänä ”alkukotina” ja transnationaalit yhteydet somaleihin.....	126
6.3.2. Somalia kotimaana ja etnisen identiteetin lähteenä.....	128
6.4. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen suhteessa etniseen identiteettiin.....	131
7. Johtopäätökset.....	133
Lähdeluettelo.....	150
LIITE. Haastatteluiden teema-alueet.....	154

Johdanto

Somalit saapuivat Suomeen pääasiassa 1990-luvulla Somaliassa puhjenneen sisällissodan seurauksena. Heistä suurin osa muutti maahan turvapaikanhakijoina. Somalit muodostavat Suomen oloissa poikkeuksellisen suuren maahanmuuttajaryhmän. He muodostavat sekä fyysiseltä olomuodoltaan että kulttuurisilta piirteiltään näkyvän vähemmistöryhmän. Somalit ovat pitkiä ja hoikkia, joten heidät erottaa melko helposti muista afrikkalaisperäisistä maahanmuuttajista, joita Suomessa ylipäätään on melko vähän. Myös somalien kulttuuriset ja uskonnolliset pukeutumistavat ovat herättäneet huomiota, sillä Suomessa asuvat somalinaiset pukeutuvat pitkiin hameisiin ja päätä peittäviin huiveihin, mikä on Suomessa melko harvinaista.

Näkyvänä ja erottavana vähemmistöryhmänä oleminen luo omat paineensa yhteiskuntaan sopeutumiselle, sillä erottuminen valtaväestöstä tekee kulttuuriset eroavuudet näkyviksi ja kommentoitaviksi, ja vähemmistöön kuuluva joutuu myös itse kommentoimaan ”erilaisuuttaan” ja muovaamaan identiteettiään erilaisuuden kokemusten kautta. Lisäksi somalit ovat joutuneet kohtaamaan monenlaisia ennakkoluuloja suomalaisten taholta. Ennakkoluulot ovat osittain johtuneet somalien erilaisista kulttuurisista ja uskonnollisista arvoista ja tavoista. He ovat edustaneet suomalaisille toisaalta afrikkalaisuutta ja toisaalta islamin uskontoa, jotka molemmat on pitkään esitetty ja koettu länsimaiselle ajattelulle vastakohtaisena ja vieraana, Toisena.

Ennakkoluuloja on lisännyt somalien kokeminen elintasopakolaisina. Somalien saapuesssa Suomeen 1990-luvun alkuvuosina, maa vajosi yhteen pahimmista taloudellisista lamistaan, mikä loi otollisen kasvualustan muukalaisvihamielisyydelle. Suomalainen media vaikutti tällaisten käsitysten syntymiseen voimakkaasti (ks. Tiilikainen 2003). Somalian sisällissotaa ei pidetty todellisena perusteena maastapakoon, vaan somalien arveltiin muuttaneen Suomeen hyötyäkseen pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta ja sen tarjoamista taloudellisista eduista. Somaleja koskevissa lehtijutuissa käsiteltiin lähinnä somalien aiheuttamia ongelmia. Kun tiedotusvälineissä kerrottiin somalien suuresta työttömyydestä ja heidän tekemistään rikoksista, käytettiin retoriikkaa, jossa somalit esitettiin laiskoina ja pahantahtoisina. Rikoksenteijän ja työttömien kansalaisuus tuotiin esiin jo jutun otsikossa. Ennakkoluulot ja somalien kokeminen kulttuurisesti vieraana ovat osaltaan vaikeuttaneet somaliaalaisten sopeutumista ja oman paikan rakentamista suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tässä tutkielmassa tarkastellaan somalinuorten sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan ja kulttuurisen identiteetin muotoutumista maanpakolaisuuden, suomalaisen yhteiskunnan sosialisatioprosessien (ja integraatiopolitiikan), etnisen identiteetin ja vierauden kokemusten ristivedoissa. Somalinuoret ovat nuorina maahanmuuttajina erilainen tarkastelukohde kuin vanhempien somalien sukupolvi. Heidän identiteettinsä ei ole samalla tavalla ”valmis” kuin vanhemmalla väestöllä. Nuoret ovat avoimempia muutoksille ja ympäristön vaikutuksille. Tutkielmassa tarkastellaankin, millä tavoin hyvin toisenlaisesta yhteiskunnallisesta, kulttuurisesta ja uskonnollisesta ympäristöstä tulevat somalinuoret kokevat itsensä ja tulevaisuutensa suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa asuvien somalilapsien ja –nuorien suuri määrä suhteessa vanhempaan somaliväestöön tekee asiasta erityisen kiinnostavan myös tulevaisuuden kannalta (ks. Tilastokeskus 2003). Tutkielman tarkoitus on myös osaltaan lisätä suomalaisten tietoutta somaleista ja mahdollisesti tätä kautta vähentää heihin kohdistuneita ennakkoluuloja ja hälventää vierauden kokemusta.

1. Kulttuurisen identiteetin käsite ja teoria kulttuurintutkimuksessa

1.1. Kulttuurin käsitteestä

Kulttuuri on alun perin tarkoittanut maanviljelyä. Antiikin Kreikassa käsitteellä *colere* (lat.) viitattiin maanviljelyyn ja puutarhanhoitoon. 1700-luvulla kulttuurin käsite alkoi merkitä eurooppalaisten elämäntapojen ja arvojen muodostamaa kokonaisuutta ja sillä on pitkään ollut arvottava ja luokitteleva ominaisuus. Kulttuuri on myös liittynyt valtakäyttöön ja sen terminologiaan monissa historian vaiheissa. Esimerkiksi *kolonialismin* käsite palautuu samaan kantasanaan. (Knuuttila 1994.)

Kulttuurin käsite on ongelmallisen monimerkityksellinen. A. L. Kroeber, ja Clyde Kluckhohn luettelivat 1950-luvulla 161 kulttuurin määritelmää. Vuodelta 1871 peräisin oleva määritelmä, jonka esitti kulttuuriantropologian perustajan pidetty E. B. Tylor kuuluu seuraavasti:

’Kulttuuri tai sivilisaatio... on se kompleksinen kokonaisuus, joka käsittää tiedon, uskon, taiteen, lain, moraalin, tavat ja mitkä tahansa muut ihmisen yhteisönsä jäsenenä hankkimat taidot ja tottumukset.’ (Taylor 1871: 1, ref. Manninen 1989: 29.)

Funktionalistisessa perinteessä ei tehty pitkään aikaan eroa sosiaalisen ja kulttuurisen välille, vaan kulttuuria pidettiin sosiaalisena perintönä. Kulttuuriantropologi Clifford Greetz erotti käsitteet toisistaan korostaen, ettei kulttuuria voida palauttaa kokonaan sosiaaliseen. Hänen mukaansa ihmisten maailmankuva oli kulttuurin muovaama, arvojen ja symbolien järjestelmä, joka ohjaa ihmisten toimintaa. Sosiaalinen on puolestaan luoteeltaan vuorovaikutuksellista ja merkitsee ihmisten toimia sosiaalisten verkostojen puitteissa. (Manninen 1989: 29.) Nykyisen kulttuurintutkimuksen määritelmän mukaan kulttuuri on ihmisille ominaista, jotakin ihmisten tekemää, ilmaisemaa tai ajattelemaa. Arkikielessä usein erotetaan ihmisten muovaama kulttuurimaisema ”koskemattomasta” luonnonmaisemasta. (Knuuttila 1994: 9.)

Antropologiassa on tavallisesti ajateltu kulttuurien ilmenevän jonkin yhteisön (ryhmän tai kansan) elämäntavan henkisinä, aineellisina ja sosiaalisina käytäntöinä. Tämä sisältää ajatuksen eri kulttuurien ja kulttuurimuotojen autonomisesta erilaisuudesta. Lähestymistavan yhteiskunnallista tulkintaa on viime vuosikymmeninä edustanut erityisesti brittiläinen kulttuurintutkimus, jonka tunnettuja edustajia ovat E. P. Thompson, Raymond Williams, R. Hoggart, Paul Willis ja Stuart Hall. (Knuuttila 1994: 10-11.)

Kulttuurin käsite on moniulotteisuutensa ja epämääräisyytensä vuoksi ollut pitkään kiistojen kohteena kulttuurintutkimuksen piirissä. Sitä on kokonaisuudessaan arvioitu uudelleen viime vuosikymmenien aikana. Perinteisesti kulttuurilla on tarkoitettu jotain pysyvää, joka on säilynyt jonkin ryhmän tai aikakauden piirteenä tai kulttuurisena materiaalina. Nykyisin käsitettä käytetään enemmän kuvaamaan jotain, mitä jokin sosiaalinen ryhmä käyttää hyväkseen tehdäkseen eroa oman ryhmänsä ja muiden ryhmien välille, ja tähän viitataan ensisijassa termillä kulttuurinen (cultural).

Keskeistä kulttuurin käsitteen muutoksessa on ollut eron tekeminen vanhan kulttuurikäsitteen staattiseen luonteeseen. Nykyisin käytetään enemmän käsitettä kulttuurinen viittaamaan niihin kulttuurisiin piirteisiin, joita joillain ihmisillä tai ihmisryhmillä on. *Kulttuurin* käsitteellä viitataan enemmän pysyväksi oletettuun, jollain tavalla itsenäiseen ja käsin kosketeltavaan kulttuuriainekseen.

Perinteistä kulttuurin käsitettä pidetään essentialisoivana, kulttuurit yksinkertaistavana ja homogenisoivana lähestymistapana. Perinteisen käsityksen mukaan kulttuuri onkin oletettu pysyväksi ja konkreettiseksi entiteetiksi, jota voidaan tarkastella esimerkiksi ihmisten vaatetuksen, ruokailutapojen tai muiden konkreettisten ilmiöiden perusteella. Kulttuuri on kuviteltu jollain tavalla itsenäiseksi toimijaksi, joka ”tekee asioita”. (Anttonen 1999.)

Nykyään suosituimpi kulttuurisen käsite viittaa puolestaan niihin ajatustapoihin, joilla käsitteellistetään uskomuksia, käytäntöjä, jatkumoa ja muutoksia. Kulttuuriset käytännöt ovat prosesseja, eivät staattista ainesta. Kulttuurisella viitataan myös kulttuuriseen monimuotoisuuteen, joka on vastakkainen homogenisoivan perinteisen kulttuurikäsitteen kanssa. Kulttuurin itsenäinen olemassaolo on myös haluttu kyseenalaistaa mm. toteamalla, ettei kulttuuri voi ajatella, sillä se on itsessään ajatusten tuotos. (Anttonen 1999: 196-210; Goodenough 1994: 267.)

1900-luvun puolivälissä tutkijat alkoivat kritisoida myös kulttuurin ja etnisyyden käsitteiden yhteen liittämistä. Käsitteitä oli siihen asti käytetty toistensa synonyymeina, sillä kulttuurin ja etnisyyden oletettiin olevan yhteneviä ja toisiinsa liittyneitä kokonaisuuksia. Etnisillä ryhmillä ajateltiin olevan erilaisia kulttuurisia piirteitä, joiden perusteella niitä voitaisiin luokitella ja erotella.

Frederik Barth halusi 1960-luvun lopussa erottaa kulttuurin käsitteen staattisesta kulttuuriaineksesta eli materiaalista ja kulttuuripiirteistä. Hänen mukaansa kulttuurit eivät ole selkeärajaisia ja homogeenisiä, vaan muuttuvia ja toistensa kanssa vuorovaikutuksessa olevia yksiköitä. Barth nosti kulttuuriaineksen tutkimuksen tilalle etnisten ryhmien vuorovaikutuksen tutkimisen. Hänen mukaansa oli mielenkiintoisempaa tutkia, millä tavalla etniset ryhmät vetivät rajalinjoja toisiinsa nähden ja pyrkivät näitä ylläpitämään. Barthin mukaan etnisyydessä ei ollut kyse staattisuudesta, vaan sosiaalisten ryhmien interaktiosta. (Anttonen 1999: 220-224; ks. myös Barth 1969.)

Barthin vaikutuksesta syntyneen ”barthilaisen vallankumouksen” seurauksena etnisten suhteiden tutkimuksessa kohteeksi otettiin ryhmän piirteiden sijaan sosiaaliset prosessit.. Barthia on toisaalta arvosteltu ahistoriallisuudesta. Etnisyyden luonne eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnissa ja konteksteissa vaihtelee suuresti, joten vuorovaikutusprosesseja on vaikea ymmärtää, jollei ymmärrä niitä konteksteja, joissa ne syntyvät. (Eriksen 1991: 127-128.) Toiseksi kritiikin kohteena on ollut Barthin käsitys, että etniset ryhmät ovat kulttuurisesti tyhjiä astioita. Barth on myös itse myöhemmissä kirjoituksissaan käsitellyt ongelmaa mm. tarkastelemalla kulttuuristen merkitysten omaksumiseen liittyviä prosesseja (Barth 1994: 355; Anttonen 1999: 224-225).

Norjalainen sosiaaliantropologi Thomas Hylland Eriksen (1991) kritisoi barthilaista näkemystä etnisistä ryhmistä kulttuurisesti tyhjinä astioina, joiden kiinnostavuus on ainoastaan niiden sosiaalisessa luonteessa eli etnisten ryhmien välisessä vuorovaikutuksessa. Barthilaisen käsityksen mukaan vuorovaikutus toimii siltä pohjalta, miten ryhmät määrittelevät kokemaansa kulttuurista erilaisuutta suhteessa toisiinsa. Vuorovaikutuksessa käytetään kulttuurisia piirteitä, mutta ne voivat olla mielivaltaisesti valittuja, eikä niiden sisällöllä itsessään ole merkitystä, ainoastaan tavalla, jolla niitä käytetään. Vuorovaikutuksessa käytetään kulttuurisia piirteitä poliittisessa mielessä tukemaan omia tarkoitusperiä ja estämään toisten ryhmien kilpailua samoista resursseista.

Eriksen tuo (1991) esiin, kuinka tällainen lähestymistapa on riittämätön selittämään erilaisia vuorovaikutustilanteita, jotka formalistisesti katsottuna näyttävät samantyyppisiltä, mutta lopulta eroavat paljonkin toisistaan. Eriksen nostaakin esiin kontekstin merkityksen etnisten suhteiden tutkimuksessa. Tämä konteksti saattaa vaihdella huomattavasti ja muokata merkityksiä, joita samantyyppisille vuorovaikutustilanteille saatettaisiin ilman tilannetajua antaa. Esimerkiksi hymyily ja nyökyttely voivat merkitä toisissa vuorovaikutustilanteissa hyväksyntää ja ymmärrystä ja toisessa yhteydessä (esimerkiksi monissa aasialaisissa vuorovaikutustilanteissa) taas ymmärtämättömyyttä ja hämmennystä.

Merkityksen antoon vaikuttaa Eriksenin käsityksen mukaan se kulttuurinen aines, johon etnisten ryhmien erilaisuuden määrittely ja perustelut pohjautuvat. Hän korostaa, ettei etnisissä vuorovaikutustilanteissa voida käsitellä kulttuurisia piirteitä mielivaltaisesti, vaan perustelut pohjautuvat johonkin koettuun todellisuuteen, jota itsessään on myös tutkimuksen kannalta tärkeä ymmärtää. Ilman kulttuuristen piirteiden merkitysten ymmärtämistä ei voida käsittää, minkä vuoksi erilaisissa tilanteissa ja yhteiskunnissa etniset vuorovaikutustilanteet saavat niin erilaisia merkityksiä.

Eriksenin mukaan kulttuurista ainesta voidaan tarkastella esimerkiksi wittgensteinilaisten kielipelien avulla. Hänen erottaa kielipelin erilaiset tasot: 1) yhdenkielenpeli, 2) ristikkäin menevät kielipelit ja 3) yhteismitattomat kielipelit. Kulttuuria voidaan käsitteellistää ja käyttää tutkimuksellisesti kielipelin käsitteen avulla. Tulee ymmärtää, että *kulttuuri on kielipelinä opittu ja sisäistetty merkitys, joka on sidoksissa aikaan, tilaan ja kulloisenkin tapauksen erityispiirteisiin, ja on yhteydessä muihin vastaaviin peleihin.* (Eriksen 1991:131-132.)

Kulttuuri ei ole Erikseninkään käsityksen mukaan jonkin ryhmän omaisuutta, mutta se ei ole myöskään redusoitavissa sosiaaliin suhteisiin. Eriksen tarjoaa kulttuurin tutkimukseen syntetisoivan ja prosessuaalisen viitekehyksen, jonka avulla voitaisiin käsitellä kulttuurin duaalista luonnetta (Khan 1992). Eriksenin tulkinta on, että kulttuuri on luonteeltaan kaksinkertaista samantapaisesti kuin Giddensin kaksinkertaisen rakenteen käsitteessä. Giddens kuvaa sosiaalisia rakenteita kaksitahoisiksi. Hänen mukaansa sosiaaliset rakenteet ovat sekä inhimillisen toiminnan aikaansaannoksia että tuon aikaansaamisen välikappaleita. Giddens näkee yksilön aktiivisena toimijana, joka teoillaan uusintaa sosiaalisia rakenteita. Uusintaminen tapahtuu sääntöjen rikkomisesta huolimatta, sillä toiminta on yhteiskunnan rakenteellisten piirteiden, järjestyksen ja konventioiden kannattamaa. (Giddens 1975; ks. myös Ilmonen 2000: 318.)

Kulttuurin kaksinkertaisuus tarkoittaa, että kulttuuri tarjoaa välttämättömän kehyksen, jossa toiminta voi olla merkityksellistä, ja samanaikaisesti se on riippuvainen intentionaalista toiminnasta, joka tuottaa sen uudelleen. Intentionaalinen toimijuus on kulttuurin säilyvyyden ja myös muutoksen kannalta keskeinen tekijä. (Eriksen 1991: 127-144.) Eriksen esittää, että etnisesti spesifinen kulttuurinen universumi voidaan tulkita suunnilleen habituksen käsitettä vastaavaksi. (Eriksen 1992; ks. myös Bourdieu 1998.)

Erikseniä on kritisoitu hänen kulttuurin tutkimukseen tarjoamiensa käsitteiden epätasällisyydestä. Kontekstin ja merkityksen käsitteitä ei ole selvitetty tarkasti: mitä niillä täsmällisesti tarkoitetaan ja miten niitä tulisi käyttää kulttuurin tutkimuksen analyyseissa? Eriksenin mallissa ei myöskään huomioida valtasuhteita kulttuurin merkityksellistämässä. Eriksen ei selitä, miten merkitykset sisäistetään ja kuinka ne tulevat kulttuurisiksi. Hän implisiittisesti viittaa prosessiin sosialisaatiota vastaavana prosessina. Aisha Khanin (1992) mielestä sosialisaation käsitteessä on kuitenkin paremmin huomioitu valtasuhteiden merkitys.

Eriksenin mallin heikkoutena voidaan pitää myös perustavana lähtökohtana olevaa näkemystä ristiriitaisista instituutioista ja arvoista ja niiden vaikutuksesta kielipeliin. Eriksen ei myöskään erottele erilaisia konteksteja, vaan pitää niitä keskenään samanarvoisina ja keskenään verrattavina. Kuitenkin esimerkiksi poliittinen konteksti ja työelämäkonteksti saattavat erota toisistaan huomattavasti. Samoin häneltä jää huomioimatta se, että eri tilanteissa vaikuttavat intressit eivät ole välttämättä keskenään tasa-arvoisia. (Khan 1992.)

Ward E. Goodenough on yrittänyt hahmottaa toimivaa kulttuuriteoriaa, jonka avulla olisi mahdollista tutkia analyyttisesti ja hedelmällisesti erilaisten ihmisryhmien kulttuuria. Hänen mukaansa ihmiset eroavat kiistämättä puhetavoissaan, käytöksessään sosiaalisissa järjestelyissään ja uskon ilmauksissaan. Yleensä antropologit käyttävät näiden sisällöllisten erojen selittämiseen kielen ja kulttuurin käsitteitä. Goodenoughin mukaan kulttuurisen ymmärtämiseen liittyvät ongelmat eivät ole käytetyissä käsitteissä itsessään, vaan siinä, ettei riittävästi ymmärretä sisältöjä, joihin käsitteet viittaavat. (Goodenough 1994: 262-263.)

Kulttuurin ja kielen tutkimisessa on hänen mielestään kysymys samankaltaisesta asiasta: pyrkimyksestä luoda teorioita ja malleja käsityksistä, joita ihmiset ovat rakentaneet kokemuksistaan. Tarkoituksena ei ole ainoastaan kuvata ihmisten käsityksiä, vaan selvittää, mikä niiden takana vaikuttaa. Goodenoughin mielestä kulttuurintutkimuksessa vallitsee usein väärinymmärrys juuri tästä asiasta. Tulkinnoissa, joissa esitellään ryhmän käsitystä omasta kulttuuristaan (emic) käytetään termejä, joilla ryhmän jäsenet itse kuvaavat asioita. Todellinen analyysi porautuu siihen, mistä eeminen kuvaus rakentuu. Tällöin saadaan malli siitä, mitä tulee tietää voidakseen toimia niillä standardeilla, joiden mukaan yhteisöön socialisaation kautta kasvaneet käyttäytyvät. (Ks. myös Alasuutari 1999.)

Goodenoughin käsitys on, että kulttuurit ovat juurtuneet ennen kaikkea ihmisten toimintaan, eivät yhteiskuntaan. Hän puhuu kulttuurisesta maskista (cultural makeup), joka on sekoitus yhteiskunnassa ihmisiä ohjaavista odotuksista ja käsityksistä, jotka liittyvät erilaisiin toimintoihin. Voidakseen toimia yhdessä ihmisillä täytyy olla joitain yhteisiä käsityksiä asioiden suorittamisesta. Yhteiskunnassa on lukuisia erilaisia toimintoja, jotka ovat keskenään erilaisia, mutta joihin osallistuvat ihmiset jakavat käsityksiä oikeista ja vääristä toimintatavoista kunkin toiminnon kohdalla. Näistä käsityksistä muodostuu kulttuurinen maski. (Goodenough 1994: 262-273.)

Viimeaikaisissa kulttuurin tutkimuksen suuntauksissa on korostettu kulttuurisen dynaamista ja liikkuvaa luonnetta. Nykytulkintojen mukaan kulttuurinen on jatkuvassa muutoksen tilassa ja kulttuurinen tulisi enemmän ymmärtää erilaisuuden organisaationa kuin jaettuna yhtenäisyytenä (Borofsky 1994: 314). Borofskyn mukaan tulisi siirtyä sisällön analyysistä prosessuaalisempaan kulttuurintutkimukseen, jossa fokuksessa olisivat sukupolvikysymykset, säilyttämiseen liittyvät aspektit ja erilaisuuden käsitteleminen. Borofskyn mukaan sekä hän että Barth pitävät kulttuurisen erilaisuuden selittämisessä keskeisenä sen selittämistä, kuinka (kulttuurinen) tietämys hankitaan, säilytetään ja siirretään. (Borofsky 1994: 315; Barth 1994:354.)

Kulttuurintutkimuksen uusissa käsitteissä pyritään tavoittamaan kulttuurisen liikkuvaa luonnetta. Keskeisinä kysymyksinä voidaan pitää sen tarkastelua, kuinka jatkuvuus ja muutos menevät ristikkäin, kuinka kulttuuriset yksiköt ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa eri aikakausina, sekä kulttuurisen käsitteen poliittisen luonteen tarkastelua. Kulttuurin politisoituminen liittyy kulttuuriseen liikkuvuuteen. Kulttuurista aspektia käytetään ryhmiä yhdistävänä symbolina toisia ryhmiä vastaan käydyissä diskursseissa. Se on valtaistamisen (empowerment) väline. Kulttuurisesta aspektista on tullut poliittinen asia, joka liittyy laajempiin poliittisiin prosesseihin. Kysymyksistä, mitä kulttuurinen on ja kenellä on oikeus sen määrittelyyn ja kulttuurisen piiriin kuulumiseen on tullut tärkeitä poliittisten väittelyiden ja kiistojen kohteita.

1900-luvulla kulttuuriryhmän ja erityisesti etnisen ryhmän käsitteet ovat olleet tehokkaassa käytössä erilaisten vähemmistöryhmien vaatimuksissa. Taustalla on länsimaiden harjoittamien vähemmistöpolitiikkojen muodot, jotka ovat mahdollistaneet tämänkaltaisen kulttuurin ja etnisyyden politisoitumisen. (Anttonen 1999: 210-212, 244-248.)

Kulttuurintutkimuksen piirissä on jouduttu kohtaamaan uusia tilanteita, joita ilmenee postmoderniksi ajaksi kutsuttuna aikakautena. Clifford Geertz (1994) toteaa, että elämme ajassa, joka on olennaisilta osiltaan erilainen kuin aiemmat: kulttuuriset rajat kohtaavat toisensa yhä arkipäiväisemmissä tilanteissa, ja ihmiset voivat olla tietoisia maailmanlaajuisista tilanteista ja uutisista. Elämmekin hänen mukaansa kulttuurisessa kollaasissa, joka koostuu erilaisista kulttuurisista aineksista.

Geertz huomauttaa, että kautta aikojen on tapahtunut kulttuurista vuorovaikutusta ja kohtaamista, jonka tuloksena kulttuuriset ainekset ovat sekoittuneet ennemmin kuin lähentyneet toisiaan. Johonkin tiettyyn aikakauteen ja paikkaan liitetyt kulttuurisesti näennäisesti johonkin yhtenäiseen ajattelutapaan kuuluneet alueet eivät aiemminkaan ole olleet homogeenisia, vaan sisältäneet kulttuurisesti erilaisia aineksia. Nykyisessä ajassa kulttuurinen vuorovaikutus ja rajojen kohtaaminen ovat kuitenkin jollain uudella tasolla sekä määrällisesti että nopeudeltaan; ne ovat äärimmäisiä ja universaaleja.

Viime aikoina kulttuurin tutkimuksessa on tarkasteltu kulttuurista *hybridisaatiota*, jolla kuvataan postmodernissa ajassa ilmeneviä kulttuurisia muutoksia. Hybridisaatio käsitetään ilmiönä, jossa erilaiset ryhmäuskomukset sulautuvat maailman talousjärjestelmään liittyvien uskomusten kanssa sillä tavoin, että tulos on ”alkuperäisistä” uskomuksista erillinen. Transnationaalit kulttuurit puolestaan voidaan nähdä sillanpäinä toisiin alueellisiin kulttuureihin. (Borofsky 1994: 318.)

Hybridisaatiolla viitataan kulttuuriseen sekamuotoon ja sekoittumiseen. Ajatus pohjaa uuteen *kulttuurisen* käsitykseen, jonka mukaan kulttuuriset piirteet ja arvot ovat jatkuvassa muutoksessa ja prosessissa. Koska kulttuurinen ei ole luonteeltaan pysyvää ja staattista, vaan vuorovaikutuksellista ja muuttuvaa, on kulttuurinen olemukseltaan enemmän hybridi, sekamuoto, kuin pysyvä osin aineellinen *kulttuuri*. (Anttonen 1999: 202; ks. myös Hall 1992: 310-314.)

Hybridisaation nouseminen keskeiseksi tarkastelukohteeksi liittyy myös maailmantalouden globalisaatioon ja kansallisvaltioiden murenemiseen. Kansallisen kulttuurin yhtenäisyyden merkitys vähenee talouden vapautuessa kansallisvaltion rajoituksista. Talouden vapautumisella on suuri merkitys, koska länsimaat elävät markkinataloudessa, jossa taloudella on keskeisin rooli ihmisen toiminnan ohjaajana ja määrittäjänä. Taloudellinen ja sotilaallinen mahti merkitsevät tässä talous- ja yhteiskuntajärjestelmässä maailman herruutta. Talouden globalisaation kautta globaalit markkinat alkavat ohjata valtioiden ja yksittäisten ihmisten toimintaa. Kulttuuriset merkitykset pirstoutuvat ja toisaalta yhdenmukaistuvat markkinoiden hetkellisyyden ja homogeenisuuden sekä markkinoista riippumattomien arvojen (kuten uskonnollisten tai muiden ei-aineellisten arvojen) ristikkäisvedossa. (Beck 1999; Ahponen 2001: 161-170.)

Hybridisaation kulttuurissa ja kollaasimaisessa maailmassa etnosentrismi aiheuttaa toisentyypisiä ongelmia kuin tilanteissa, joissa kulttuurisesti toisistaan eroavat ryhmät saattoivat elää melko vähäisessä vuorovaikutuksessa keskenään. Kulttuurisesti erilaisiin tilanteisiin liittyy helposti myös moraalinen näkökohta. Etnosentrismistä tulisi löytää tie ulos, jotta kollaasimaisessa maailmassa olisi hedelmällistä elää. Tämä vaatii mielen muuttamista pois etnosentrismistä kohti erilaisten arvojen ja tapojen hyväksymistä.

Geertz toteaa, että todelliset minuuden rajat määrittyvät eritavalla ajattelevien ihmisten väliin jäävissä aukoissa (gaps). Hänen mielestään mahdollinen keino elää kollaasimaisessa maailmassa on pyrkiä ymmärtämään eri tavalla ajattelevien ihmisten lähtökohtia. Ymmärtämisellä hän ei tarkoita samanmielisyyttä tai sitoutumista. Rauhanomaiseen rinnakkaiseloon (ja limittaiseen eloon) pyrkivän ymmärtävän ajattelutavan tulisi lähteä liikkeelle siitä tilasta, joka jää erilaisten ajattelutapojen väliin. Tätä tilaa tulisi tutkia ja pyrkiä ymmärtämään toisten erilaisia lähtökohtia. (Geertz 1994: 454-467.)

1.2. Etnisyyden ja etnisen ryhmän käsitteet

Etnisyyden tutkimus on tullut keskeisemmäksi yhteiskuntatieteiden alueella 1960-luvulta lähtien, jolloin monet entiset kolonialisoidut maat rakensivat uusia valtioita maailmankartalle. Etnisyyden tutkimisen tärkeys korostui erityisesti sosiologian ja sosiaalipsykologian tieteiden alueilla. Etnisyys miellettiin tuohon aikaan positiiviseksi johonkin ryhmään kuulumisen tunteeksi (Spoonley 1993). Lisäkiinnostusta etnisyyden tutkimiseen yhteiskuntatieteiden parissa lisäsi mm. Eurooppaan kohdistunut muuttoliike entisistä siirtomaista. Siirtolaisten nähtiin muodostavan poliittinen, kulttuurinen ja identiteettiin liittyvä ongelma. Etnisyyden ja etnisten ryhmien merkitys tutkimuskohteena ja yhteiskunnallisia ilmiöitä selittävänä tekijänä nousi luokan ja sukupuolisten selitysmallien rinnalle. (Guibernau & Rex 1997:1-2.)

Etnisyyden käsitteestä on kuten kulttuurinkin käsitteestä kiistelty kautta aikojen tutkijoiden keskuudessa. Kulttuurin ja etnisyyden käsitteet samaistettiin pitkään toisiinsa ennen niiden erottamista ja erilleen määrittelyä 1900-luvun puolivälissä. (Anttonen 1999: 213-234.) Etnisyyden käsite on kiinteässä yhteydessä etnisen ryhmän käsitteen kanssa. Ihmisiä, joilla on yhteinen etninen perintö kutsutaan *etniseksi ryhmäksi*. Myös kollektiivinen tiettyihin paikkoihin kiinnittyminen liitetään etnisyyden määreisiin (Johnson 1995, 99-100; Hall 1999:5.)

Etnisyyden käsitteellä tarkoitetaan *yhteisestä kulttuurista ja elämäntavasta muodostuvaa kokonaisuutta*. Etnisyys tarkoittaa jaettua kulttuuriperintöä (Smith 1995: 473; Hall 1999: 5). Yleisesti ottaen etnisyyden ja etnisen ryhmän käsitteillä tarkoitetaan perustavaa laatua olevaa sosialisaatiota, joka perustuu oletukseen yhteisestä historiallisesta alkuperästä ja pitää sisällään yhteisen kulttuurin, kielen tai uskonnon. Etnisenä ryhmänä pidettävää joukkoa voi lisäksi yhdistää yhteiset traditiot, arvot ja symbolit; kirjallisuus, kansaperinne, ja musiikki; ruokatottumukset; työllisyysmallit; erityiset poliittiset intressit; *erityiset instituutiot*, jotka palvelevat ja ylläpitävät ryhmää; ryhmän sisäinen erillisyyden tunne ja ryhmän ulkopuolisten tietoisuus ryhmän erillisyydestä. Etnisillä ryhmillä on usein myös endogamiaan kehottava ideologia. (Eriksen 1997: 37-39; Smith W.L. 1995: 473; ks. myös Smith A.D. 1997: 27-33.)

Etnisyys erotetaan sukulaisuuden käsitteestä, jos sukulaisuudella tarkoitetaan biologista periytyvyyttä. Termi on peräisin kreikan kielen sanasta *ethnos*, jolla voidaan tarkoittaa kansaa (people) tai valtiota (nation). (Smith 1995: 473; ks. myös Smith A.D. 1997: 27-33.) Etnisyys on kuitenkin tärkeää erottaa nationalismiin, rodun ja luokan käsitteistä, joihin se usein viittaa, mutta jotka pohjimmiltaan merkitsevät eri asioita. (Eriksen 1997: 33-42.)

Etnisyyttä pidettiin aiemmin kuten kulttuuriakin jonkin sosiaalisen ryhmän ominaisuutena. Monet etnisyyden tutkijat kyseenalaistivat 1900-luvun puolivälissä ”barthilaisen valankumouksen” jälkeen etnisyyden jonkin ryhmän ominaisuutena. Etnisyydentutkimuksessa ei oltu enää kiinnostuneita kulttuurisesta aineksesta ryhmän sisällä, vaan etnisyyttä oletettiin ”tyhjäksi astiaksi”. Tämän seurauksena tutkimuksessa ei pitkään aikaan oltu kiinnostuneita kulttuurista tai kulttuurisista piirteistä, sillä etnisyyttä ruvettiin tarkastelemaan sen kautta, kuinka sosiaalinen ryhmä määrittelee itseään suhteessa toisiin ryhmiin. Viimeaikaisessa etnisyyden tutkimuksessa kulttuurin käsite ja kulttuuriset piirteet (cultural stuff) ovat uudelleen nousseet kiinnostuksen kohteeksi. Tutkimuksessa on keskitytty siihen, miten etniset ryhmät käyttävät kulttuurisia piirteitä ja symboleita hyväkseen määritellään ryhmänsä rajoja suhteessa toisiin ryhmiin. (Ks. Barth 1969: 9-38; Anttonen 1999: 213-234.)

Eriksenin (1997) mukaan etnisyyttä määritellään nykyään sosiaalisten suhteiden yhdeksi piirteeksi, eikä jonkun ryhmän omaisuudeksi. Sosiaalisen suhteen voidaan sanoa sisältävän etnisen aspektin, jos sosiaaliset ryhmät kokevat kulttuuriset seikat merkittävinä ja nämä seikat ovat sosiaalisesti merkityksellisiä ryhmien välisessä vuorovaikutuksessa. Etnisyys määrittyykin toisistaan kulttuurisesti poikkeavien sosiaalisten ryhmien väliseksi vuorovaikutukseksi. Kulttuurinen erilaisuus tai samuus ei sinänsä määrittele ryhmiä etnisiksi, vaan sosiaalisten ryhmien kokemus itsestään kulttuurisesti toisesta (tai toisista) ryhmästä poikkeavana. Etnisyys edellyttää lisäksi ainakin vähimmäistä sosiaalista vuorovaikutusta niiden ryhmien välillä, jotka kokevat itsensä kulttuurisesti erilaisiksi. Eriksenin mukaan etnisyyttä voidaan määritellä sosiaalisesti identiteetiksi, jota luonnehtii metaforinen tai symbolinen sukulaisuus.

Eriksen tähdentää, että saman sosiaalisen ryhmän sisällä saattaa olla hyvinkin erilaisia kulttuurisia tapoja ja piirteitä, ilman että tähän liittyy etnisyyttä. Vastaavasti kulttuurisesti samankaltaiset ryhmät saattavat sosiaalisesti olla etnisesti määritettyjä. Etnisyys viittaa vuorovaikutuksessa koettuihin voittoihin ja häviöihin. Se viittaa myöskin identiteetin rakennukseen liittyvään merkityksellisyteen. Tässä mielessä sillä on poliittinen, organisatorinen ja symbolinen puolensa. (Eriksen 1997: 37-39.)

Eriksen toteaa, että etnisyyden määritelmä sisältää monenlaisia sosiaalisia ilmiöitä, erilaisia etnisiä ryhmiä, joita kaikkia voidaan siitä huolimatta kutsua yhteisellä nimellä ”etninen ryhmä”. Eriksen erottelee erilaisia etnisen ryhmän tyyppisiä, joita etnisyyden tutkimuksessa tarkastellaan. Hän nimeää urbaanit vähemmistöt, alkuperäiskansat, etnonationalistiset liikkeet ja pluralistissa yhteiskunnissa elävät etniset ryhmät.

Urbaaneilla vähemmistöillä tarkoitetaan sellaisia vähemmistöryhmiä, jotka ovat muuttaneet länsimaihin tai teollistuneisiin kaupunkeihin. Tämä etnisyyden tutkimus käsittelee yleensä sopeutumista uuteen yhteiskuntaan, identiteetin hallintaan ja kulttuuriseen muutokseen liittyviä asioita tai rasismia ja syrjintää uudessa yhteiskunnassa. Nämä vähemmistöt eivät yleensä esitä poliittisia vaatimuksia liittyen itsenäisyyteen tai omaan valtioon, vaikka ryhmillä usein onkin poliittisia intressejä. Vähemmistöt ovat yleensä integroituneita länsimaiseen kapitalistiseen tuotannon ja kulutuksen systeemiin.

Pluralistisissa yhteiskunnissa elävillä sosiaalisilla ryhmillä Eriksen tarkoittaa sellaisia etnisiä ryhmiä, jotka elävät kulttuurisesti heterogeenisissä yhteiskunnissa, jotka usein ovat kolonialisoinnin pohjalta syntyneitä. Ryhmät, jotka näissä yhteiskunnissa elävät ovat pakotettuja yhtenäisiin taloudellisiin ja poliittisiin systeemeihin, mutta näiden systeemien ulkopuolella niitä pidetään toisistaan suurestikin poikkeavina. Tällaisissa yhteiskunnissa etnisyys määrittyy usein ryhmien välisissä kilpailuissa. (Eriksen 1997: 33-42; ks. myös Rex 1997: 205-220.)

Somalinuoret edustavat suomalaisessa yhteiskunnassa lähinnä urbaania vähemmistöä, sillä he ovat muuttaneet läntiseen ja teollistuneeseen kaupunkikulttuuriin traditionaalisesta paimentolaiskulttuurista. Somaleja voidaan pitää etnisenä ryhmänä siinä mielessä, että heidän kulttuuriset piirteensä ja tapansa eroavat heidän omasta ja muiden mielestä ”suomalaisista ja länsimaisista” tavoista ja tämä erilaisuus ilmenee erityisesti ryhmien välisissä vuorovaikutustilanteissa.

Aisha Khan arvostelee Eriksenin käsityksiä etnisyydestä. Hänen mukaansa etnisyydelle annetaan liian monia määreitä, eikä käsite ole tästä syystä täsmällinen. Etnisyys voidaan nähdä kulttuurisen merkityksen lähteenä, sosiaalisen erilaistumisen periaatteena, kulttuurista erilaisuutta kommunikoivana toimintana, sosiaalisen muotoutumisen ominaisuutena ja vuorovaikutuksen yhtenä aspektina. Variaatioiden runsaus mahdollistaa lähes minkä tahansa ilmiön käsittelemisen etnisyyden käsitteen alaisuudessa. Khan arvostelee myöskin Eriksenin näkemystä etnisyydestä joissain yhteiskunnissa kaikkialle läpitukevana ilmiönä, joka tästä syystä vaatii tutkijoiden huomion. Khanin mukaan olisi tärkeää tietää, millä perusteella Eriksen pitää etnisyyttä läpitukevana ilmiönä. (Khan 1992.)

1.3. Kulttuurisen identiteetin postmodernit tulkinnat

Postmoderneissa kulttuuriteorioissa puhutaan usein kollaasimaisesta maailmankuvasta ja jatkuvasta muutoksesta, joka on luonteeltaan ennennäkemättömän nopeaa ja eroaa ratkaisevasti muista kulttuurisista muutoksista laadultaan. Postmoderneissa teorioissa käsitellään varsinkin kiivastahtista muutosta, joka on seurausta globaalien medioiden tiedonvälityksen laajuudesta ja nopeudesta ja kutistaa maailmaa ihmisten mielessä. (Hall 1992, 1999; Beck 1999, Castells 1997.)

Jatkuvaan muutokseen liittyy myös taloudellisen globalisaation vaikutus, joka mullistaa ihmisten elämää, kun tuotantoa pyritään kasvattamaan jatkuvasti talouden ehdoilla. Jatkuvan kasvun ihanne on moderni ideologia, joka on postmodernien tulkintojen mukaan levinnyt ennalta näkemättömään vauhtiin ja ulottunut myös ennalta kokemattomaan globaaliin kontekstiin. (Anttonen 1999.)

Kehitys on johtanut siihen, että monikansallisilla yhtiöillä on monesti enemmän valtaa kuin valtioilla ja niiden hallituksilla. Yritykset muuttavat taloudellisen hyödyn tavoittelun ehdoilla tuotantolaitoksensa sellaisiin maanosiin, joissa työvoima- ja muut tuotantokustannukset ovat mahdollisimman vähäiset. Tässä yhteydessä puhutaan usein joustavista työmarkkinoista. Työntekijät joutuvat maailmanlaajuisesti joustamaan tuotantokustannusten vähentämiseksi omissa palkkatuloissaan ja muissa työoloissaan, jotta pääoman omistajille voitaisiin taata jatkuvan kasvun ihanteen toteutuminen. (Beck 1999; Sennett 1999.)

Jatkuvan taloudellisen kasvun ideologia johtaa myös markkinavoittoiseen maailmanjärjestykseen, jossa uusia markkinoita on luotava jatkuvasti ja kansalaisista tehdään kulluttajia. Tämä suuntaus yhdistettynä tiedonvälityksen nopeutumiseen ja globalisoitumiseen muokkaa myös ihmisten maailmankuvaa joustavaksi, jatkuvasti muuttuvaksi ja uusiin (yleensä työmarkkinoiden ja talouden) vaatimuksiin sopeutuvaksi. (Sennett 1999.)

Postmoderneissa kulttuuriteorioissa käsitelläänkin ”muuttuvan samuuden” (the changing same) käsitettä, jonka mukaan maailmassa tapahtuva jatkuva muutos muuttaa myös kulttuurin jatkuvassa muutoksen tilassa olemiseen. Tältä pohjalta kulttuurintutkimuksessa keskustellaan nykyisin kollaasimaisesta maailmankuvasta, joka koostuu jatkuvan muutoksen ja globalisaation seurauksena useista kulttuurisista fragmenteista. (Hall 1992; ks. myös Robins 2000: 63.)

Integroituvassa maailmassa etniset ryhmät joutuvat yhä välittömämmin toistensa kanssa tekemisiin ja ryhmien väliset rajanvedot saavat uuden merkityksen tiiviissä ja läheisessä vuorovaikutuksessa. Enää tiivis jäsenyys yhdessä tietyssä kulttuurisessa yhteisössä ei ole olennaista, vaan samanaikaisesti voidaan kuulua useisiin erilaisiin ja toisilleen jopa vastakkaisiin yhteisöihin tai ryhmiin. Tähän liittyy maailmankuvan fragmentoituminen ja myös yhteisöön kuulumisen siteiden mahdollinen lähentyminen. (Geertz 1994: 464-465; Grossberg 2000: 87-107; Hall 1992: 274-316; 1999: 245-271; 2000: 1-17; Bhabha: 2000: 53-60; 1995a: 1-9; 1995b: 206-209.)

Tällaisen kehityksen myötä ihmisiä ruvetaan pitämään enemmän toimijoina kuin subjekteina, ja identiteetin käsitteen kyseenalaistetaan mielenkiinnottomana. Itsetietoinen subjekti ei ole enää olennainen, vaan erilaisissa tiloissa liikkuva toimija. Tiloja määrittelevät niihin kohdistuvat pyrkimykset jakaa rajoitettua fyysistä ja kulttuurista tilaa. Keskeistä on toimijoiden osallistuminen ja kuuluminen johonkin jaetuissa tiloissa, joihin ihmisillä on erilaisia pääsymahdollisuuksia. (Grossberg 2000: 102-105.) Esimerkiksi ihmiset voivat toimia johonkin vähemmistöön liittyvän oikeuden nimissä ja pyrkiä saamaan haltuunsa jokin tietyn tilan toimintaansa varten jossain tietyssä kaupunginosassa.

Lawrence Grossberg viittaa Marxiin määritellesään toimijuuden ongelman kulttuurintutkimuksessa kysymykseksi, *kuinka ihmiset tekevät historiaa olosuhteissa, jotka eivät ole heidän luomiaan?* Kysymys on Grossbergin mukaan tahdon vapaudesta ja intentionaalisuudesta. Toimijuus koskee osallistumisen ja sisäänpääsyn suhteita, mahdollisuuksia liikkua tiettyihin vallan ja aktiivisuuden paikkoihin; ja samalla se koskee sitä, miten näihin paikkoihin kuulutaan tavalla, joka mahdollistaa niissä piileviin vallan muotoihin vaikuttamisen. (Grossberg 2000: 99-100.) Ihmisillä on siis vapaa tahto ja mahdollisuus toimia oman intentioidensa mukaisesti riippumatta ulkoisista rakenteista ja normeista. Mahdollisuus vaikuttaa näihin rakenteisiin ja jopa muuttaa niitä riippuu mahdollisuuksista osallistua toimintoihin, jotka voivat muuttaa valtarakenteita.

Toimijuus (ja identiteetti) liittyvät Grossbergin käsityksissä paikkojen ja tilojen tilallisiin suhteisiin sekä ihmisten jakautumiseen näissä suhteissa. Toimijuus muodostaa strategisia paikoilleen asettamisia, jotka koskevat niitä erityisiä paikkoja ja tiloja, jotka määrittelevät toimijuuden muotoja ja voimallistavat erityisiä populaatioita. Toimijuudelle perustavaa laatua olevat kuulumisen (belonging) tavat määrittelevät toimintojen jakautumista. Tässä mielessä voidaan selvittää, missä olosuhteissa toimijuus ja historian tekeminen ovat mahdollisia. Tämänkaltainen toiminta ei ole Grossbergin mukaan mahdollista subjekteille eikä identiteeteille. (Grossberg 2000, 87-107.) Grossbergin mukaan toimija voi nimittäin olla vapaa (perinteisille) identiteeteille liittyvästä persoonallisuuden pysyvyydestä, joka ohjaa henkilön toimintaa identiteetin mukaisesti tiettyyn suuntaan. Hänen mielestään toimijuus mahdollistaa ihmisten löysän kuulumisen erilaisiin ryhmittymiin, jotka muodostuvat vain jotain tiettyä asiaa ajakseen, ja joihin kuulutaan ainoastaan lyhyen aikaa.

Kevin Robins peräänkuuluttaa mallia, jossa kulttuurisen identiteetin käsitys olisi avoin ja dynaaminen. Nykyisen länsimaisen kulttuurisen identiteetin käsitteen tulisi olla avoin uusille vaikutteille ja määrittelyille. Robinsin mukaan kulttuurisen identiteetin ongelma on sen länsimainen painottuneisuus ja käsitteellisyys, joka tekee siitä mahdottoman länsimaiden ulkopuolisissa kulttuurisissa yhteisöissä. Kulttuurisen identiteetin käsitteen ylipäänsä ja länsimaisen kulttuurisen identiteetin tulisi hänen mukaansa olla aidosti avoimia länsimaiden ulkopuolisille vaikutteille ja niiden singulaarisuudelle (outoudelle). Hänen mukaansa olisi tärkeää ylittää omat kulttuuriset kokemuksensa ja vaihtaa tietoa toisten kokemuksista. (Robins 2000: 61-86.)

Robinsin mukaan maahanmuuttajien ja muiden länsimaiden kulttuuriseen vaikutuspiiriin joutuvien ulkopuolisten yhteisöjen keskeisenä ongelmana on niiden kaksijakoinen suhde vieraisiin (länsimaisiin) kulttuurisiin piirteisiin. Koska länsimaiset ajatukset ja tavat ovat niille ulkoapäin annettuja, ne jäävät helposti ulkokohtaisiksi ja pinnallisiksi. Tällöin oleellinen sisältö jää niistä puutumaan. Esimerkiksi modernien tapojen ja arvojen omaksumisessa on Robinsin mukaan oleellista omaksua myös modernin projektin dynaamisuus, eikä pelkästään ulkoisia piirteitä. Ulkopuoliset kokevat kuitenkin länsimaisen kulttuurin helposti uhkana, sillä länsimainen arvomaailma ja tavat uhkaavat vallitsevia merkityksiä. Tällöin he joutuvat käsittelemään dilemmaa: joko assimiloitua uusiin kulttuurisiin piirteisiin tai paeta tilannetta omaan etniseen historiaansa, tapoihin ja erityisesti uskontoon. Molemmissa vaihtoehdoissa on kyseessä keinotekoinen identifikaatio, joka pohjautuu päälle liimattuun ja lainattuun mielekkyyteen. (Robins 2000: 62-63; 1992: 317-320.)

1.3.1. Kulttuurisessa rajatilassa eläminen: hybridiset identiteetit

Stuart Hall kuvaa postmodernin kulttuurisen identiteetin muotoutumista globalisoituvan maailman jatkuvassa muutoksessa erilaisten kulttuuristen arvojen ja vaikutteiden välillä. Tällainen kulttuurinen identiteetti koostuu erillisistä fragmenteista muodostaen kollaasimaisen kokonaisuuden, jonka keskeinen piirre on jatkuva muutos ja liike. (Hall 1990: 222-230; 1992: 310-314; 1999: 71-76, 250-253; ks. myös Hall 2000.)

Hall kuvaa länsimaihin saapuneiden maahanmuuttajien ja näiden jälkeläisten kulttuurisen identiteetin muotoutumista tradition ja muutoksen (translation¹) välissä. Hänen mukaansa näiden juuriltaan irti revittyjen ja paikoiltaan siirrettyjen identiteetit muodostuvat jatkuvissa neuvotteluissa traditionaalisten selitysten ja uusien, muuttuvien selitysten välillä. Hallin mukaan länsimaihin tulevat maahanmuuttajat ja erityisesti heidän jälkeläisensä tiedostavat, ettei menneeseen ja traditionaaliseen etniseen tai muuhun kulttuuriseen identiteettiin voi takertua uusien arvomaailmojen ja odotusten keskellä. He tiedostavat muutoksen välttämättömyyden ymmärtäen, ettei menneeseen ole todellista paluuta. He eivät kuitenkaan pyri hylkäämään mennyttä identiteettiään kokonaan, vaan käsittävät monien sen sisältämien piirteiden olevan osa henkilökohtaista (ja yhteisöllistäkin) historiaa ja identiteettiä.

Nämä ihmiset *eivät asuta mitään tiettyä (henkistä) kotia, mutta asuvat yhtäaikaaisesti monissa erilaisissa kodeissa*. He neuvottelevat identiteettiään erilaisten arvojen ja odotusten välisessä vuoropuhelussa ja liikkeessä tradition ja muutoksen välissä. Heidän kulttuuriset identiteettinsä eivät ole ehyitä yhteneväisiä kokonaisuuksia, vaan kollaasimaisia ja erilaisista fragmenteista muodostuvia hybridejä identiteettejä, joiden keskeinen ominaisuus on erilaisten identiteettiainesten sekoittuminen ja jatkuva muuttuminen. (Hall 1992: 310-314; 1999: 71-76, 223-243; Hall 1990: 225-227; Bhabha: 2000: 53-60; 1995b: 206-209; Grossberg 2000: 90-92.)

¹ 'Translation' merkitsee kääntämistä kieleltä toiselle ja muuttumista. Mikko Lehtonen on kääntänyt termin kääntämiseksi Stuart Hallin teoksessa *Identiteetti* (1999). Termi muuttuminen kuvaa mielestäni kuitenkin osuvammin kulttuurisen identiteetin dynamiikkaa.

Hybridiset identiteetit ovat eräänlaisia sekamuotoja, joiden keskeisin ominaisuus on jatkuva muutos. Ne ovat ominaisuuksiltaan päinvastaisia kuin oletetut kansalliset identiteetit, joiden keskeisimpiä ominaisuuksia ovat yhteneväisyys, samuus ja pysyvyys. (Hall 1992: 310-313, 1999: 71-76; Bhabha 2000: 53-60; 1995b: 206-209; Grossberg 2000: 87-92; Robins 2000: 61-86.) Hybridiset identiteetit muodostuvat eräänlaisessa synkretismissä. Hall (1992: 310-311) määrittelee synkretismin erilaisten kulttuuristen traditioiden fuusiona.

Hybridiset identiteetit koostuvat historiallisista ja kulttuurista katkelmista ja epäjatkuvuuksista enemmän kuin yhteneväisyydestä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna kulttuuriset identiteetit ovat tulemisen ja olemisen tilassa. ”*Cultural identity [...] is a matter of 'becoming' as well as of 'being'*”. Keskeinen kysymys ei olekaan ”keitä me tosiasiaassa olemme?”, vaan ”keitä meistä on tullut?” Kulttuurisen identiteetin määrittelyt riippuvat asemista, joita otamme ja joissa olemme suhteessa kulttuuriin tarinoihin ja arvoihin. Identiteetit muotoutuvat historiasta ja kulttuurista käytyjen keskustelujen epävakaisissa (liikkuviissa) identifikaatioissa tai liitoskohdissa. Kulttuuriset identiteetit edustavat asemointia näiden diskurssien sisällä; niillä ei ole mitään (pysyvää) olemusta. Ne muotoutuvat jatkuvissa neuvotteluissa merkitysten välillä ja ristikkäinmenoissa ja sisältävät ristiriitaisia ja jopa vastakohtaisia aineksia. (Hall 1990: 225-226; 1999: 227-229, 245-271; 2000: 1-17; ks. myös Bhabha 2000: 53-60; 1995a: 1-9; 1995b: 206-209.)

Kuvattaessa kulttuuristen ainesten sekoittumista käytetään hybridisaation ohella kreolisaation käsitettä. Kreolisaatiolla tarkoitetaan kulttuuristen piirteiden yhteen sulauttavaa dynamiikkaa, jossa kriittisesti omaksutaan joitain vallitsevan kulttuurin pääkoodeja, mutta artikuloidaan annettuja merkkejä (totutusta) poikkeavalla tavalla ja kytketään niiden symbolisia merkityksiä uusiin yhteyksiin. (Anttonen 1999: 202; Hall 1990: 236; 1999:242.)

Edward Said (1994) kuvaa teoksessa *Culture and Imperialism* 1900-luvun lopun maailmaa, jossa kulttuuriset ainekset sekoittuvat ennennäkemättömällä tavalla. Hänen mukaansa esimerkiksi Intiassa on nykyisin mahdoton erottaa brittiläinen tai Algeriassa ranskalainen kulttuuriperintö. Yhtä mahdotonta on erottaa brittiläinen Lontoo tai ranskalainen Pariisi, joista Intian ja Algerian tuomat kulttuuriset vaikutukset olisi jätetty ulkopuolelle. Said toteaa, että olemme näinä aikoina tulleet tietoisemmiksi kuin koskaan aiemmin kulttuuristen kokemusten oudosta hybridiydestä, siitä kuinka ne saattavat sisältää vastakkaisia kokemuksia ja paikkoja ylittäen kansallisia rajoja. (Said 1994: 15.)

Homi Bhabhan mukaan modernien aikojen muuttoliikkeet ovat aikaansaaneet mielenkiintoisen kulttuurisen muutoksen. Uudelle maaperälle kehittyvä kulttuuri on väistämättä hämmentävän samanlainen ja erilainen kuin alkuperäinen isäntäkulttuuri. Onkin usein monimutkaista selvittää, mitkä suhteet ja piirteet perustuvat alkuperäiseen kulttuurimuotoon ja mitkä piirteet ovat maahanmuuton seurauksena peräisin jostain muusta lähteestä. Syntynyt osakulttuuri tai osittainen kulttuuri voi olla kulttuureja yhdistävä tekijä. Se on jotain kulttuurin välitilassa olevaa (culture's in-between), yhtäikää samanlaista ja erilaista. (Bhabha 2000: 53-60.)

Hybridisten identiteettien käsittelyssä on kolme keskeistä lähestymistapaa ja traditiota. Yhden näkemyksen mukaan 1) hybridiset identiteetit syntyvät kahden erilaisen kulttuuripiirteen väliin jäävässä itsenäisessä kolmannessa tilassa. Tämä kahden kulttuurin välitilassa oleva alue muodostaa oman luovan tilansa, jota luonnehtii juuri sen välissä olemisen luonne 'betweenness'. (Grossberg 2000: 91; Bhabha 2000: 56-68.) Bhabhan (1992) mukaan välitila muodostaa ajallisen katkoksen, joka on myös tekstitön ja sanaton tila.

Näkemyksen mukaan hybridiset identiteetit syntyvät luovissa kulttuurisissa välitiloissa. Bhabhan mukaan kolmannessa tilassa elävät identiteetit ovat ainutlaatuisia kolmansia termejä. Hybridiset identiteetit ovat jotain erillistä ja itsenäistä suhteessa niihin kulttuureihin, joiden välissä ne sijaitsevat. (Bhabha 2000: 53-60; Grossberg: 2000: 91.) Myös Stuart Hall katsoo, että hybridiset identiteetit ovat pysyvistä kulttuurisista aineksista erillisiä. Näitä identiteettejä ei voida suoraan palauttaa niihin kulttuuriin aineksiin ja vaikutuspiireihin, joista ne ovat lähtöisin, vaikka identiteetit sisältävätkin niiden piirteitä ja vaikutteita. Hybridiset identiteetit edustavat kulttuurista monimuotoisuutta ja homogenisoiva kulttuurikäsitelmä on niille vieras. Ne "juhliivat monimuotoisuuttaan ja seka-muotoisuuttaan" edustaen "hieman sitä ja tätä" ja antavat mahdollisuuden uudelle ja uuden luomiselle. (Hall 1992: 310-314; 1999: 71-76; ks. myös 1990; Grossberg 2000: 91; Bhabha 2000: 53-60; 1995b: 206-209; 1992: 56-68; ks. myös Gilroy 1992: 322-323; Huttunen 2002: 44.)

Bhabhan mukaan kulttuuristen erojen artikulaation tuottamia prosesseja on syytä tutkia. Välitilat (in-between-spaces) tarjoavat mahdollisuuden käsitellä niitä erityisiä tai yhteisöllisiä minuuden strategioita, jotka panevat alulle identiteetin uusia merkkejä ja luovat yhteenliittymien innovatiivisia paikkoja sekä määrittelevät jopa koko yhteisön käsitteen uudelleen. (Bhabha 1995a:1-2.)

Bhabha pitää kulttuurien väliin jäävää hybridisten identiteettien synnyinpaikkaa eli "kolmatta tilaa" keskeisenä kaikkien kulttuuristen merkitysten syntyprosessissa. Hänen mukaansa kulttuuriset polarisaatiot peittävät kulttuuristen merkitysten keskeisen piirteen: kaikki kulttuuriset määreet ja systeemit sisältävät ambivalentteja ja monimuotoisia aineksia. Kulttuuristen merkitysten ambivalenttius johtuu Bhabhan mukaan siitä, että kulttuurinen artikulaatio ja kielellinen ilmaisu ovat itsessään erilaisten kirjoitusten risteymiä. Taustalla vaikuttaa symbolisaation rakenne, jonka mukaan kielessä ilmenevät eroavuudet ovat keskeisiä merkityksen tuottamisessa. Tämä takaa sen, ettei merkitys ole koskaan täysin selvä tai yksinkertaisesti miininen. (Bhabha 1995b: 206-209.)

Bhabha tarkastelee kulttuurista monimuotoisuutta hybridisten ja alisteisten identiteettien avulla. Hänen mukaansa kirjailija Salman Rushdie vangitsee hyvin *kulttuurisen paranoian* ajatuksen arvioidessaan omia tekstejään. Rushdie käsittelee erityisesti kulttuurista moniäänisyyttä. Kulttuurinen paranoia syntyy, kun ihminen tuottaa tekstiä tilanteessa, jossa tapahtuu kulttuurista tulkinnan välitystä ja ilmenee yhteensovittamattomuutta. (Bhabha 1992: 56-68.)

Kulttuurista paranoiaa selvennetään vertauskuvalla ihmisestä, joka kulkee talon eri huoneiden välillä. Vertauskuvassa ihminen on jossain talon huoneista, jossa hän näkee erilaisia ihmisiä ja kuulee ääniä. Kun hän kulkeutuu johonkin toiseen huoneeseen, hän kuulee nämä äänet päänsä sisällä. Huonevertaus kuvaa tilannetta, jossa erilaiset kuullut äänet alkavat puhua ihmiselle tämän omasta tahdosta riippumatta. Monikulttuurisissa ympäristöissä ihminen on monitekstisyyden paranoidisen kulttuurisen tilanteen keskellä.

Esitellyn hybridisen identiteetin näkökulman lisäksi käsitellään kahta erilaista mielikuvaa kulttuurisessa rajatilassa olemisesta ja kulttuurisessa välitilassa olevista identiteeteistä, jotka muotoutuvat kahden kilpailevan identiteetin välissä. Toinen tapa lähestyä hybridistä identiteettiä on 2) rajatilaan paikallistuvan hybridin tarkastelu. Rajatilassa muodostuvaa hybridiä kuvaa tietynlainen rajattomuus (liness). Rajatilassa muodostuvan hybridin erottaa kahden kulttuurin ”itsenäisessä” välitilassa muodostuvasta hybridistä rajatilan epäitsenäisyys suhteessa sen erottamiin kulttuureihin. Rajatilassa syntyvät identiteetit muodostuvat ja elävät kulttuurit erottavalla rajalla, eivät omassa tilassaan.

Yhteistä välitilassa ja rajatilassa elävillä hybridisillä identiteeteillä on hybridien itsensä luonne. Identiteetit edustavat jotain uutta suhteessa kulttuureihin, joiden välissä ne muodostuvat. Hybridit poikkeavat näistä kulttuureista ja niiden edustamista identiteeteistä, eikä hybridisiä identiteettejä voida suoraan niihin palauttaa. (Grossberg 2000: 91-92; Hall 1992: 310-314; 1999: 71-76 .)

Kolmas tapa lähestyä hybridistä identiteettiä on sellaisen 3) hybridin identiteetin tarkasteleminen, joka ei muodostu missään omassa tilassaan, eikä myöskään luo mitään uutta suhteessa ympäröiviin kulttuureihin. Kolmannen tradition mukaan hybridinen identiteetti muodostuu jatkuvassa rajanylitysprosessissa, johon se on joutunut eläessään kahden kulttuurin vaikutuspiirissä. Näkemyksen mukaan hybridiä tarkasteltaessa ei voida erottaa mitään varsinaista tilaa tai kulttuurista pysyvyyttä. Ainoastaan voidaan erottaa jatkuva liike eri kulttuuripiirteiden välillä ja kulttuurista toiseen sekä siitä syntyvä liikkuva identiteetti. Tämä liikkuva identiteetti ei luo itsessään mitään uutta kulttuurista piirrettä tai identiteettiä. (Grossberg 2000: 92; Hall 1992: 310-311; 1999: 71-73.)

Kolme erilaista hybridin käsittelytapaa tai traditiota usein sekoittuvat keskenään ja sulautuvat toisiinsa. Jatkuvassa kahden erilaisen kulttuurin vaikutuspiirissä elävät ihmiset joutuvat väistämättä olemaan vuorovaikutuksessa erilaisten kulttuuristen piirteiden kanssa sekä olemaan välittäjinä eri kulttuuripiirien välillä. (Grossberg 2000: 92; ks. myös Huttunen 2002: 43-47.) Esimerkiksi Stuart Hallin näkemys edustanee rajatilassa muotoutuvan erillisen ja uutta luovan hybridin ja jatkuvassa rajanylityksessä syntyvän hybridin yhdistelmää. Hallin mukaan hybridiset identiteetit luovat jotain uutta ylittäessään jatkuvasti erilaisten kulttuuristen piirteiden rajoja ja muotoutuvat diskursseissa, joissa erilaisissa asemisissä neuvotellaan piirteistä. (Ks. Hall 1992: 310-316; 1999: 71-76, 227-243; 1990: 225-239.)

1.3.2. Transnationaali toiminta ja identifikaatio

Transnationaalilla on yleensä viitattu epävirallisiin valtioiden rajat ylittäviin suhteisiin ja käytäntöihin. Transnationaalilla toiminnalla on tarkoitettu yksilöiden, perheiden ja epävirallisten ryhmien valtioiden rajat ylittävää toimintaa erotuksena valtioiden ja järjestöjen kansainvälisestä toiminnasta. Transnationaalilla toiminnalla ja siteillä viitataan usein maahanmuuttajien ja siirtolaisten suhteisiin entisiin kotimaihinsa. Transnationalismilla tarkoitetaan myös eri maihin muuttaneiden ja asettuneiden, mutta samalta alueelta lähtöisin olevien siirtolaisten keskinäisiä verkostoja ja suhteita. (Forsander 2001a: 50-51; ks. myös Huttunen 2002: 44.)

Tutkijat ovat erotelleet poliittisia, taloudellisia ja kulttuurisia transnationaaleja toimintoja. He ovat usein korostaneet, että näiden käytäntöjen tai verkostojen tulee olla ajallisesti jatkuvia, ennen kuin niistä voidaan puhua varsinaisesti transnationaalina toimintana. Toiminnalle on tyypillistä, että uudessa kotimaassaan asuva maahanmuuttaja harjoittaa jotain edellä mainittua aktiviteettia suhteessa entiseen kotimaahansa vaikuttaen samalla sen tilanteisiin (mikro- tai makrotasolla). (Forsander 2001a: 50-51.)

Poliittisella transnationalismilla tarkoitetaan usein joko suoraa vaikuttamista lähtömaan politiikkaan tai epäsuoraa vaikuttamista asuinmaan ja lähtömaan välisten suhteiden kautta. Poliittisen toiminnan tarkoituksena on monesti pyrkimys parantaa lähtömaan olosuhteita. Taloudellisella toiminnalla tarkoitetaan lähtömaan kanssa harjoitettua taloudellista toimintaa. Joissain tapauksissa (kuten Meksikossa) siirtolaiset saattavat olla jopa keskeisiä lähtömaansa taloudellisen kasvun tekijöitä. Sosiokulttuurisella transnationalismilla taas tarkoitetaan (lähtöalueelta peräisin olevien) kulttuuristen piirteiden ja arvojen, uskonnon ja sosiaalisen yhteisöllisyyden ylläpitämiseen tähtäävää toimintaa uudessa asuinmaassa. (Forsander 2001a: 50.) Transnationalismin eri muodot kietoutuvat globaaleissa prosesseissa usein erottamattomasti toisiinsa. (Huttunen 2002: 44; Forsander 2001a: 51).

Transnationaalinen identifikaatio tarkoittaa, että maahanmuuttaja suuntautuu lähtömaan kulttuurisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin tai poliittisiin toimintoihin ja suhteisiin. Samanaikaisesti hän voi identifioitua myös uuden asuinmaansa politiikoihin ja yhteiskuntaan ja tuntea lojaalisuutta niitä kohtaan. Transnationalismi mahdollistaa kuulumisen kahteen tai useampaankin kansalliseen lojaliteettiin. Tämä ei välttämättä tarkoita muodollisia poliittisia oikeuksia kahdessa (tai useammassa) valtiossa, vaan kyse on enemmänkin vapaaehtoisesta tunteiden ja toiminnan tasolla tapahtuvasta lojaalisuudesta kahta valtiota ja yhteiskuntaa kohtaan. (Povraznovic Frykman 2001: 24-25.) Kuitenkin kaksoiskansalaisuuden ja poliittisten oikeuksien myöntäminen useampaan kuin yhteen valtioon on ajankohtainen kysymys Suomessakin. Kaksoiskansalaisuuden mahdollisuus herättää kysymyksen, mitä tapahtuu kansallisvaltioiden demokraattiselle järjestelmälle, jos kansalaisilla on poliittisia oikeuksia kahdessa maassa. (Forsander 2001a: 50.)

1.3.2.1. Diaspora transnationaalien identifiointien erityisyydenä

Diasporan käsitteellä tarkoitetaan usein yhtä transnationaalien suhteiden erityistyyppiä. Diasporan käsitteeseen liittyy selkeämmin kuin transnationalismiin ajatus lähtömaasta, yhteisestä kotimaasta, paluun toiveesta tai ylipäättään sitoutumisesta maantieteellisesti miellettyyn kotimaahan. (Huttunen 2002: 45.) Diasporaidentiteettiä pidetään myös yhtenä hybridisten identiteettien muotona, joka kehittyy läheisessä suhteessa lähtömaan tai alueen olettuihin kulttuurisiin piirteisiin.

Diasporalla on perinteisesti tarkoitettu sitä, että hajallaan olevissa yhteisöissä (tai seurakunnissa) vallitsee tunne yhteenkuuluvuudesta maantieteellisestä erillään olosta huolimatta (Povraznovic Frykman 2001; Giddens 2002: 260-261; Aikio 1989: 145). Nationalististen siteiden heikentyminen viime vuosikymmenien aikana on antanut tilaa diasporaan liittyville identifiointeille ja toiminnolle (Povraznovic Frykman 2001:18).

Diasporalla viitataan yleensä ottaen jonkin etnisen yhteisön jäseniin, jotka elävät pois- ja esi-isänsä synnyinmaasta säilyttäen kuitenkin vahvat siteet tähän maahan. Ihmiset säilyttävät usein vahvat intellektuaaliset, kulttuuriset tai henkiset siteet (entiseen) kotimaahansa, jos heidän on ollut pakko paeta kotimaastaan poliittisen vainon tai sodan vuoksi ja elää diasporassa. Erityisesti pakolaisuuden alkuvaiheessa kotimaa säilyy keskeisenä tunteiden kiinnittymisen paikkana. (Povraznovic Frykman 2001:18; ks. myös Gilroy 1992: 322-323.)

Diasporan käsite liittyy läheisesti tulkintoihin postmodernista todellisuudesta, missä ”paikoiltaan pois siirtyminen” on ilmeistä, eivätkä yhteisöt ole enää juurtuneita pysyviin kansallisiin identiteetteihin. Diasporan käsitteellä kuvataan monenlaisia ryhmiä ja ilmiöitä, jotka liittyvät paikoiltaan pois siirtymisiin, kuten maahanmuuttajajohdot, pakolaisryhmiä, poliittisissa turvapaikoissa eläviä intellektuelleja ja toisen polven siirtolaisten hybridisiä identiteettejä. Usein diasporalla viitataan kolonialismin seurauksena länsimaihin muuttaneisiin etnisiin yhteisöihin. (Povraznovic Frykman 2001: 18-21; Gilroy 1992: 322-323.)

Tieteilijät käyttävät diasporan käsitettä kuvaamaan transnationaaleja etnisiä ryhmiä tai mitä tahansa väestöä, jota pidetään alueeltaan irrotettuna (deterritorialized). Useat tieteilijät ja aktivistit ovat nähneet tällaisten yhteisöjen muodostavan hybridisiä kulttuurisia ja poliittisiä identiteettejä. Monien kulttuurintutkijoiden mielestä diasporiset verkostot muodostavat vastarinnan pääomalle ja hegemonialle globalisaation paikallistasoilla. He ovat katsooneet, että hybridiset identiteetit toimivat essentialisoivia kategorioita vastaan. Tästä näkökulmasta diasporaidentiteetit edustavat globalisaation, kolonialismin tai pakolaisuuden seurauksena paikaltaan pois siirrettyjen tai siirtyneiden ja yhteiskunnassa alisteisessa asemassa elävien vähemmistöryhmien vastarintaa oletettuja kategorioita ja valtaapitävien kulttuurisia odotuksia vastaan. (Povraznovic Frykman 2001: 18-21; Gilroy 1992: 322-323; Bhabha 2000: 53-60; 1992: 56-68; Hall 1992: 306-314.)

Tällaiset diasporayhteisöt luovat uutta ja määrittelevät uudelleen, mitä merkitsee kuulua tiettyyn vähemmistöasemassa olevaan yhteisöön. Tässä uudelleenmäärittelyssä yhteisöt käyttävät lähtömaansa (tai kuvitellun lähtömaansa) ja nykyisen asuinmaansa kulttuurisia piirteitä ja politiikkaa ikään kuin raakamateriaalina luoville prosesseille, joissa määritellään uudella tavalla oman etnisyyden ja etnisen aseman merkitys ja samalla sopeutetaan käsitys siitä erottelevasti asuinmaan valtakuntakokemusmaailmaan ja merkityksiin. Diasporayhteisöjen läsnäolo myös määrittelee uudelleen tietyn kansallisuuden sisältöä. (Gilroy 1992: 322-323; Hall 1992: 310-314; 1990: 222-239; 1999: 71-76, 223-244; ks. myös Bhabha 2000: 53-60; 1995b: 206-209; Huttunen 2002: 43-47.) Suomessakin maahanmuuttajayhteisöt määrittelevät ajan kuluessa uudelleen, mitä merkitsee olla ”suomalainen”.

Kun pidetään yhteyttä lähtömaahan ja sen kulttuurisia piirteitä käytetään kulttuurisen identiteetin määrittelyssä, kyseessä voi olla todellinen lähtömaa tai -alue tai tällaiseksi kuviteltu paikka. Benedict Andersonin mukaan nationalistiset yhteisöt ovat *kuviteltuja yhteisöjä*. Näiden kuviteltujen yhteisöjen syntyhistoria on tärkeä tiedostaa, jotta nationalismin luonnetta ja liikkeellepanevaa voimaa voidaan paremmin ymmärtää. (Anderson 1997: 43-51; ks. myös 1996; Hall 1990: 222-237; 1992: 291-295.)

Andersonin mukaan nationalistiset yhteisöt ovat kuviteltuja poliittisia yhteisöjä, jotka perustuvat kuvitelmalle rajallisuudesta ja suvereenisuudesta. Yhteisöt ovat kuviteltuja, sillä kukaan ei voi tuntea tai tavata kaikkia saman kansalaisuuden edustajia. Silti yhteisöllisyyden kokijoiden mielessä elää kuvitelma aidosta yhteisöstä. (Anderson 1997: 43-45; ks. myös 1996.) Nationalismi ei ole kansojen heräämistä itsetietoisuuteen, vaan nationalismissa keksitään kansoja, joita ei ole olemassa. (Gellner 1997: 52-69.)

Paul Gilroy (1992) puhuu samasta ilmiöstä. Hän kuvaa mustien brittien kulttuurisen identiteetin rakennusprosessia nykyajan Englannissa. Gilroyn mukaan kyseessä on kulttuurinen synkretismi, jossa itsemäärittely ja kulttuuriset ilmaisut pohjautuvat moninaiseen mustien historiaan ja erilaisiin politiikkoihin. Lisäksi mustien historian tulkinnat sekoittuvat brittiläisiin politiikkoihin ja virtauksiin. Mustien diasporaidentiteetti ei ammenna yhdestä kulttuurista, vaan hyvin monenlaisista historioista ja politiikoista. (Gilroy 1992: 322-323.)

Esimerkkinä kuvitellusta yhteisöstä ja alkukodista on, että kolonialismin seurauksena länsimaahan muuttaneiden jotkut jälkeläiset rakentavat yhteisöllistä diasporaidentiteettiä identifioituen Afrikkaan, jota he pitävät yhteisenä alkukotina ja ”mustan” tai ”vieraan” kulttuurisen olemassaolon symbolina ja kulttuurisena alkulähteenä. Afrika voidaan kokea kotimaaksi riippumatta todellisista etnisistä juurista, jotka saattavat olla peräisin Intiasta, Karibialta tai Etelä-Amerikasta. (Hall 1990: 222-226; 1999: 223-227.)

1.3.2.2. Hybridiset identiteetit vastarintana

Hybridisten ja transnationaalien identiteettien sekä diasporan käsitteiden avulla monet antropologit ja brittiläiset kulttuurintutkijat ovat kyseenalaistaneet maahanmuuttotutkimuksessa aiemmin vallalla ollutta akkulturaation käsitettä ja tutkimusta. Akkulturaatio-teorioissa perinteisesti oletetaan maahanmuuttajien joko assimiloituvan eli sulautuvan uuteen yhteiskuntaan ja sen edustamaan kulttuuriin tai vaihtoehtoisesti säilyttävän etnisen identiteettinsä ja ”alkuperäisen kulttuurinsa” pyrkien välttämään sulautumista ja kontakteja valtayhteiskuntaan. Brittiläisen kulttuurintutkimuksen esittämän (ks. mm. Hall 1990; 1992; 1999; Gilroy 1992; Bhabha 1992; 2000) kritiikin mukaan maahanmuuttajat eivät kuitenkaan yksinkertaisesti joko assimiloitu tai vetäydy separaatioon säilyttäen alkuperäisen etnisen identiteettinsä ja kulttuurinsa. Kulttuurinen muutos on dynaamista, jatkuvassa liikkeessä olevaa, uutta ja vanhaa yhdistelevää ja luo uusia kulttuurisia identifikaation muotoja ja kulttuurisia käytäntöjä. (Huttunen 2002: 43-45; Hall 1992: 310-313; 1999: 71-76; Gilroy 1992: 322-323; Bhabha 1995a: 1-9; 1995b: 206-209; Grossberg 2000: 90-92.)

Tutkijat ovatkin nostaneet esiin transnationaalit identifikaatiot perinteisen akkulturaatiotutkimuksen identifikaatioiden tilalle. Transnationaalien suhteiden rinnalla voi keskeisenä samaistumisen kohteena ja kuulumisen paikkana olla myös asuinmaan yhteiskunta. Asuinmaan yhteiskunta ei kuitenkaan ole enää keskiössä tai ainoa identifikaation ja kulttuurisen identiteetin määrittelyjen kohde. (Forsander 2001a: 50-54; Huttunen 2002: 44-45; Povrzanovic Frykman 2001: 11-34.)

Monet tutkijat ovat kritisoineet akkulturaatioteorioihin pohjaavaa integraatiokeskeistä ajattelua, tutkimusta ja politiikkaa, jossa valtayhteiskunnan näkökulma on keskiössä tavalla, jonka todellisuus on osoittanut tietyllä tavalla vaillinaiseksi. Integraation ja assimilaation tilalle on nostettu diasporan ja transnationaalien käsitteet, joilla on pyritty kuvaamaan lähtömaahan tai sieltä lähteneisiin ihmisiin liittyvää toimintaa ja yhteydenpitoa. Jotkut tutkijat väittävät, ettei integraatiosta pitäisi enää puhua, koska todellisuus eroaa integraation käsitteen antamista mielikuvista ja lähtökohdista. (Ks. Anttonen 1999; Huttunen 2002; Povrzanovic Frykman 2001.)

Homi Bhabha puhuu kirjoituksissaan kahden kulttuurisen vaikutuspiirin rajatilassa elävistä identiteeteistä, joita hän kutsuu ”alisteisiksi ja salaisiksi identiteeteiksi” (subaltern identities). Nämä kulttuurisen vuorovaikutuksen keskellä elävät identiteetit ovat hybridisiä identiteettejä, ja ne nousevat poliittisesti antagonistisista tai epätasa-arvoisista tilanteista. Niissä tapahtuu kahden erilaisen maailmankuvan ja tietoisuuden välinen kamppailu elintilasta. Ne nostavat kaksikielisesti esiin tarinoita, jotka antavat vähemmistölle historian ja identiteetin. (Bhabha 2000: 53-60.)

Hybridiset identiteetit eivät koskaan pyri suvereenisuuteen tai herruuteen. Ne tekevät mahdolliseksi sisäisen toimijuuden, joka kieltäytyy hyväksymästä sosiaalisen antagonismin kaksinapaista (binaarista) käsitystä. Ne antavat valloittamiensa vähemmistöasemien ulkopuolisuudelle sisäpuolen. Vähemmistöjen perspektiivistä erilaisuuden sosiaalinen artikulaatio on monimutkainen ja jatkuva prosessi, joka pyrkii auktorisoimaan historiallisessa muutoksessa esiin nousevat kulttuuriset hybridit. (Bhabha 2000: 53-60; 1995a: 1-9.)

Bhabhan mukaan monikulttuuristen sotien keskellä vähemmistöistä käytävä diskurssi ehdottaa sosiaalista subjektia, joka perustuu kulttuuriselle hybridisaatiolle, yhteisöön tai ryhmään liittyvien erojen ylimäärittelylle sekä pettävän samankaltaisuuden ja banaalin erilaisuuden artikulaatiolle. (Bhabha 2000: 54.) Bhabha kuvaa kolmatta tilaa rajallisena tilana, joka identiteettien muodostelmien välitilassa toimii symbolisen vuorovaikutuksen prosessina, joka identiteettejä yhdistävänä tekijänä rakentaa erilaisuutta. Rajatilassa tapahtuvat kulttuuristen arvojen ilmenemiset voivat olla luoneeltaan konsensukseen pyrkiviä tai konfliktisia. (Bhabha 1995a. 2-5.)

Perinne, jossa diaspora nähdään vastavoimana, pitää diasporaidentiteettejä ja yhteisöjä perinteestään ammentavina entiteetteinä, jotka luovat uutta omaa kulttuuriaan alisteisen asemansa ja perinteen kautta. Maja Povraznovic Frykman (2001) toteaa, että paljon tästä vastavoiman näkemisestä riippuu katsojan halusta nähdä asiat tietyllä tavalla. Hänen mukaansa olisi realistisempaa tarkastella diasporaidentiteettejä yrityksenä tehdä paras mahdollinen huonoissa olosuhteissa. Hänen mukaansa kyse on enemmän tai vähemmän onnistuneesta yrityksestä uudelleen muodostaa yhteisö syntyperäisen tai syntyperäiseksi kuvitellun alueen ulkopuolelle tilaan, jossa määritelmät menevät ristikkäin. (Povraznovic Frykman 2001: 18-19.)

1.3.3. Monikulttuurisuus

Monikulttuurisen yhteiskunnan käsite on tullut keskeiseksi, kun kansallisvaltion yhtenäisen kulttuurikäsitys on kyseenalaistunut taloudellisen ja kulttuurisen globalisaation seurauksena. Kansallisvaltion idea on pitänyt sisällään oletuksen yhteisestä ja homogeenisestä kansasta. Globalisaation myötä kansallisvaltion idea on joutunut kritiikin kohteeksi, ja monet pitävätkin sitä nykyisin jopa riittämättömänä yksikkönä ratkaisemaan vallitsevia taloudellisia, poliittisia, sosiaalisia ja kulttuurisia ongelmia ja ilmiöitä (Beck 1999).

Globalisaation ja muuttuneiden kulttuuristen käsitysten myötä on alettu puhua hybridisistä identiteeteistä, transnationaalista toiminnasta ja diasporaidentifikaatioista. Myös valtion ja yhteiskunnan tasoilla on jouduttu uudelleen miettimään käsityksiä toimivasta yhteisöstä. Kulttuurisesti yhtenäiseksi oletetun kansakunnan rinnalle ja tilalle on nostettu monikulttuurisuuden idea. (Ks. Ahponen 302-306; Bhabha 2000: 54.)

Monikulttuurisuudella tarkoitetaan yleensä yhteiskuntaa, jossa julkiset ja yksityiset areenat edustavat erilaisia kulttuurisia piirteitä ja tapoja. Julkisella alueella vallitsee yleinen ja kaikille yhteiskunnan jäsenille yhteinen arvomaailma ja kulttuuri. Yksityisellä alueella on taas kulttuurisesti erilaisia käytäntöjä ja ryhmiä. Taustalla vaikuttaa tasa-arvon ihanne, jonka mukaan kaikilla kulttuurisilla vähemmistöillä tulisi olla tasa-arvoinen asema yhteiskunnassa.

Julkisen alueen muodostavat politiikka, talous ja laki. Myös koulutus kuuluu julkiselle alueelle siinä määrin, kun kyseessä on hallinnollisen (kansalais-) kulttuurin (civic) keskeisten taitojen uusintaminen ja siirto sekä itse kulttuurin uusintaminen. Muutoin koulutukseen liittyy ongelmallisia puolia koskien vähemmistöjen oikeuksia uusintaa kulttuuriaan yleisen koulutusjärjestelmän puitteissa. Yksityiselle alueelle jäävät moraalinen kasvatus, ensisijainen sosialisatio ja uskonnollisten uskomusten uusintaminen (inculcation). Maahanmuuttajien kohdalla yksityinen alue sisältää myöskin alkuperäiseen kotimaahan kohdistuvan sukulaisuussuhteen, maahanmuuttajien omien järjestöjen ja yhdistysten verkoston sekä uskonnollisen organisaation ja uskon systeemin. Tämä rakenne tarjoaa ihmisille henkisen kodin ja identiteettien rakennuspaikan ei-henkilökohtaisen yhteiskunnan sisällä. (Rex 1997: 205-219; ks. myös Ahponen 302-306.)

Monikulttuurisuus on monissa länsimaissa viime vuosikymmeninä vallinnut ideologia, jonka mukaisesti toimiva yhteiskunta muodostuu tilanteesta, jossa julkinen alue on tavallaan erotettuna yksityisestä alueesta (Rex 1997: 205-219). Malli juontaa juurensa moderniin yhteiskuntaan, jossa valtiolliset elimet ovat abstrakteja kokonaisuuksia, jotka toimivat irrallaan muusta yhteiskunnasta. Moderni valtio on niin laaja kokonaisuus, etteivät paikalliset yhteisöt enää kykene hoitamaan yhteisölle keskeisiä tehtäviä, kuten sosiaali- ja kulttuuritöitä. Valtio on ottanut hoitaakseen näitä tehtäviä. Tämä liittyy myös modernin valtion päämääriin ja ihanteisiin kapitalistisena valtiomallina, jossa jatkuva tuotannon lisääminen, jatkuva taloudellinen kasvu ja taloudellisen voiton tavoittelu ovat luoneet modernin valtion puitteet, joissa tämänkaltainen suuntaus on mahdollinen. (Gellner 1997: 52-68.)

John Rexin mukaan on tärkeää erottaa vähemmistöjen tasa-arvoon tähtäävä monikulttuurisuuden idea sellaisesta pluralismin muodosta, jonka mukaisessa yhteiskunnassa eri ryhmiä koskevat erilaiset arvot ja käytännöt julkisella alueella, ja lisäksi ryhmien erilaisuus toteutuu ja siihen kannustetaan myöskin yksityisellä alueella. Tämänkaltainen yhteiskunta on tyypillinen kolonialisoinnin aikana syntynyt yhteiskuntamalli, jossa eriarvoisuus eri ryhmien välillä hyväksytään. (Rex 1997: 205-219; ks. myös Ahponen 302-306.)

1.4. Nationalismi ja fundamentalismi hybridiyden vasta-voimina

Globalisaation yhdenmukaistuspaineet ja monien vaikutteiden ristivedossa syntyvät hybridiset identiteetit kuvaavat siis useiden tutkijoiden mukaan kulttuuristen identiteettien muotoutumista myöhäismodernina aikana. Kuitenkin mm. Stuart Hall (1992) on todennut, että samanaikaisesti esiintyy nationalististen ja paikallisten identiteettien vahvistumista vastauksena globalisaation yhdenmukaistamispaineisiin.

Myöhäismodernina aikana tapahtuu hybridisten ja homogeenisoivien prosessien lisäksi myös *1) paikallistason identiteettien voimistumista ohitse perinteisten kansallisten identifikaatioiden*. Nämä identifikaatiot saattavat kommunikoida laajempien globalisaatioprosessien kanssa. Ne ei eivät siis vetäydy globaalien prosessien ulkopuolelle, vaan muodostuvat paikallisen ja globaalien välisessä vuorovaikutuksessa, jota Hall nimittää *glokalisaatioksi*. Globaali ei korvaa paikallistasa, vaan uusia artikulaatioita ja identifikaatioita syntyy uudelleenlaisessa vuorovaikutuksessa paikallisen ja globaalien välillä. (Hall 1992: 302-307; Robins 1992: 317-320; ks. myös Beck 1999.)

Samanaikaisesti maailmassa *2) syntyy myös uusia nationalistisia liikkeitä ja identifikaatioita*. Esimerkiksi Neuvostoliiton romahduksen ja Jugoslavian hajoamisen jälkeen monet Itä-Euroopan ja Balkanin maat ovat vasta alkaneet rakentaa kansallista identiteettiään ja yhtenäisyyttä. Näissä maissa esiintyy voimakasta etnisyyden uudelleen herättämistä, johon yhdistyvät rodullisen puhtauden ja uskonnollisen ortodoksian ihanteet. Tavoitteena on luoda uusia kulttuurisesti ja etnisesti yhtenäisiä kansallisvaltioita, joissa poliittiset entiteetit pyritään rakentamaan yhdenmukaisten kulttuuristen identiteettien ympärille. (Hall 1992: 311-312.)

Kuitenkin maailmanlaajuisesti *3) voimakkainta nationalistista ja etnistä elpymistä tapahtuu uskonnollisten fundamentalististen liikkeiden piirissä*. Fundamentalistisia liikkeitä esiintyy kaikkialla ja (lähes) kaikkien uskontojen piirissä. Voimakasta liikehdintää on viime aikoina esiintynyt islamin uskonnon piirissä erityisesti Lähi-Idässä. Näiden liikkeiden tarkoituksena on muodostaa islamistisia valtioita, joiden politiikka, lait ja yhteiskuntarakente olisivat Koraaanin lakien mukaisia. Joidenkin tutkijoiden mukaan nämä liikkeet ovat pitkälti syntyneet vastareaktioksi pakotetulle länsimaiselle modernisaatiolle. Toisten mielestä liikkeet syntyvät kapinointina globalisaatioprosessien (hedelmien) ulkopuolelle jäämisestä. (Hall 1992: 313-314; ks. myös Bauman 1990: 167.)

4) Uskonnollinen ja etninen identiteetti voivat vahvistua joidenkin maahanmuuttajien kohdalla muuton seurauksena. Bhikhu Parekh (1992) väittää monien maahanmuuttajien tukeutuvan ja vetäytyvän tuttuihin ja selviksi koettuihin arvoihin ja käytäntöihin muuton aiheuttaman hämmennyksen, juurilta repimisen ja uudessa asuinyhteiskunnassa koetun ulkopuolisuuden seurauksena. Parekhin mukaan monet maahanmuuttajat kokevat ulkopuolisuutta uudessa yhteiskunnassa, jonka arvot ja käytännöt saattavat suurestikin poiketa kotimaan vastaavista. Erityisesti aikuisikään ehtineet muuttajat joutuvat rakentamaan elämäänsä uudelleen ja kokevat arkielämän merkitysten ja käytäntöjen mullistuksen raskaana. Samalla heidän ihmisarvonsa ja arvostuksensa joutuvat koetukselle jouduttuaan erilaisten maahanmuutto- ja integraatiolakien kohteeksi. (Parekh 1992: 323-325; ks. myös Berry 1997.)

Monet joutuvat myös eroamaan perheenjäsenistään, jotka eivät tiukkojen säädösten vuoksi pääse muuttamaan maahan. Oman jännitteensä perheisiin luo vanhempien ja lasten välille helposti kasvava kulttuurinen kuilu, joka etäännyttää vanhempia lapsistaan ja kyseenalaistaa vanhempien auktoriteettia. Monesti nimittäin lapset ja nuoret oppivat uuden yhteiskunnan kielen ja tavat vanhempiaan helpommin johtuen nuoremasta iästään ja koulujärjestelmän sosialisatiosta.

Jännitteiden ja ulkopuolisuuden kokemusten seurauksena monet maahanmuuttajat turvautuvatkin traditionaaliseen ja uskonnolliseen ajatteluun, jotka edustavat jotain omaa, tuttua ja turvallista uusien vaikutteiden keskellä, riippumatta niiden relevanttisuudesta tai toimivuudesta uusissa konteksteissa. Traditiot ja rituaalit antavat varmuutta moraalisiin asenteisiin; ne antavat menneisyyden ja juuret nykyhetkeen sekä rohkeutta kohdata tulevaisuus. (Parekh 1992: 323-325; ks. myös Berry 1997.)

Traditionaaliseen ajatteluun, tapoihin ja arvoihin vetäytyminen on Kevin Robinsin (2000) ja Stuart Hallin (1992) mukaan keinotekoista pakenemista menneisyyteen, mikä ei tosiasiallisesti ole mahdollista uudessa tilanteessa. Usein turvaudutaan traditioihin ja tapoihin, joita entisessä kotimaassa ei juurikaan ole harjoitettu tai pidetty olennaisena. Monesti traditionaalinen ajattelutapa ja käytännöt korostuvat ja jopa ”keksitään” uudessa asuinmaassa eletäessä. Vaikka traditionaaliseen toimintaan suuntautuminen olisikin jatkumoa kotimassa harjoitetuille käytännöille, on niihin vetäytyminen uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa Hallin ja Robinsin mukaan keinotekoista ja jollain tavoin ulkokohtaista, sillä tavat ovat yleensä päälleliimattuja. (Hall 1992; Robins 2000.)

John Berry (1997) pitää maahanmuuttajien traditionaaliseen toimintaan ja ajatteluun vetäytymistä yhtenä *akkulturaation* muotona. Hän edustaa akkulturaatioteorioita, joita monet kulttuurintutkijat pitävät vanhentuneita ja riittämättöminä kulttuuristen vuorovaikutustilanteiden selvittämisessä. (Ks. Huttunen 2002; Anttonen 1999; Hall 1992.) Hänen muokkaamaansa teoria akkulturaatiostrategioista on kuitenkin ollut hyvin keskeinen sosiiaalipsykologian piirissä ja aiemmin myös kulttuurintutkimuksessa. Berryn mukaan ihmiset joutuvat uusien etnisten tai muiden kulttuuristen ryhmien ilmaantuessa yhteiskuntaan selviämään uudessa kulttuurisessa tilanteessa. Sekä maahanmuuttajat että valtaväestö joutuu pohtimaan minkälaisen akkulturaatiostrategian valitsee maahanmuuttajaryhmien asettuessa yhteiskuntaan. Valinta voi olla yksilöllinen, mutta monesti yhteisöt ja ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa ratkaisevasti valintatilanteisiin. (Berry 1997.)

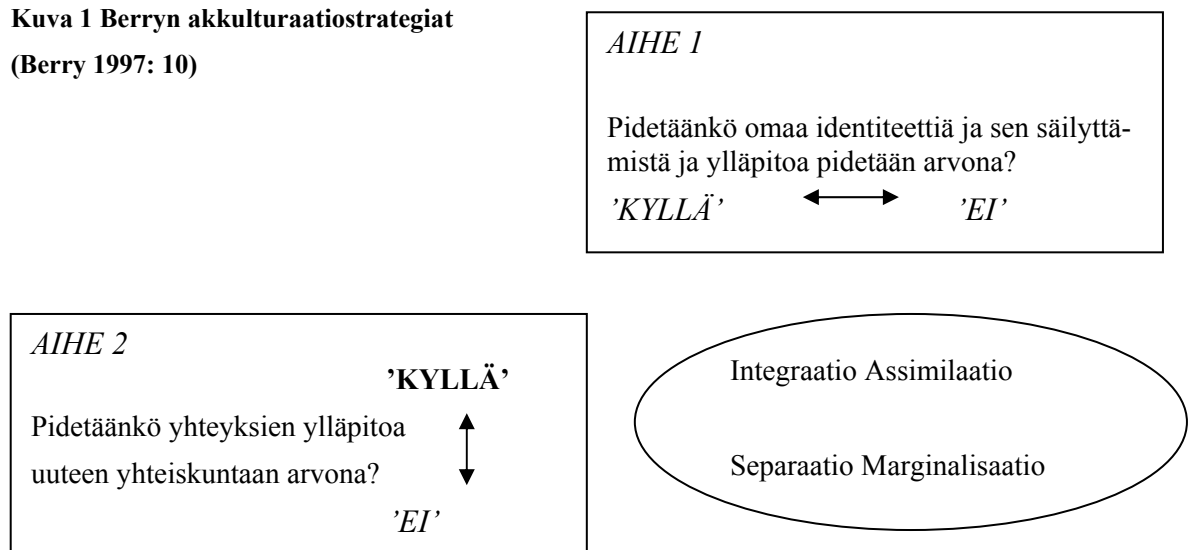
1.4.1 Akkulturaatiostrategiat

Berryn mukaan kaikissa pluraalisissa yhteiskunnissa elävät kulttuuriryhmät ja niihin kuuluvat yksilöt, sekä valtakulttuuria edustavat että sen ulkopuolella olevat, joutuvat käsittelemään kysymystä ’millä tavalla *akkulturoitua?*’ Varsinaisesti kaksi tekijää määrittää valitavissa olevia akkulturaatiostrategioita. Ensimmäinen tekijä koskee *kulttuurin säilyttämisestä*: missä määrin kulttuuri-identiteetti ja siihen liittyvät tekijät koetaan tärkeinä ja niiden säilyttäminen tavoittelemisen arvoisena. Toinen kysymys liittyy *kontaktiin ja osallistumiseen*: missä määrin halutaan olla tekemisissä toisten kulttuuriryhmien ja niiden edustajien kanssa ja missä määrin pitäytyminen ensisijaisesti oman kulttuuriryhmän parissa koetaan tavoiteltavana.

Berryn esittämässä mallissa akkulturaatiotekijät järjestetään kahdeksi suuntautumistavaksi, jotka maahanmuuttajilla on valittavanaan asettuessaan uuteen isäntämaahan. Berryn suuntautumistapojen mukaan joko 1) omaa identiteettiä ja sen piirteiden säilyttämistä ja ylläpitoa pidetään arvona tai 2) yhteyksien ylläpitoa uuteen yhteiskuntaan pidetään

arvona. Nämä kulttuurisen muutoksen suuntautumistavat menevät keskenään ristiin päätyen neljään erilaiseen akkulturaatioasenteeseen, joita voidaan pitää myös akkulturaatiostrategioina, jotka maahanmuuttajat voivat omaksua: assimilaatio, integraatio, separaatio ja marginalisaatio. Akkulturaatioasenteissa on kysymys identifikaatiosta ja strategiasta maahanmuuton suhteen. (Berry 1997: 9-10.)

Kuva 1 Berryn akkulturaatiostrategiat
(Berry 1997: 10)

Traditionaaliseen ajatteluun ja toimintaan suuntautuneet maahanmuuttajat ovat omaksuneet **separaatiostrategian**. He pitävät alkuperäisen kulttuurinsa säilyttämistä ensisijaisen arvokkaana. Strategian valinneet pyrkivät ylläpitämään ja säilyttämään oman kulttuurisen identiteettinsä kaikkia piirteitä ja samalla välttelevät kontakteja valtakulttuuria edustavien isäntämaan jäsenten kanssa. (Berry 1997: 9-10; ks. myös Berry et al. 1992; Liebkind 1988.) Separaatiostrategia muistuttaa siis Hallin ja Robinsin kritisoidua menneeseen kulttuuriseen identiteettiin suuntautunutta ja keinotekoisista perinteisiin pakenemista. (Ks. Hall 1992; Robins 2000.)

Hybridisiä kulttuurisia identiteettejä, transnationaaleja toimintoja ja identifikaatioita sekä diasporaidentiteettiä korostavat kulttuurintutkijat eivät näissä teorioissa juurikaan ota kantaa sellaiseen tilanteeseen, jossa maahanmuuttaja pyrkii unohtamaan etnisen ja entisen kulttuurisen identiteettinsä ja omaksumaan mahdollisimman hyvin uuden yhteiskunnan arvot, normit ja identifikaatiot. Aiemmin tällaista suuntautumista pidettiin maahanmuuttajatutkimuksissa ja politiikoissa keskeisenä päämääränä. Uuteen yhteiskuntaan sulautumista nimitetään *assimilaatioksi*.

Monet tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet taustalla olevat lähtöoletukset heikoiksi ja jopa vääriksi, sillä useat maahanmuuttajat eivät assimiloitukaan uuteen asuinyhteiskuntaansa, vaan säilyttävät uusien identifikaatioiden rinnalla ja joskus jopa ensisijaisempina suhteet vanhaan kotimaahansa ja muissa maissa asuviin samoilta lähtöalueilta kotoihin oleviin ihmisiin muodostaen transnationaaleja yhteisöjä ja diasporaidentifikaatioita. Tämä toiminta poikkeaa akkulturaatioteorioiden oletuksista, jotka tarkastelevat maahanmuuttajien sopeutumista ainoastaan valtayhteiskunnasta käsin.

On kuitenkin mahdollista, että jotkut maahanmuuttajat suuntautuvat assimilaatioteorioiden oletusten mukaisesti uuden asuinyhteiskunnan arvoihin ja identifikaatioihin pyrkien samalla hylkäämään entiset kulttuuriset identifikaationsa. Tällainen toimintahan on vastavaa kuin traditionaaliseen kulttuuriseen identiteettiin vetäytyminen, vaikka onkin suuntautumisessaan päinvastaista.

Berryn mukaan, kun yksilöt eivät halua säilyttää kulttuurista identiteettiään ja pyrkivät jokapäiväiseen vuorovaikutukseen muiden kulttuuriryhmien edustajien kanssa on kyseessä **assimilaatiostrategia**. Tämän strategian mukaisesti suuntautunut ihminen pyrkii omaksumaan isäntämaan kulttuurin hyljeksien samanaikaisesti omaa kulttuurista identiteettiään.

Berry esittelee myös kolmannen akkulturaatiostrategian, jossa assimilatiiviset ja separatiiviset ainekset yhdistyvät. **Integraatiostrategian** mukaisesti suuntautunut ihminen pitää arvokkaana ja tavoittelemisen arvoisena sekä oman kulttuurin säilyttämistä että vuorovaikutusta muiden kulttuurien edustajien kanssa. Tällöin pyritään saman aikaisesti sekä jossain määrin säilyttämään kulttuurinen yhtenäisyys että osallistumaan laajempaan sosiaaliseen verkostoon sen olennaisena osana. (Berry 1997: 9-10; ks. myös Berry et al. 1992; Liebkind 1988.)

Integraatiostrategia muistuttaa perinteisen monikulttuurisen yhteiskunnan mukaista käsitystä toimivasta yhteiskunnasta, jossa yksilöt voivat säilyttää etniset identifikaationsa ja toimintonsa yksityiselämässään toimien julkisissa tilanteissa kuitenkin valtayhteiskunnan sääntöjen ja toimintatapojen ehdoilla.

Akkulturaatiostrategioiden taustalla olevat lähtökohdat pohjautuvat erilaisiin oletuksiin kuin hybridisten ja transnationaalien identiteettiteorioiden mukaiset identifikaatiot. Akkulturaatioteorioissa etninen ja kulttuurinen identiteetti oletetaan melko yhtenäiseksi, ”puhtaaksi” ja pysyväksi. Hybridisen identiteettikäsityksen mukaan identiteetit eivät ole pysyviä, vaan ne ovat jatkuvassa liikkeessä. Hybridiset identiteetit ovat keskeisiltä ominaisuuksiltaan täysin toisenlaisia kuin assimilaatiossa, separaatiossa tai integraatiossa oletetut identifikaatiot. Hybridisissä identiteeteissä kyseenalaistetaan akkulturaatiostrategioiden mukainen identiteettikäsitys ja korostetaan identiteettien sekamuotoisuutta ja identiteeteissä tapahtuvaa jatkuvaa liikettä erilaisten positioiden välillä. Hybridisissä identiteeteissä yhdistyvät erilaiset kulttuuriset ainekset ja arvot muodostaen uusia identiteettejä, kun taas akkulturaatiostrategioiden mukaan yksilö selvästi suuntautuu joko entiseen identiteettiinsä tai pyrkii sulautumaan valtayhteiskuntaan. Myös integraatiostrategiassa oletetaan selvä suuntautuminen, joka on erilainen yksityisellä ja julkisella alueella.

Berryn esittelemä neljäs strategia, *marginalisaatio*, kuvaa maahanmuuttajien jäämistä sekä valtakulttuurin että etnisen ryhmänsä ulkopuolelle. Kyseessä on eräänlainen syrjäytymisen muoto. Marginalisaatio syntyy tilanteessa, jossa on vain vähän mahdollisuuksia tai kiinnostusta säilyttää alkuperäistä kulttuuriaan (usein kulttuurinsa menettämiseen pakotettuna) ja samanaikaisesti hyvin vähän kiinnostusta olla vuorovaikutuksessa muiden kulttuurien edustajien kanssa (usein syrjinnän ja poissulkemisen seurauksena). Nämä maahanmuuttajat ovat päinvastaisessa tilanteessa kuin integraatiostrategian mukaisesti suuntautuneet. Marginalisaatio luonnehtii maahanmuuttajia, jotka hyljeksivät sekä omaa kulttuuriaan että menettävät yhteydet myös isäntäkulttuuriin. (Berry 1997: 9-10.)

Berryn akkulturaatiostrategiat perustuvat oletukseen vapaudesta valita jokin suhtautumistapa, mikä vaikuttaa akkulturaatiostrategian muodostumiseen. Berry (1997) itsekin huomauttaa, ettei tämä ole aina mahdollista. Mielestäni on syytä olettaa, että kulttuurin säilyttämiseen ja muiden kulttuuriryhmien kanssa vuorovaikutukseen pyrkiminen liittyvät seikat ovat hyvin harvoin vapaasti valittavissa. Enemminkin tulisi kiinnittää huomiota maahanmuuton ja vastaanoton syihin, yhteiskuntien arvovakenteisiin ja yhteiskunnissa vallitseviin ideologioihin, vastaanottavan maan työllisyystilanteeseen ja molempien maiden elinkeinorakenteeseen sekä vastaanottavassa maassa harjoitettuun maahanmuuttopolitiikkaan kuin lähestyä maahanmuuttajia ja vastaanottavien yhteiskuntien edustajia yksilöinä.

Berry esittelee myös vaihtoehdon, jossa valtakulttuurin edustajat vaikuttavat vahvasti tai pakottavat maahanmuuttajat johonkin akkulturaatiostrategiaan. Tällöin separaatio, joka on vapaaehtoisuudesta eristäytymistä muuttuu *segregaatioksi* eli eristämiseksi. Vastavasti, kun ihmiset valitsevat assimilaation strategiakseen tilannetta voidaan ehkä luonnehtia ”sulatusuuniksi” (Melting Pot), mutta silloin kun ihmiset pakotetaan assimiloitumaan on enemmänkin kyseessä ”painekeittäjä” (Pressure Cooker). Marginalisaatiota harvemmin valitaan, sillä kyse on enemmänkin pakotetusta assimilaatiosta johtuva *marginalisoituminen*.

Integraatiostrategia taas voi perustua ainoastaan vapaaehtoisuuteen. Se on vähemmistöryhmien saavutettavissa, kun valtakulttuuria edustava yhteiskunta on avoin ja laaja-alainen kulttuuriseen monimuotoisuuteen suuntautumisessaan. Integraation saavuttamiseksi molempipuolinen *akkomodaatio* eli mukautuminen on tarpeellista. Eli molempien ryhmien tulee hyväksyä, että ryhmällä on oikeus elää yhteisessä yhteiskunnassa kulttuurisesti toisistaan poikkeavina kansoina. Integraatiostrategia edellyttää vähemmistöryhmiltä laajemman yhteiskunnan arvojen omaksumista ja valtakulttuuria edustavalta ryhmältä valmiutta sopeuttaa kansallisten instituutioiden (kuten koulu-, terveydenhuolto- ja työvoimainstitutioiden) toiminnot kohtaamaan paremmin kaikkien moniarvoisessa yhteiskunnassa elävien ryhmien tarpeet. (Berry 1997: 9-11.)

Integraatiostrategia voi toimia ainoastaan yhteiskunnissa, jotka ovat selvästi *monikulttuurisia*, ja joissa tietyt edellytykset vallitsevat. Näitä edellytyksiä ovat: laajalle levinnyt hyväksyntä kulttuurisesta monimuotoisuudesta tärkeänä arvona (esim. myönteisen monikulttuurisuusideologian vallitseminen yhteiskunnassa), ennakkoluulojen suhteellinen vähyys (esim. hyvin vähän etnosentrisyyttä, rasismia ja syrjintää), kulttuuriryhmien väliset, molemmin puolin myönteiset asenteet (esim. ei erityisiä ryhmien välisiä vihamielisyyksiä) ja kaikkien ryhmien laajempaan yhteiskuntaan sitoutumisen tai identifioitumisen ilmapiiri. (Berry 1997: 11.)

Integraatio ja separaatio voidaan saavuttaa ainoastaan, kun etnisen ryhmän muutkin jäsenet haluavat ylläpitää ryhmän kulttuurista perintöä. Tästä näkökulmasta katsottuna integraatio- ja separaatiostrategiat ovat enemmän ”yhteisöllisiä” strategioita, kun taas assimilaatiostrategia on enemmän ”individualistinen”. (Berry 1997.) Tosin esimerkiksi ihmiset, joilla on valtakulttuurista fyysisesti (tai kulttuurisesti) poikkeavia piirteitä saattavat kokea ennakkoluuloja ja syrjintää ja täten olla vastahakoisia tavoittelemaan assimilaatiota.

Yksilöiden ja heidän edustamiensa ryhmien asenteet näitä neljää akkulturaatiostrategiaa kohtaan saattavat vaihdella ja heidän ajankohtaiset käyttäytymistapansa saattavat myös vaihdella. Yhdessä nämä asenteet ja tavat muodostavat varsinaiset akkulturaatiostrategiat. Berryn mukaan akkulturaatiostrategioihin kohdistuvia asenteita tai painotuksia on tutkittu lukuisissa tutkimuksissa. Monissa tutkimuksissa on todettu, että integraatiostrategia on paras strategia sekä maahanmuuttajien sopeutumisen ja hyvinvoinnin että yhteiskunnan kannalta. Integraatio on osoittautunut hyvinkin erilaisissa yhteiskunnissa parhaaksi ja toimivimmaksi maahanmuuttajien psykologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. Integraatiostrategia on toimivin sekä monikulttuurisissa eli pluralistisissa yhteiskunnissa että assimilaatiota korostavissa yhteiskunnissa. Assimilatiivista politiikkaa edustavat mm. USA ja Norja. USA edustaa näkemystä sulatusuunin näkökulmasta. Norja puolestaan on hyvin pieni valtio, jossa on ainoastaan vähän maahanmuuttajia. (Berry 1997: 23-27.)

Suomi on monessa mielessä lähellä Norjaa yhteiskuntana. Tosin Suomi on valinnut integraation viralliseksi politiikakseen, mutta käytännössä Suomen maahanmuuttajapolitiikka ja toteutus muistuttaa melkoisen paljon assimilaatiivista näkökulmaa. Virallisena pyrkimyksenä maahanmuuttajapolitiikassa on maahanmuuttajien integroiminen suomalaiseen yhteiskuntaan. Tavoitteena on, että maahanmuuttajat voisivat tasa-arvoisesti osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan (ja työelämään) samalla omaa kieltään ja kulttuuriaan säilyttäen. Kuitenkaan maahanmuuttajien todelliselle oman kulttuurisen taustan ja kielen säilyttämiseen ei ole yhteiskunnan näkökulmasta juurikaan panostettu. Päinvastoin kotouttamislaissa (integraatiolaki) määritellään ainoastaan yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta keskeisiä toimenpiteitä ja päämääriä. (Peltonen 2002; 2004; ks. myös Laki N:o 493/1999; Sisäasiainministeriö 1997.)

1.4.2. Akkulturaatioon vaikuttavia tekijöitä

Akkulturaatiostrategian valintaan ja prosessin onnistumiseen vaikuttaa monet yhteiskunnalliset, demograafiset ja sosiaaliset tekijät, joita ovat Berryn mukaan *ikä, sukupuoli, koulutus ja kulttuurinen etäisyys*. Nuorena maahan muuttaneiden on vanhempiaan helpompaa sopeutua uuteen yhteiskuntaan ja rakentaa siellä paikkaansa. Erityisesti lapsuusvaiheessa muuttaneiden sopeutuminen on yleensä muita helpompaa. Mitä myöhäisemmällä iällä ihmiset muuttavat uuteen yhteiskuntaan, sitä vaikeampaa on yleensä sopeutua onnistuneesti. Tällainen tilanne on esimerkiksi eläkeiässä muuttavien tai iäkkäämpien vanhempien kohdalla, jotka muuttavat jo aikuisikään ehtineen jälkikasvunsa perässä esim. perheenyhdistämishojelman välityksellä. (Berry 1997: 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Akkulturaatio vanhempien edustamaan kulttuuriin on vasta varhaisessa vaiheessa ja henkilön persoonallinen joustavuus ja sopeutuvuus ovat maksimaalisessa tilassaan juuri varhaisten vuosien aikana. Varsinaisia lapsuusvuosia hieman myöhemmin maahan muuttaneilla nuorilla on usein enemmän ongelmia, jotka ilmenevät erityisesti teini-iässä. Konfliktit vanhempien kulttuurin tai tähän kulttuuriseen ryhmään kuuluvien arvojen kanssa ovat nuoruusiässä maksimaalisia. Identiteetin kehitykseen liittyvät tekijät ovat hyvin keskeisiä nuoruusiässä, kun nuoret siirtyvät lapsuudesta aikuisuuteen. Identiteettiä koskevat kysymykset moninkertaistuvat, kun niihin liittyy myös etnistä identiteettiä koskevat kysymykset. Maahanmuuttajanuorten kohdalla identiteettiin liittyvät kysymykset ovat usein monimutkaisempia kuin sellaisilla nuorilla, jotka aikuisuuttaan pohtiessaan eivät joudu ottamaan kantaa etnisyyteensä. (Berry 1997: 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Tutkielman kohteena olevat nuoret ovat muuttaneet Suomeen 12-20-vuotiaina. Osa heistä on siis saapunut maahan lapsuusvaiheessa ja osa nuorina aikuisina. Haastatteluhetkellä lapsina maahan muuttaneet olivat nuoruusiässä ja vanhemmat jo aikuisia. On siis todennäköistä, että nämä eri ikäkausia edustavat nuoret kohtaavat erilaisia ongelmia Suomeen sopeutumisprosessissaan, ja että lapsina maahan muuttaneet ovat omaksuneet enemmän suomalaisen yhteiskunnan arvoja ja sopeutuneet helpommin.

Myös sukupuoli vaikuttaa sopeutumisprosessiin, jos sukupuoliroolit ovat hyvin erilaisia lähtökulttuurissa ja uudessa kulttuurissa. Tällöin akkulturaatioprosessia ilmenee helposti ongelmia ja myös mielenterveysongelmat lisääntyvät. Jos lähtö- ja tulomaan kulttuuristen ympäristöissä naisen asemaan suhtaudutaan eri tavoin, niin naisten yritykset omaksua uuden yhteiskunnan rooleja saattavat johtaa konflikteihin lähtömaan kulttuuristen arvojen kanssa. Rooliodotusten muutos aiheuttaa helposti painetta ja konflikteja ”alkuperäisten” perintökulttuuristen (*heritage culture*) ja uuden yhteiskunnan kulttuuristen arvojen välillä. Paineessa eläminen ja konfliktit haittaavat sopeutumista. (Berry 1997: 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Somalialainen ja suomalainen käsitys tasa-arvosta ja naisen ja miehen rooleista poikkeavat toisistaan melkoisesti. Suomalainen tasa-arvo käsitys perustuu pohjoismaiseen käsitykseen, jonka mukaan naisia ja miehiä tulee kohdella yhteiskunnassa yhdenmukaisesti. Naisten ja miesten oletetaan osallistuvan työelämään samanveroisesti. Tosin naiselle perinteisesti kuuluneet kotityöt ovat vieläkin pääosin tämän vastuulla, koska naisten laajamittainen osallistuminen kodin ulkopuoliseen työelämään on suhteellisen uusi asia ja liittyy rakennemuutokseen, jossa maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta luotiin teollisuusyhteiskunta toisen maailmansodan jälkeen. Tasa-arvo on toteutunut naisten laajamittaisessa osallistumisessa työmarkkinoille, mutta naisten asema ei näillä markkinoilla ole miesten kanssa yhtäläinen. Naiset saavat pääsääntöisesti huonompaa palkkaa samoista työtehtävistä ja sijoituvat pääosin julkisen sektorin matalapalkka-aloille. Naiset ja etenkin nuorempiin ikäryhmiin kuuluvat naiset ovat kuitenkin hyvin koulutettuja.

Somalialainen tasa-arvo käsitys perustuu ajatukselle sukupuolten välisestä työnjaosta, jonka mukaan naiset huolehtivat kodin piiriin liittyvistä töistä ja miehet vastaavat kodin ulkopuoliseen työelämään osallistumisesta ja pääosin tulojen hankinnasta. Naisten keskeisiin tehtäviin liittyy siis kodista ja lapsista huolehtiminen. Lisäksi naiset ovat paimentolaiskulttuurissa hoitaneet suuren osan eläinten hoitoon ja vaellukseen liittyvistä töistä. Naiset ovat myös aktiivisesti osallistuneet maatalousöihin. Tehtävät ovat kuitenkin yleensä liittyneet kodin piiriin ja varsinaiseen palkkatyöhön on osallistunut vain pieni osa naisista, vaikka määrä on kasvanut viime vuosien aikana. Naiset ovat myös keskimäärin saaneet miehiä vähemmän koulutusta, koska heidän ei oletetakaan osallistuvan palkkatyöhön. (Tiilikainen 2003: 31-35; 124-127, 173-179.)

Naisten ja miesten erilaisiin rooleihin vaikuttaa myöskin tulkinta islamilaisesta tasa-arvosta ja naisten asemasta. Tulkinnan mukaan naisten ja miesten tulee pysytellä pääosin toisistaan erillään, jotta yhteiskunta toimisi hyvin. Monet miehet pitävät kunnia asianaan, etteivät heidän vaimonsa tai tyttärensä joudu liiaksi tekemisiin vieraiden miesten kanssa. Joidenkin somalialaisten naisten saattaa olla vaikeaa osallistua esimerkiksi kielikursseille tai tehdä työtä, joissa joutuu miesten kanssa tekemisiin. (Malms 2002: 5-7; Tiilikainen 2003: 31-35; 124-127, 173-179.)

On siis todennäköistä, että erityisesti somalialaiset naiset joutuvat kohtaamaan sukupuoliroolien eroavuuksista johtuvia paineita ja ristiriitoja pyrkiessään löytämään paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. He joutunevat miehiä enemmän neuvottelemaan erilaisten arvojen ja vaatimusten ristiaallokossa.

Kolmantena akkulturaatioprosessiin vaikuttavana tekijänä on yleensä koulutus. Hyvä koulutus usein lisää mahdollisuuksia työllistyä ja oppia uuden yhteiskunnan arvoja. Koulutusta voidaan pitää henkilön kulttuurisena pääomana. Koulutus usein myös korreloi muiden henkilökohtaisten resurssien tai inhimillisen, taloudellisen ja sosiaalisen pääomamuotojen kanssa, joita ovat mm. tulot, ammatillinen asema ja sosiaalisen tukiverkosto. Nämä tekijät ovat yksilöä suojelevia ja akkulturaatiota helpottavia tekijöitä. Lisäksi koulutus mahdollistaa monille maahanmuuttajille pääsyn uuden yhteiskunnan erityispiirteiden ymmärtämiseen. (Berry 1997: 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Koulutus vaikuttaa yleensä yksilön taloudelliseen asemaan. Maahanmuuttajan lähtöstatus on usein korkeampi kuin sisääntulostatus uudessa yhteiskunnassa. Maahanmuuttajat monesti menettävät statuksensa riippumatta hyvästä koulutuksesta ja sosiaalisten asemien välinen liikkuvuus on vähäistä heidän kohdallaan. Sosiaaliseen asemaan vaikuttaa koulutuksen ja työkokemuksen arviointi, joka johtaa uusiin työmahdollisuuksiin. Maahanmuuttajien koulutus ja työkokemus arvioidaan usein riittämättömäksi, jotta hän voisi työllistyä vastaaviin töihin kuin entisessä kotimaassaan. Arvonmenetys johtaa statuksen menetykseen ja stressiin. (Berry 1997: 17, 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Akhlaq Ahmadin (2002) mukaan työmarkkinat ovat usein segmentoituneet eli lohkoutuneet etnisin perustein. Maahanmuuttajat joutuvat usein huonommin palkattuihin ja useammin koulutustaan vastaamattomiin töihin kuin muu väestö. Toisen polven siirtolaiset ovat usein vielä huonommassa asemassa, vaikka he puhuvat valtaväestön kieltä äidinkielellään tai ovat keskimäärin muuta väestöä paremmin koulutettuja, sillä heidän koulutuksensa ja työtehtävänsä ovat monesti vielä suuremmissa epäsuhdassa kuin siirtolaisina maahan muuttaneella sukupolvella. Inhimillinen pääoma ei selitäkään asemaa työmarkkinoilla, kuten neoklassisissa pääomateorioissa oletetaan. (Ahmad 2002: 227-241; Jaakkola 2000: 24-27; ks. myös Valtonen 1999; Bourdieu 1998.)

Monissa länsimaissa on syntynyt kahdet työmarkkinat, joilla vallitsee omat palkkaus- ja muut ehdot. Usein maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensä kuuluvat alempaan työmarkkinakategoriaan, jossa palkat ovat yleistä tasoa alhaisemmat ja muutkin työehdot heikkommat. Maahanmuuttajat joutuvat usein myös työskentelemään koulutustaan alhaisemmissa ja vain vähän koulutusta vaativissa työtehtävissä. Tällainen kehitys johtaa epätasa-arvoiseen tilanteeseen työmarkkinoilla. Lisäksi lohkoutuneet työmarkkinat synnyttävät matalapalkka-aloja, joilla työnarvo määritellään melko vähäiseksi. Tämän seurauksena on vaarassa syntyä tilanne, jossa ihmiset eivät pysty elättämään itseään työstä saamallaan palkalla. Matalapalkka-alat laskevat myös työn arvoa ylipäätään. (Forsander 2002; 2001a,b.; Ahmad 2002.)

Ahmadin (2002) ja Forsanderin (2002; 2001a,b) mukaan myös suomalaiset työmarkkinat ovat etnisesti lohkoutuneet. Vaikka maahanmuuttajan kielitaito, koulutus ja työkokemus muodostavatkin välttämättömän lähtökohdan työmarkkinoille integroitumiselle, ei maahanmuuttajien suhteettoman korkeaa työttömyysprosenttia voida selittää yksinomaan näiden tekijöiden puutteella. Todelliset syyt löytyvät sosiokulttuurisista rakenteista, jotka ilmenevät työnantajien asenteissa maahanmuuttajia kohtaan. Näiden asenteiden muuttamiseen ei riitä, että maahanmuuttajien osaamista parannetaan suomalaisille markkinoille kelpaavaksi, sillä myös työnantajien ja muiden yhteiskunnassa vaikuttavien asenteiden tulee muuttua. (Ahmad 2002: 227, 240-241; Valtonen Kathleen 2001: 421-438.)

Suomessa asuvat somalialaiset ovat keskimäärin melko huonosti koulutettuja, vaikka joukkoon mahtuu myös korkeakoulutuksen saaneita. Turvapaikanhakijoina saapui monia keskiluokkaan kuuluvia nuoria miehiä, joilla oli enemmän koulutusta, mutta perheenyhdistämisen kautta myös vähemmän koulutusta saaneita sukulaisia on saapunut Suomeen runsaasti. Erityisesti naiset ovat keskimäärin huonosti koulutettuja. (Tilastokeskus 2003; Tiilikainen 2003: 50-55, 31-35.) Somalialaiset ovat myös heikossa asemassa työmarkkinoilla, sillä jopa 58 % oli työttömänä vuonna 2002. Työttömien suuri määrä ei silti kerro todellista tilannetta, sillä suuri osa somalialaisista on työmarkkinoiden ulkopuolella. Ainostaan 27 % somalialaisista kuului vuonna 2001 työvoimaan, vaikka reilusti yli puolet (61%) somalialaisista oli työikäisiä. (Tilastokeskus 2003.) Erityisesti suuri osa naisista on työvoiman ulkopuolella kotiäiteinä. (Ks. Tiilikainen 2003:31-35, 50-55, 124-127, 173-185.)

Neljäntenä akkulturaation keskeisesti vaikuttavana tekijänä Berry mainitsee kulttuurisen etäisyyden. Yleinen havainto on, että mitä suurempi kulttuurinen etäisyys tai eroavuus lähtö- ja tulomaan välillä vallitsee, sitä vaikeampaa positiivinen sopeutuminen on. Kulttuurisella etäisyydellä tarkoitetaan, kuinka erilaisia kaksi kulttuuria ovat kielen, uskonnon tms. tekijöiden suhteen. Kulttuurinen etäisyys ei siis ole ainoastaan yksilöitä koskeva asia, vaan vaikuttaa kontaktissa olevien kulttuuristen ryhmien ja ajattelutapojen taustalla. Mitä suurempi kulttuurinen etäisyys, sitä suurempi tarve on molemminpuoliseen oppimiseen. On mahdollista, että suuri kulttuurinen etäisyys vaikuttaa vuorovaikutuksessa olevien kulttuuristen ryhmien asenteisiin toisiaan kohtaan negatiivisesti ja lisää konflikteja ryhmien välillä. (Berry 1997: 21-23; ks. myös Berry et al. 1992.)

Somalialaisten maahanmuuttajien kulttuurien etäisyys on yleisesti ottaen suurempi kuin monilla muilla maahanmuuttajaryhmillä. Somalit ovat lähtöisin yhdestä maailman köyhimmästä maasta, joka määritellään ”kolmanneksi maaksi” tuotaessa esiin maan vähäinen modernisoituminen sekä teollistumis- ja hyvinvointiaste, joita arvioidaan länsimaisin mittarein. Somalia on traditionaalinen yhteiskunta, jonka pääelinkeinon muodostaa paimentolaisuus. Lisäksi Somalia sijaitsee Afrikassa, joka länsimaissa koetaan usein eksoottisena ja ”toiseutta” edustavana maanosana. Suomessa on melko vähän afrikkalaisperäisiä maahanmuuttajia, joten somalit myös erottuvat fyysisesti muusta väestöstä. Kulttuurinen etäisyys on suuri siis myös fyysisessä ja näkyvässä mielessä.

Kolmanneksi somalialaisista 90 % on muslimeja edustaen maltillista islamin suuntausta *sunnalaisuutta*, johon on sekoittunut suufilaisuutta (Ehlers & Witzke 1992: 10-12; Serkkola 1992; ks. myös Tiilikainen 2003: 35-38). Suomalaisista taas lähes 90 % kuuluu luterilaiseen kirkkoon. Suomessa on perinteisesti ollut hyvin vähän muslimeja, eikä islam ole juurikaan ollut näkyvässä yhteiskunnassa. Islam on myös usein koettu kristinuskon kilpailijaksi ja uhaksi, mikä perustuu uskontojen ja niiden edustamien maallisten valtojen välisiin valtataisteluihin. Länsimaisen ihmisen käsitys islamista on usein tällaisen propagandan värittämää, mikä aiheuttaa syviä ennakkoluuloja islamia ja muslimeja kohtaan. Kulttuurinen etäisyys on siis suurta myös uskonnollisessa mielessä.

Somalialaisten kulttuurinen etäisyys on siis monessa mielessä suuri suomalaisen yhteiskuntaan nähden. On siis todennäköistä, että somalialaiset nuoret kohtaavat vaikeuksia ja konflikteja joutuessaan neuvottelemaan identiteettiään hyvinkin erilaisten arvojen ja lähtöoletusten keskellä.

1.4.3. Kritiikkiä Berryn esittämästä kulttuurisen muutoksen teoriasta

Berryn mallia on arvosteltu siitä, etteivät sen kuvaamat kulttuurisen muutoksen suuntaukset ole keskenään ortogonaalisessa suhteessa kuten mallissa oletetaan. (Lasry & Sayegh 1993: 98-109; Jasinskaja-Lahti 2000: 29-35.) Ortogonaalisuuden käsitteeseen ja mittaamiseen liittyvistä epäselvyyksistä johtuen useimmissa kaksisuuntaisissa akkulturaatiomalleissa kaksinapaisuutta (bipolar) koskeviin mitta-asteikkoihin on sisäänrakennettuna oletus, jonka mukaan isäntämaan yhteiskuntaan osallistumisen kasvaessa sitoutuminen maahanmuuttajan edustamaan traditionaaliseen kulttuuriin automaattisesti laskee (Laroche, Kim & Hui 1997: 317-331; Jasinskaja-Lahti 2000: 29-35). Oletus on päinvastainen kuin hybridisissä- ja diasporaidentiteeteissä sekä transnationaalisissa identifikaatioissa oletetaan.

Jotta päästäisiin todelliseen ortogonaaliseen akkulturaatiomalliin, kaksinapaiset suuntaukset tulisi määritellä ja muotoilla itsenäisiksi toisiinsa nähden siten, että niillä mitattaisiin samaistumista isäntämaan kulttuuriin ja traditionaaliseen kulttuuriin toisistaan riippumatta. Lasry ja Sayegh sekä Sanchez ja Fernandez ovat osoittaneet tutkimuksissaan, etteivät maahanmuuttajien samaistuminen isäntämaan kulttuuriin ja omaan traditionaaliseen kulttuuriin ole sidoksissa keskenään. (Jasinskaja-Lahti 2000: 31). Samaa todistavat monet nykyiset kulttuurintutkijat, kuten Hall, Bhabha, Grossberg ja Robins.

On myös esitetty, että akkulturaatiota kuvaavaan ortogonaaliseen malliin tulisi lisätä muita tutkittavia suuntauksia kahden perussuuntautumisen lisäksi, joita siis ovat 1) omaa identiteettiä ja sen piirteiden säilyttämistä ja ylläpitoa pidetään arvona ja 2) yhteyksien ylläpitoa uuteen yhteiskuntaan pidetään arvona. Tällaisia kiinnostavia suuntautumisia olisivat arvoihin, asenteisiin, ja käyttäytymiseen liittyvä samaistuminen. Tämän suuntaisia ideoita ovat esittäneet mm. Zak, Der-Karabetian ja Hutnik (Jasinskaja-Lahti 2000: 31).

Berryn akkulturaatioteoriota voidaan kuitenkin käyttää työvälineenä selvittäessä somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Akkulturaatioteoriat muodostavat tutkielmassa käsitteellisen välineistön, jonka avulla tarkastellaan nuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista. Tällöin akkulturaatiosuuntauksia käytetään kuvaamaan nuorten identiteettineuvotteluissa tapahtuvaa suuntautumista.

2. Tutkielman pääkysymys, ongelmat ja hypoteesit

Tutkielmassa selvitetään 15-28-vuotiaiden somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Kulttuurisen identiteetin tarkastelussa keskitytään niihin tekijöihin, joita voidaan pitää kulttuurisiin piirteisiin ja arvoihin, etnisyyteen ja etniseen identiteettiin keskeisesti kuuluvina piirteinä. Somalinuorten *kulttuurisen identiteetin rakentumista tarkastellaan kahden erilaisena pidetyn kulttuuripiirin eli suomalaisen ja somalialaisen kulttuurin vuorovaikutuksessa suomalaisessa yhteiskunnassa*. Tutkielmassa tarkastellaan Suomeen muuttaneiden somalinuorten kulttuurisen identiteetin rakentumista uudessa yhteiskunnassa ja sen edustamassa arvomaailmassa.

Kiinnostuksen kohteena on 1) millä tavoin nuoret säilyttävät tai pyrkivät säilyttämään etnistä identiteettiään uudessa kulttuurisessa tilanteessa, ja millä tavoin etninen identiteetti näkyy nuorten kulttuurisessa identiteetissä ja sen rakentumisessa. Toisaalta kiinnostuksen kohteena on 2) millä tavoin nuoret omaksuvat suomalaisessa ja länsimaisessa yhteiskunnassa keskeisinä pidettyjä arvoja ja tapoja; minkälaisia asioita he omaksuvat suomalaisista kulttuuripiirteistä kulttuuriseen identiteettiinsä; ja millä tavoin he rakentavat kulttuurista minäkuvaansa uudessa tilanteessa.

Tutkielman keskeisiä kysymyksiä ovat: Muotoutuuko somalinuorten kulttuurinen identiteetti kulttuuristen neuvottelujen keskellä edustaen hybridistä identiteettiä, ja onko se muodoltaan jotain kolmannessa tilassa syntyvää, ja onko se jotain uutta ja erilaista suhteessa kulttuurisiin piirteisiin, joista se on lähtöisin vai muotoutuuko identiteetti jatkuvassa rajanylityksessä erilaisten kulttuuristen piirteiden välillä? Ilmeneekö nuorten kulttuurisessa identiteetissä transnationaaleja piirteitä ja diasporista suuntautumista, jolloin identiteetissä korostuisivat suhteet transnationaaleihin yhteisöihin ja toimintoihin? Vai ilmeneekö nuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa ”puhtaasti” ortogonaalisia tendenssejä, jolloin identiteetti edustaisi tyypiltään assimilaatiota, tai separaatiota, jolloin identifioituminen olisi voimakkaasti joko asuinyhteiskuntaan tai etniseen yhteisöön suuntautunutta? Vai muotoutuuko identiteetti perinteisen monikulttuurisen yhteiskuntamallin mukaisesti, jolloin identiteetti edustaisi integraatiota, jossa maahanmuuttaja pyrkii säilyttämään etnisen identiteettinsä ja samanaikaisesti osallistumaan laajemman yhteiskunnan toimintaan? Vai ilmeneekö somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä selvää marginalisoitumista eli joutumista molempien kulttuuristen viiteryhmien ulkopuolelle?

Yksi mahdollisuus on, että **1)** somalinuoret elävät kahden kulttuurin välitilassa, jossa heidän kulttuurisesta identiteetistään muotoutuu eräänlainen alisteinen identiteetti. Tämä **hybridinen identiteetti** sijaitsisi somalialaisen ja suomalaisen kulttuurivaikutuksen välissä muodostaen jonkin uuden kulttuurisen todellisuuden, jossa identiteetti **edustaisi selvästi joltain lähtökulttuureista poikkeavaa**. Hybridi muotoutuisi joko itsenäisessä kolmannessa tilassa tai kahden kulttuurisen piirin vuorovaikutuksessa. (Vrt. Grossberg 2000: 91; Bhabha 2000: 53-68; Hall 1992: 310-314; 1999: 71-76.) **2)** Toinen vaihtoehto on, että somalinuoret elävät somalialaisen ja suomalaisen kulttuurisen vaikutuksen rajalla, jolloin heidän kulttuurinen identiteettinsä muodostuisi **jatkuvaan liikkeeseen eri kulttuurivaikutusten välillä**. Tällöin heidän identiteettiään leimaisi lähinnä jatkuva liike, mutta identiteetissä itsessään ei olisi mitään uutta ja somalialaisista ja suomalaisista kulttuuripiirteistä selvästi eroavia piirteitä. **Hybridisessä identiteetissä** yhdistyisi ”hieman sitä ja tätä” eli piirteitä suomalaisesta ja somalialaisesta kulttuurisista piireistä, ja erilaiset identiteetti asemat ja arvot syntyisivät eri tilanteissa käytävissä neuvotteluissa, joita käydään kulttuuristen vaikutuspiirien välillä. (Vrt. Grossberg 2000: 92; Hall 1992: 310-311; 1999: 71-73.)

Kolmas mahdollisuus on, että **3)** somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä korostuvat **transnationaalit identifikaatiot**. Tällöin heidän toimintansa ja lojaliteettinsa olisi voimakkaasti suuntautunut joko entiseen kotimaahan tai Somaliasta lähtöisin oleviin yhteisöihin, jotka maanpaon seurauksena elävät ympäri maailmaa. Transnationaalissa identifikaatiossa **voi ilmetä diasporista suuntautumista**, jolloin kotimaahan paluun -ajatus korostuu. Tämä voi tulla esiin varsinaiseen paluuseen liittyvänä toimintana ja suuntautumisena sekä etnisen identiteetin muotoutumisena diasporisessa suhteessa ”alkuperäiseksi kodiksi” koettuun paikkaan, mikä määrittelee arvoja ja toimintoja ”vieraassa yhteiskunnassa”. Transnationaalien toimintojen ohella nuoret voivat tuntea lojaalisuutta myös suomalaista yhteiskuntaa kohtaan ja samaistua samanaikaisesti myös sen arvoihin ja toimintoihin. (Vrt. Forsander 2001a: 50-51; Povraznovic Frykman 2001: 18, 24-25; Gilroy 1992: 322-323; Hall 1992: 310-314; 1999: 71-76; Anderson 1997: 43-45; 1987.)

Neljäs vaihtoehto on, että **4)** somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä korostuu lähinnä etnisyys ja somalialaiset arvot suomalaisten kulttuurivaikutusten jäädessä hyvin vähäisiksi. Tällöin nuorten asenteissa ei välttämättä ilmenisi transnationaalista suuntautumista, mutta se olisi mahdollista. Kyseessä olisi kuitenkin selvä eristäytymispyrkimys suomalaisesta yhteiskunnasta, joka koettaisiin uhkaavaksi ja vieraaksi. Toimintaa voidaan kuvata berryläisittäin **separaatioksi**. Hall ja Parekh nimittävät tällaista suuntausta pakenemiseksi traditionaaliseen identiteettiin, kun uusi asuinyhteiskunta koetaan liian erilaiseksi ja sopeutuminen turhauttavaksi. (Vrt. Berry 1997: 5-68; Hall 1992; Parekh 1992: 323-325.) Viides mahdollisuus on, että **5)** somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä korostuu pyrkimys sopeutua ja sulautua suomalaiseen kulttuuriympäristöön etnisen identiteetin jäädessä takalalle. Tällöin nuoret pyrkisivät hylkäämään etnisyytensä, esimerkiksi häpeän vuoksi, ja sulautumaan mahdollisimman hyvin valtaväestöön. Somalinuorten kulttuurista identiteettiä leimaisi tällöin **assimilaatio**. (Vrt. Berry 1997: 5-68.)

Kuudes vaihtoehto on, että **6)** somalinuorten kulttuurinen identiteetti muotoutuu *perinteisen monikulttuurisuus* **käsityksen mukaisesti**, jolloin somalinuoret pyrkisivät säilyttämään etnisen identiteettinsä yksityiselämässään ja samalla toimisivat valtayhteisön ehdoilla julkisessa tilassa eli yhteiskunnassa. Suuntausta voidaan kutsua myös *integraatioksi*. (Vrt. Rex 1997: 205-219; Berry 1997: 5-68.) Seitsemäs mahdollisuus on, että **7)** somalinuoret jäävät ulkopuoliseksi sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että etnisessä yhteisössään. Tällöin he eivät kokisi kuuluvansa kumpaankaan yhteisöön, eivätkä myöskään kykenisi toimimaan niissä aktiivisesti. Tällöin mahdollisuus kulttuuristen piirteiden välissä käytävissä neuvotteluissa muotoutuvaan hybridiseen identiteettiin, jäisi nuorille saavuttamattomaksi, sillä he eivät olisi aktiivisia toimijoita erilaisten kulttuuristen piirteiden välissä, vaan kokisivat vierautta ja ulkopuolisuutta suhteessa näihin piirteisiin. Suuntausta voidaan nimittää *marginalisaatioksi*. (Vrt. Berry 1997: 5-68.)

Oletuksena on, että somalinuorten kulttuurinen identiteetti edustaa jotain edellä mainittua identiteettityyppiä tai -tyyppejä. Sukupuoli tai ikä saattaa vaikuttaa identiteetin rakentumiseen ja identifioitumiseen voi olla erilaista myös muissa viiteryhmissä. On myös mahdollista, ettei somalinuorten kulttuurinen identiteetti edusta ”puhtaasti” mitään edellä mainituista identiteettityypeistä, vaan poikkeaa eri tilanteissa. Identiteetin muotoutumista tarkastellaankin kokonaisuutena ja eri elämänalueilla. *Somalinuorten identifikaatiota ja suuntautumista tutkitaan heidän suhteessaan perheeseen ja kotiin, koulutukseen ja työelämään, sosiaalisiin suhteisiin, uskoon ja kieleen sekä Somaliaan.*

Somalinuorten kulttuurista identiteettiä lähestytään soveltaen postmoderneja käsityksiä hybridisistä ja transnationaaleista identiteeteistä ja ”traditionaalisempia” käsityksiä identiteetin muotoutumisesta, jossa yksipuolisemmat suuntautumiset korostuvat. Monet postmoderneja identiteettejä tutkineet ovat huomauttaneet, että postmodernien suuntautumisten ohella ilmenee myös traditionaalisia suuntautumisia (ks. Hall 1992). Näitä suuntautumisia voidaan tarkastella berryläisiä akkulturaatiostrategioita hyväksi käyttäen.

Ensimmäisen hypoteesin mukaan 1) somalinuorten kulttuurinen identiteetti muotoutuu jonkin hybridisen identiteettikäsityksen mukaisesti. Toisen hypoteesin mukaan 2) somalinuorten suuntautumisen ja toimintojen voidaan erottaa transnationaaleja piirteitä. Kolmannen hypoteesin mukaan 3) somalinuorten puheessa ja asenteissa sekä heidän kulttuurisen identiteettinsä muotoutumisessa voidaan tunnistaa jokin Berryn akkulturaatiostrategioista. Neljännen hypoteesin mukaan 4) identiteetin muotoutuminen eroaa ikäryhmän tai sukupuolen mukaan ja viidennen hypoteesin mukaan 5) somalinuorten suuntautuminen vaihtelee eri elämänalueilla, eikä voida erottaa selvää identiteettityyppiä.

3. Metodin esittely

Tutkielman aineisto on koottu 15-28 -vuotiaille somalinuorille tehtyjen teemahaastattelujen avulla. Haastateltuja oli yhteensä kahdeksan, joista puolet oli nuoria naisia ja puolet nuoria miehiä. Suomeen saapuessaan somalinuoret olivat 12-20-vuotiaita. Viisi nuorista oli muuttanut Suomeen lapsena tai varhaisnuorena eli alle 15-vuotiaina ja kolme nuorta oli muuttaessaan nuori aikuinen eli vähintään 18-vuotias. Haastatteluhetkellä nuoremmat olivat 15-18-vuotiaita ja vanhemmat 24-28-vuotiaita.

Vanhempien ryhmään kuuluvat olivat kaikki nuoria miehiä ja nuorempien ryhmään kuului neljä tyttöä ja yksi poika. Nuoremmat haastatellut asuivat vielä vanhempiensa kanssa (4) tai perheryhmäkodissa (1) ja vanhemmat asuivat puolison kanssa (2) tai yksin (1). Viisi nuorista oli muuttanut Suomeen yksin ja heistä kolme oli saapuessaan alaikäinen. Nuorena aikuisena Suomeen muuttaneet somalinuoret olivat oleskelleet maassa pidempään kuin lapsina maahan muuttaneet. Nuorena aikuisena maahan muuttaneet olivat olleet Suomessa 6-9 vuotta ja lapsena maahan muuttaneet 2-6 vuotta.

Haastatellut nuoret edustivat lähinnä somalialaista kaupungissa asunutta keskiluokkaa, kuten suurin osa Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista. (Ks. Tiilikainen 2003: 50-55.) Yhteiskunnan köyhimmillä ei yleensä ole mahdollisuutta lähteä maanpakoon katastrofaalisissakaan olosuhteissa. Pakomatkaan tarvitaan paitsi rahaa myös henkistä ”pääomaa”, kielitaitoa ja luottamusta omiin mahdollisuuksiin pärjätä uudessakin yhteiskunnassa. Nuoret olivat lähtöisin lähinnä pääkaupunki Mogadishusta tai olivat muuttaneet sinne jossain elämän vaiheessa. Yksi haastatelluista oli kotoisin Pohjois-Somaliasta, joka vuonna 1991 julistautui itsenäiseksi (Leufstedt 1997: 68-69; Ehlers & Witzke 1992: 88-89). Muu Somalia tai muut valtiot eivät ole tunnustaneet tuolloin syntynyttä Somalimaata. Suurin osa Suomeen saapuneista somaleista on kotoisin Etelä-Somaliasta, johon myös Mogadishu kuuluu (Tiilikainen 2003: 50-55; Ehlers & Witzke 1992: 9).

Nuoret asuivat Somaliassa omakotitaloissa ja heidän vanhempansa (yleensä perheen isä) olivat jossain palkkatyössä. Nuorten perheet eivät siis kuuluneet Somalian suureen paimentolaisväestöön. (Vrt. Tiilikainen 2003: 50-55.) Suuri osa nuorista oli asunut maanpaossa jossain Somalian naapurimaassa ennen Suomeen muuttoaan. Kaikki nuorempien ryhmään kuuluvat olivat väliaikaisesti asuneet Etiopiassa.

Haastattelut suoritettiin keväällä 1999. Kutakin nuorta haastateltiin mahdollisimman syvällisesti ja kaikki teema-alueet käytiin lävitse. Osa nuorista haastateltiin useampaan otteeseen. Yksi haastatteluista toteutettiin ryhmähaastatteluna, jolloin paikalla oli yhtäaikaisesti kaksi somalityttöä. He olivat haastatteluista nuorimpia ja arkailivat haastattelutilanetta. Heidän yhtäkainen haastattelemisensa tuntui olosuhteet huomioon ottaen järkevältä vaihtoehdolta. Haastattelut suoritettiin julkisissa tiloissa kuten Turun kansainvälisessä kohtaamispaikassa, yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneessa, perheryhmäkodin tiloissa ja lähiön baarissa. Nuoret ehkä kokivat helpommaksi keskustelun kodin ulkopuolella, jossa useimilla asuivat vanhemmat tai puoliso.

Haastateltavien löytäminen osoittautui vaikeaksi tehtäväksi. Monet suostuivat haastattelun tekoon, mutta eivät ilmaantuneetkaan sovittuna ajankohtana paikalle. Koin tämän ”passiiviseksi vastarinnaksi”, jossa kieltäytyminen tehdään epäsuorasti. Tarkoitus oli saada useampia haastateltavia, mutta lukuisien epäonnistuneitten yritysten jälkeen tyydyttiin saatuihin kahdeksaan haastateltuun. Somalien saaminen haastateltaviksi tai vastaamaan kyselyihin on todettu olevan hankalaa muissakin tutkimuksissa (ks. Tiilikainen 1999: 55-56, 62-63; Forsander & Alitolppa-Niitamo 2000: 6-7; ks. myös Peltonen 2004). Lisäksi nuorten suostuttelemisen haastateltaviksi on haastavaa etnisestä taustasta riippumatta.

Haastattelut tehtiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta suomeksi. Yhdessä haastattelussa kielenä käytettiin pääasiassa englantia ja osittain suomea. Haastatteluaineisto muodostettiin kysymällä nuorilta teema-alueittain keskeisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin ja elämäntilanteisiin liittyviä kysymyksiä. Tarkastelun kohteeksi valittiin perhe ja koti, koulutus ja työ, sosiaaliset suhteet, uskonto ja kieli sekä suhde Somaliaan. Aiheita käsiteltiin haastatteluissa teema-alueittain. Teema-alueiden sisällä nuorilta kysyttiin elämäntapoihin, käytäntöihin ja arvoihin liittyviä kysymyksiä. Tarkoituksena oli antaa nuorten äänten ja ajatusten tulla esille ja heille annettiin vapaus puhua alueiden sisällä mahdollisimman vapaasti. Tosin teema-alueiden määrittely ja niihin liittyvät kysymykset johdattivat nuoria tutkielman tekijän päättämiin suuntiin. Osa nuorista halusi vastata ainoastaan selkeisiin kysymyksiin, eikä ryhtynyt kertomaan mistään asiasta enempää. Kuitenkin haastattelujen edetessä nuoret yleensä vapautuivat ja tulivat puheliaammiksi. Haastatteluissa painottuvatkin teema-alueet eri tavoin ja myös asiasisällöt poikkeavat toisistaan jossain määrin.

Teema-alueiden käsittelyssä nousi esiin myös selkeä jako yksityiseen ja julkiseen elämäntilanteeseen, joten teema-alueet on jaettu näiden kategorioiden mukaisesti. Somalinuorten kulttuurista identiteettiä on siis tarkasteltu teema-alueiden lisäksi julkisella ja yksityisellä alueella sekä ns. etnisellä kentällä.

Aineiston käsittelyssä ja tulkinassa on käytetty avuksi laadullisen tutkimusta varten kehitettyä QSR NVivo -ohjelmaa. Ohjelma ja haastattelujen jakaminen teema-alueisiin auttoivat merkittävästi aineiston käsittelyssä. Aineistoa analysoitiin ensisijaisesti teema-alueittain ja niiden sisällä etsittiin yhdistäviä tekijöitä nuorten puheesta. Analyysissa käytettiin Berryn kehittämää akkulturaatiomallia työkaluna, siten että nuorten suuntautumista etniseen identiteettiin ja suomalaisen yhteiskuntaan arvioitiin Berryn kehittämien peruskäsitteiden välityksellä. Akkulturaatioasenteita tarkasteltiin itsenäisinä asenteina, eikä ortogonaalisuutta tai kaksinapaisuutta oletettu perusanalyysia tehtäessä. Tarkoituksena oli selvittää nuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista selkeitä käsitteellisiä (ja teoreettisia) välineitä hyväksi käyttäen. Myös transnationaalit ja diasporiset vaikutukset sekä hybridisen identiteetin piirteet saatiin esiin näitä peruskäsitteitä hyväksi käyttäen. Nämä piirteet tulivat esiin niissä erityisissä tavoissa, joilla suuntautuminen etniseen identiteettiin ja/tai suomalaisiin arvoihin ja tapoihin ilmeni.

Aineiston analyysissa tarkasteltiin somalinuoria ensin yhtenä ryhmänä, mutta aineistosta nousi selvästi esiin erilaisia suuntautumisia Suomeen saapumisiän ja haastatteluhetken iän sekä sukupuolen mukaisesti. Aineiston käsittelyssä nuoret on jaettu Suomeen saapumisiän/nykyisen iän tai sukupuolen mukaisiin ryhmiin silloin, kun ryhmien väliset erot ovat olleet merkittäviä ja jaottelu on ollut mielekäs. Erityisesti Suomeen saapumisiällä ja nuorten iällä on ollut selvä vaikutus nuorten asennoitumiseen ja kokemuksiin sekä kulttuurisen identiteetin muotoutumiseen. Aineiston käsittelyssä käytetään peitenimiä, jotta haastateltujen henkilöllisyys pysyisi salassa. Samasta henkilöstä voidaan käyttää useampia peitenimiä anonymiteetin takaamiseksi.

Tutkielmassa käytetään ensisijaisesti *somali*-käsitettä puhuttaessa tutkimuksen kohteena olevista nuorista ja heidän *kansallisuudestaan*. Somali-käsitteellä viitataan nuorten kansallisuuteen ja heidän etniseen taustaansa erotuksena heidän kansalaisuudestaan, joka saattaa olla suomalainen tai somalialainen. Somaleista puhutaan laajemminkin somaleina, jolloin halutaan korostaa heidän etnistä taustaansa erotuksena kansalaisuudesta. (Vrt. Tiilikainen 2003.) Termiä *somalialainen* käytetään yleensä viittamaan somalialaisiin ominaispiirteisiin. Myös ihmisistä puhutaan somalialaisina silloin, kun viitataan heidän kansalaisuuteensa. Esimerkiksi Tilastokeskuksen luokitukset perustuvat pääasiassa kansallisuuteen.

4. Aineistonanalyysi. Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen: neuvottelua etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan ristivedossa

4.1. Somalinuorten identiteettiasenteiden neuvottelua yksityisellä alueella

4.1.1. Perhe ja koti: identiteettiasenteen muotoutuminen perhettä ja kotia koskevassa puheessa

Alle 15-vuotiaina Suomeen muuttaneet nuoret asuivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vanhempiensa luona. Yksi nuorista asui perheryhmäkodissa, joka on alaikäisinä ilman vanhempiaan saapuneille pakolaisille tarkoitettu lastenkoti. Myös toinen somalinuorista oli asunut perheryhmäkodissa ennen perheenyhdistämistä. Kaksi nuoremmista somaleista oli saapunut Suomeen yksin eli ilman vanhempiaan ja perhettään ja kolme nuorta oli tullut yhdessä perheensä kanssa.

Vähintään 18-vuotiaina saapuneiden nuorten perhetilanne oli erilainen kuin nuoremmilla. Vanhemmat nuoret olivat saapuneet Suomeen täysi-ikäisinä ja ilman vanhempiaan ja perheitään. Yksi heistä oli myöhemmin avioitunut somalialaisen naisen kanssa ja heillä oli vauvaikäinen lapsi. Toinen asui avoliitossa suomalaisen naisen kanssa ja kolmas asui yksin.

Eri ikäisinä Suomeen saapuneiden somalinuorten perhettä ja kotia koskevat puheet erosivat jossain määrin toisistaan. Alle 15-vuotiaina Suomeen saapuneiden nuorten perhettä ja kotia koskeva puhe liittyi lähinnä perheen yhteiseen ajanviettoon, sukupuolirooleihin perheessä ja omaan ajanviettoon kotona. Heidän puheensa liittyi siis lähinnä heidän perheidensä elämään Suomessa.

Vanhempien nuorten perhettä koskeva puhe poikkesi nuorempien puheesta jonkin verran. He kertoivat lähinnä suhteestaan lapsuudenperheeseen ja -kotiin. Nuorten kertomassa korostui lapsuuden perheen kaipuu. He puhuivat myös melko paljon somalien yleisistä perhettä koskevista tilanteista Suomessa ja Somaliassa. Lisäksi vanhemmat nuoret käsitelivät melko paljon sukupuolirooleja, avioliittoa, perheen merkitystä, ruokailutapoja, juhlia sekä lasten ja vanhempien välistä suhdetta. He eivät ehtineet viettää paljoa aikaansa kotona. Heillä oli omat kiireensä ja menonsa kodin ulkopuolella. Vanhempien nuorten puheessa painottuikin kodin ulkopuolinen elämänsä.

4.1.1.1. Somalialainen perhe

Somalinkielessä perheestä käytetään nimitystä *reer*. Termi viittaa sekä mieheen että hänen jälkeläisiinsä että klaanin tai kaupungin ihmisiin. Somalialainen perhe on laajempi yhteisö kuin länsimaalainen ydinperhe. Somalialaiseen perheeseen kuuluu usein vanhempien ja lasten lisäksi vanhempien naimattomia sisarusia, osa isovanhemmista sekä lasten serkkuja. Sukulaiset saattavat elää joko pysyvästi tai väliaikaisesti perheessä. Moniavioisuus on yksi avioitumisen muoto islaminuskoisessa Somaliassa. Moniavioisuus tuo uuden ulottuvuuden perhekäsitykseen. Tapa on kuitenkin vähenemässä ja on yleensä mahdollinen vain rikkaille miehille. (Serkkola 1992:23; Tiilikainen 2003:29, 33-34.)

Perinteisessä somalialaisessa perheessä koti on naisten aluetta ja kodin ulkopuolinen tila on enemmän miesten aluetta. Jako yksityiseen ja julkiseen alueeseen toistuu monissa traditionaalisissa yhteiskunnissa. Naiset hoitavat pääasiassa kotia ja perhettä kodin alueella ja mies on päävastuussa kodin ulkopuolisen työn tekemisestä ja perheen taloudesta. Velvollisuuksien ja vastuiden jakaminen sukupuolien välillä on ollut välttämätönkin traditionaalisessa yhteiskunnassa, jossa ei ole vahvaa julkista sektoria tai valtiota. (Tiilikainen 2003: 31-35, 124-127, 173-179; Serkkola 1992; Ehlers &Witzke 1992.)

Lapsia on pyritty saamaan paljon, jotta he voisivat turvata toimeentuloa osallistumalla perheen töihin ja pitämällä huolta vanhemmistaan näiden ollessa vanhoja. Somalialaiset naiset synnyttävät Somaliassa keskimäärin seitsemän lasta (Tilastokeskus 2003: 35). Lapsikuolleisuus on Somaliassa kuitenkin korkea, ja korkealla syntyvyydellä on pyritty takaamaan, että edes muutama lapsi kasvaa aikuiseksi ja jää pitämään huolta vanhemmistaan. (Serkkola 1992; Ehlers &Witzke 1992; Tiilikainen 2003:34-35, 124-127.)

Somalialainen perhe on hierarkkisemmin rakentunut kuin suomalainen perhe. Vanhemmilla on oikeus osoittaa auktoriteettiaan, tehdä päätöksiä ja rangaista. Nuorten tulee kuunnella vanhempaa sukupolvea päätöksiä tehdessään. Suhdetta vanhempaan sukupolveen leimaa selkeä roolijako. Perheen isä on auktoriteetti ja taloudellisen aseman turvaaja, jota kunnioitetaan, pelätään ja kuunnellaan. Suhde äitiin on usein luottamuksellinen ja hän toimii kotona ja huolehtii lapsista.

Vanhemmat siirtävät tehtäviään samaa sukupuolta oleville lapsilleen kun nämä ovat riittävän vanhoja kantamaan niistä vastuuta. Lasten odotetaan auttavan vanhempiaan jo 6-12-vuotiaana ympärileikkauksen jälkeen. Toimenpiteen jälkeen sukupuolia pidetään enemmän erillään. Vanhimmasta tyttärestä tulee äitinsä tärkein apulainen ja vanhin poika toimii isän poissa ollessa usein ”perheen päänä”. Nainen voi toimia perheen johtajana ainoastaan, jos kaikki pojat ovat alaikäisiä tai heitä ole. Pojat omaksuvat miesten tehtäviä ja saattavat olla pitkiäkin aikoja poissa kotoa paimenessa tai toisessa taloudessa. Tytöt puolestaan jäävät yleensä kotiin auttamaan äitiään. Somalialainen saavuttaa täysi-ikäisyyden noin 15-vuotiaana, jolloin tyttöjen oletetaan kykenevän huolehtimaan itsenäisesti kodin askareista ja sisarusten hoidosta ja pojat vastaavat yhä enemmän perheen miesten töistä. Osa nuorista menee tässä vaiheessa naimisiin. (Serkkola 1992:26-29; Tiilikainen 2003: 31-35, 173-185.)

Perheinstituutio on Somaliassa kiinteä, mutta joustava. Se on sopeutunut yhteiskunnallisiin muutoksiin kuten kaupungistumiseen, siirtolaisuuteen ja pakolaisuuteen. Perinteises-tikin perheenjäsenet ovat siirtyneet tai matkustaneet taloudesta toiseen. Viimeiset pari-kymmentä vuotta siirtolaisuus ja pakolaisuus ovat hajottaneet perheitä. Joidenkin arvioiden mukaan noin neljännes somaliväestöstä, pääasiassa miehiä, asuu ulkomailla. (Serkkola 29; ks. Tiilikainen 2003:49-57.)

Monet maanpakoon ja siirtolaisiksi lähteneet somalialaiset perheet ovat muuttaneet traditionaalisesta yhteiskunnasta keskelle länsimaista järjestelmää ja arvomaailmaa ja muutos on monelle suuri. Toisaalta somalialaisessakin yhteiskunnassa on ollut omat etuoikeutetut perheensä, joiden elämä on enemmän muistuttanut länsimaista elämäntapaa. Vaikka 60 % Somalian väestöstä hankki ennen sisällissotaa elantonsa paimentolaisuudella, ei haastattelemistani nuorista kukaan kuulunut tähän yhteiskuntaluokkaan, vaan he olivat asuneet kaupungeissa. Nuoret kuuluivat Somaliassa asuessaan ehkä eräänlaiseen keskiluokkaan, joka eli kaupungeissa ja hankki elantonsa palkkatyöllä.

4.1.1.2. Ajanvietto perheessä ja kotona

Lapsina Suomeen muuttaneiden somalinuorten kotona vietettyyn arkipäivään kuului yhdessä syömistä, keskustelua vanhempien ja sisarusten kanssa, läksyjien tekoa ja tv:n katso-mista sekä tyttöjen kohdalla äidin auttamista ruoanlaitossa ja siivoamisessa. Nuorina aikui-sina Suomeen muuttaneiden arjen täyttivät taas erilaiset työtehtävät, harrastukset ja kaverit. Kotona oltiin iltaisin, jos muita asioita ei ollut hoidettavana.

Etniseen identiteettiin suuntautuminen liittyi yleensä kodin piirissä vallitseviin tapoihin ja arvoihin. Somalinuoret söivät kotona yleensä somalialaista ruokaa ja ruokaillessa käytet-tiin useimmiten kättä ruokailuvälineiden sijasta. Kaksi nuoremista somalityöistä kertoi, että somalialaisten ruokailutavat poikkesivat suomalaisista siinäkin, että somalit söivät kolme kertaa päivässä kunnon aterian, mutta suomalaiset söivät jatkuvasti ”pieniä välipalo-ja”. Suomalaiset söivät heidän mielestään monta iltapalaa, mutta eivät kunnon ilta-ateriaa.

Nuorempien somalien etnisyyteen suuntautunut asenne liittyi usein yhteiseen ajanviettoon perheen kanssa. Perheiden kanssa ruokailtiin säännöllisesti myöhään iltapäivällä ja samalla keskusteltiin päivän tapahtumista tai muista merkittävistä asioista. Vanhemmat kertoivat yhteisillä aterioilla joskus Somaliasta sekä perheen historiasta ennen maastaparkoa. Yhteinen ajanvietto keskittyi juuri näihin hetkiin. Vanhempien somalinuorten perhe-elämä ei ollut niin säännöllistä kuin nuoremmilla ja myös ruokailu tuntui olevan epäsäännöllisempää ja vähemmän sosiaaliseen kontekstiin sidottua.

Somalinuorten kotoisissa ruokailutavoissa ilmeni kuitenkin myös lievää suuntautumista valtayhteiskuntaan ja suomalaisiin ruokailutapoihin. Tavat olivat muuttuneet jonkin verran suomalaisen yhteiskuntaelämän rytmiä mukaileviksi. Arkisin ei ehditty viettää pitkiä aikoja ruokapöydän ääressä ja syöminen hoitui lähinnä muiden menojen lomassa, kun taas viikonloppujen ruokailuun panostettiin enemmän. Iltaisin syötiin myös kevyemmin kuin Somaliassa oli ollut tapana, sillä jostain syystä energiaa ei enää kulunut samalla tavalla. Arkisin myös nuorempien somalien perheissä kukin saattoi välillä syödä itsekseen kotiin tullessaan. Yksi vanhemmista somalinuorista taas ilmoitti ylpeänä syövänsä arkisin jossain baarissa, koska hän ei ehtinyt kotiin ruokailemaan, vaikka vaimo olikin yksin kotona.

Nuorempien somalien perheissä valmistettiin jossain määrin myös suomalaista ruokaa; tosin tämä tapahtui ilmeisen harvoin. Nuoremmat somalit tutustuttivat perheitään suomalaisiin makutottumuksiin ja valmistivat näille suomalaisia ruokia, joiden valmistuksen he olivat oppineet koulun kotitaloustunneilla. Joitain nuoria suomalaiset ruokalajit tuntuivat huvittavan. Somalialainen poika, Omar kertoi, ettei hänen perheelleen oikein maistuneet suomalaiset maustamaitokastikkeineen ja kalanvalmistustapoineen. Tyttöjen perheissä valmistettiin silloin tällöin lihapullia ja perunamuusia. Nuorten lempiruokaa olivat kuitenkin pastat ja pitsat, jotka ovat melko tyypillisiä nykynuorten suosikkeja. Yksi työstä piti hyvänä suomalaisten tapaa kokoontua yhdessä ruokailemaan, ja hän haluaisi opettaa tavan myös omille lapsilleen. Somalialaisen tradition mukaan miehet ja naiset syövät erillään, erityisesti jos perheessä on vieraita kylässä. (Vrt. Tiilikainen 2003: 126-127.)

Kodin piirin ajankäyttö ja arkipäivän vietto sisälsivät myös suomalaisia tai länsimaalaisia vaikutteita. Erityisesti vanhempien somalinuorten suuntautuminen länsimaalaisuuteen ja suomalaiseen valtayhteiskuntaan näkyi ajankäytössä. Aika ja sen puute tai täyttämisen hallitsi heidän elämäänsä. Kotona oltiin jos muilta kiireiltä, kuten kursseilta, harrastuksilta ja ystävien tapaamiselta, ehdittiin. Kotona vietettiin lähinnä iltoja ja viikonloppuja. Aika tuntuikin hallitsevan vanhempien somalinuorten elämää ja he vaikuttivat melko kiireisiltä lukuun ottamatta yksinäiseksi itsensä kokenutta Rashidia, joka oli haastatelluista ainoa yksin asuva. Toisille vanhemmille somalinuorille aikaa ei tuntunut olevan riittävästi ja heillä oli jatkuvaa kiirettä ja menoja. Rashidille aikaa oli ehkä liikakin, sillä sitä ei saanut yksinäisyydessä kulumaan.

Nuoremmat somalit viettivät enemmän aikaansa kotona ja perheen parissa. Heillä oli perheen kanssa vietettyjen hetkien ja velvollisuuksien lisäksi myös ”omaa aikaa”, jolloin tehtiin omia asioita. Omaan aikaan kuului mm. läksyjen tekoa, television katselemista ja lukemista. Televisiota katseltiin yhdessä perheen kanssa ja lisäksi omaehtoisemmin itselle mieluisia ohjelmia katsellen. Perheissä katsottiin ilmeisesti melko paljon televisiota ja yhteiseen arki-illanviettoon kuului erilaisten tv-sarjojen, elokuvien tai urheiluohjelmien seuraaminen. (Vrt. Tiilikainen 2003:126-127.) Myös vanhemmat somalinuoret katsoivat jonkin verran televisiota. Kaksi heistä tosin korosti, ettei juurikaan ehtinyt televisiota katsella, sillä myös iltaisin yritettiin tehdä jotain hyödyllistä. Yksinäiselle televisio taas oli ainoa arki-iltojen seuralainen.

Somaliassa ei juurikaan katseltu televisiota, sillä vain harvalla oli mahdollisuus omistaa vastaanotin, jonka ohjelmatarjonnasta vastasi sosialistisen valtion propagandakoneisto. Ohjelmaa lähetettiin päivittäin vain muutama tunti. Somalian kaupunkialueilla tai niiden läheisyydessä asuvat nuoret kävivät ennemminkin elokuvissa, joita näytettiin ulkoilma-teattereissa. Suurin osa tarjolla olleista elokuvista oli intialaisen elokuvan tuotantokoneiston, *Bollywoodin*, tuottamia rakkauselokuvia. (Lee Barnes & Boddy 1996.)

Kaikki nuoremmat somalit kävivät vielä koulua ja läksyjen teko oli velvollisuus, joka heidän tuli hoitaa. Läksyt kuitenkin kuuluivat nuorten omalle alueelle ja niihin käytetty aika oli pois perheen yhteisestä ajanvietosta. Tässä mielessä he olivat valtayhteiskuntaan suuntautuneita. Nuorilla oli kuitenkin myös perheeseen liittyviä velvollisuuksia ja tehtäviä, joita heidän tuli hoitaa kotona ollessaan. Tässä mielessä heidän ajankäyttönsä ja asemointinsa suuntautui taas etniseen identiteettiin ja perinteisiin sukupuolirooleihin. Vanhempien somalinuorten arkipäivä poikkesi nuorten päivästä, sillä he olivat työikäisiä ja kuuluivat työvoimaan. Nuorilla aikuisilla ei ollut läksyjä tehtävänään eikä vanhempia, joiden ohjeita heidän tulisi noudattaa.

Arkipäivän vieton lisäksi somalinuoret kertoivat perheiden yhteisistä juhlahetkistä. Juhlat korostavat yleensä etnistä identiteettiä ja uusintavat sitä. Juhlat voivat merkittävällä tavalla pitää yllä etnistä identiteettiä vieraassa yhteiskunnassa. Tässäkin tapauksessa juhlat edustivat perinteisiä somalialaisia ja islamilaisia arvoja, ja juhlien vietto korosti somalinuorten suuntautumista etniseen identiteettiin. Juhlat olivat pääasiassa perhejuhlia tai uskonnollisia juhlia, mutta myös itsenäisyysjuhlia vietettiin. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Nuoremmat somalit puhuivat vähemmän juhlista kuin vanhemmat nuoret, jotka puolestaan kertoivat melko paljon juhlista ja niihin liittyvistä traditioista. Juhlien vietto itsessään vaikutti samanlaiselta nuorempien ja vanhempien nuorten puheissa, mutta vanhemmat somalinuoret tuntuivat korostavan enemmän juhlien kulttuurista merkitystä ja vaikutusta etniseen identiteettiin. Merkittävimmät juhlat olivat uskonnollisia juhlia, joihin osallistuttiin perheittäin. Uskonnollisia juhlia vietettiin pääasiassa yhdessä muiden muslimien kanssa julkisessa juhlassa, joka saatettiin järjestää esimerkiksi kansainvälisessä kohtauspaikassa tai nuorisotiloissa.

Perhejuhliin osallistui lähinnä toisia somalialaisia perheineen. Sukupuolten välinen roolijako korostui juhlissa, joissa naiset valmistivat ruoan yhdessä ennen juhlien alkua ja varsinaisessa tilaisuudessa miehet ja naiset keskustelivat omissa ryhmissään. (Vrt. Tiilikainen 2003: 126-127.) Juhlat järjestettiin yleensä sellaisen perheen kotona, jolla oli eniten tilaa käytössään. Perhejuhlia ei voitu järjestää samalla tavalla kuin Somaliassa, sillä suomalaisessa kerrostaloasunnossa on vähemmän tilaa kuin keskiluokkaisessa somalialaisessa kodissa, joka usein muodostui omasta talosta ja pihasta. Juhliin ei siis voitu samalla tavalla kutsua ihmisiä tilan puutteen vuoksi eikä myöskään siksi, että suuri osa sukulaisista asui Suomen ulkopuolella. Naapureita ei myöskään tohdittu kutsua mukaan juhlimaan, koska suomalaisilla on erilaiset sosiaaliset normit naapureiden keskeisessä vuorovaikutuksessa. Myös muuttuneet tavat vaikuttivat perhejuhlien järjestämiseen, sillä ihmisten käydessä töissä, koulutuksessa ja harrastuksissa olivat lähinnä viikonloput aikaa, jolloin juhlia voitiin viettää. Aikaa tuntui olevan ”vähemmän” kuin ennen. Tässä mielessä suuntautuminen valtayhteiskuntaan vaikutti myös juhlien järjestämiseen.

Nuorten perheeseen ja kotiin liittyvässä ajanvietossa esiintyy siis liikettä etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan arvomaailman ja kulttuuristen piirteiden välillä. Kotona vietettyjä hetkiä ja tapoja leimaa kuitenkin suuntautuminen etniseen identiteettiin. Erityisesti vanhempien somalinuorten elämän ajallinen hallinta on muuttunut länsimaisen yhteiskunnan rytmin mukaiseksi. Heidän käsityksensä ajasta ja sen hallinnasta näyttää muuttuneen traditionaalisen paimentolaisyhteiskunnan rytmistä modernin teollisen yhteiskunnan rytmiksi. Nuorempien somalien kohdalla suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaan suuntaudutaan ehkä voimakkaimmin kotona vietetyllä ”omalla ajalla”. Oman ajan kokeminen ja erottaminen perheen yhteisestä ajanvietosta ilmaisee suuntautumista länsimaisen yhteiskunnan mukaisiin käsityksiin yksilöllisestä identiteetistä ja ajankäytöstä.

4.1.1.3. Sukupuoliroolit perheessä

Vanhempiensa kanssa asuvien nuorten kotona vietettyyn aikaan liittyivät myös velvollisuudet perhettä kohtaan. Nämä velvollisuudet koskivat lähinnä perheen tyttöjä. Perinteisessä somaliperheessä koti ja kodinalueeseen liittyvät velvollisuudet ja vastuut kuuluvat ensisijaisesti naisille. Traditionaalissa yhteiskunnassa sukupuolien välinen työnjako on ollut perusteltu, sillä julkisen hallinnon puuttuessa ihmiset ovat joutuneet tulemaan toimeen keskinäisen solidaarisuuden puitteissa. (Tiilikainen 2003: 31-35, 124-127.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa asioiden järjestäminen perustuu enemmän valtion ja julkisen sektorin vahvalle roolille. Yleinen päivähoito- ja peruskoulujärjestelmä muuttavat perheiden työjakoa ja sisäisiä rooleja ja myös tytöillä on mahdollisuus osallistua koulutukseen ja työelämään. Kaupungistuminen ja moderni palkkatyö ovat myös muuttaneet kotona vallitsevia rooleja.

Somaliperheet ovat muuttaneet traditionaalisesta yhteiskunnasta keskelle länsimaista yhteiskuntajärjestelmää ja arvomaailmaa. Muutos on monelle suuri. Tosin kaupungeista muuttaneiden ja somalialaiseen keskiluokkaan kuuluneiden perheiden kohdalla, joihin haastatellut nuoret ilmeisesti kuuluivat, muutos ei ole niin dramaattinen kuin köyhimpien kansanosien kohdalla, jotka elivät Somaliassa kiertolaisina hankkien elantonsa paimentolaisuudesta.

Suomessa asuvat somalit eivät voi enää täysin noudattaa perinteistä sukupuoliroolijakoa ja työnjakoa. Yleinen oppivelvollisuus mahdollistaa tyttöjen koulunkäynnin, mutta myös velvoittaa tyttöjä osallistumaan peruskoulutukseen. Koulutus tasa-arvoistuu sukupuolien välillä ainakin mahdollisuuksien suhteen. Suomalainen yhteiskunta luo myös paineita naisten työelämään osallistumiselle. Tämä aiheuttaa ristiriitoja monien perheiden sisällä.

Myös maahanmuuttajien asema suomalaisilla työmarkkinoilla luo oman ristiriitansa, sillä maahanmuuttajien ja erityisesti pakolaisten työttömyys on maassamme yleisesti korkealla tasolla. Perinteinen työnjako, jossa mies on vastuussa kodin ulkopuolisesta palkkatyöstä, joutuu vallitsevassa tilanteessa kriisiin, sillä suurin osa somalialisista työvoimaan kuuluvista miehistä (ja naisista) on työttömiä. Miehet jäävät perinteisen roolinsa kantajina ulkopuoliseksi ja turhautuvat tilanteessa, jossa eivät löydä omaa paikkaansa. He viettävät paljon aikaa kotona, mutta tämä tilanne on uusi sekä heille että perheiden naisille, jotka ovat tottuneet ”hallitsemaan” lähes yksin kodin aluetta.

Perheen työnjakoon liittyy siis uusia tilanteita ja muutospaineita. Somaliassa naiset ovat hoitaneet kotityöt yksin, mutta Suomeen muuton jälkeen tilanne on muuttunut, koska miehillä ei ole juurikaan ollut töitä. Kaikki naiset eivät enää haluakaan tehdä kotitöitä yksin ja he kokevat epäniluksi tilanteen, jossa naiset yksin hoitavat kodin, ruoanlaiton ja lastenhoidon, kun mies samanaikaisesti ”vain lepää”. (Vrt. Tiilikainen 2003: 173-178.)

Suomessa kotitöihin liittyvä vastaavanlainen sukupuolten työnjakoa koskeva kriisi käytiin lävitse 1960-70 -luvulla tapahtuneen yhteiskunnallisen rakennemuutoksen yhteydessä. Kaupungistumisen yhteydessä perinteiset miesten työt jäivät vähiin, kun perheet muuttivat maaseutujen omakotitaloista ja maatiloilta kerrostaloasuntoihin. Miehet kokivat syväkin turhautumista tilanteessa, jossa heillä ei enää ollut omaa tilaa. Matti Kortteinen (1982) kirjoittaa ilmiöstä Lähiö-teoksessaan. Somalialaisten miesten tilannetta synkistää lisäksi korkea työttömyys.

Tilanteeseen liittyvä ristiriitaisuus tuli voimakkaasti esiin haastateltujen somalityttöjen puheissa. Naisten perinteiset kotiin liittyvät velvollisuudet hallitsivat edelleen somalityttöjen elämää. Heidän tuli auttaa äitiään ja ottaa vastuulleen kodin tehtäviä, kuten ruoanlaittoa, siivousta ja nuorempien sisarusten hoitoa. Nämä velvollisuudet näyttivät toisaalta olevan heille eräänlainen itsestäänselvyys, joka kuului perheissä juuri tytöille. Perheen vanhin tytär oli erityisessä vastuussa kotitöiden hoidosta. Velvollisuudet korostuvat, kun tytöt tulevat täysi-ikäisiksi eli täyttävät 15 vuotta.

Toisaalta tytöt protestoivat jossain määrin sukupuolirooleihin ja kodin velvollisuuksiin liittyvää itsestäänselvyttä vastaan. Heidän sukupuolirooleihin liittyvässä puheessaan ilmenikin paljolti suuntautumista myös kohti suomalaista yhteiskuntaa. Tytöt kokivat naisten ja tyttöjen aseman hieman muuttuneen Suomessa. Somalinaiset olivat täällä vapaampia osallistumaan koulutukseen, työelämään ja yhteiskunnan toimintaan. Tytöt pitivät epäreiluna tilannetta, jossa kotityöt jäivät muuttuneista olosuhteista huolimatta edelleen vaimon hoidettavaksi. Heidän mukaansa monet somalinaiset eivät sietäneet tilannetta. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Sukupuolirooleihin liittyvät muutospaineet näkyivät myös nuorten somalimiesten puheissa ja sukupuoliroolit olivat osittain muuttuneet myös nuorten miesten kohdalla Suomessa. He olivat joutuneet opettelemaan kotitöiden hoitoa Suomeen muutettuaan, sillä asuessaan ensimmäistä kertaa elämässään yksin, heidän oli täytynyt opetella ruoanlaittoa ja muiden kotitöiden tekoa. Nuoret miehet korostivat useaan otteeseen, että heidän olisi ollut mahdotonta valmistaa ruokaa Somaliassa, sillä naiset eivät edes päästäneet miehiä keittiöön tai ruoanlaittopuuhin. Naiset myös perinteisesti siivosivat ruokailun jäljet ja huolehtivat muusta siivoamisesta. Suomeen muutettuaan nuorten miesten oli täytynyt opetella huolehtimaan näistä asioista, sillä kukaan ei ollut täällä hoitamassa niitä heidän puolestaan. Somalimiehet olivat oppineet ruoanlaiton saloja mm. vanhemmilta somalinaisilta vastaanottokeskuksessa asuessaan. (Vrt. Tiilikainen 2003: 31-35,124-127, 173-178.)

Kuitenkin vanhat tavat ja mallit tuntuivat vaikuttavan melko voimakkaastikin nuorten somalimiesten ajattelussa ja he asennoituivat ruoanlaittoon ja kotitöiden hoitamiseen lopulta melko traditionaalisesti. He myös epäilivät, etteivät naimisissa olevat somalimiehet yleensä valmista ruokaa ja haastatelluista ainoastaan yksin asuva Rashid valmisti ruokansa edelleen itse. Hän ei omien sanojensa mukaan enää luottanut toisten laittamaan ruokaan, sillä itse valmistetut ateriat maistuivat parhaimmalle. Hasanin perheessä vaimo valmisti nykyään perheen ruoat. Hätätapauksissa, kuten vaimon sairastuessa, Hasanilla oli kuitenkin taito hoitaa kodin taloustyöt. Kaikilla nuorilla somalimiehillä oli kuitenkin taito valmistaa ruokaa ja kävimme mielenkiintoisia keskusteluja ruoanlaitosta. Heillä oli selvästikin taitoa ja myös innostusta asiaan.

'... kyllä saa vaimo yleensä hoitaa [ruoanlaiton], mutta jos on tarve tai vaimo on sairas tai ei kykene sellain niin kyllä mä menen keittiöön jotakin tekemään, vaikka mä en ole hyvä keittiössä, niin siltikin mä yritän tehdä jotakin... hehehe...'

Nuoret somalitytöt ja nuoret miehet suhtautuivat siis eri tavoin naisten ja miesten työnjakoa koskeviin muutospaineisiin ja he myös perustelivat kantojaan eri tavoin. Nuoret somalitytöt halusivat voimakkaammin muuttaa perinteistä roolijakoa. Kotityöt oli heidän mielestään hyvä jakaa. Eräs tytöistä arvosti myös sitä, että molemmat vanhemmat osallistuivat lastenhoitoon.

Sukupuolten välisiä erilaisia rooleja ja työnjakoa perustellaan usein uskonnolla. Jotkut somalit uskovat sukupuolten välisen työnjaon perustuvan islamin opetuksiin. Somalityttöjen mukaan sukupuolien välinen työnjako ei perustu islamiin, vaan somalialaiseen kulttuuriin ja he halusivatkin erottaa uskonnolliset ja kulttuuriset normit toisistaan. Somalitytöt halusivat myös poikien ja miesten osallistuvan kotitöiden hoitamiseen, sillä uskonnollista perustetta naisten perinteiselle roolille ei ollut. Kaksi tytöistä perusteli vaatimustaan uskonnolla. Heidän käsityksensä oli, että koska miehet ja naiset olivat islamin mukaan tasa-arvoisia, tulisi miesten hoitaa osuutensa kotitöistä myös uskonnon mukaan.

Perheiden nuoret pojat osallistuivatkin Suomessa enemmän kotitöihin. Tytöt vaativat pikkuveljiään osallistumaan kotitöihin ja valmistamaan ruokaa, vaikka nämä yrittivät hangoitella vastaan. Nuoret somalimiehet suhtautuivat sukupuolten roolijaon muutoksiin tyttöjä ristiriitaisemmin. He tuntuivat pitävän perinteistä sukupuolten välistä työnjakoa oikeutettuna, vaikka osittain olivat muuttaneetkin käsityksiään. Heidän mukaansa somalialaisen perheen työnjako on olosuhteiden johdosta muotoutunut siten, että naiset hoitavat lapsia ja miehet hankkivat perheelle rahaa käymällä töissä. Ahmedin mukaan myös miesten elämä on Somaliassa kovaa, koska heidän pitää elättää suuret perheensä ja tuoda joka päivä riittävästi rahaa kotiin. Monet miehet joutuvatkin Ahmedin mukaan tekemään useita töitä elättääkseen perheensä. Hänen mielestään somalialaisessa työnjaossa ei ole kyseessä naisten alentaminen. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Ahmedin mukaan suomalaisilla on väärä käsitys somalialaisten naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Hänen mielestään suomalaiset ajattelevat, että somalit alistavat naisia, koska naiset jäävät kotiin hoitamaan lapsia. Ahmed kertoi tilanteen johtuvan Somalian ja Suomen erilaisista yhteiskunnista. Suomessa valtio hoitaa lapsia, mutta Somaliassa ei ole mitään ulkopuolista tahoja, joka ottaisi lastenhoidon vastuulle. Toisaalta Suomessa asuvilla somalinaisilla on samat periaatteelliset mahdollisuudet jättää lapset päivähoitoon kuin suomalaisillakin. Tätä puolta Ahmed ei kommentoinut.

Kukaan nuorista somalimiehistä ei ainakaan myöntänyt, että haluaisi vaimon jäävän kotiin pelkästään kotia hoitamaan. Yksi heistä ilmoitti, että voisi jäädä kotiin, jos vaimolla olisi hyvä työ ja tällöin hän isänä voisi hoitaa lapset ja kodin. Nuoret miehet tosin epäilivät, että suurin osa somalimiehistä toivoi vaimon jäävän lapsia ja kotia hoitamaan.

Somalitytöt kokivat sukupuoliroolien muuttuneen myös vapauksien suhteen. Heidän mielestään tytöt olivat saaneet enemmän vapauksia muutettuaan Suomeen. Poikien asema oli heidän mielestään pysynyt vapauksien suhteen samana, sillä pojilla oli jo perinteisesti tyttöjä enemmän oikeuksia. Lisäksi vapaa-aika oli täällä erilaista kuin Somaliassa. Ilmeisesti kotityöt eivät velvoittaneet tyttöjä samassa määrin kuin Somaliassa eletessä. Tähän vaikuttaa myös yleinen elintason muutos, sillä Suomessa lämmitykseen ei tarvitse noutaa vettä tai lämmitykseen puita kodin ulkopuolelta, sillä vesijohtovesi ja keskuslämmitys hoitavat tämän puolen ja vähentävät yksittäisten ihmisten ja perheiden työtaakkaa.

Somalityttöjen puheessa kuului myös tyytymättömyys somalimiehen etuoikeutettua asemaa ja valtaa kohtaan, jota he arvostelivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Somaliassa miehet olivat perheidensä ”päitä”, jotka viime kädessä päättivät asioista. Naiset ja lapset joutuvat usein myöntymään perheen miehen tahtoon. Somalityttöjen mielestä miehillä oli enemmän valtaa somaliyhteisössä kuin naisilla. Tytöt kertoivat, että Somaliassa miehelle ajateltiin ”luonnostaan” kuuluvan enemmän valtaa ja naisia kohdeltiin usein kuin pikkulapsia, eikä heidän oletettu tietävän mitään. Tytöt halusivat korjata nämä virheelliset käsitykset omassa elämässään. (Vrt. Tiilikainen 2003: 31-35, 173-178.)

Yksi tytöistä kertoi miesten ja naisten erilaisesta asemasta esimerkkinä, että naisen olisi ollut mahdotonta asua yksin Somaliassa. Hän oli itse tullut Suomeen ilman perhettään ja joutunut miespuolisen serkkunsa kanssa konfliktiin, sillä tämä oletti tytön muuttavan miehen perheen luo.

’... tulis vain mitä tahansa, joka tapauksessa asua yksin, mun mielestä se on vaikea, kuitenkin eniten... aina ongelma... joillain sellainen tapaus, tyttö, jos tyttö muuttaa ehkä, miehet haukkuvat että.... minun serkkuni ,hän tuli käymään täällä ja riiteli, riiteli,[koska] en halua asua hänen luonaan, vaan haluan itse mennä, niinku siis ihan vapaasti. Hän luuli ihan, että mä menen ehkä asumaan hänen luo, ja mä en mene, enkä halua asua, ja hän pakoittaa, käskeä minun täytyy mennä sinne asumaan. (Onks hänellä perhettä?)Joo, on hänellä perhe, ja sit hän haluaa että mä asun siellä , mutta minä en halua. Jos tapahtuis se Somaliassa, enkä menis minnekään...mutta Suomessa ihan vapaa, ei Suomessa voi tehdä... he ovat miehet ja he päättävät siis ihan semmonen olo ja se on kauhee..., ei mitään, ei ketään, ei kukaan, ei kukaan hyväksyä siitä, se on ihan kauhea... ei kukaan hyväksyä siitä...’

Somaliassa tyttöjen olisi mahdotonta asua yksin ja vastustaa miespuolisen sukulaisen tahtoa. Suomessa viranomaiset kuitenkin puuttuivat tilanteeseen, eikä vastaanottokeskuksessa asunutta tyttöä voitu pakottaa muuttamaan serkkunsa luo. Suomessa somalimiehet eivät voi enää samalla tavalla päättää yksinäisten naisten tai tyttöjen asioista. Eivät ainakaan, jos nämä asuvat lastenkodissa tai muutoin uskaltavat pyytää viranomaisilta apua. Viranomaiset voivat puuttua asiaan, jos miehet yrittävät väkisin pakottaa naisia toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.

(Niin sä puhuit äsken siitä että miehet päättää asioista ja niin kun eri tavalla kuin täällä sitten vai...?)

’... yrittää, mutta ei siihen mitään hyväksyä, ei ketään hyväksy, ei se auta mitään jos siitä yrittää pakoittaa ihmisiä, käsketään, tee tämä, tee, tee...tee semmonen ja...ei, ei mitään tapahtus ei kukaan hyväksy sitä. Eikä missään tapauksessa auta, jos ihmisille käsketään. ’tee, tee näin...!! Mutta heillä on ihan vapaasti, he yrittävät päättää...ihan [kuin] ministeri tai jokin.. .tuntuu kauhealle...’

(Jos täälläkin on sukulaisia, miehiä, niin nekin ehkä sitten sanoit just, yrittää olla semmosia, mutta se ei enää sitten onnistu)

'...joo, joo, kyllä. ei missään tapauksessa onnistu...' (Keskustelu keskeytetään toistamiseen, kun tietokonetta hakevat naiset käyvät hakemassa viimeiset johtonsa huoneesta. X. ei enää halua käsitellä arkaa aihetta ja häntä selvästi pelottaa, että joku kuuntelee keskusteluaamme.)

Osa tytöistä tuntui myös arvostavan enemmän suomalaisia miehiä. Kaksi tytöistä piti suomalaisia ”parempina miehinä” kuin somaleja. Heidän mielestään somalimiehet olivat ”tuhmempia ja tyhmempiä” kuin suomalaiset. (Vrt. Tiilikainen 2003: 173-178.)

Somalityttöjen sukupuolirooleja koskevissa asenteissa voi havaita *suuntautumista etniseen identiteettiin, joka on samanaikaisesti muutoksessa*. Toisaalta tytöt suuntautuvat länsimaisen palkkatyöhön perustuvaan yhteiskuntaan, mikä heijastuu myös heidän kotia koskeviin puheisiinsa. Nuoret somalimiehet näyttävät *neuvottelevan perinteisten ja muutoksessa olevien sukupuoliroolien välillä*. Toisaalta he korostavat perinteistä perheen sisäistä työnjakoa normaalina järjestelynä somalialaiselle yhteisölle ja toisaalta he kokevat muuton Suomeen muuttaneen tilannetta. Suomalainen yhteiskunta ja sen edustamat arvot muuttavat perheiden tilannetta ja yhteiskunnan asettamat odotukset esimerkiksi naisten palkkatyötä kohtaan luovat uudenlaisia paineita perheiden sisälle.

4.1.1.4. Suhde lapseen ja vanhempiin

Somaliperheet ovat perinteisesti monilapsisia. Somaliassa asuva nainen saattaa hyvinkin synnyttää 7-8 lasta. Suomessa asuvat ja Somaliassa syntyneet naiset synnyttävät keskimäärin 5,6 lasta, kun taas suomalainen nainen synnyttää keskimäärin 1,7 lasta. (Tilastokeskus 2003.)

Somalinuoret halusivat keskimääräistä useamman lapsen kuin suomalaiset ja tässä suhteessa he olivat suuntautuneita etniseen identiteettiinsä. Lastenhankintaan kohdistuvat asenteet poikkesivat kuitenkin perinteisistä odotuksista, sillä heidän toiveensa alittivat somalialaisten keskimääräisen lapsiluvun Suomessa. Nuorten lastenhankintaa koskevissa asenteissa ilmenee siis myös muutosta kohti länsimaisia syntyvyyslukuja.

Yksi tytöistä toivoi saavansa viisi tai kuusi lasta, toinen sanoi haluavansa sopivasti lapsia: ei liian paljon, muttei myöskään liian vähän. Ainoastaan yksi tytöistä toivoi saavansa kaksi lasta ja yksi nuorista somalimiehistä, Ali, toivoi perheeseensä kolmea lasta. Eräs tytöistä kertoi, että somalialaiset naiset saivat Suomessa ylipäätään vähemmän lapsia. Hänen mielestään se johtui ilmastosta, sillä Suomen ilmasto oli niin vaativa ja rasittava, ettei lapsia voinut synnyttää joka vuosi.

Lastenkasvatuksen suhteen somalinuoret olivat suuntautuneita etniseen identiteettiinsä ja halusivat kasvattaa lapsensa ennen kaikkea somalialaisen kulttuurin ja islamin mukaisesti. Vähintään 18-vuotiaana Suomeen saapuneet pitivät myös kielen välittämistä tärkeänä ja heidän puheessaan korostui halu siirtää etninen identiteetti omille lapsille.

Somalinuoret halusivat siis kasvattaa lapsensa ensisijaisesti somaleiksi ja muslimeiksi. Kuitenkin kaikki alle 15-vuotiaana Suomeen muuttaneet haastatellut pitivät myös suomen kielen ja kulttuuristen piirteiden opettamista tärkeänä, jos lapset eläisivät ja kasvaisivat Suomessa. Kun taas vähintään 18-vuotiaina saapuneet nuoret eivät pitäneet suomalaiseseen yhteiskuntaan tai arvomaailmaan liittyvien asioiden opettamista tärkeänä.

Nuoremmat somalit halusivat lastensa saavan kasvatuksen, jossa olisi sekä somalialaisia että suomalaisia piirteitä. Amina kertoi, että hän haluaisi omaksua ainoastaan hyvät piirteet molemmista kulttuureista ja yhdistää ne kokonaisuudeksi. Fadumo totesi hieman huvittuneena joutuvansa kasvattamaan lapsensa eri tavalla kuin hänen vanhempansa olivat häntä opettaneet.

Nuorempien ryhmään kuuluva poika kertoi, että hän saattaisi muuttua enemmän suomalaiseksi, jos hänellä olisi lapsia Suomessa. Eihän isä haluaisi olla ”ulkomaalainen” lapsensa kotimaassa. Hän halusi kuitenkin kasvattaa lapset somalialaisten tapojen mukaisesti. Poikaa ei kuitenkaan haitannut, jos lapsen äiti olisi suomalainen ja kasvattaisi lasta samalla omien arvojensa ja käsitystensä mukaisesti.

Vanhempien somalinuorten mukaan perhe oli keskeisessä asemassa, kun somalialaista kulttuuria ja kieltä välitettiin uusille sukupolville. He eivät voineet kuvitella hankkivansa lapsia avioliiton ulkopuolella. Heidän mukaansa lasten kasvatukseen liittyvistä asioista pitäisi sopia jo ennen lasten hankkimista, jos puoliso ei olisikaan muslimi. Asian voi ymmärtää niin, että vaimon on hyväksyttävä, että heidän lapsistaan tulee joka tapauksessa muslimeja.

Nuoremmat somalit ajattelivat, että heidän lapsensa todennäköisesti kasvaisivat Suomessa. He siis pitivät melko todennäköisenä, että jäisivät Suomeen ja perustaisivat täällä perheen. Kuitenkin, kun nuorilta kysyttiin aikoivatko he palata Somaliaan, pitivät kaikki yhtä poikkeusta lukuun ottamatta paluuta todennäköisenä, jos maahan tulisi rauha. Lasten saaminen Suomessa tuntui siis olevan paitsi lasten kasvatukseen myös omaan identiteettiin liittyvä asia. Nuoret ajattelivat, että heidän tulisi myös itsensä muuttua, jotta he voisivat kasvattaa lapsiaan uudessa yhteiskunnassa. Vanhemmat somalinuoret pitivät nuorempia todennäköisempänä, että palaisivat jossain vaiheessa Somaliaan.

Nuori somalityttö, Fadumo, kertoi ymmärtävänsä, ettei Suomessa kasvanut lapsi olisi varsinaisesti somalialainen. Tämä ei tietäisi Somaliasta mitään, jos hän ei olisi elänyt tai edes käynyt siellä. Hän myös ymmärsi, että somalilapset, jotka kasvoivat Ruotsissa olivat erilaisia kuin Suomessa kasvaneet lapset. Ympäröivä arvomaailma muutti lapsia omaan suuntaansa, eivätkä nämä enää olleet somalialaisia, vaan enemmänkin suomalaisia ja ruotsalaisia. Vanhempien välittämä kulttuurinen tieto ja kielitaito eivät riittäisi, sillä lapsi viettää vanhempien kanssa vain pienen osan päivästä.

Vanhemmat somalinuoret eivät oikein osanneet nimetä yhtään asiaa, minkä haluaisivat opettaa suomalaisesta kulttuurista lapsilleen. Yksi heistä piti kuitenkin tärkeänä, että lapsi oppisi suomen kielen. Toisaalta he ajattelivat, että lapset joka tapauksessa oppivat suomen kielen, eikä heidän pitäisi huolehtia asiasta. Vanhemmat somalinuoret jopa pelkäsivät, että heidän lapsistaan tulee helposti enemmän ”suomalaisia” kasvaessaan Suomessa. Heitä huolestutti, kuinka somalialaisuuden ja somalin kielen voisi säilyttää lasten elämässä.

Somalinuoret kertoivat myös lasten ja vanhempien välisestä suhteesta ja suomalaisten ja somalialaisten erilaisista asenteista. He korostivat somalien tapaa kunnioittaa vanhempia ihmisiä sekä lasten kunnioittavaa suhdetta vanhempiinsa. Somalialaisen perinteen mukaan lapset kuuntelevat ja tottelevat vanhempiaan. Kunnioitus tarkoittaa asennetta vanhempia kohtaan, joka ilmenee kuuntelemisena, tottelemisena ja huomaavaisuutena. Vanhemmista pidetään myös huolta näiden ikääntyessä ja tarvitessa apua. Nuorten mukaan somalialaisessa perinteessä vanhempia ihmisiä tulee ylipäättään kunnioittaa ja ottaa huomioon. Kunnioitus vanhempia ihmisiä kohtaan tarkoittaa kaikkia itseä iäkkäämpiä ihmisiä. Vuodenkin ikäero merkitsee kunnioituksen osoittamista vanhemmalle osapuolelle. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Somalinuoret pitivät suomalaisten ja somalien suhtautumista vanhempiin ihmisiin hyvin erilaisena. Heitä oli ihmetyttänyt suomalaisten lasten käyttäytyminen vanhempiaan kohtaan. Vanhemmille huutaminen ja haistatteleminen olivat tuntuneet käsittämättömiltä tavoilta. Myös lasten tottelemattomuus vanhempiaan kohtaan ja ylipäättään suhtautuminen vanhempiin ihmisiin ihmetytti. Fadumo kertoi antavansa aina istumapaikkansa vanhemmille ihmisille bussissa matkustaessaan. Nämä olivat yleensä hämmästyneitä moisesta kohteliaisuudesta.

Somalinuorten mielestä suomalaiset lapset eivät useinkaan halunneet totella vanhempiaan, eivätkä tehdä mitä nämä pyysivät, sillä lapset ajattelivat itseään ja halusivat vanhempien ennemminkin palvelevan heitä. Suomalaiset lapset ja nuoret tuntuivat olevan myös riippumattomia vanhemmistaan. He vaikuttivat itsenäisiltä ja ”elivät omaa elämäänsä”, jonka kulkuun muut eivät juurikaan saaneet vaikuttaa. Somalinuoret olivat nähneet suomalaisten vanhempien juoksevan lastensa perässä ja tottelevan näitä, vaikka asian pitäisi heidän mielestään olla päinvastainen. Somalinuoret pitivät käsittämättömänä tilannetta, jossa vanhemmat pelkäsivät loukkaavansa lapsiaan, jos näiltä kiellettiin tai pyydettiin jotain. Heidän mukaansa lapset olivat liian vapaita Suomessa. Suomalaiset lapset olivat vanhempien somalinuorten mielestä myös hemmoteltuja ja heille ostettiin helposti tavaroita, joita he kinsivat itselleen.

Somalinuoret suhtautuivat omiin vanhempiinsa kunnioittavasti ja pitivät siis osittain itsestään selvänä, että lapset tottelevat vanhempiaan. Vanhempien somalinuorten mielestä omia vanhempiaan ei voinut vihata, sillä vaikka nämä olisivatkin laiminlyöneet lasta, he olivat kuitenkin antaneet lapselle elämän ja huolehtineet tästä, kun tämä oli ollut pieni, joten vanhempia pitäisi kunnioittaa ja vastavuoroisesti huolehtia heistä.

Kuitenkin nuoremmat somalit kyseenalaistivat joitain vanhempien asemaan liittyviä itsestäänselvyksiä. Nuoret esimerkiksi kritisoivat perheen sisäistä työnjakoa. Omista vanhemmista puhuttiin kuitenkin hyvin varovaisesti ja nöyrästi. Nuoret joutuvat Suomessa asuessaan kohtaamaan monenlaisia muutoksia suhteessa vanhempiinsa auktoriteetteina. Vanhemmat elävät itselleen vieraassa yhteiskunnassa, jonka toimintatapoja he eivät suoralta kädeltä kykene siirtämään jälkikasvulle. Nuoret omaksuvat monesti uudet tavat ja toimintatavat vanhempiaan helpommin (ks. Berry 1997). Tilanne on nurinkurinen vanhempien auktoriteetin kannalta, sillä nuori saattaa olla vanhempaansa pätevämpi ja kyvykkäämpi toimimaan uudessa ympäristössä. Tilanne ei varmastikaan ole yksinkertainen saati ristiriitaton. Esimerkki tällaisesta vanhempien ja lasten välisten suhteiden muutoksesta tuli esiin nuorempien somalien ryhmään kuuluneen pojan perheessä.

Ali oli saapunut Suomeen viisi vuotta aikaisemmin kuin vanhempansa. Hän oli käynyt peruskoulua ja oppinut suomen kielen ennen muun perheen maahanmuuttoa. Ali olikin ehtinyt oppia hyvin suomea ja täällä vallitsevia kulttuurisia tapoja. Hän tuntui olevan jollain tavoin ”kotonaan” suomalaisessa yhteiskunnassa. Ali toimikin satunnaisesti tulkkina vanhemmilleen näiden asioidessa kaupungilla tai virastoissa. Hänet kutsuttiin paikalle, jos virallista tulkkia ei ollut saatavilla. Ali tuntui olevan ylpeä saamastaan luottamuksesta. Eräällä tavalla Ali toimi kielellisenä ja kulttuurisena oppaana vanhemmilleen.

Perheen sisällä tästä ulospäin suuntautuneisuudesta ja kulttuuristen tapojen omaksumisesta oltiin varmasti jossain määrin ylpeitä ja kiitollisia. Tilanne ei kuitenkaan ole ristiriitaton, sillä nuoren voimakas suuntautuminen suomalaisia ja länsimaisia ajattelutapoja ja arvoja kohti saattaa aiheuttaa ristiriitoja perheen arvomaailmassa, jossa traditionaaliset somalialaiset ja islamilaiset arvot ovat vallitsevia. Esimerkiksi alkoholin käyttö, tyttöystävien jatkuva vaihtaminen ja kaupungilla viikonloppuiltaisina henggelit eivät välttämättä olleet asioita, joista vanhemmat pitivät. Kaikista asioista ei kotona voitukaan puhua. Vanhempien ja nuoren suhde perustui luottamukseen siitä, että poika toimii oikein. Voi kuvitella, että vanhempien ja nuoren jossain määrin erilaiset arvomaailmat törmäivät väistämättä, jos vanhemmat alkavat esimerkiksi rajoittaa nuoren elämää, tai jos nuori alkaa entistä avoimemmin elää myös kotonaan ”länsimaisten” arvojen mukaisesti.

Haastatellut somalinuoret olivat huolissaan suomalaisen perhekäsityksen ja arvomaailman vaikutuksesta somalialaisiin lapsiin ja nuoriin, jotka eivät enää ehkä kunnioittaisikaan vanhempiaan. Vanhempien somalinuorten mielestä vanhempien kunnioittaminen oli jo osittain muuttunut ja monissa somaliperheissä oli ongelmia suhteessa kasvatukseen, hyvinvointiin ja kunnioittamiseen ja jotkut nuoret olivat alkaneet käyttää alkoholia ja huumeita vanhempiensa kielloista huolimatta.

Haastatellut olivat erityisen huolissaan teini-ikäisten somalien ongelmista. Kahden kulttuuripiirin välissä kasvavat nuoret eivät heidän mukaansa tunne kuuluvansa mihinkään yhteisöön. Somalinuorten juurettomuuden ja mihinkään kuulumattomuuden tunne ilmenee nuorten elämässä sosiaalisina ongelmina. Haastateltujen mielestä liian monet somalinuoret ”elivät kaupunkien kaduilla oleskellen” ja käyttivät päihteitä. Yhden haastatellun mukaan somalit itkivät, kun näkivät nuorisensa tuhoutuvan. Monet vanhemmat eivät pystyneet puuttumaan tilanteeseen, sillä lapset eivät enää totelleet heitä. Haastatellut somalinuoret olivat huolissaan myös tulevien lastensa kasvatuksesta, jos nämä eivät kunnioittaisikaan ja tottelisi heitä.

Suomalaista sosiaaliviranomaisia pidettiin osasyllisenä somaliperheiden ongelmiin. Ahmedin mukaan lapset vetosivat sosiaaliviranomaisiin, jos vanhemmat yrittivät estää heitä käyttämästä päihteitä tai viettämästä aikaansa kaduilla. Hänen mielestään oli selvää, että lapsi muuttaisi mieluusti vaikka lastenkotiin, jos siellä saisi tehdä asioita oman pään mukaan ja jatkaa ”vapaata elämäänsä”. Ahmedin mukaan sosiaaliviranomaiset puuttuivat liian herkästi perheen asioihin, jos lapsi pyysi heitä apua.

Suomalaisten sosiaaliviranomaisten uhkana näkemiseen vaikuttaa ilmeisesti somalia-laisten ja suomalaisten erilaiset kasvatuskäsitykset. Haastateltujenkin mielestä kasvatustavat eroavat toisistaan. Somalialaiset vanhemmat opettavat lapset kunnioittamaan vanhempia ihmisiä ja tottelemaan heitä ja lyöminen on keino opettaa lapselle asioita, sillä kun lapsi pelästyy lyömistä hän tottelee vanhempiaan paremmin. Suomessa lasta ei saa lyödä, eikä kurinpalautuksessa saa käyttää fyysisistä väkivaltaa. Erilaiset näkemykset kurista ilmeisesti aiheuttavat hankaluuksia suomalaisten sosiaaliviranomaisten kanssa.

(Mites sitte lasten asema, onks se sun mielestä... minkälainen Suomessa tai miten lapset on niinku perheessä ?)

'No ainaki meillä on kasvatus erilainen kuin täällä, eli Somaliass on, eli lapset opetetaan kunnioittaan perhe, vanha ihmisiä, ja kaikkea, eli isi ja äiti on oikeus lyödä heiän lapsia, että lapsi pelästyy, oppii siitä.. eli kaikki on hyvin ja kaikki...'

Haastatellut somalinuoret olivat siis huolissaan nuorten muuttuneista asenteista vanhempiaan kohtaan, mutta yksi heistä näki asiassa hyvätkin puolensa. Jama epäili, että somalialaiset kunnioittivat ja huomioivat liikaakin vanhempien mielipiteitä. Hän näki suomalaisessa yksilöllisyydessä jotain hyvääkin.

Somalinuoret näyttävät *pääasiallisesti suuntautuvan etniseen identiteettiinsä* lasten ja vanhempien välisiä suhteita koskevissa asenteissa. Lapsina maahan muuttaneet somalinuoret näyttävät pääasiallisesti kunnioittavan vanhempiaan. Kunnioitukseen saattaa ilmaantua ristiriitoja nuorten asenteiden muuttuessa vanhempien arvomaailmasta poikkeaviksi. Nuorina aikuisina maahan muuttaneet somalinuoret pitävät suomalaista arvomaailmaa uhkana etnisyydelle. He haluavat kasvattaa omien lastensa lisäksi kaikki somalilapset somalialaisen arvomaailman ja tapojen mukaisesti. He pelkäävät, että liiallinen ”suomalaistuminen” estäisi nuoria olemasta riittävän ”somalialaisia”. Ympäröivän arvomaailman erilaisuus näyttää myös hämmäntävän somalinuoria. Tietyllä tavalla somalinuoret joutuvatkin neuvottelemaan suhdettaan vanhempiin ja kunnioitukseen erilaisten arvojen keskellä.

4.1.1.5. Diaspora: kaipuu Somaliassa olevaa perhettä ja yhteisöä kohtaan vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalmiesten puheissa

Vanhemmilla ja nuoremmilla haastatelluilla on erilainen tilanne suhteessa lapsuudenperheisiinsä ja Somaliassa asuviin somalialaisiin. Vanhemmilla somalinuorilla ei ollut haastatteluhetkellä lapsuuden perhettä tai muita perheenjäseniä Suomessa ja he olivat muuttaneet Suomeen nuorina aikuisina. Nuorempien somalien perheet taas asuvat pääasiassa Suomessa. Lisäksi nuorempina maahan muuttaneet eivät olleet ehtineet vielä muodostaa samalla tavalla kiinteitä ja pysyviä ystävyys-suhteita Somaliassa kuin vanhemmat nuoret, joiden elämä oli jo enemmän ehtinyt muotoutua ja vakiintua Somaliaan. Vanhempien nuorten puheissa kuuluikin enemmän kaipuu Somaliassa tai muualla asuvia perheenjäseniä ja ystäviä kohtaan.

Vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneet somalinuoret puhuivat paljon lapsuudenperheen merkityksestä. He kaipasivat perheitään ja ystäviään, jotka olivat jääneet Somaliaan tai muuttaneet toisiin maihin. Vanhemmat somalinuoret kokivat jonkinlaista yksinäisyyttä ilman sukulaisiaan. Heidän mielestään suomalaisten suhtautuminen perheeseen oli erilaista kuin somalien suhtautuminen. Heistä tuntui oudolle, että suomalaiset saattoivat asua vanhempiensa kanssa samassa kaupungissa ja tapasivat heitä vain harvoin. Kaksi nuorista ihmetteli, kuinka oli mahdollista asua äitinsä kanssa samassa kaupungissa ja olla tapaamatta tätä kuukauteen. He kertoivat, että vierailisivat joka päivä äitinsä luona, jos tämä asuisi Suomessa.

'... se on erilaista, koska meillä on niin kuin perhe on niin tärkeä meille. Ehkä sun äiti asuu tääl Turussa, sä asut täällä, ehkä sä et nähnyt häntä kuukauteen (aivan, niin joo mä ymmärrän).. se on aivan mieletön, mä en vois asua johonki muualla kun mun äiti on täälläkin. Pitäisi asua vieressä, hänen vieressä ja mennä joka ilta antaa hänelle suukko, good night, bye...'

Yksi nuoremista somaleista kaipasi vanhempiaan ja perhettään samantapaisesti kuin vanhemmat somalinuoret. Nuori somalityttö, Kinsi, asuikin perheryhmäkodissa ja oli muuttanut Suomeen ilman vanhempiaan. Vanhemmat asuivat Somalian naapurimaassa ja Kinsi toivoi kovasti saavansa heidät Suomeen.

Vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneet kaipasivat myös somalialaisten yhteisöllisyyttä. Perheiden luona kyläili usein sukulaisia ja tuttuja ja lisäksi itse kyläiltiin ahkerasti toisten luona. Somaliassa ei tarvinnut koskaan olla yksin, sillä ympärillä oli jatkuvasti perhe ja ystäviä. Heidän mukaansa kotona oli aina muita ihmisiä ja perhe vietti paljon aikaa yhdessä toisin kuin Suomessa, jossa kaikilla perheenjäsenillä on omat huoneensa ja tekemisensä. Vanhemmat somalinuoret kertoivat, että he olivat kuin kotonaan myös ystäviensä luona.

Vanhempien somalinuorten lapsuuden perheen ja lapsuuden aikaisten ystävien kaipuu korosti diasporista suhtautumista Somaliaan, sillä he kaipasivat myös Somaliata, jonka he ajattelivat yhdistävän perheet ja ystävät. Lapsuuden perheen kaipuussa kuuluu diasporinen asennoituminen etniseen identiteettiin. Somalia nähtiin paikkana, johon kaivataan ja palataan vielä joskus, jolloin kaikki kääntyy taas hyväksi. (Vrt. Hall 1990.)

Nuoremmilla somaleilla ei ollut vastaavaa diasporista kaipuuta, sillä heidän perheensä olivat pääasiassa Suomessa. Ilman perhettään asuvakaan Kinsi ei haaveillut Somaliasta eikä kuvitellut Somaliata perheen yhdistävänä alkukotina. Todennäköisesti nuorten asennoitumiseen vaikuttaa erilaisten perhetilanteiden lisäksi ikävaihe, jolloin Somaliasta on lähdetty. Vanhemmilla nuorilla on ehtinyt jo olla oma elämä Somaliassa, johon on perheen lisäksi kuulunut paljon muita läheisiä. Diasporinen suhtautuminen Somaliaan saattaa korostua maanpaossa vietettyjen vuosien kuluessa.

4.1.2. Avioliitto

Somalialainen avioliitto poikkeaa suomalaisesta avioliitosta instituutiona ja perheyksikkönä. Somaliassa avioliitto ei ole vain kahden puolison välinen asia, sillä klaanit rakentavat yhteistyömahdollisuuksia usein avioliittojen kautta. Aikaisemmin vanhemmat naittoivat lapsiaan vieraan naapurisuvun kanssa, jolloin avioliitto takasi sukujen yhteistyön maita ja vesiä koskevien jaettujen oikeuksien kautta sekä turvan muita klaaneja vastaan. Ennen Somalian sisällissotaa avioliitto merkitsi joissakin tapauksissa etuoikeutettua virkamieskohtelua tai yhteistyötä liiketoiminnassa. (Serkkola 1002:19-20, 24-25; Tiilikainen 2003:33.)

Vanhemmat ja perheet sopivat edelleen valtaosan Somaliassa solmituista avioliitoista. Miehillä on kuitenkin suurempi vapaus valita puolisonsa. Liitto solmitaan keskimäärin 15-20 -vuoden iässä ja kaupungeissa avioidutaan myöhemmin kuin maaseudulla. Avioliiton solmimiseen vaikuttavat alueelliset seikat, kyseessä oleva klaani sekä taloudellinen asema. (Serkkola 1992: 25; ks. Tiilikainen 2003: 33-34; Marjeta 2001:331-33.) Kuitenkin avioliittoa solmitaan myös nuorten kesken. Islamin rakkauskäsitys sekä somalialainen tapaoikeus siunaavat nuorenparin ”karkaus avioliiton”. Salainen liitto voidaan solmia toisella paikkakunnalla, 80 kilometrin tai ”kolmen päivämatkan päässä” vanhemmista. Vihkimisen jälkeen nuoripari esittelee vanhemmilleen liiton tapahtuneena tosiasiana. (Serkkola 1992:25; Tiilikainen 2003: 33.)

Somalialaisella avioliitolla on myös poliittinen ulottuvuus, joka tulee esiin lahjoissa, joita nuorenparin sukulaiset vaihtavat keskenään. Sulhasen perhe maksaa morsiusmaksun (*yarad*), jonka jälkeen häät voidaan järjestää. Avioliittomaksu on klaanin sisäisissä avioliitoissa pienempi kuin klaanien välisissä liitoissa. Maksun keräämiseen osallistuu laaja sukulaispiiri. Morsiamen perhe puolestaan antaa nuorelleparille vastalahjan (*dhibaad*), joka sisältää kotiin liittyviä tarvekaluja ja kalusteita. Naisen ensimmäinen liitto on tärkein ja kallein. Uudelleen avioituvuutta vapautuu ainakin jossain määrin sukujen valvonnasta ja kalliista maksuista. (Serkkola 1992:25-26; Tiilikainen 2003: 186-187.)

Islamin mukaan miehen moniavioisuus on mahdollinen. Useimmat somalialaiset perheet ovat kuitenkin yksiavioisia. Mitä vanhempi ja varakkaampi somalimies on, sitä todennäköisemmin hänellä on myös useita vaimoja. Joka viidennellä somalimiehellä on kaksi tai useampia vaimoja ja jokainen vaimo lapsineen muodostaa oman yksikkönsä. Kaupungeissa moniavioisen perheen naiset asuvat lapsineen usein toisistaan erillään kaupungin eri osissa. Puolisot elävät käytännössä omaa elämäänsä ja lasten isä asuu perheessä vain ajoittain. Somalinaiset kritisoivat usein moniavioisuutta ja saattavat erota miehestään tämän ottaessa uuden vaimon. Ensimmäinen vaimo on erityisasemassa muihin nähden ja pyrkii usein pitämään taloutta johdossaan. (Serkkola 1992:23; Tiilikainen 2003:33-34; Marjeta 2001:31-32.) Suomessa asuvien somalien moniavioisuudesta ei ole tietoa, sillä Suomen lakien mukaan useamman vaimon naiminen on laitonta. Suomessa on kuitenkin paljon somalinalaisia, jotka ovat yksinhuoltajia. Marja Tiilikainen epäileekin, että virallisten yksinhuoltajuuslukujen taakse kätkeytyy myös moniavioisia liittoja. (Tiilikainen 2003: 125, 176-177.)

Kukaan haastatelluista somalinuorista ei suhtautunut avioitumisikään somalialaisittain traditionaalisesti. Kaikki nuoret olivat kuitenkin somalialaisen tradition mukaan avioitumisikässä (vähintään 14-15 -vuotiaita). Tässä suhteessa he olivat enemmän suuntautuneita suomalaiseseen yhteiskuntaan ja vallitsevaan arvomaailmaan. Vähintään 18-vuotiaina Suomeen saapuneet nuoret miehet olivat jo reilustikin ylittäneet perinteisen somalialaisen avioitumisikänsä. He olivat haastatteluhetkellä yli kaksikymmenvuotiaita nuoria miehiä. Kuitenkin vain yksi heistä oli naimisissa. Hassan oli naimisissa somalialaisen naisen kanssa. Toisen nuorista miehistä asui avoliitossa suomalaisen naisen kanssa ja kolmas mies asui yksin. Nuorempien ryhmään kuuluva Ali asui vielä perheensä kanssa ja hänelle avioituminen näyttäytyi kaukaisena asiana.

Kaikki miespuoliset somalinuoret suhtautuivat seurusteluun ja avioitumiseen hieman ristiriitaisesti ja jännitteisesti. Toisaalta he olivat suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan, mikä ilmeni siinä, että he seurustelivat suomalaisten naisten kanssa ja yksi jopa asui suomalaisen naisen kanssa. Myös nuorempien ryhmään kuuluva Ali oli seurustellut useamman suomalaisen tytön kanssa. Kuitenkin seurustelu suomalaisen kanssa ja avioituminen tuntuivat olevan miespuolisille somalinuorille erillisiä asioita. He eivät tiedäneet kenen kanssa ja milloin haluaisivat avioitua. Seurustelu ei siis ollut lupaus avioliitosta. Tässä mielessä he eivät toimineet perinteisten somalialaisten tapojen mukaisesti.

Huolimatta jossain määrin perinteisestä asennoitumisesta avioliittoa kohtaan miespuoliset somalinuoret suhtautuivat avioliittoon osittain myönteisesti. Yksi heistä jopa asui suomalaisen naisen kanssa, vaikka hän ei halunnutkaan kutsua yhteisasumista *avoliitoksi*. Kaikki kolme naimatonta miespuolista somalinuorta näki yhdessä asumisessa paljon hyviä puolia. Tällöin oli mahdollisuus tutustua toiseen ja jakaa arkielämää hänen kanssaan. Suomalaiseen avioliittoon ja seurusteluun liittyi myös läheisyyttä, joka koettiin osaltaan hyväksi ja elämää rikastuttavaksi asiaksi, mutta toisaalta läheisyyden pelättiin rajoittavan muuta elämää. Aikaa omaan elämään ja harrastuksiin tuntui olevan liian vähän tiiviissä ja intiimissä parisuhteessa. Mahdollinen yhteiselämä ilman avioitumista näyttäytyi siis toisaalta uutena ja viehättävänä ja toisaalta uhkaavana mahdollisuutena.

Somalitytöt suhtautuivat avioliittoon luonnollisena, mutta vielä kaukaisena osana elämäntulkuaan. He eivät vielä suunnitelleet avioitumista, eivätkä toivoneet löytävänsä kumppania. Tytöt halusivat avioitua myöhemmällä iällä, eivätkä pitäneet kysymystä ajankohtaisena. Tytöille oli tärkeää, että he kouluttautuvat ja hankkivat ammatin ennen avioliiton solmimista. Ehkä he epäilivät, etteivät naimisissa ollessaan voisi enää samalla tavalla opiskella. Kaksi tytöistä painotti, että nykyisin somalinaiset voivat olla itsenäisiä ilman miestäkin. Somaliassa avioituminen oli useimmille tytöille ainoa keino lähteä vanhempien kodista.

Somalityttöjen mukaan jotkut vanhemmat somalit eivät hyväksyneet sitä, että Suomessa somalitytöt avioituivat vanhempina. Osa somalialaisista vanhemmista kuitenkin piti myöhempää avioitumisikää hyvänä asiana. He toivoivat lastensa näkevän maailmaa ja oppivan asioita ennen avioitumista. Yksi tytöistä, Ise, kertoi, että vanhemmat joskus vastustavat nuorella iällä avioitumista, mutta nuoret itse haluavat naimisiin. Hänen mukaansa somalinuoret eivät ajattele asioita loppuun asti halutessaan naimisiin ja joutuvat myöhemmin miettimään teon järkevyyttä.

Somalien tyypillisesti varhaista avioitumista saattaa vauhdittaa se, että monet somalit suhtautuvat sukupuoltenvälisiin suhteisiin uskonnollisesti. Useimmat vanhemmat ihmiset eivät hyväksy esiaviollisia suhteita, koska islam kieltää tällaiset suhteet. Erityisesti tyttöjen pitää pysyä ”puhtaana” tulevaa avioliittoaan varten. Tyttöjen ja poikien välisen seurustelun tulee perustua vakaville aikeille ja seurustelu sisältää lupauksen avioliitosta. Vastaavaa tiukan uskonnollisen moraalien vaikutusta seurusteluun, seksuaalisuuteen ja varhaiseen avioliittoon ilmenee myös joissain kristillisissä yhteisöissä, kuten helluntaiherätyksen ja lestadiolaisuudessa piireissä. Ainoastaan yhdellä somalimityöllä oli poikaystävä. Muilla ei ollut tällaista suhdetta koskaan ollutkaan. Ise seurusteli somalipojan kanssa, mutta suhteeseen tuntui liittyvän ongelmia, sillä vanhemmat eivät oikein hyväksyneet seurustelua.

Somalimityöt suhtautuivat avioitumisikää traditionaalisemmin kumppaninsa uskontoon.

He halusivat avioitua ainoastaan muslimin kanssa, sillä islamin mukaan naisten tulee avioitua vain muslimin kanssa. Kukaan tytöistä ei ollut valmis tinkimään islamin uskonnosta ja siihen liittyvästä avioitumisnormista. Miehillä avioitumisvaatimus ei ole samanlainen. He voivat naida toiseen uskontokuntaan kuuluvan naisen, eivätkä haastatellut nuoret somalimiehet pitäneetkään tulevan aviokumppanin uskontoa tärkeänä.

Kaikki haastatellut somalinuoret pitivät aviopuolison kansallisuutta merkityksettömänä yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Yksi tytöistä, Amina, piti itsestään selvänä avioitumista somalin kanssa. Hän perusteli näkemystään yhteisen kulttuurin ja arvomaailman tärkeydellä. Hänen mielestään myös sulhasen klanilla oli merkitystä. Muut tytöt korostivat uskonnon merkitystä ja sanoivat kelpuuttavansa suomalaisenkin aviomiehen, jos tämä olisi muslimi. Naimattomat somalimiehet olivat myös valmiita ottamaan suomalaisen naisen puolisokseen. Toisaalta yksi heistä pelkäsi, ettei hän voisi löytää Suomesta kumppania. Nuorempien ryhmään kuuluva somalipoika, Ali, piti kuitenkin tärkeänä, että vaimo kunnioittaisi ja ymmärtäisi hänen kulttuuriaan. Hän tunnusti myös rinnasta kaiheartavan nähdessään somalimityön kulkevan valkoisen miehen kanssa.

Nuoret somalimiehet toivoivat, että heidän vaimonsa olisi jossain määrin itsenäinen ja ottaisi vastuuta elämästään ja kävisi töissä. Huolimatta miesten avoimesta suhtautumisesta tulevan vaimonsa kansalaisuuteen, uskontoon ja rooliin perheessä, heidän tuttavansa olivat pääasiassa avioituneet somalinaisten kanssa ja yksi haastatelluistakin oli naimisissa somalialaisen musliminaisen kanssa. Myös avoliitossa asuvan suomalainen kumppani oli muslimi. Molemmat naiset käyttivät huiivia ja pitkää hametta julkisesti liikkuaan.

Haastatteluista välittyi vaikutelma, että nuoret somalimiehet arvostivat sitä, että somalilaiset kieltäytyivät esiaviollisista suhteista. Ei olisi merkillistä, jos he lopulta avioituisivat juuri heidän kanssaan. Somalilaisen naisen kanssa ei kuitenkaan voinut seurustella ilman lupausta avioliitosta. Erään haastatellun mielestä tämä oli suuri ongelma. Hänen mukaansa oli hankalaa, kun aviopari ei ollut kunnolla tutustunut toisiinsa ihmisinä tai seksuaalisesti ennen avioliittoa. Hän ihmetteli, kuinka tällaiset parit ylipäänsä selvisivät yhteisestä elämästä, jos huomaisivat etteivät sovikaan yhteen. Nuoret miehet saivat ”kokeilla” seurustelua ja yhteiselämää suomalaisten naisten kanssa, mutta avioliiton solmiminen saattaa kuitenkin luontua helpommin naisen kanssa, joka kuuluu samaan etniseen ryhmään. Nuorempien ryhmään kuuluva poika tuntui suhtautuvan muita somalimiehiä avoimemmin suomalaisen puolisoon ja saattaakin olla, että hänellä joskus on suomalainen vaimo.

Somalitytöt eivät myöskään hyväksyneet moniavioisuuden traditiota. Heidän mielestään moniavioisuus oli typerää, eivätkä tytöt halunneet, että heidän miehensä hankkisivat useampia vaimoja. Kaksi tytöistä kertoi, etteivät monet Somaliassakaan asuvat naiset halunneet miehelleen muita vaimoja. Heillä ei kuitenkaan ollut vaihtoehtoja, koska uskonto salli moniavioisuuden ja mies pystyi kiristämään vaimoaan esimerkiksi sanomalla, että haluaa 20 lasta. Yhden naisen olisi mahdotonta synnyttää tällaista lapsimäärää. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Miespuoliset somalinuoret suhtautuivat moniavioisuuteen eri tavalla kuin nuoret somalitytöt. Kukaan miespuolisista somaleista ei voinut ajatella omalle kohdalleen moniavioisuutta, mutta he hyväksyivät sen uskonnollisena käytäntönä. He kokivat, että moniavioisuus on hankala toteuttaa, sillä avioituessaan useamman naisen kanssa miehen tulee kohdella kaikkia vaimojaan tasapuolisesti. Vaimoille pitää antaa sama määrä aikaa, rahaa ja rakkautta. Tämän miespuoliset somalit kokivat mahdottomaksi ja myös hyvin kalliiksi toteuttaa. Kuitenkin he hyväksyivät käytännön osana islamilaista traditiota. Naimissa oleva somalimies kiusoittelee joskus vaimoaan ja ”uhkailee”, että hän ottaa toisen vaimon, jos vaimo ei ole kunnolla.

Vanhemmat somalinuoret kertoivat myös avioitumiseen liittyvistä tavoista ja rituaaleista. Somaliassa avioliitto on useimmiten järjestetty ja siinä noudatetaan melko tiukasti ”luokkarajoja”. Avioliittoja solmitaan klaanien kesken ja niiden välillä ja myötäjäiset kuuluivat olennaisena osana liiton solmimiseen. Suomessa asuttaessa tavat ovat kuitenkin muuttuneet, sillä täällä kaikki ovat ”yhtä köyhiä tai rikkaita”. Suomessa avioliittoja solmitaan pääasiassa samaan klaaniin kuuluvien kesken, mikä on seurausta sisällissodasta. Sodan jättämät haavat haittaavat eri klaanien välillä tapahtuvaa avioitumista, sillä suvut ovat taistelleet Somaliassa toisiaan vastaan, eikä sitä voi vielä unohtaa.

Kaikki somalinuoret olivat avioliittoon liittyvissä asenteissaan enemmän *etniseen identiteettiin suuntautuneita*. Toisaalta somalinuorten puheeseen ja suuntautumiseen sisältyi jännitteitä ja ristiriitoja ja neuvotteluja erilaisten arvojen ja asemien välillä. Erityisesti nuorten miesten seurustelusuhteisiin liittyi tällaisia jännitteitä. Nuoret somalimiehet ja somalitytöt toivat monesti esiin traditionaalisia somalialaisia käsityksiä puhuessaan avioliittoon liittyvistä asioista. He myös melko todennäköisesti menevät naimisiin somalin kanssa. Nuorempien ryhmään kuuluva Ali suhtautui joissain seurusteluun ja avioitumiseen liittyvissä asioissa samankaltaisesti kuin muut miespuoliset nuoret, mutta hän ei samalla tavalla korostanut etnisiä tapoja ja ominaispiirteitä kuin vanhemmat somalimiehet, eikä hänen kohdallaan tuntunut siltä, että hän todennäköisesti valitsisi juuri somalin vaimokseen. Ehkä juuri lapsina maahan muuttaneiden poikien tilanne on toisenlainen kuin muiden miespuolisten somalien tai lapsina maahan muuttaneiden somalityttöjen.

4.1.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen yksityisellä alueella

Somalinuorten kulttuurinen identiteetti ja suuntautuminen ovat käymistilassa kodin ja yksityisen elämän piirissä. Monissa asioissa nuoret ovat enemmän etniseen identiteettiinsä suuntautuneita ja somalialaiset tavat ja arvot tuntuvat jopa korostuneen Suomessa. Kodin piiri on perinteisen monikulttuurisuuskäsityksen mukaisesti etnisyyden aluetta, jossa etnistä identiteettiä voidaan uusintaa. Tältä vaikuttaa myös somalinuorten kohdalla. Erityisesti vanhempiensa kanssa asuvat nuoret elävät kodeissaan melko traditionaalisessa ilmapiirissä. Myös vanhemmat somalinuoret korostavat etnisten tapojen merkitystä kodin piirissä.

Kuitenkin monissa asioissa on tapahtumassa selvää liikehdintää kohden länsimaisempia ja suomalaisempia arvoja ja käytäntöjä. Miesten ja naisten välisen työnjaon muutokset, avioitumisiin (ja -halun) siirtyminen myöhemmäksi, seurustelu ennen avioliittoa, nuorten miesten ajatukset avoliitosta, oman ajan ottaminen ja ajankäytön tehokkuus heijastelevat länsimaisen ja suomalaisen arvomaailman vaikutuksia. Mitkään näistä alueista eivät ole yksiselitteisiä, vaan nuoret pohtivat asioita usealta näkökannalta ja heidän puheissaan ilmenee ristiriitoja ja jännitteitä. Nuorten mielipiteissä ja toimintatavoissa ilmenee sekä perinteisiä käsityksiä että uuden yhteiskunnan mukanaan tuomia arvoja.

Joutuessaan neuvottelemaan erilaisten kulttuuristen viiteryhmien välillä ja pohtiessaan omaa kantaansa asioihin, somalinuoret ylittävät näiden kulttuuristen ryhmien rajoja neuvotellen omaa asemaansa erilaisten arvojen ja odotusten keskellä. Tässä mielessä nuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen kodin ja yksityisen elämän piirissä sisältää hybridisiä piirteitä. Hybridisyydessä ei kuitenkaan ilmene mitään uutta luovaa, itsenäistä identiteettiä, joka selvästi poikkeaisi niistä kulttuurisista vaikutuksista, joista se on lähtöisin. Enemminkin on kyse jatkuvasta rajanylityksestä, johon nuoret ovat joutuneet heihin kohdistuneiden erilaisten arvojen ja odotusten vaikutuksesta.

Tosin nuoremmat somalit haluavat kasvattaa lapsensa toisaalta monikulttuurisuusihanteen ja integraatioasenteen mukaisesti ja toisaalta he pyrkivät muodostamaan kasvatuksesta eräänlaisen kulttuurisen sekamuodon, joka sisältäisi osia molemmista kulttuuriryhmistä. Tässä mielessä heidän kasvatuskäsityksensä on hybridin ja uutta luovan identiteettiasenteen mukainen, jossa kuitenkin painottuu enemmän etnisen identiteetin piirteet.

Somalinuorten asenteissa ilmenee myös paljon varsinaisia etniseen identiteettiin kuuluvia arvoja. He pitävät vanhempien kunnioittamista tärkeänä ja haluavat kasvattaa lapsensa somalialaisen ja islamilaisen perinteen mukaisesti. Kaikki nuoret kertoivat myös somalialisten juhlien merkityksestä ja osallistuivat niiden viettoon. Vanhemmat nuoret tosin puhuivat juhlien merkityksestä huomattavasti enemmän kuin nuoremmat.

Somalinuoret ovat enemmän etniseen identiteettiin suuntautuneita avioliittoon liittyvissä asenteissaan. Toisaalta näissäkin koskevissa asenteissa on nähtävissä liikehdintää kohden länsimaisempia ja yksilöllisempiä avioliittokäsityksiä. Somalitytöt haluavat avioitua muslimin kanssa, ja luontevinta on tällöin avioitua toisen somalin kanssa, sillä syntyperältään suomalaisia muslimeja on melko vähän. Tosin on mahdollista, että somalitytöt avioituvat jonkun maahanmuuttajataustaisen muslimin kanssa, jolloin heidän ei ole välttämättä naida juuri somalia. On myöskin melko todennäköistä, että nuoret somalimiehetkin lopulta avioituvat somalin kanssa lukuun ottamatta nuorempien ryhmään kuuluvaa Alia.

Somalia edustaa nuorille ”oikeaa elämäntapaa”, jonka he toivovat voivansa säilyttää ja siirtää myös lapsilleen. Somalinuorten käsityksissä ilmenee näissä suhteissa myös diasporisia piirteitä, sillä lasten kasvatusta ja juhlien vietto tavallaan luovat Suomessa asuessaan ”uutta Somaliaa”, joka pohjautuu ”alkuperäisen Somalian” edustamiin arvoihin ja käytäntöihin.

4.2. Julkisen ja yksityisen välissä: nuorten identiteettiasenteiden muotoutuminen sosiaalisten suhteiden alueella

4.2.1. Suhde toisiin somalialaisiin

Somalialaisten nuorten puheessa ilmeni voimakas sukupuolien välinen ero suhteessa toisiin somalialaisiin. Suhde somalialaisiin noudatti selvempää sukupuolten välistä eroa kuin muilla elämänalueilla. Tällä alueella ei ole siis mielekasta tarkastella nuorten suuntautumista sen kautta, milloin he ovat tulleet Suomeen, sillä on kiinnostavampaa tutkia sukupuolen vaikutusta asenteisiin ja suhteisiin. Seuraavassa tarkastellaankin siis ikäryhmän sijaan ensisijaisesti nuorten somalialaisten ja -miesten asenteita.

4.2.1.1. Naisten ja miesten maailmat

Nuorten somalialaisia koskevassa puheessa erottui selvästi kaksi erilaista maailmaa, joissa he elivät toisten somalien kanssa. Nämä maailmat ja tilat olivat sukupuolen mukaan jakautuneet. Miesten maailma käsitti ennen kaikkea kodin ulkopuolisen alueen, eli julkisen tilan, kun taas naisten maailma rakentui enemmän kodin sisään, yksityiseen tilaan. Somalimiehet viettivät paljon aikaansa suurissa porukoissa ja tapasivat toisiaan kahviloissa tai kaupungilla. Somalitytöt tapasivat enemmän kotioloissa ja pienemmällä joukolla. Miehet harrastivat yhdessä jalkapalloa useamman kerran viikossa ja tytöt juttelivat keskenään tai laittoivat yhdessä ruokaa kotona. (Vrt. Tiilikainen 1999; 2003: 124-127.)

Julkinen tila miesten alueena

Somalimiehet liikkuivat julkisessa tilassa ”kuin kotonaan”. He soittelivat toisilleen ja tapasivat keskustan kahviloissa tai törmäsivät toisiinsa kaupungilla. He saattoivat luottaa siihen, että tapaisivat ystäviänsä ilman erillistä sopimistakin. Heille kahviloissa ja suurissa kaveriporukoissa tapaaminen oli normaalia ”yhteiselämää” ja sosiaalisuutta. He korostivat, että heidän täytyi jatkuvasti tavata toisiaan, sillä he tarvitsivat toisia somaleja ja yhteisöllisyyttä. Ajanvietto kotona yksin tai jonkun kanssa kahdestaan (pitkiä aikoja) oli heille vierasta. Nuorille somalimiehille oli normaalia viettää aikaa ja jakaa elämäänsä useamman kaverin kanssa. Heidän mukaansa suomalaiset eivät ymmärrä, miksi somalimiehet istuvat kahviloissa suurissa miesporukoissa, koska suomalaiset eivät ymmärrä somalialaisen ihmisen perusluonnetta, joka perustuu yhteiselämään.

Yhdessäolo oli nuorille somalimiehille ennen kaikkea ”kaiken jakamista”. Jakamiseen kuului mm. laskujen maksaminen toisten puolesta. Jos somalit kokoontuivat yhteiseen ajanviettoon kahvilaan tai ravintolaan, oli tyypillistä, että yksi maksoi laskun muidenkin puolesta. Kahden haastatellun mukaan tapa oli tosin muuttumassa.

Haastatellut nuoret miehet kertoivat, ettei somaleilla ollut muita kuin toisensa. Näin oli ollut jo Somaliassa, jossa yhteiskunta perustui ihmisten solidaarisuuteen ja vapaaehtoiseen toisista huolehtimiseen. Yhteiskunnan ja ihmisten selviytymisen kannalta oli olennaista, että ihmiset auttoivat ja tukivat toisiaan tarvittaessa, sillä ilman toisia ei voinut tulla toimeen (varsinkaan hädän hetkellä). Suomeen muutettua yhdessäolo oli tullut entistä tärkeämmäksi, jotta uusista tilanteista ja maanpakolaisuuteen tai Suomessa elämiseen liittyvistä vaikeista kokemuksista voitiin ylipäättään selvitä. Somalimiehille oli itsestään selvää, että heidän ystävänsä olivat somaleja, sillä suomalaisten kanssa he eivät voineet samalla tavalla jakaa asioita. Heille oli myös selvää, että heidän ystävänsä olivat miehiä.

Yhteiselämän tarve ja kahviloissa isommalla kaveriporukalla tapaaminen siis yhdistivät haastateltuja somalimiehiä. Lisäksi he kaikki pelasivat jalkapalloa samassa seurassa vähintään kaksi kertaa viikossa. Jalkapallon pelaaminen oli heille sekä mukavaa yhdessäoloa että hyödyllistä liikuntaa. Pelikaverit olivat ystäviä keskenään myös jalkapallon ulkopuolella, mutta muuta organisoitua yhteistoimintaa heillä ei ollut. Haastatellut nuoret miehet olivat paljon poissa kotoa ja he tapasivat ystäviään pääasiassa kodin ulkopuolella. Somalimiehet kertoivat, että he saattoivat mennä ystäviensä kotiin kuin omaansa. He saattoivat ilmoittamatta saapua kylään ja heitä kohdeltiin kuin perheenjäsentä.

Miehille kaupungilla liikkuminen oli luonnollista ja kaupungilla heidän oli mahdollista tutustua myös uusiin ihmisiin. Uusia tuttavuuksia syntyikin juuri kaupungilla tai kavereiden kautta. Viikonloppuisin miehet tapasivat kavereitaan lähinnä päivisin, sillä illalla oli perheiden vuoro olla yhdessä. Toisaalta yksinasuvat somalimiehet käyvät iltaisin myös diskoissa. Vaimot ja lapset ovat tapaamisissa mukana, kun järjestetään suurempia juhlia. Juhlissakin naiset ja miehet tapaavat sukupuolen mukaan jaetussa sosiaalisessa tilassa ja ovat omissa ryhmissään. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Naiset yksityisen piirissä

Julkinen tila ei ole niinkään somalinaisten aluetta. Heidän täytyy julkiselle alueelle tullessaan verhota itsensä ja olla piilossa katseilta. Naisten pukeutuminen viestii, etteivät he kuulu samalla tavalla julkiseen tilaan kuin miehet, vaan ovat siellä käymässä ja vieraana. Naisten pukeutuminen rajaa ja suojaa heidät julkisessa tilassa yksityisen puolelle. Olemusta peittävät huivi ja pitkät hamekankaat ovat kuin verho tai esirippu, joka erottaa julkisen ja yksityisen. Naiset eivät siis ole samalla tavalla ”kotonaan” kaupungilla liikkueena kuin miehet. Heidän kotinsa on seinien sisäpuolella, yksityisemmässä ja intiimimmässä tilassa. (Vrt. Tiilikainen 2003: 124-127.) Kodissakin varsinainen auktoriteetti ja päätävävalta kuuluu perinteisesti miehelle. Yksi tytöistä asui lastenkodissa, eikä hänen arkielämässään ollut somalialaista miesauktoriteettia. Kinsi liikkuikin muita tyttöjä vapaammin kaupungilla ja tapasi enemmän myös somalipoikia, jotka olivat hänen kavereitaan. Kuitenkin myös hän pukeutui huiviin ja pitkiin hameisiin julkisissa tiloissa ja pidättäytyi olemasta liian myöhään kaupungilla.

Haastatellut somalitytöt tai nuoret naiset eivät liikkuneet kaupungilla kuin kotonaan. He kävivät siellä ja hoitivat asioitaan tai kävivät joskus ystäviensä kanssa ostoksilla tai hampurilaisella. Nuoret naiset eivät viettäneet tuntikausia kahviloissa istuskellen ja suurissa tyttöporukoissa jutellen. He liikkuiivat yhden tai muutaman kaverinsa kanssa ja kulkiivat julkisen tilan poikki viipyen siellä vieraana ja palaten kotiin seinien suojaan.

Nuoret naiset tapasivat ystäviään pääasiassa kodeissa. Heille ystävyys oli ”salaisuuden jakamista”. Se oli enemmän intiimien asioiden jakamista kuin yhdessä oleskelua ja harrastelua. Tytöt tapasivat toisiaan, juttelivat ja naureskelivat yhdessä toistensa asioista. Nuoret naiset hoitivat yhdessä myös kauneuttaan erilaisilla traditionaalisilla konsteilla ja valmistivat ruokaa yhdessä, etenkin jos he valmistautuivat juhliin.

Myös nuoret naiset pitivät somalialisia ystäviään *todellisina ystävinään*, joiden kanssa he saattoivat olla läheisiä. Ystävyyden muoto oli kuitenkin muuttunut Suomeen muutettua. Somalitytöt kertoivat, etteivät he voineet viettää aikaansa samalla tavalla kavereiden kanssa kuin Somaliassa tai Etiopiassa. Siellä omissa taloissa ja pihoiilla oleskellessaan he saattoivat pitkin päivää tavata kavereitaan, jotka asuivat naapuritaloissa. Suomessa somalit asuvat lähinnä kerrostaloissa, joissa oleminen ja asuminen poikkeaa talojen ja pihapiirien luomista olosuhteista. Tytöt myös kertoivat, että heillä oli aiemmin enemmän aikaa olla ystävien seurassa, sillä he eivät yhtä poikkeusta lukuun ottamatta käyneet koulua ennen Suomeen muuttoa.

Nuoret somalinaiset ja -miehet viettivät siis pitkälti aikaansa toisistaan erillään. Miehet liikkuvat siis paljon julkisessa tilassa ja olivat tässä mielessä suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan. Kuitenkin julkisilla paikoilla miehet viettivät pääasiassa aikaansa toisten somalien kanssa ja he liikkuvat usein tietyissä paikoissa ja yhdessä muiden somalimiesten kanssa. Somalimiehet muodostivat oman piirinsä julkisen alueen sisään. Naiset taas elivät enemmän kotiensa piirissä ja poissa julkisesta tilasta ja olivat tässä mielessä enemmän suuntautuneita etniseen identiteettiinsä. Naisetkin tapasivat lähinnä toisia naisia ja tyttöjä. Suhteet toisiin somaleihin noudattivat sukupuolista jakoa ja somalinuoret olivat lopulta hyvinkin *suuntautuneita etniseen identiteettiinsä suhteissaan toisiin somalialaisiin*. Vaikka he joutuvatkin neuvottelemaan identiteettiään törmätessään erilaisiin arvoihin ja käsityksiin liikkeessaan julkisilla paikoilla ja joutuessaan vuorovaikutukseen suomalaisen yhteiskunnan ja sen edustamana arvomaailman kanssa.

Sukupuoleen sidottu pukeutuminen etnisen identiteetin ilmentäjänä

Etniseen identiteettiin liittyvät sukupuliroolit koskevat myös naisten ja tyttöjen pukeutumiseen liittyvää normistoa. Pukeutumiskoodi liittyy islamilaiseen perinteeseen, jonka mukaan nainen osoittaa olevansa uskovainen pitämällä pään peittävää huivia ja vartalon kätkevää hametta. Uskomuksen mukaan naisen tulee peittää itsensä vieraiden miesten katseilta. Naisen seksuaalisuutta kontrolloidaan pukeutumista koskevien vaatimusten välityksellä. Seksuaalisuuden kontrollointiin liitetään myös perheen kunnia, jos nainen häpäisee seksuaalisuutensa, häpäisee hän samalla perheensä. (Ks. Tiilikainen 2003: 140-145.)

Somalimiehiä eivät koske mitkään erityiset pukeutumista koskevat normistot. Kaikki nuoret somalimiehet pukeutuivat julkisesti länsimaalaisittain farkkuihin, puseroihin, paitoihin tai verryttelyhousuihin. Kotona kaksi miehistä käytti joskus perinteistä somalialaisen miehen asua. He eivät voineet kuvitellakaan kävelevänsä nämä vaatteet päällä ulkona, sillä suomalaiset olisivat kummaksuneet heitä. Tässä mielessä miehet toimivat perinteisen monikulttuurisuuden mukaisesti pukeutuessaan kodin piirissä etnisiin vaateisiin, joita häpesivät ja pitivät mahdottomina käyttäjä kodin ulkopuolella.

Kaikki haastatellut tytöt olivat suuntautuneita etniseen identiteettiin sukupuolisidonnaisen pukeutumiskoodin suhteen. He käyttivät pitkiä hameita ja peittivät päänsä huiveilla kodin ulkopuolella. Tytöt perustelivat huivin käyttöönsä sillä, että islam määrää heitä toimimaan siten. Kotioloissa pukeutuminen muuttui ja pitkä hame ja huivi vaihdettiin ”tavallisiin vaatteisiin”, eli t-paitaan ja hameeseen tai housuihin. Tytöt kertoivat, etteivät he voineet olla kotonakaan housut jalassa ja ilman huivia, jos miespuolinen tuttava tuli kyläilemään. Ainoastaan oman perheen miespuolisten jäsenten kesken voitiin pukeutua vähemmän peittävästi.

Tytöille itselleen pukeutumiskoodi näyttäytyi uskonnon mukaisena tapana, jolle ei tarvinnut etsiä muita perusteluja. Seksuaalisuutta tai naisen kunniaa tytöt eivät liittäneet huivin käyttöönsä. He myös korostivat huiviin ja hameeseen pukeutumisen vapaaehtoista luonnetta. He halusivat itse käyttää näitä asuja, eikä kukaan pakottanut heitä. Sosiaalinen paine huivin käyttöön oli kuitenkin tosiasia. Islamilaisissa yhteisöissä ”liian vapaamielisiä” naisia ei katsota hyvällä silmällä. (Vrt. Tiilikainen 2003: 140-145.)

'... mutta joskus se on ihan normaali [olla ilman huivia], nuorille naisille se on ihan normaali, mutta jos nainen on avioliitossa, siis naimissa, niin hänen on pakko pitää, mutta nuoret naiset, se on ihan vapaa, hän voi pitää ehkä... hän voi päättää itse, ei isona... ja alle 15-vuotiaana on ihan eri, ei huivia pidetä ollenkaan... 15-vuotiaana, mä aloitin käyttää...koska kaikki mun kaverit laitto ja kaikki muut käytti kaikki, mä en halunnut olla yksin ilman huivia.'

Tytöt olivat joutuneet miettimään ja perustelemaan huivin käyttöönsä, sillä tapa poikkeaa valtaväestön pukeutumisesta ja herättää huomiota. Huvinkäytöstä oli huomauteltu tytöille koulussa ja kaduillakin. He olivat joutuneet selittelemään pukeutumistaan luokkakavereilleen ja koulussa joku oli aina kyselemässä, miksi somalityöt pitivät huivia. Suomalaiset koulutoverit eivät tuntuneet ymmärtävän asiaa, vaikka sitä yrittikin heille selvittää. Jotkut ihmettelivät, olivatko tytön hiukset lähteneet, kun hän peitti päänsä. Kyselijät kuitenkin jättivät somalityöt yleensä rauhaan, kun olivat aikansa kyselleet.

'Kyllä suomalaiset lapset ei,... mittään ole nykyään, mutta jotkut saattavat kysyä jotakin, mutta ei mitään ole ... vaan jotakin joskus, eivät ymmärrä, he kysyvät 'minkä takia sinulla on huivi?' sitten minä sanon 'minun uskonto kiellä sitä, että olla ilman huivia' hehe... sitten he kysyvät 'minkä takia sinä pidät pitkä hame aina, etkö pidä housuja joskus?' ... ja minä sanon eeei, minä pidin housuja aina silloin, kun olin alle 15-vuotta, mutta ei enää, minä tiedän jo mikä on asu, minä halusin itte laittaa tämän, ei kukaan pakottanut minua, yritän saada heidät ymmärtämään, mitä se tarkoittaa ja kyllä he uskovat. Ja ei he anna mitään huomiota eivät he... joskus kyllä tapahtuu huomio... tapahtuu joskus... kun koulussa minun mielestä, mutta ei sille voi mitään, kuulee kaikenlaista, koulutapahtumia. Kerran minullekin tapahtui, mutta ei mitään, minä kerroin opettajalle, hän sanoi ei hyvä, hän käski pakottamaan poikaa pyytämään anteeksi... rumia sanoja... ei sille voi mitään, kaikenlaista siellä tapahtuu kaikenlaisia...'

Huivista kyseleminen tuntui jotenkin vaivaavan tyttöjä. He olivat ehkä hieman hämmentyneitä joutuessaan selittämään, että uskonto määrää naisia pitämään huivia ja pitkää hametta ihmisille, jotka eivät voineet tällaista pakkoa ymmärtää. Haastattelutilanteessakin hämmennys nousi esiin, eikä somalitytöillä itselläänkään vaikuttanut olevan selvää käsitystä siitä, miksi he lopulta pukeutuivat huiviin ja pitkiin hameisiin. Toisaalta tytöt nimittäin vähättelivät huivinkäytön pakkoa ja toisaalta korostivat sitä.

Suomalaisen naisen julkinen pukeutumiskoodi ja asema yhteiskunnassa poikkeaa melkoisesti somalinaisen perinteisestä normistosta. Tytöiltä tiedusteltiin, miten he suhtautuvat länsimaisen naisen pukeutumiseen ja elämäntyyliin. He suhtautuivat hieman halveksivasti länsimaisen naisen ”moraalittomaan elämäasenteeseen”, joka ilmeni mm. pukeutumisena kehon hyvinkin paljastaviin asuihin. Samiira piti joidenkin suomalaisten naisten estotonta pukeutumistyyliä lähinnä hölmönä. Häntä hämmästytti, miten osa naisista kulki kadullakin pelkät alusvaatteet päällään. Hän myös paheksui sitä, että pienet lapset joutuivat jatkuvasti näkemään itseään paljastelevia naisia.

(Miltä tuntuu elää sellaisen arvomaailman keskellä?)

’Ei se vaikee mitään... mutta mitä vaikee, ei mitään... on paljon asioita jotka.. ihmettelee, mitä ihmettä toi näyttelee. Jotkut kävelevät .. vain rintaliiviä ja sukkahousussa ... (niin, niin...)... vaikea.. jotkut.. kävelevät.. keskus[tassa] ... kun katsoo tämmösis-tä... vaikka siellä istuu pikkulapsiakin... siellä vain hän kävelee... ilman mitään vaatteita siellä heh... eikä välitä lapsilta, miltä tuntuu olla siellä.. kun he ei ajattele että kaikki on sellaisia..’

Pääasiassa haastatellut somalitytöt kuitenkin ajattelivat ihmisten olevan vapaita tekemään, mitä halusivat. Tytöt kertoivat myös ymmärtävänsä, että suomalaiset elävät toisenlaisen arvomaailman mukaisesti. Osa tytöistä oli myös huolissaan somalitytöistä, jotka yrittivät ”suomalaistua” luopumalla huvinkäytöstä. Haastateltujen mukaan nämä tytöt eivät kuitenkaan voineet aidosti tulla suomalaisiksi, sillä he kykenivät ainoastaan matkimaan valtakulttuurin tapoja.

4.2.1.2. Klaanit

Somaleilla on afrikkalaiseksi valtioksi epätavallisen yhtenäinen väestö, sillä somaleilla on yhteinen kieli ja historia. He uskovat, että kaikki Somalian asukkaat kuuluvat samaan sukuun ja ovat ”samaa sukupuuta”. Traditionaalisen selityksen mukaan somalit polveutuvat islamilaisesta profeetta Muhammedista ja sukulaisverkostot liittävät yksilöt saman sukuun haaroihin. Muualla Afrikassa ”heimokantaisuudella” (tribalisismi) ei tarkoiteta verisukulaisuutta, vaan yhteisiä etuja ajavia väestöryhmiä. (Serkkola 1992, 18-19; Ehlers & Witzke 1992: 10-12.)

Koska Somaliassa väestöllä on yhteiset esi-isät, puhutaan heimojen sijaan klaaneista. Sosiaalisessa elämässä ja politiikassa klaanin jäsenyys merkitsee enemmän kuin muualla Afrikassa. Somalit jakautuvat kuuteen klaaniperheeseen, jotka taas jakaantuvat useisiin klaaneihin. Sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet vaikuttavat siihen missä määrin nämä sukulaisryhmät vaikuttavat sosiaalisiin suhteisiin. Lisäksi myös muut yhteisöt, kuten perinteinen jako ”ylhäisiin” (*bilis*) ja ”tavallisiin” (*boon*) sekä uudet verkostot, kuten puolueet ja ammatti- ja liikemiesverkostot, ovat tärkeässä asemassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Serkkola 1992: 18-19; Ehlers & Witzke 1992: 10.)

Perinteinen sosiaalinen organisaatio eli sukulaisuus perustuu Somaliassa veriyhteyteen isän sukulinjassa, *tol*. Naiset kuuluvat avioitumisensa jälkeen edelleen isänsä sukulinjaan, ja avioeron sattuessa tai puolison kuollessa naiset palaavat usein lapsuuden perheeseen. Avioiduttuaan naisesta tulee myös miehensä perheen jäsen, sillä naisen kyky synnyttää jälkeläisiä liittää hänet miehen sukuun. Patrilineaariseen yhteisöllisyyteen tuo oman ulottuvuutensa äitien ja poikien väliset liitot, sillä pojat ja miehet liittoutuvat ongelmatilanteissa usein äidinpuoleisten sukulaisten kanssa. (Ehlers & Witzke 1992:12; ks. Marjeta 2001.)

Klaaniperhe on laajin ja väljin yhdysside ja yhteen perheeseen kuuluu puoli miljoonaa tai useampia ihmisiä (Ehlers & Witzke 1992:12; Marjeta 2001:24). Väestö ryhmittyy klaaniperheiden mukaan vain silloin, kun kyseessä on vaikutuksiltaan laaja poliittinen ongelma tai valintatilanne ja klaaniperheet pitävät yhtä erityisesti konflikteissa. Arkielämässä klaaniperheet ovat liian suuria ja laajalle levittäytyneitä voidakseen toimia yhtenäisesti. Perheet ovatkin jakaantuneet pienemmiksi ryhmiksi, klaaneiksi, ja yhdessä klaanissa on jäseniä muutamista tuhansista kymmeneen tuhansiin. Klaanin jäseniä kutsutaan ”serkuiksi” (*adeer*) ja he pitävät yleensä toistensa puolia. (Serkkola 1992: 16.)

Yhteiset intressit liittävät klaaniperheitä yhteistyöhön, mutta normaalioloissa ne myös kilpailevat keskenään. Myös klaaniperheiden sisäiset klaanit ovat usein keskenään taloudellisissa ja poliittisissa kilpailuasetelmissa. Ne toimivat usein yhteistyössä muiden klaaniperheiden ryhmittymiä vastaan, mutta saattavat myös liittoutua jonkin toisen klaaniperheen ryhmän kanssa ajaakseen intressejään oman klaaniperheen sisällä. (Serkkola 1992:18-19.)

Somaliaa pitkään hallinneen Siad Barren luovuttua vallasta 1991, maassa pitkään jatkuneet levottomuudet puhkesivat klaanien väliseksi sisällissodaksi. Siad Barren aikaisessa hallinnossa valtaa piti hänen edustamansa sukulinjan jäsenet. Hallinnon luhistuttua klaanit alkoivat taistella keskenään vallasta. Vieläkin jatkuva sisällissota on jättänyt ammottavat haavat somalialaisiin ja repinyt sekä maan että klaanit erilleen. Sodan kauhut, tappaminen, kidutus, läheisten menetykset ja pakokauhu eivät unohdu maanpaossakaan. Sisällissodan jättämät traumat näkyvät Somaliasta paenneissa ihmisissä. Somalit pyrkivät rakentamaan rauhaa epäluuloisten klaanien välille, mutta asia on hyvin arkaluontoinen. Klaaneista puhuminen on vaikeaa ja sitä vältellään. (Ks. Tiilikainen 2003.)

Yhteisten asioiden hoito on Somaliassa siis pitkälti kuulunut epävirallisille yhteisöille ja solidaarisuudelle. Klaanit ovat olleet somalialaisille turvaverkko ja sosiaalista elämää järjestävä instituutio. Julkisen hallinnon puutteellisuuden ja julkisten instituutioiden puuttumisen vuoksi yhteiskunta on organisoitunut pitkälti klaanien mukaisesti.

Klaanit hillitsevät myös sosiaalista eriarvoistumista, sillä klaanien hyväosaisten tulee huolehtia myös köyhemmistä sukulaisistaan. Klaani on käytännössä yksilön sosiaaliturva somalialaisessa yhteiskunnassa. (Marjeta 2001: 25.)

Somalialainen yhteiskunta rakentuu pitkälti perheen ja sukulaisuuden varaan. Suomalainen yhteiskunta perustuu (ainakin toistaiseksi) toisenlaisille periaatteille. Hyvinvointivaltiossa valtiolla on perinteisesti ollut vahva rooli ihmisten toimeentulon ja perusoikeuksien takaajana. Julkinen sektori hoitaa monia sellaisia tehtäviä, jotka aiemmin ovat kuuluneet perheille. Päivähoitojärjestelmä on Suomessakin mahdollistanut naisten laajamittaisen osallistumien työelämään ja myös vanhusväestö voidaan hoitaa valtion ja kunnan järjestämissä hoitopaikoissa. Naiset ovat näin ollen tulleet ”vapaammiksi” osallistumaan palkkatyöhön.

Tällä hetkellä tosin vaikuttaa siltä, että hyvinvointivaltio on kriisissä ja murenemassa. Nykyisin puhutaan muutoksesta jossa hyvinvointivaltiosta tulee hyvinvointiyhteiskunta, jolloin vastuuta siirretään valtiolta takaisin ihmisille ja yhteisöille. Muutoksen laajuus vaihtelee kuitenkin eri maissa. Suomalaista hyvinvointivaltiota on monelta osin riisuttu ja palveluita niukennettu. Esimerkiksi verrattuna Ruotsiin, joka on toiminut suomalaisille Pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallimaana, muutokset ovat Suomessa olleet suurempia. Taustalla vaikuttavat poliittiset päätökset, joissa perinteisistä hyvinvointivaltion ihanteista on siirrytty kohti liberalistisempaa talous- ja yhteiskuntapolitiikkaa. Toisaalta Suomi on kuulunut pohjoismaiseen hyvinvointivaltiokategoriaan väljemmin jo ennen 1990-luvulla alkanutta murenemistakin. (Julkunen 2001; Julkunen 2000: 100-128; 2001; Rahkonen: 65-88.)

Haastateltuja somalinuoria yhdisti suhde klaaneihin. Aihe oli kaikille selvästikin vaikea ja kipeä. Heidän maanpakolaisuutensaahan johtuu sisällissodasta, jossa eri klaaneihin kuuluvat suvut joutuivat sotaan keskenään. Aihetta ei ollut helppo käsitellä eikä ottaa haastatteluissa esiin. Kuitenkin nuoret hieman valottivat suhtautumistaan klaaneihin. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta klaanit tuntuivat olevan merkityksellinen sosiaalisten suhteiden määrittelijä. Nuoret kertoivat, että he olivat tekemisissä lähinnä omaan klaaniinsa kuuluvien somalien kanssa. Sota oli tehnyt kanssakäymisen muiden kanssa vaikeaksi. Apua haettiin omaan klaaniin kuuluvilta ja aikaa vietettiin pääasiassa näiden kanssa. Tässä mielessä somalinuoret olivat suuntautuneita etniseen identiteettiinsä.

Etenkään nuoremmat somalit eivät paljoa puhuneet klaaneihin liittyvistä asioista. Kaksi tytöistä kertoi edustavansa vanhaa somalialaista heimoa ja yksi tytöistä halusi avioitua vain sopivaan klaaniin kuuluvan miehen kanssa. Yksi tytöistä kertoi myös, että Suomessa oli hyvin vähän hänen alueeltaan lähtöisin olevia somaleja, joten heidän perheellään ei juurikaan ollut ystäviä. Vähäisistä puheista huolimatta nuorempienkin somalien elämään näytti vaikuttavan samanlaiset normit kuin vanhempien nuorten kohdalla. Vanhempien ja yleisten tapojen kautta klaaneihin liittyvät käytännöt vaikuttivat nuorempienkin somalien elämään.

Vähintään 18-vuotiaina Suomeen saapuneet nuoret somalimiehet puhuivat hieman enemmän klaaneista. Aihe oli kuitenkin hyvin arkaluontoinen. Heidän puheessaan klaanit esiintyivät lähinnä, kun he kertoivat sodan kauheuksista. Nuorten somalimiesten mielestä sota oli järjetön ja johtui vallanhimosta, johon tavalliset ihmiset oli sotkettu ja jopa huijattu mukaan. Nuoret miehet pitivät sotaa kauheana asiana, joka oli tuhonnut perheitä ja katkaisut ystävyyssuhteet. Osa heidän perheestään ja ystävistään oli jäänyt Somaliaan. Haastatellut eivät itse voineet jäädä Somaliaan, koska sisällissodassa olevassa maassa nuoret miehet joutuivat sotaan mukaan. Yksi miehistä kertoi, ettei hän voinut jäädä Somaliaan, koska ei halunnut tappaa ketään. Hän oli surullinen kertoessaan sodasta ja ihmisten väleissä tapahtuneista muutoksista. Häinkin oli joutunut luopumaan monista ystävistään sodan vuoksi.

Rashid kertoi, että ennen sotaa klaanit olivat Somaliassa normaalisti tekemisissä toistensa kanssa ja niiden jäsenet avioituvat keskenään. Sota oli kuitenkin muuttanut ihmisten suhtautumisen ja nykyisin oltiin tekemisissä lähinnä samaan klaaniin kuuluvien kanssa. Tilanne heijastui myös Suomessa asuvien somalien elämään, sillä klaaneihin kuulumisen merkitys oli korostunut myös täällä. Useimmat Suomessakin asuvat somalit viettivät aikaansa pääasiassa oman klaanin jäsenten kanssa sekä avioituivat vain näiden kanssa. He eivät enää voineet olla tiivistä tekemisissä muiden klaanien jäsenten kanssa, sillä olisi liian tuskallista joutua ajattelemaan tragedioita, joita sukulinjojen välillä oli tapahtunut. Asioiden anteeksi antaminen ja muistoissa taka-alalle vaipuminen vie aikaa ja maastapaosta oli kulunut vasta alle kymmenen vuotta ja sota jatkui edelleen Somaliassa. Lisäksi somalit ovat tottuneet turvautumaan ennen kaikkea omaan klaaniinsa ja sen jäseniin.

Kuitenkin somalinuoret puhuivat melko ristiriitaisesti suhteestaan klaaneihin, sillä toisaalta he vähätelivät klaanien merkitystä somalien keskuudessa ylipäätään ja varsinkin omassa elämässään. He vertasivat klaanijäsenyyttä kaupungin asukkaana olemiseen, jolloin samaan klaaniin kuuluvien määrä on suuri. He halusivat tällä korostaa suhteen väljyyttä ja heikkoutta. Yksi nuorista jopa väitti, ettei klaaneilla ollut Suomessa mitään merkitystä, sillä kaikki olivat samassa tilanteessa täällä eläessään ja halusivat olla ystäviä keskenään. Eri klaaneihin kuuluvat olivatkin tekemisissä keskenään, mutta vain vähän. Nuoret somalimiehet kertoivat, että he tuntevat suuren osan Suomessa asuvista somaleista. Heillä oli ystäviä eri puolilla Suomea. Suuri osa somaleista asuu kuitenkin pääkaupunkiseudulla ja miestenkin ystävistä suuri osa asui Helsingissä.

Toisaalta kaksi nuorta miestä tunnusti, että oli pääasiassa tekemisissä vain oman klaaninsa jäsenten kanssa. He myös myönsivät, että klaanit ovat Suomessa melko erillään toisistaan, sillä somalit muodostivat pienen vähemmistön. Suomessa on vain noin 7 000 (etnistä) somalia² (Tilastokeskus 2003: 16, 17, 9.). Pienen etnisen ryhmän ollessa kyseessä klaanien merkitys korostuu, sillä kaikki somalit ”tuntevat toisensa”. Suomessa asuttaessa ylipäätään traditionaaliset arvot ja klaanien merkitys lisääntyvät.

² Somalien määrä laskettu siten, että somaleiksi on laskettu somalin äidinkielekseen ilmoittavat henkilöt ja lukua on verrattu vuonna 2002 somalian kansalaisuuden omanneisiin ja vuosina 1991-2002 Suomen kansalaisuuden saaneiden somalien yhteenlaskettuun määrään.

4.2.2. Suhteet suomalaisiin: pyrkimystä osaksi yhteiskuntaa

Kaikilla somalinuorilla oli melko vähän suomalaisia kavereita ja suhteet suomalaisiin kavereihin vaikuttivat ohuemmilta kuin suhteet somalialaisiin kavereihin. Somalinuoret eivät myöskään pitäneet suomalaisia yhtä hyvinä kavereina tai ystävinä kuin somaleja. Suomalaisien kanssa joutui puhumaan vähän erilaisista asioista ja suomen kielikin tuotti ongelmia yhteisymmärrykselle. Nuoret kertoivat yleensä vain vähän Somaliasta suomalaisille kavereilleen. He olivat valmiita vastaamaan kysyttäessä ja kertomaan entisestä kotimaastaan, jos joku oli halukas kuulemaan. Suomalaiset eivät kuitenkaan olleet kovinkaan kiinnostuneita kyselemään. Jotkut kyselivät lähinnä Somalian ilmastosta ja ihmisistä.

Somalinuoret edustivat perinteistä monikulttuurisuusajattelua tai integraatioasennetta suhteissaan suomalaisiin, sillä he halusivat tutustua suomalaisiin säilyttäen samalla etnisen identiteettinsä. Suomalaisiin tutustuminen oli kuitenkin vaikeaa ja koettiin ongelmalliseksi. Somalinuorten todelliset mahdollisuudet päästä valtaväestön sosiaalisiin instituutioihin ja keskeisiin yhteisöihin näyttävät rajallisilta. Nuoret ovat vaarassa jopa marginalisoitua sosiaalisten suhteiden alueella ja laajemminkin yhteiskunnassa, jos he eivät yrityksistään huolimatta pääse osallisiksi valtaväestön sosiaalisiin instituutioihin.

Eri-ikäisinä Suomeen muuttaneiden somalinuorten suhteet suomalaisiin poikkesivat toisistaan jossain määrin, sillä heidän kosketuksensa suomalaisiin tapahtui osittain

erilaisissa konteksteissa. Nuoremmat somalit olivat enemmän tekemisissä suomalaisten kanssa koulumaailman välityksellä, kun taas vanhemmat somalinuoret tapasivat suomalaisia pääasiassa hoitaessaan asioita tai satunnaisissa työsuhteissaan.

4.2.2.1. Suhde suomalaisiin alle 15-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalinuorten puheessa

Suhde suomalaisiin koulukavereihin ja disko sosialisointikanavana

Koulu näyttää olevan maahanmuuttajanuorille keskeinen suomalaisen yhteiskunnan arvojen ja käytäntöjen välittäjä sekä sen toimintaan osallistumisen mahdollistaja. Koulussa tutustutaan suomalaisen yhteiskunnan vaatimuksiin ja normeihin. Vuorovaikutus suomalaisten kanssa syntyi koulua käyvillä somalinuorilla pitkälti juuri koulussa. Koulussa tutustuttiin ennen kaikkea samanikäisiin suomalaisiin nuoriin ja toisiin maahanmuuttajiin. Tutustumisen seurauksena syntyi myös kaverisuhteita. Opettaja ja muu kouluhenkilökunta edustaa somalinuorille puolestaan aikuista suomalaisväestöä ja tutustuttaa heitä suomalaisten aikuisten maailmaan.

Nuorten suhteet suomalaisiin tuntuivat muodostuvan pitkälti koulun ympärille. Suomalaiset koulukaverit olivat useimmille ainoita suomalaisia kavereita. Heillä oli kuitenkin melko vähän suomalaisia kavereita. Pääasiassa kaverit olivat somaleja tai muita maahanmuuttajia. Ainostaan ryhmään kuuluvalla pojalla oli koulun ulkopuolella syntyneitä kaverisuhteita. Alilla oli tyttöystävien lisäksi varsinaisesti yksi suomalainen ystävä. Suomalaiset pojat tulivat juttelemaan hänelle vain ollessaan humalapäissä kaupungilla tai diskossa.

Diskossa tutustuminen oli Alille helppoa, sillä hän oli hyvä tanssija ja monet nuoret tulivat juttelemaan hänelle, mutta hänen mukaansa diskossa tutustuminen ei yleensä ottaen ollut helppoa. Ali tapasi suomalaisia tuttuja iltaisin diskoissa tai kaupungilla nuorten kokoontumispaikoilla, kuten kauppatorilla ja Hansakorttelissa. Iltaisten kohtaauspaikkojen ulkopuolella suomalaiset pojat eivät kuitenkaan olleet tuntevinaan Alia.

Muut nuoremmat somalit eivät käyneet diskoissa. Tytöille diskossa käyminen (ja asian myöntäminen) olisikin rohkea teko, sillä tyttöjä pyritään varjelemaan esiaviolisilta suhteilta. Somalityttöjen koulukaveritkin olivat tyttöjä. Kaksi haastatelluista tytöistä korosti erityisesti, että heillä oli *ainoastaan tyttökavereita*. He ilmeisesti halusivat tehdä haastattelijalle selväksi, ettei heillä ollut poikakavereita. Tosin koulussa ollessaan tytöt olivat tekemisissä ja tutustuivat jossain määrin myös suomalaisiin poikiin.

Kaikki nuoret kokivat tulevansa toimeen koulukavereidensa kanssa. Halimo kertoi, että suomalaiset kaverit auttoivat häntä vaikeiden sanojen ymmärtämisessä. Etniset ominaispiirteet kuitenkin vaikuttivat koulukavereihin muodostuviin suhteisiin. Tytöt kertoivat, että he joutuvat selittelemään, miksi he käyttävät huiivia. Heitä oli myös kiusattu koulussa. Tilanteet oli kuitenkin selvitetty opettajien tai toisten koulutovereiden puuttuessa kiusaamiseen.

Kiusaamista vähäteltiin ja hyviä välejä suomalaisten koulukavereiden kanssa haluttiin korostaa. Tämä voi osaltaan kertoa siitä, että kiusaaminen on koettu hyvin nöyryyttävänä ja hämmentävänä asiansa, jota myös hävetään. Tällöin nuori mieluummin vähättelee asiaa, kuin kertoo haavoittuneista tunteistaan. Toisaalta nuoret ovat todennäköisesti jollain tavalla tietoisia yhteiskunnassa vallitsevista negatiivisista asenteista, jotka kohdistuvat ulkomalaisiin ja erityisesti somaleihin, ja osaltaan he ovatkin ehkä kommentoineet tätä oletusta vastaan ja halunneet osoittaa, etteivät *he* itse kuulu tähän syrjittyjen joukkoon.

Kouluun sopeutumiseen ja kavereiden löytämiseen vaikuttaa myös somalien ja suomalaisten luokkakavereiden välinen ikäero. Haastatellut nuoret olivat luokkatovereitaan vanhempia, mikä johtui somalialaisten nuorten koulutuksellisesti heikosta lähtötilanteesta. He olivat saaneet vain vähän tai eivät lainkaan koulutusta ennen Suomeen muuttoa. Somalialaiset nuoret olivat joutuneet aloittamaan koulunkäynnin Suomessa suoraan ala-asteen viimeisiltä luokka-asteilta riippumatta siitä, minkä ikäisiä he olivat tai kuinka paljon he olivat aiemmin käyneet koulua. Ystäväystyminen oli hieman ongelmallista, kun luokkakaverit olivat huomattavastikin nuorempia. Fadumo kertoi, että hänen luokkalaisensa olivat häntä neljä vuotta nuorempia. Hänen koulukaverinsa olivatkin ylemmällä luokalla olevia samanikäisiä nuoria.

Suomalaisia kavereita tavattiin loppujen lopuksi harvoin koulun ulkopuolella. Lähinnä peruskoulua käyvät nuoret tapasivat sekä somalialaisia että suomalaisia koulukavereitaan myös koulun jälkeen. Peruskoulun jälkeisiä opintoja suorittavien nuorten koulujen oppilaat olivat lähinnä suomalaisia, mutta somalinuoret eivät tavanneet heitä koulun ulkopuolella.

Tytöt viettivät aikaa suomalaisten koulukavereiden kanssa tavaten heitä kaupungilla. Aikaa vietettiin jutellen, ostoksilla käyden tai käymällä yhdessä hampurilaisella. Ryhmään kuuluva poika, Ali, tapasi koulukavereitaan iltaisin kaupungilla tai diskoissa. Kotiin koulukavereita ei kutsuttu, eikä heidänkään kotona vierailtu. Nuoret olivat ylipäätään käyneet suomalaisessa kodissa vain muutaman kerran. Yleensä kyseessä oli ollut jonkun opettajan tai vanhan koulukaverin koti. Ali oli vierailut suomalaisen ystävänsä kotona kerran ja tavannut myös tämän perheen. Tyttöystävän kodissa hän oli vierailut useammin, mutta ainoastaan tytön vanhempien poissa ollessa. Ali kertoi, että häntä pelotti vieraila suomalaisessa kodissa, eikä hän mielellään lähtenyt kyläilemään. Ilmeisesti kyseessä oli jonkinlainen vierauden pelko.

(Oletko sä käynyt hänen kotonaan, tän sun [suomalaisen] ystävän kotona?)

'Juu, yksi...kerta (joo) mutta mä en uskaltanu käydä suomalaisen perheen luona.. ja..(et oo käyny? niin)... se oli mulle vaikeeta, mä pelkäsin...'

Erilaisuuden kokemus

Somalinuoret kokivat, että he olivat erilaisia kuin suomalaiset nuoret ja heidän kulttuurinen maailmankuvansa ja arvomaailmansa oli erilainen kuin suomalaisilla nuorilla. Somali- nuoret neuvottelivat suhteitaan suomalaisiin kavereihinsa haluten pitää heidät kavereinaan, mutta pitäen samanaikaisesti kiinni omasta arvomaailmastaan ja etnisestä identiteetistään. Tosin yksi nuorista kertoi, että hän halusi olla oma itsensä suomalaistenkin kanssa, mutta kuitenkin loppujen lopuksi hän käyttäytyi eri tavalla suomalaisten ja somalialaisten kavereiden kanssa. Somalialaisten kavereiden kanssa oltiin läheisempiä ja puhuttiin erilaisista asioista. Nuori oli omien sanojensa mukaan somalialaisten kanssa somalialainen ja suomalaisten kanssa suomalainen.

Nuoret kokivat olevansa paitsi kulttuurisesti, myös fyysisesti suomalaisista poikkeavia. Heidän olemuksensa ja somalityttöjen pukeutumistapa poikkeavat keskiverrosta suomalaisesta jonkin verran. Ali ihmetteli, että jostain syystä suomalaiset aina tietävät heidän olevan somaleja. Somalit ovat usein pitkiä ja hoikkia, ja heidät erotetaan muista afrikkalaisperäisistä maahanmuuttajaryhmistä. Toisaalta voisi kuvitella, että ylipäätään monia tummaihoisia maahanmuuttajia pidetään somaleina, sillä somalit muodostavat uuden ja suurimman etnisen vähemmistön suomalaisessa yhteiskunnassa ja monelle suomalaiselle on ehkä luontevaa kuvitella kaikkien tummaihoisten olevan somaleja.

Uuteen yhteiskuntaan sopeutumiseen vaikuttaa arvomaailman erilaisuuden lisäksi fyysisen erilaisuuden tai näkyvän etnisyyden kokeminen. Jos ihminen jatkuvasti kokee olevansa erilainen suhteessa valtakulttuuriin edustajiin, hidastaa se hänen sopeutumistaan uuteen yhteiskuntaan (Berry 1997). Haastatellut somalinuoret kokivat olevansa sekä kulttuurisesti että fyysisesti valtaväestöstä poikkeavia. Kokemus voi vahvistaa nuorten suuntautumista diasporiseen identiteettiin tai jopa sepratiiviseen käyttäytymiseen eli tarkoitukseen vetäytymiseen valtayhteiskunnasta.

4.2.2.2. Vähintään 18-vuotiaina muuttaneiden nuorten somalimiesten suhteet suomalaisiin: suomalaisten ja somalien erilaiset normit

Vanhemmilla somalinuorilla oli jonkin verran suomalaisia tuttavuuksia ja kavereita. Kaksi heistä oli seurustellut suomalaisen naisen kanssa ja toinen asui haastatteluhetkellä avoliitossa suomalaisen naisen kanssa. Somalimiehet olivat tutustuneet seurustelukumppaniensa perheisiin ja kolmaskin nuorimies oli tutustunut kaverinsa suomalaisen tyttöystävän perheeseen. Kaikki somalimiehet kuitenkin kokivat, ettei heillä ollut suomalaisia ystäviä. Myös vanhempien nuorten suhteet suomalaisiin olivat erilaisia kuin suhteet somaleihin. Suomalaisista ei tullut samalla tavalla läheisiä, eikä heitä voinut kutsua ystävikseen. Vanhemmilla somalinuorilla ei myöskään ollut montaa suomalaista kaveria.

Vanhemmat somalinuoret kokivat, että suomalaisten sosiaaliset normit poikkeavat somalialaisista normeista monissa asioissa, mutta toisaalta he tunsivat myös Suomessa vietetyn elämän muuttavan heitä ja muita somaleja. Yksi somalimiehistä totesi, että heidän oli pakko muuttua ja sopeutua, sillä somalit olivat vähemmistönä Suomessa, eivätkä he voineet muuttaa Suomea.

Suomalaiset koettiin erilaisiksi hiljaisuutensa ja vetäytymisensä vuoksi. Suomalaiset olivat julkisilla paikoilla hiljaa päinvastoin kuin somalit, jotka haastateltujen mukaan huutelivat ja juttelivat toistensa kanssa. Erityisesti linja-autossa matkustaminen oli Suomessa oleskelun alkuvaiheessa hämmentävä kokemus. Miehet olivat ihmetelleet hiljaisina omilla paikoillaan istuvia suomalaisia, jotka eivät sanoneet toisilleen sanaakaan koko matkan aikana, eikä kuskikaan puhunut mitään. Kuitenkin juuri suomalaisten hiljaisuus ja sosiaalisissa tilanteissa tietty varautuneisuus olivat juuri niitä piirteitä, jotka miehet tunsivat omakseen pikku hiljaa suomalaisilta omikseen. He olivat sopeutuneet suomalaisten hiljaiseen julkiseen olemassaoloon omasta mielestään melko hyvin.

(Joo-o, onko siihen tottunut tässä seitsemässä vuodessa vai tuntuuko se vieläkin pahalta?)

'Kyll, kyll, kyllä mä olen tottunut...ja...mä olen melkeen suomalaistunut kato (huvittuneesti, alkaa nauraa) (ai-i-ih nauruun purskahtaen: nii-i) mä en tiedä kuinka mä pärjäisin jos mä menen (huvittuneesti) sinne [Somaliaan] (takasin...(huvittuneesti)) takasiin...hihihihi...(joo) kyllä se vie, vie aikaa, se on, mutta mä uskon, että mä...(joo) selviän, sielläkin...'

Suomalaisten varovaiseen tapaan tehdä tuttavuutta suhtauduttiin kriittisemmin, sillä edelleen suomalaisiin läheisemmin tutustuminen koettiin vaikeaksi. Suomalaiset eivät somalinoorten mukaan juurikaan kyselleet uusilta tuttavuuksiltaan asioita, eivätkä olleet uteliaita. Kuitenkin selän takana saatettiin puhua paljonkin uudesta tuttavuudesta ja udella toisilta häntä koskevia tietoja. Toisaalta nuoret somalimiehet kertoivat, että Suomessa asuessaan he olivat itsekkin tulleet sosiaalisesti hieman varautuneemmiksi. Enää hekään eivät tohtineet saman tien tehdä tuttavuutta uusien ihmisten kanssa, vaan ensin pidettiin hieman etäisyyttä.

'Mä olin erilainen, koska mä tulin ihan niinku suomalaisen, nytki niinku oikeestaan... mä voin sanoo... mä olin erilaine, koska mä olin ihan hiljaa (hahaha) iha oikeesti (joo, joo) mä olin ihan hiljaa, mä tulin niinku suomalaine nytte...mut mä olin viime aikoina, kun mä matkustin Nairobissa... ja kun mä olin siellä Nairobissa, joka oli niin kuin Somalia, mä olin niin kuin suomalaiset oikeestaan... mä olin ainoa joka istu jossain ihan hiljaa ja katto vaan ja... mä olin ihan, ensimmäisen kolme viikkoo, mä voin sanoo, mä olin aivan ulkopuolella kaikk asiat... hehe...'

(Eli olisitko sä niinku aikasemmin ehkä niinku hypänny vaan siihen mukaan?)

'Mmm, mmmm, en mä voisi hetkis hyppää mukaan kaikkeen...'

(Pitää vähän tarkkailla)

'Joo, kattella vähän...'

(Se on tää suomalainen pidättyvyys, mikä tarttuu...)

'Ei, ei mitään pahaa, ei se oo mitään pahaa, se on ihan hyvä, mukavaa, oikeesti... se on hyvää..'

Vanhemmat somalinooret pitivät suomalaisia myös tunnollisina ja täsmällisinä. Myös somalit olivat omaksuneet itselleen näitä tapoja. Haastatellut kertoivat, että somalien suhtautuminen aikaan ja tapaamisaikaan oli muuttunut suomalaisten tapojen kaltaiseksi. Aiemmin somalit ilmaantuivat tunnin tai kaksikin sovittua tapaamisaikaa myöhemmin tapaamispaikalle. Asia ei haitannut, sillä kaikki olivat enemmän tai vähemmän myöhässä. Suomessa asuttu aika oli opettanut ”suomalaista täsmällisyyttä”, jota vanhemmat somalinooret pitivät hyvänä asiana. Nykyään somalit tulivat sovittuna aikana paikalle.

Vanhemmat somalinooret kokivat suomalaisten viihtyvän omissa oloissaan ja yksin pitkiäkin aikoja, mikä oli somaleille täysin vieras ajatus. Suomalaisten ”erakkomaisuus” tuntui käsittämättömältä, sillä somalit ovat yhteisöllisiä ihmisiä, jotka tarvitsevat jatkuvasti ympärilleen toisia ihmisiä. Ahmed ihmetteli, kuinka on mahdollista, että suomalaiset voivat istua kotona lukemassa kirjaa monta viikkoa käymättä missään ja tapaamatta juuri ketään.

Suomalaisten sosiaalisissa tavoissa koettiin oudoksi myös se, että suomalaisen luona kyläiltäessä oltiin vieraana toisen kodissa. Nuorista somalimiehistä tämä oli omituista, sillä he olivat tottuneet olemaan ystäviensä luona kuin kotonaan. Yksi heistä ihmettelikin, kuinka hän voisi tuntea olevansa suomalaisen ystävä, jos häntä kohdellaan kuin vierasta tämän kotona. Istutetaan sohvalle ja kysytään muodollisella äänensävyllä: ”Saisiko olla kahvia?”

'... Joo, joo mulla ainaki silloin tuntuu, että mä olen ihan vieras, ja mä istun siinä, ihan että joo.. sitte mä en voi sanoo ihan, että mulla on kaveri, tai.. jos ne tulee mun kotiinki se on... mulla on paljo, mä käyn välillä suomalaisen luona ja ne käy mun luona.. mutta mä on vieraita siellä ja ne on vieraita mun luona... Ihan kaikki säännöllisesti istuu siinä ja ' otats sä kahvia? - ei kiitos, - joo, voisin ottaa... ja mä tuntee sitt ihan... / elävä tapa kertoa: käyttää paljon kasvoja eleitä ja äänenväriä jotka eivät ilmene tekstissä /

(Nii, mistä te sitte juttelette suomalaisten.. ystävien... kanssa, ett juttelettekste sitte erilaisista asioista?)

'Mitä kuuluu?' -kiitos hyvää. 'Mistä tulet?' - Somaliasta... siitä tulee vuosia' ... hiljentyä heti...'

(Nii. Sitte ei puhuta mistään. Eiks ihmiset sitte ees kysele että minkälaista elämä on ollu Somaliassa tai...?)

'Ne ei oo niin utelias. Ne tykkää ainaki, mä tiedän ainaki suomalaisii, jos sä olet heiän kanssan, ne ei puhu niin paljon... mut kun sä lähdet paikalta, ne vois keskustella sun takana kaikesta (heh).. oikeesti,. Eli ne on niin ujos, mä en tiä onks se, joutuuks se siitä että ne ujostelee, vai mitä.. mä en tiedä oikeen... Ne ei vois kysyy sulta ihan kaikkee. Eli se on niiden elämää...'

Nuoret somalimiehet kertoivat suomalaisen kahvilakulttuurin poikkeavan myös rahankäytön suhteen somalialaisten tavoista. Suomalaiset eivät yleensä tarjonneet kahviloissa tai ravintoloissa toisilleen juomia tai ruokia. Somalialaisen tavan mukaan taas joku maksoi kaikkien muiden puolesta. Yksi nuorista miehistä piti suomalaisten tapaa maksaa vain omista ostoksistaan vieraannuttavana asiana. Hän ei voinut tuntea läheisyyttä, jos ihmiset pitivät huolta vain omista asioistaan. Toisaalta muut somalimiehet kertoivat somalialaisten tapojen alkaneen muuttua Suomessa, eikä enää ollutkaan itsestään selvää, että yksi maksoi muiden puolesta, Tämä saattaa liittyä somalien keskinäiseen taloudelliseen eriarvoisuuteen, sillä vain osa somaleista on palkkatyössä.

Nuoret somalimiehet tapasivat suomalaisia lähinnä työelämässä tai kaupungilla asioissaan. Eräs haastatelluista kertoi tapaavansa jonkin verran suomalaisia myös islamilaisissa *ID-juhliissa*, joihin kaikki Turun alueen sunna-muslimit osallistuivat. He olivat tyytyväisiä päästyään Suomeen turvapaikanhakijoina ja olivat kiitollisia yhteiskunnalle, että heidät oli otettu vastaan. Somalimiehet kuitenkin ihmettelivät, miksi suomalaiset ”piiloutuivat” heiltä ja miksi heihin oli niin vaikea tutustua, sillä yksityiselämän puolella somalimiehet tapasivat vain vähän suomalaisia.

Suomalaisten erilaiset sosiaaliset normit tuntuivat siis vierailta. Toisaalta moniin tapoihin sopeuduttiin ja niiden mukana myös osittain muututtiin. Muuttumista pidettiin joissain asioissa hyvänä, mutta erityisesti nuorempien somalien pelättiin muuttuvan liikaa. Vanhemmilla somalinuorilla vaikuttikin olevan ambivalentti suhde moniin vieraiksi koettuihin suomalaisiin tapoihin. Tämä ilmentää somalinuorten asemaa erilaisten kulttuuristen arvojen ja ryhmien välissä neuvottelevina yksilöinä, jotka *neuvottelevat suhteitaan suomalaisiin etnisen identiteettinsä ja suomalaisten kulttuuristen tapojen ja sosiaalisten normien ristipaineessa*. He joutuvat ottamaan erilaisia positioita ja sopeuttamaan toimintatapojaan ja identifikaatioitaan eri tavoin eri tilanteissa.

4.2.2.3. Rasistiset kokemukset

Somalinuoret olivat kokeneet myös jonkin verran rasistista asennoitumista kanssakäymisissään suomalaisten kanssa. Rasistiset kokemukset liittyivät etnisyyteen liittyviin ennakkoluuloihin ja pilkkaamiseen. Nuoremmat haastatellut kertoivat enemmän rasistisista tapauksista kuin vanhemmat somalinuoret. Nuoremmatkin pyrkivät vähättelemään ikäviä kokemuksia. Onkin ymmärrettävää, ettei kiusaamisesta välttämättä haluta puhua. Kiusatuksi tullut helposti vähättelee muille kokemuksiaan toisaalta suojellakseen itseään ja toisaalta kiusaaminen saa ihmisen helposti tuntemaan häpeää. (Vrt. Jasinskaja-Lahti et al. 2002.)

Vanhemmat somalinuoret puhuivat vähemmän rasistisista kokemuksista. Toisaalta heilläkin oli ollut tällaisia kokemuksia. Nuorina aikuisina maahan muuttaneiden rasismiin liittyvät puheet koskivat enemmän yleisiä kokemuksia, joita somaleilla oli Suomessa. He eivät juurikaan kertoneet henkilökohtaisista kokemuksistaan. Toisaalta haastattelut suoritettiin teemahaastatteluina, eikä rasismi ollut valittujen aiheiden joukossa. Aihe siis nousi esiin eri elämänalueisiin liittyen ja erityisesti puhuttaessa suhteista suomalaisiin.

Nuorina aikuisina maahan muuttaneiden somalimiesten kohdalla rasistiset kokemukset liittyivät paljolti etnisestä taustasta johtuviin syrjinnän kokemuksiin, jotka liittyivät työnhakuun tai suhteisiin suomalaisten kanssa. Nuoret somalimiehet tuntuivat pelkäävän, etteivät saisi töitä tai tulisi hyväksytyiksi suomalaisessa yhteiskunnassa tummaihoisuutensa tai kansallisuutensa vuoksi.

Jama ei ollut törmännyt rotuennakkoluuloihin ennen Suomeen muuttoaan. Hän ei voinut ymmärtää, miksi suomalaiset pelkäsivät ”valko-musta-asioita”, eli näkivät ihmiset erilaisina ihonvärin perusteella ja pelkäsivät ”värien sekoittumista”. Rashid puolestaan kertoi, etteivät hänen suomalaisen tyttöystävänsä vanhemmat hyväksyneet häntä, koska hän oli tummaihoisen. Perheen isä oli erityisen voimakkaasti ilmaissut vastenmielisyytensä tyttärensä ”väärän väristä” poikaystävää kohtaan. Isä oli antanut ymmärtää, ettei Rashid ollut tervetullut perheeseen tai tyttären puolisoiksi. Kun Rashid oli kertonut, ettei hänellä ollut aikomustakan naida miehen tytärtä, mies suuttui. Haastattelun oli vaikea ymmärtää miehen pelkoja. Lopulta tyttöystävä oli lähetetty vaihto-oppilaaksi Yhdysvaltoihin. Rashid piti tilannetta huvittavana. Hän ei voinut ymmärtää, miksi vanhemmat lähettivät tyttärensä suojaan ”neekeripokaystävältä” maahan, jossa tummaihoisia oli huomattavasti enemmän kuin Suomessa. Suhde tyttöystävän isään oli kuitenkin ristiriitainen, sillä toisaalta pojasta tuntui, että mies piti hänestä, mutta ei voinut hyväksyä häntä tyttärensä poikaystäväksi, koska hän oli tummaihoisen. Rashid itse nautti perheen seurasta ja yhteisistä ruokailuhetkissä jännitteistä huolimatta.

Nuoremmat somalit kertoivat enemmän henkilökohtaisista rasistisista kokemuksista. Heitä oli kiusattu kaduilla ja asuinalueilla ja nuoret tuntuivat pitävän kaupungin keskustaa erityisen ”uhkaavana alueena”, jossa saattoi joutua rasistisen kiusaamisen kohteeksi. Kaupungin keskustat ovat periaatteessa ”kaikkien aluetta”, jossa kaupungin asukkaat asuinalueestaan riippumatta kohtaavat. Kaupunkien keskustat ovat myös yleisiä nuorten kokoontumispaikkoja.

Rasistiset huutelut eivät olleet ainoita ikäviksi koettuja tilanteita, joihin joidenkin suomalaisten kanssa jouduttiin. Yksi nuorista kertoi, ettei uskaltanut iltaisin liikkua yksin kaupungin keskustassa, sillä skinheadien määrä oli lisääntynyt Turussa -90-luvun puolivälistä. Hänen mukaansa viikonloppuillana yhdentoista aikaan yksin liikkuva somali sai varmasti skinheadjengin kimppuunsa. Hän oli itsekin joutunut tällaisen väkivallan kohteeksi.

Erityisesti miespuoliset haastatellut olivat huolissaan suomalaisten somaleista saamista negatiivisista käsityksistä eli suomalaisten ”somalikuvasta”. Heidän mukaansa syy oli pitkälti joukkotiedotusvälineiden yksipuolisessa ja vääristyneessä jutuntekotasossa. Yksi nuori mies sanoi järkyttyneensä muutettuaan Suomeen ja havaittuaan minkälainen käsitys suomalaisilla oli somalialaisista. Hänen mukaansa olisi hyvä, jos somalit yrittäisivät enemmän kertoa itsestään ja maastaan. Miehet toivoivat negatiivisen kuvan muuttuvan pikkuhiljaa.

4.2.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen sosiaalisten suhteiden alueella

Somalinuoret joutuvat sosiaalisissa suhteissaan neuvottelemaan etnisten ja valtayhteiskunnan arvojen välillä ja ottamaan suhteessa niihin erilaisia positioita eri tilanteissa. Toisaalta nuoria ohjaa somaliyhteisön perinteet ja sosiaaliset normit, jotka tulevat erityisesti esiin nuorten suhteissa toisiin somaleihin. Nuoret noudattavat pitkälti somalialaisia tapoja, kuten sukupuolten erilaisia rooleja yhteisössä ja naisten toimintaa pääasiassa yksityisen ja miesten julkisen piirissä. Myös somalityttöjen huivinkäyttö korostaa etnistä identiteettiä. Lisäksi nuoret ovat lähinnä omaan klaaniinsa kuuluvien jäsenten kanssa tekemisissä. Tähän vaikuttaa paitsi sisällissodan somaliyhteisöön aiheuttamat haavat, myös perinne, jonka mukaan ihmiset turvautuvat ensisijaisesti omaan klaaniinsa. Näissä suhteissa nuoret ovat suuntautuneita etniseen identiteettiinsä.

Somalitytöt ylläpitävät etnistä identiteettiä pukeutumisellaan. He ajattelevat pukeutumisen olevan jonkinlainen velvollisuus, johon uskonto heidät pakottaa. Tytöt näyttävät neuvottelevan huivinkäytön ja käyttämättömyyden välillä etnisen identiteettinsä ja ympäröivän arvomaailman välissä. Toisaalta he ovat vielä nuoria ja monet tavat siirtyvät nuorille sosialisointivälityksellä, eikä niillä vielä välttämättä ole syvempää henkilökohtaista merkitystä.

Nuoret ovat pääasiassa tekemisissä toisten somalien kanssa, mikä johtuu osin siitä, että he kokevat somalit läheisemmiksi ja itsensä kanssa identtisemmiksi kuin suomalaiset. Toisten somalien kanssa voi ystäväystyä ja kokea läheisyyttä, ja näihin kokemuksiin näyttää vaikuttavan samankaltaiset sosiaaliset normit, yhteinen kieli ja historia. Somalien kanssa on helppoa ”jakaa kaikki” ja ”olla kuin kotonaan”. Myös yhteinen huumorintaju yhdistää nuoria helpommin toisiin somaleihin kuin suomalaisiin. Tässäkin mielessä nuoret ovat suuntautuneita etniseen identiteettiinsä.

Toisaalta nuoret ovat halukkaita tutustumaan myös suomalaisiin ja heillä on jonkin verran suomalaisia kavereita tai tuttuja. Tutustuminen koetaan kuitenkin vaikeaksi ja suomalaisten tuttujenkin kanssa vietetään vähemmän aikaa. Tässä mielessä nuoret ovat suomalaiseseen yhteiskuntaan suuntautuneita, mutta heitä uhkaa marginalisoituminen suhteissaan valtaväestön edustajiin, sillä yrityksistä huolimatta tutustuminen on vaikeaa. Mahdollinen joutuminen marginaaliin sosiaalisissa suhteissa voi vaikeuttaa myös muille yhteiskunnan osa-alueille sisäänkäyntiä.

Rasistiset kokemukset vaikeuttavat omalta osaltaan somalinuorten integroitumista suomalaisen yhteiskuntaan ja tulemista sen tasavertaiseksi jäseneksi. Rasistiset kokemukset vaikeuttavat sosiaalisten suhteiden solmimista. Lisäksi negatiiviset kokemukset saattavat uhata somalinuorten halua sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen sosiaalisiin suhteisiin. Kohdistuessaan nuorten etnisyyteen rasistiset kokemukset saattavat myös uhata nuorten etnistä identiteettiä ja haavoittaa sitä. Toisaalta rasistiset kokemukset voivat korostaa juuri etnisyyttä ja etnistä identiteettiä, jos nuoret entistä voimakkaammin suuntautuvat etnisyyteen ja vetäytyvät valtayhteiskunnasta. Rasistiset ennakkoluulot myös vaikeuttavat somalinuorten (ja aikuisten) pääsyä osallisiksi muihin yhteiskunnan instituutioihin, sillä ”suomalaiset portinvartijat” ja sosiokulttuuriset rakenteet estävät somaleja ja muita maahanmuuttajia tulemasta näihin instituutioihin tasavertaisina ihmisinä. (Ks. Ahmad 2002). Sosiaalinen ulottuvuus on keskeisimpiä tekijöitä todellisen tasavertaisuuden ja -arvoisuuden kannalta, sillä sosiaaliset suhteet ja rakenteet usein toimivat muiden instituutioiden ja toimintakenttien portinvartijoina.

Suomalainen yhteiskunta ei voi tulla monikulttuuriseksi ilman todellista moniarvoisuutta (tällä ei tarkoiteta eriarvoisuutta) ja yhteiskunnan avoimuutta erilaisuudelle. Somaliin tutustuminen suomalaisiin ei voi olla yhdensuuntaista, vaan siihen vaaditaan molemmat osapuolet. Ilman suomalaisten kiinnostumista somaleista ihmisinä ja myöskin historiallisina ihmisinä, jotka kantavat mukanaan elämäkokemuksia, arvoja ja tapoja, somalien integroituminen tai oman paikan löytyminen yhteiskunnan sosiaalisella alueella tuskin onnistuu. Onnistuneessa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja yhteisöön kuulumisessa on olennaista kunnioittaa toisia. Kunnioitukseen kuuluu myös toisista ihmisistä kiinnostuminen ja heidän arvonsa tunnustaminen. (Honneth 1995.)

Somalinuoret haluavat suhteissaan suomalaisiin säilyttää etnisen identiteettinsä ja tässä mielessä heidän asennoitumisensa on perinteisen monikulttuurisuus- tai integraatioasenteen mukaista. Siitä huolimatta, että nuoret haluavat säilyttää etnisiä piirteitään he kuitenkin myös omaksuvat valtaväestön tapoja ja ”suomalaistuivat”. Osin nuoret (ja erityisesti nuoremmat somalit) haluavatkin valita molemmista kulttuurisista ryhmistä parhaita puolia, mutta säilyä ennen kaikkea somaleina. Tällainen asenne viittaa ekletismiin. (Sabour 2000). Toisaalta suomalaisten tapojen omaksuminen koetaan uhkana etniselle identiteetille ja ”suomalaistumista” halutaan välttää. Kaikesta huolimatta nuorten viettämä aika suomalaisten kanssa ja sosialisatio suomalaiseen yhteiskuntaan muuttavat nuorten tapoja ja arvoja.

Tässä mielessä somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa ilmenee hybridisiä piirteitä, sillä suomalaiset ja somalialaiset tavat sekoittuivat. Leimallista tälle prosessille on jatkuva liike erilaisten kulttuuristen positioiden välillä, kun nuoret neuvottelevat suhtautumisestaan suomalaisuuteen ja somalialaisuuteen eri tilanteissa.

Yhteenvetona nuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisesta sosiaalisten suhteiden alueella voidaan sanoa, että nuorten asennoitumista leimaa hybridinen liike suomalaisten ja somalialaisten kulttuuristen piirteiden ja arvojen välillä, jossa nuoret neuvottelevat asennoitumistaan eri tilanteissa. Asenteiltaan ja toiminnoiltaan nuoret ovat kuitenkin selvästi enemmän suuntautuneita etniseen identiteettiinsä, jota he haluavat ylläpitää ja säilyttää. He myös toimivat pitkälti somalialaisten sosiaalisten normien mukaisesti ja viettävät pääasiassa aikaansa etniseen yhteisöönsä kuuluvien ihmisten kanssa. Nuorten asenteissa ilmeneekin diasporisia piirteitä, sillä somalialaisuus koetaan arvoksi, joka halutaan säilyttää ja vaalia.

Somalinuorilla on kuitenkin halua päästä osallisiksi myös suomalaisten sosiaalisin instituutioihin ja tämä halu ja Suomessa vietetty aika muuttavat nuorten kulttuurista identiteettiä varmastikin ajan kuluessa ”suomalaisempaan” ja hybridisempään suuntaan. Toisaalta, jos suomalainen yhteiskunta ei ole avoin somaleille ja päästä heitä sisälle keskeisimpiin sosiaalisiin instituutioihinsa, ovat somalit vaarassa marginalisoitua tällä elämän ja yhteiskunnan osa-alueella, mikä puolestaan voi aiheuttaa laajempaa yhteiskunnallista marginalisointumista.

Ulosulkemisen seurauksena voi myös olla, että etniset ominaispiirteet korostuvat ja diasporinen suuntautuminen ja transnationaalit identifikaatiot lisääntyvät, jos nuorilla ei ole todellisia mahdollisuuksia osallistua valtayhteiskunnan toimintaan. Tämä voi puolestaan johtaa tietynlaiseen ”vapaehtoiseen” separaation eli valtayhteiskunnasta poisveäytymiseen. Sinänsähän transnationaalit toiminnot eivät edellytä tilannetta, jossa vähemmistö kokee itsensä ulkopuoliseksi uudessa asuinyhteiskunnassaan, mutta luultavasti etniseen yhteisöön liittyvät identifikaatiot ja toiminnot korostuvat, jos aito kuuluminen valtayhteiskuntaan on tullut mahdottomaksi. Yleensä diasporisiin identifikaatioihin liittyy ulkopuolisuuden ja poikkeavuuden kokemukset asuinmaan yhteiskunnassa. (Ks. Tiilikainen 2003; Gilroy 1992.)

5. Identiteettiasenteiden neuvottelua julkisella alueella: somalinuorten asennoituminen suhteessa yhteiskunnan keskeisiin instituutioihin, koulutukseen ja työhön

5.1. Koulutus

Somaliassa panostetaan tavallisesti perheen poikien koulutukseen ja tytöt saattavat jäädä joko kokonaan ilman koulutusta tai saada ainoastaan muutaman vuoden peruskoulutusta. Poikkeuksen muodostavat varakkaiden perheiden lapset, joilla on enemmän valinnan varaa. Koulutettu somalialainen nainen on kuitenkin yleensä joutunut valitsemaan perheen ja koulutuksen ja sitä seuraavan työn välillä. Hyvän koulutuksen ja työn saaminen on useimmille somalialaisille naisille merkinnyt yksin jäämistä ja lapsettomuutta, elämää ilman omaa perhettä. Jossain määrin kaupungeissa asuvien keskiluokkaisten naisten kouluttautuminen kuitenkin lisääntyi ennen sisällissotaa. (Tiilikainen 2003.)

Nuorten asennoituminen suomalaisen yhteiskuntaan ja suomalaisiin tai länsimaisiin kulttuurisiin piirteisiin oli voimakkaimmillaan koulutusta ja työtä koskevissa puheissa. Kaikki nuoret suhtautuivat myönteisesti suomalaiseen koulutusjärjestelmään ja sen antamiin mahdollisuuksiin. Somalinuorten suhdetta koulutukseen tarkastellaan Suomeen saapumisiän mukaisesti, sillä nuorten suhde suomalaiseen koulutukseen on hyvinkin erilainen lapsina ja nuorina aikuisina maahan muuttaneiden ryhmissä.

5.1.1. Vähintään 18-vuotiaina Suomeen muuttaneiden nuorten somalimpien Suomen kielen opiskelu ja koulutus Suomessa

Vanhemmat somalinuoret, jotka olivat muuttaneet Suomeen vähintään 18-vuotiaina nuorina aikuisina puhuivat koulutukseen ja koulunkäyntiin liittyvistä asioista huomattavasti nuorempia haastateltuja vähemmän. Vanhemmat somalinuoret puhuivat kaikkiaan melko vähän koulutuksesta. Tämä on ymmärrettävää, sillä muuttaessaan Suomeen he ovat olleet täysi-ikäisiä, eikä oppivelvollisuus ole koskenut heitä. Nämä nuoret miehet olivat käyneet koulua jonkin verran Somaliassa asuessaan, sillä miespuolisina heillä oli paremmat mahdollisuudet saada koulutusta. Monien aikuisten somalimpienkin peruskoulutus on kuitenkin vaillinaista tai vähäistä. (Tilastokeskus 2003.) Olisi hyvä, jos aikuisillakin maahanmuuttajilla olisi mahdollisuus suorittaa peruskouluopintoja iästä riippumatta, jos peruskoulua ei ole aiemmin käyty lainkaan tai ainoastaan hyvin vähän. (Vrt. Peltonen 2004.)

Vanhemmat somalinuoret olivat käyneet peruskoulua ja lukiota tai ammattikoulua Somaliassa asuessaan. Ainoastaan yksi heistä oli ehtinyt valmistua ammattiin ennen joutumistaan maanpakoon. Ahmed oli ehtinyt myös työskennellä vähän aikaa Somaliassa. Hän ei kuitenkaan kuvitellut, että voisi työllistyä koulutustaan vastaavaan työhön Suomessa. Ainoastaan yksi vanhemmista nuorista oli saanut ammatillisen koulutuksen Suomessa.

Vanhempien somalinuorten muuttaessa Suomeen, pakolaisina tai turvapaikanhakijoina saapuville järjestettiin pakollisia maahanmuuttajakursseja. Kaikki vanhemmat somalinuoret olivat osallistuneet tällaiselle alkuvaiheen kurssille. Kurssilla opiskeltiin pääasiassa suomen kieltä ja lisäksi yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyviä asioita. Maahanmuuttajakurssi kesti noin vuoden ja opiskelua oli kahdeksan tuntia kerrallaan ja viitenä päivänä viikossa.

Kurssi oli auttanut somalinuoria alkuvaiheen vaikeuksissa. Alussa oli vaikeaa, koska he eivät vielä osanneet suomen kieltä, eivätkä ymmärtäneet suomalaisen yhteiskunnan toimintatapoja. Kurssilla he olivat oppineet hoitamaan asioitaan ja tietämään mihin virastoon tai toimistoon missäkin asiassa piti ottaa yhteyttä. Alkuvaiheessa vaikeuksia oli tuottanut myös suuri ilmaston muutos. Jotkut olivat saapuneet keskelle suomalaista talvea ja 30 asteen pakkaseen päiväntasaajan lämpötiloista. Myös sisällissodan kauhut ja maanpako sekä omaisten jääminen Somaliaan ja eroaminen perheestä aiheuttivat henkisiä paineita.

Vaikeuksien keskellä nuorten somalien oli kuitenkin pitänyt sopeutua mahdollisimman nopeasti ja hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan, sen toimintatapoihin ja normeihin. Suomen kielen oppiminen on suomalaisen integraatiopolitiikan mukaan keskeisimpiä edellytyksiä sopeutumisen onnistumiselle. Vanhemmat somalinuoret olivatkin oppineet melko hyvin suomen kielen. Yksi heistä toimi jopa tulkkina. Hänen kielitaitonsa oli eri tasolla kuin muiden haastateltujen somalinuorten. Hän puhui täsmällisesti ja käytti kirjakieltä. Hän ei ollut omien sanojensa mukaan opiskellut maahanmuuttajakurssin jälkeen suomea, vaan oli oppinut kieltä televisiosta ja kanssakäymisessä ihmisten kanssa. Muut vanhemmat somalinuoret puhuivat suomea kohtalaisesti. Yksi heistä kertoi tarvitsevänsä jatkuvasti lisäopetusta suomenkielen taidolleen, sillä koskaan ei ole riittävästi oppinut. Suomi koettiin yleisesti vaikeaksi kieleksi.

Ainoastaan yksi vanhemmista somalinuorista opiskeli haastatteluhetkellä. Hassan kävi töiden jälkeen kurssilla kerran viikossa. Hän oli saanut ammatillisen koulutuksen ainoastaan Suomessa. Hassan oli opiskellut atk-alan tutkinnon ammattikorkeakoulussa. Muut olivat suorittaneet pelkästään pakollisen maahanmuuttajakoulutuksen ja lisäksi osallistuneet ehkä yhdelle työvoimapolitiiselle kurssille. Tämäkään kurssi ei ollut omien toiveiden mukainen. Kurssille oli jouduttu, koska siellä sattui olemaan tilaa.

Suomalainen integraatiopolitiikka keskittyy pitkälti työelämään integroitumiseen. Integraatiopolitiikan toteuttaminen ja valvonta tapahtuu pitkälti työministeriön alaisuudessa. T&E-keskukset ja työvoimatoimistot ovat keskeisimpiä kotouttamispolitiikan eli integraatiopolitiikan toimeenpanijoita. Maahanmuuttajien kotouttaminen tapahtuu käytännössä paljolti työvoimapolitiisten toimenpiteiden ja kurssien varassa. Kursseja pitää järjestää, jotta voitaisiin osoittaa maahanmuuttajien kotouttamistyön toteutuvan. Kurssien sisältöön ei juurikaan panosteta, sillä näissäkin asioissa määrälliset mittarit ovat keskeisimpiä.

Lisäksi TE-keskukset ostavat kurssit usein vähiten rahaa pyytäviltä koulutuksen tarjoajilta, eikä kurssien sisältöä valvota. Kursseista on tullut paljon valituksia, jotka ovat koskeneet mm. kielikurssien tasoa ja liian heterogeenisiä ryhmiä, joissa lukutaidottomat ja useita kieliä hallitsevat on istutettu samaan ryhmään. Närää on aiheuttanut myös työttömän maahanmuuttajan mielivaltainen osoittaminen ammatillisille tai työnhakukursseille, joihin hän ei itse ole halunnut osallistua, mutta on työttömyyskorvauksen menettämisen pelossa totellut virkailijaa ja osallistunut tämän valitsemaan ”sopeuttavaan toimenpiteeseen”. (Peltonen 2004.)

5.1.2. Koulutukseen asennoituminen korkeintaan 15-vuotiaina Suomeen muuttaneiden somalinuorten puheessa

Suuntautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan koulutusta koskevissa asenteissa korostui varsinkin nuorten (alle 15-vuotiaina Suomeen muuttaneiden) somalien kohdalla. Nämä nuoret eivät juurikaan ehtineet käydä koulua Somaliassa. Maanpakolaisuus oli kaikkien kohdalla alkanut jo huomattavasti varsinaista Suomeen muuttoa aiemmin. Nuoret olivat saapuneet Suomeen 12-14-vuotiaina.

Koulutusmahdollisuudet olivat Somaliassa olleet heikkoja varsinkin tyttöjen kohdalla. Ainoastaan yksi neljästä tytöstä oli saanut enemmän koulutusta ennen Suomeen saapumistaan. Hän oli saanut yksityisopetusta yhdessä perheen poikien kanssa. Ryhmään kuuluvat tytöt olivat siis yhtä poikkeusta lukuun ottamatta käyneet peruskoulua ainoastaan vuoden tai kaksi ennen Suomeen muuttoa. Tytöt olivat käyneet enemmän islamilaista koraanikoulua kuin peruskoulua. Myös ryhmään kuuluva poika oli Somaliassa asuessaan käynyt koraanikoulua. Hän oli kuitenkin saanut pidemmän ajan peruskoulutusta ennen Suomeen muuttoa.

Nuoremmat haastatellut olivat siis Suomeen saapuessaan peruskoululainsäädännön alaisia ja heille kuului oikeus peruskoulutukseen. He kaikki olivatkin käyneet suomalaista peruskoulua ja kolme oli edelleen peruskoulun yläasteella. Kaksi nuorista oli jo päättänyt koulun ja jatkanut seuraavalle koulutusasteelle. Toinen opiskeli lukiossa ensimmäistä vuotetaan ja toinen oli kauppaoppilaitoksessa.

Somalinuorten koulunkäyntiä koskeva tilanne oli vaikea ja koulutusta koskevassa puheessa ilmenikin jonkin verran marginalisaation viittaavia piirteitä. Tällä tarkoitetaan piirteitä, joissa ilmenee jonkinlaista marginalisaation uhkaa, joka saattaa ajan myötä kehittyä todelliseksi ongelmaksi. Nuorempien kohdalla nämä piirteet liittyivät lähinnä koulunkäyntivaikeuksiin ja yksinäisyyteen.

5.1.2.1. Marginalisaation uhka: koulunkäyntiin ja oppimiseen liittyvät vaikeudet

Lapsina maahan muuttaneiden somalinuorten koulunkäyntiin liittyvissä vaikeuksissa ja turhautumisessa piili marginalisoitumisen uhka. Kaikilla koulua käyvillä nuorilla oli ollut kielellisiä ongelmia ja oppimisvaikeuksia. Vaikeudet olivat korostuneet oleskelun alkuvaiheessa. Kaikki nuoremmat haastatellut oli Suomeen saapumisen jälkeen sijoitettu suoraan peruskoulun kuudennelle tai seitsemännelle luokalle riippumatta heidän aiemman koulunkäyntinsä pituudesta tai laajuudesta. Myöskään nuorten iällä ei ollut ratkaisevaa merkitystä luokka-astetta valittaessa. Varsinkin somalitytöt olivat saapuneet Suomeen ilman riittävää pohjakoulutusta ja heidän täytyi aloittaa koulunkäynti lähes ”alusta”. Tästä huolimatta tytöt oli sijoitettu suoraan ala-asteen viimeiselle tai yläasteen ensimmäiselle luokalle pakollisen suomenkielikurssin jälkeen.

Nuoret olivat opiskelleet Suomen kieltä korkeintaan vuoden verran aloittaessaan koulunkäynnin, joten alkuvaiheessa heillä oli väistämättä kielivaikeuksia. Lisäksi kouluja vähän käyneillä nuorilla oli suuria vaikeuksia omaksua suoraan peruskoulun kuudennen tai seitsemännen luokan taso. Melko hyvästä puhutusta suomenkielentaidostaan huolimatta kaikilla nuorilla oli edelleen vaikeuksia koulunkäyntinsä suhteen. Heillä oli oppimisvaikeuksia, jotka johtuivat suurelta osin vaikeuksista ymmärtää käytettyä kieltä. Myös somalialaisen ja suomalaisen koulujärjestelmän erilaisuus häiritsi oppimista. Nuorten saattoi olla vaikea ymmärtää suomalaisen koulujärjestelmän implisiittisiä painotuksia ja lähestymistapoja, jotka useimmille suomalaisille koululaisille ovat sosialisointin seurauksena ”itsestään selviä”.

Somalinuoret olivat joutuneet pärjäämään läksyjen ja opiskelun kanssa yksin, sillä heikomman kielitaitonsa vuoksi vanhemmat eivät voineet auttaa heitä. Lisäksi vanhemmat eivät itse välttämättä olleet juurikaan käyneet koulua, joten heidän mahdollisuutensa auttaa opeteltavien asioiden ymmärtämisessä saattoivat olla heikot. Nuoret joutuivatkin pärjäämään läksyjenteossa yksin. Koulussa koulutoverit saattoivat jonkin verran auttaa kielivaikeuksissa. Kuitenkin nuoret joutuivat pärjäämään koulussakin pääasiassa omillaan ja etsien apua lähinnä sanakirjasta. Koulu ei juurikaan tarjonnut tukiopetusta.

(No mites sitten, kun tulit tänne. Sä olit ensin varman jossain varmaan koulutuksessa. Mut sä olit sitten vähän aikaa peruskoulussa?)

'Mä oon ollut jos mä kerron: tässä se on mulla tuli mielettömiltä tehtävä /?/ kun mä tulin suomesta, se heti mä lähdin kielenvaihtoon pääskyyvuoreen, 1 kuukautta. ja sitten alkaa, tuo oli -95 eli elokuun 12.... peruskouluun. seitsemän luokkalaisen [...] koulussa. Ensimmäisenä kun mä lähdin siihen, se antoi mulle ensimmäisellä tunnilla musican /musiikin/ kirjan.. sano: 'ole hyvä'... emmä tiedä yhtään mitä se tarkoittaa 'sivu'.. monta päivää oli esimerkiksi se tehtävä on kertolasku, ja siihen pitää yksi oppilas kysytään ja hän kysyy: 'hei Halimo, 3 x 3 ?' häh, mä sanoin.. mä katoin.. Opettaja sanoi 'tietääkö?'.. mä sanoin mä en ...hehehe. 'no sulle tulee vaikeutta'. Mä hain itse ohuesta sanakirjasta.. ei isäkään voinut auttaa, isäkin on samaa, isoveljenihän muutti [aiemmin] ja ihan sama kaikista perheestä, ei kukaan apua toinen toista, jokaisen pitää itse hoitaa, jokaisella se on hankalia tehtäviä...'

(Niin ettei kukaan perheenkään kesken voi oikein auttaa?)

'Niin, ei kukaan.'

Kolme nuorta oli peruskoulussa ollut luokkansa ainoita maahanmuuttajia. Heidän kouluisaankaan ei ollut montaa maahanmuuttajaa. Nämä nuoret eivät siis saaneet tukea ”vertaisryhmältä”, eikä heille varattu erityishuomiota samassa määrin kuin kouluissa, joissa oli paljon maahanmuuttajia. Koulunkäyntiin liittyvät vaikeudet voivat pahimmillaan johtaa koulun keskeyttämiseen ja työelämästä ulkopuolelle jäämiseen sekä syrjäytymiseen yhteiskunnan keskeisistä toiminnoista.

Oppimisvaikeuksien seurauksena yksi nuorista oli jäänyt useamman kerran luokalle ja lopulta vaihtanut koulua. Nyt Amina opiskeli maahanmuuttajille suunnatulla luokalla. Kinesi oli ensin opiskellut erityisopetuksessa saavuttaakseen peruskoulun ala-asteen viimeisen luokan tason. Yksi nuorista oli keskeyttänyt peruskoulunkäynnin. Hän oli turhautunut koulussa, jossa ei ymmärtänyt käsiteltyjä asioita eikä kieltä. Turhautumista lisäsi vanhempien jääminen Somaliaan ja elämä Suomessa, josta joutui selviytymään yksin ilman perheen tukea. Nuori asui peruskoulua käydessään perheryhmäkodissa. Hän kertoi olleensa hankala oppilas.

(Miks sulta jäi koulu kesken?)

'Oli vähän... erimielisyyksiä ja.. oli vähän vaikea... ymmärtää, että opettajakin tulee... selittää kyllä hän, mutta ei me kaikki oikein ihan... oli perhekin poissa olin yksin täällä, että mä oli yksin opiskelin, itsekin vaikeeta... (sä asuit sun kavereiden kanssa?) ei (sä asuit siellä ensikodissa?) ensikodissa joo...'

(Että se vaikutti kanssa?)

'Kyllä. /painokkaaasti/'

[...]

'En mä jaksanut käydä koulua, mä oon lintsannut aika..'

(Siks kun oli vaikea ymmärtää sanoitko ensin niin?)

'Oli.. se johtu.. ei ymmärtää, mutta mitä maantieto tai jotain.. sanotaan oli tai sanotaan..puhetta..hehe'

(Ai mitä?)

'...että maantietoa tai kerrotaan että jotain puita kerrotaan hehe.. että puita kerrotaan, että tämä on maantietoa.. ei mennyt oikein että,.. ne ovat ei ymmärtää, tai kalasta kerrotaan, kala, että kerrotaan miten se tässä.. hehehe, en mä muista mitä hän kertoi, mulla oli vähän vaikea alku oppia.. mutta mulla oli vain fysiikka ja ..(kemian tai matematiikkaa?) ja matematiikka oli vähän hyvä... (niitä oli parempi?) joo niitä mä oon osannut aika hyvin..'

(Minkä sä luulet että on ollut syynä, että sun oli vaikea oppia niitä muita aineita [kuin matemaattisia]?)

'Muita aineita mun oli vaikea hahmot..(hahmottaa?) huomaa, että kielessäkin on vaikea tai.. koska en mä kaikkea voi tietää, vaan mun pitäisi oppia mikä toi sana on ja sen jälkeen muistaa että mikä kysymys tulee sieltä... hehe joo.. suomalaiset lukee ja ne tietää, mikä se on, että.. mun pitäisi oppia että mikä sana toi on ja sitten lukee että. .mulla oli vähän vaikea (lukea vai ymmärtää?) ymmärtää vaikeeta...sillai, jos suomalainen lukee, että ymmärtää kaikki mitä sanat. (niin sä et ymmärrä edes sanoja) se haluaa vain muistuttaa, muistaa..mutta mun pitää olla että (mitä se tarkoittaa) pitää muistaa ja pistää kaikki paperille.'

Suomeen yksin ilman perhettään muuttaneiden nuorten kohdalla marginalisoitumisen ja syrjäytymisen riski on varmastikin suurempi kuin perheidensä kassan maahan muuttaneiden kohdalla, sillä heiltä puuttuu perheen ja läheisten tuki koulua ja elämää yleensäkin koskevissa asioissa.

5.1.2.2. Koulutus sosiaalisaation ja vapauden kanavana

Kaikki haastatellut somalinuoret pitivät suomalaista koulujärjestelmää hyvänä, sillä Suomessa jokaisella on mahdollisuus opiskella. Nuoremmat somalit eivät oppimisvaikeuksistaan huolimatta turhautuneet niin pahasti, että olisivat hylänneet koulun kokonaan tai lakanneet yrittämästä. Koulunsa keskeyttänyt nuorikin oli myöhemmin suorittanut peruskoulun opintovaatimukset erityisluokalla.

Kaikki lapsina maahan muuttaneet somalinuoret halusivat saada hyvän koulutuksen ja ammatin. Erityisesti tytöille suomalainen koulutusjärjestelmä näyttäytyi mahdollisuutena, jota he eivät halunneet hukata. He tiesivät, etteivät olisi Somaliassa saaneet samaa mahdollisuutta sukupuolensa vuoksi. Kaikki tytöt halusivatkin kouluttaa itsensä johonkin ammattiin ennen naimisiin menoa. Koulunkäyntimahdollisuus lisäsi heidän henkilökohtaista vapauttaan. Tytöt kokivat, että naiset olivat saaneet lisää vapauksia Suomeen muuttaessaan. Tyttöjen suhtautuminen koulutusmahdollisuuksiin kiteytyy hyvin yhden haastateltavan sanoissa.

(Koulussa on tehtävä läksyt ja... mitä te tykkäätte koulusta onko se hyvä vai..?)

'Hyvä... voi kerranki oppia jotain.'

Patriarkalisessa yhteiskunnassa somialaisen naisen asema on määrittynyt pitkälti miehen aseman mukaan. Avioliiton kautta nainen on voinut nostaa sosiaalista asemaansa ja ylipäättään turvata tulevaisuutensa. Suomeen muuttaminen on muuttanut tilannetta. Myös tytöt osallistuvat peruskouluopetukseen ja voivat hankkia itselleen ammatin ja naiset kykenevät elättämään itsensä omalla työllään. He eivät enää tarvitse miestä elättämään itseään. Suomalainen yhteiskunta perustuu palkkatyölle, joten osallistuminen työelämään koetaan yhteiskunnan taholta jopa velvoitteeksi. Naiset ja nuoret somalitytöt ovatkin uuden tilanteen ja arvomaailman edessä Suomessa asuessaan.

(Onko se ollut keino itsenäistyä tytölle somaliassa (joo), että on päässyt pois lapsuudesta omaan elämään, kun menee naimisiin, mutta nyt voi myös opiskella (joo), ettei ole pakko mennä naimisiin sen takia, että vois olla itsenäinen... tai)

'Ilman miestäkin olla itsenäinen.'

Sukupuoliroolien muutospainetta uudessa yhteiskunnassa ei ole ristiriidaton prosessi. Monet vanhemmat somalit, kuten koulua käyvien lasten ja nuorten vanhemmat, edustavat usein traditionaalisia käsityksiä. He ovat kasvaneet toisenlaisessa yhteiskunnassa ja perustaneet arvonsa erilaisille sosiaalisille odotuksille. Vanhempien somalien voi olla vaikea muuttaa näitä käsityksiään saati luopua niistä. Muutto uuteen yhteiskuntaan ja vieraan arvomaailman keskelle pakolaisen asemassa varmasti kärjistää tilannetta. Monet vanhemmat somalit todennäköisesti kiinnittyvät tiukemmin etniseen identiteettiinsä ja perinteisiin arvoihin hämmentävässä tilanteessa ja erityisesti, jos heidän on vaikea löytää paikkaansa uudessa yhteiskunnassa. (Vrt. Berry 1997.)

Nuoret somalitytöt joutuvat erityisesti elämään ristiriitojen keskellä, sillä tyttöjen vanhemmat edustavat helpommin traditionaalisia somalialaisia käsityksiä ja perinteisten sukupuoliroolien mukaisia odotuksia. Toisaalta tytöt käyvät pakollista peruskoulua, jossa yhteiskunnan socialisaatioprosessi vaikuttaa heidän omiin käsityksiinsä ja arvoihinsa. Tytöt myös kasvavat suomalaisessa yhteiskunnassa aikuisiksi ja luovat arvomaailmaansa erilaisesta näkökulmasta käsin kuin heidän vanhempansa aikanaan. Koulu toimii keskeisenä socialisaation kanavana suomalaiseen yhteiskuntaan. Koulussa opitaan suomen kieltä ja yhteiskunnassa keskeisinä pidettyjä tietoja, arvoja ja asenteita. Koulunkäynti myös mahdollistaa somalityöille ammatin hankkimisen ja osallistumisen työelämään.

Koulu edustaakin nuorille somalityöille vapautta myös siinä mielessä, että heidän saattaisi olla vaikeampaa päästä sisälle suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistua sen toimintaan ilman peruskoulua. Haastateltujen tyttöjen perheet elävät perinteisten somalialaisten käsitysten mukaisesti ja tyttöjen odotetaan noudattavan perinteisiä naisen sukupuolirooliin liitettyjä tapoja. Peruskoulun käynti ja ammatillisen koulutuksen hankkiminen ovat kuitenkin askelia yhteiskunnan socialisaatioprosessissa ja askelia työelämään osallistumiseen. Jos nuorilla somalityöillä ei olisi koulunkäyntivelvoitetta ja -mahdollisuutta, voi olla että heidän osallistumisensa laajempaan yhteiskuntaan jäisi vähäiseksi ja tytöt jäisivät helpommin perheidensä ja sukupuolirooliensa panttivangeiksi. Naimisissa oleva vanhempi somalinuori toivoi, että hänen vaimonsa hankkisi itselleen koulutuksen. Tämän opinnot olivat keskeytyneet raskaaksi tulon jälkeen ja nähtäväksi jää jatkaako vaimo opintojaan.

Suomalainen peruskoulujärjestelmä siis edustaa erityisesti somalityöille suurempaa henkilökohtaista vapautta ja uusia mahdollisuuksia. Somalinuoret ja erityisesti somalitytöt neuvottelevat kulttuurista identiteettiään suomalaisen yhteiskunnan arvoasetelmien ja perinteisten sukupuolirooliodotusten välissä.

Haastatellut somalinuoret suhtautuivat vakavasti koulunkäyntiinsä. Arkielämää kuvaessaan he kertoivat läksyjen teon rytmittävän arki-iltoja ja osin viikonloppuja. Nuorilla ei ollut arkisin paljoa aikaa tavata ystäviään tai käydä kaupungilla. Kaksi tytöistä suhtautui erityisen kunnianhimoisesti koulunkäyntiin. He lukivat läksyjä muita enemmän ja asettivat tavoitteensa korkealle. Varsinkin toisella tytöistä oli hyvin kunnianhimoinen ja kurrinalainen asenne koulunkäyntiinsä.

Kolme (viidestä) nuorempien ryhmään kuuluvasta somalista toivoi pääsevänsä korkea-kouluun. Heidän tavoitteensa on kunnianhimoinen, sillä kielivaikeudet ja koulunkäynnin aloittaminen suoraan ala-asteen viimeiseltä luokalta tekevät tavoitteen huomattavasti suomalaisia nuoria vaikeammaksi saavuttaa. Monien pakolaistaustaisten perheiden vanhemmillakin on kunnianhimoisia suunnitelmia lastensa koulutuksen suhteen. Todelliset mahdollisuudet ja toiveet eivät välttämättä kohtaa kaikissa tapauksissa. Myös vanhemmat somalinuoret toivoivat, että (ainakin) heidän tulevat lapsensa saisivat mahdollisimman hyvän koulutuksen.

Koulu toimii myös merkittävänä sosialisointikanavana yhteiskunnassa. Lapsina maahan muuttaneet somalinuoret saavat peruskoulun ja parempien jatkokoulutusmahdollisuuksien vuoksi paremmat mahdollisuudet päästä suomalaiseen yhteiskuntaan ja ajattelutapoihin sisälle kuin vanhempina maahan muuttaneet somalit. Toisaalta nuorempien kohdalla voidaan puhua myös assimilaation vaarasta, sillä mahdollisuudet etnisen identiteetin säilyttämiseen kaventuvat tässä ”suomalaistumisprosessissa”. (Ks. esim. Hagelund 2002.)

5.1.2.3. Etnisen identiteetin ilmeneminen koulussa

Alle 15-vuotiaana Suomeen muuttaneiden koulua koskevissa puheissa ilmeni vain vähän suuntautumista etniseen identiteettiin. Etnisen identiteetin ilmeneminen koulussa liittyi pitkälti islamin uskoon ja siihen liitettyihin tapoihin. Etninen identiteetti näkyi lähinnä kouluruokailussa, islamin uskonnon harjoittamisessa kouluaikana, osallistumisessa uskonnon tunneilla islaminopetukseen, somalinkielentunneilla ja tyttöjen huivin käytössä. Lisäksi mahanmuuttajanuorilla on jonkin verran äidinkielen opetusta peruskoulussa.

On tärkeää, että nuori saa opetusta myös äidinkielellään. Äidinkieli on avain muihin kielisiin, ja jos tämä kielitaito jää vaillinaiseksi ja painuu vähitellen unohduksiin, on myös muiden kielten hallinta vaikeampaa. Lisäksi ruotsalaiset kokeilut, joissa etnisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten opetus toteutetaan osittain heidän äidinkielellään, osoittavat äidinkielen opetuksen parantavan nuorten koulumenetystä sekä nostavan itsearvostusta ja motivaatiota (Integrationsverket 2002).

Somalinuoret välttivät islamin kieltämän sianlihan syömistä kouluruokailussa valitsemalla kasvisvaihtoehdon, kun koulussa tarjottiin sianlihaa. Amina söi koulussa jatkuvasti kasvisruokaa, sillä hän oli kerran erehtynyt syömään sianlihaa luullessaan lihan olevan peräisin jostain muusta eläimestä. Hän halusi varmistaa, ettei vahinko pääsisi toistumaan.

Islamin uskonnossa muslimeja kehoitetaan rukoilemaan viidesti päivässä. Rukoushetket määrättyvät auringonkierron mukaisesti ja yksi rukoushetkistä osuu keskipäivään. Nuoret noudattivat jossain määrin islamin ohjetta rukoilla tiettyinä ajankohtina ja viidesti päivässä. Suurin osa nuorista pyrki rukoilemaan myös kouluaikana rukoushetkien mukaisesti. Kaikki opettajat eivät suhtautuneet ymmärtäväisesti rukouksen harjoittamiseen, jos hetki osui keskelle oppituntia. He saattoivat kieltää nuorta rukoilemasta ja kehottaa hoitamaan rukoilut välitunnilla. Jotkut opettajat sallivat rukoilun kesken tunninkin.

Sellaisissa peruskouluissa, joissa oli enemmän islaminuskoisia oppilaita, pyritään ilmeisesti järjestämään nuorille rukoiluun sopiva tila. Yksi tytöistä piti ongelmallisena, ettei koulussa ollut muita islaminuskoisia, joten hänelle ei järjestetty rukoilupaikkaa. Islaminuskonnon oppitunnille hän osallistui toisessa koulussa. Peruskoulua käyvät nuoret saivat islaminuskonnon opetusta, eikä heidän täytynyt osallistua koulun yleiseen uskonnonopetukseen, joka pohjautuu kristinuskon traditiolle.

Etninen identiteetti näkyi koulussa myös tyttöjen pukeutumisessa. Tytöt käyttivät huiivia ja pitkiä hameita koulussa. Huivi ja hame hankaloittivat koulun liikuntatunneille osallistumista, jos liikuntaa harrastettiin ulkona tai paikassa, jossa saattaisi olla poikia tai miehiä. Tyttöjen oli hankalaa juosta pitkä hame päällä pesäpallokentällä tai luistellussa, sillä hame oli raskas ja liikkuminen vaikeaa.

5.2. Työ

Työttömyys on vakava ongelma maahanmuuttajien ja erityisesti somalialaisten keskuudessa. Haastatteluhetkellä, vuonna 1999, kaikista maahanmuuttajista oli työttöminä 37 % ja somalialaisista 60 %. Maahanmuuttajien työttömyysaste on ollut laskussa viime vuosina. Vuonna 2002 somalialaisista oli työttömänä 58 % ja kaikista maahanmuuttajista työttöminä oli 29 %. Pakolaisten työttömyysaste on korkeampi kuin muiden maahanmuuttajien. (Tilastokeskus 2003.)

Somalialaiset ovat yksi vaikeimmin työllistyvistä maahanmuuttajaryhmistä. Vaikka suurin osa somalialaisista on työkäisiä (61 %), kuuluu heistä työvoimaan ainoastaan 27 % (vuonna 2001), sillä suuri osa naisista on kokonaan työelämän ulkopuolella. Moni naisista jää kotiin hoitamaan lapsia. Somalialaisista ainoastaan 0,6 % on eläkeläisiä ja opiskelijoita on puolestaan enemmän kuin valtaväestössä. Vuonna 2001 somalialaisista opiskeli 9 %, kun suomalaisten opiskelijoiden osuus oli 7,4 %. (Tilastokeskus 2003: 24.)

Moni aikuinen somalialainen on joutunut kokemaan sosiaalisen asemansa laskevan Suomeen muutettuaan. Työttömyys ja yhteiskunnasta tulevat työllistymispaineet rapauttavat varmastikin monien somalimiesten itsetuntoa, sillä juuri miehet ovat olleet perheidensä päitä ja huolehtineet etenkin kodin ulkopuolisen työn ja rahan hankkimisesta. Monet ovat myös menettäneet aiemman sosiaalisen arvostuksensa ja asemansa Suomessa. Lisäksi rasistiset käsitykset somalialaisista etnisenä ryhmänä ja somaleista yksilöinä voivat rapauttaa somalialaisten itsearvostusta. Sosiaalisen aseman lasku ja yhteiskunnallisen arvostuksen puute voivat johtaa masennukseen ja syväänkin turhautumiseen. (Vrt. Berry 1997; Tiilikainen 2003: 173-175.)

Somalialisessa yhteiskunnassa työn käsite poikkeaa länsimaisesta palkkatyön käsitteestä. Somalialaiset naiset eivät perinteisesti ole osallistuneet samassa määrin palkkatyöhön kuin miehet. Naiset ovat kuitenkin osallistuneet miesten rinnalla töiden tekoon niin paimentolaisperheissä, maanviljelyksellä elävissä perheissä kuin kaupungissa asuvissa perheissä. Naisilla on ollut omat vastualueensa ja tehtävänsä perheen talouden hoidossa. Tyypillinen lisärahan hankintakeino on naisilla ollut elintarvikkeiden ja tavaroiden kauppaaminen esimerkiksi markkinoilla. (Serkkola 1992: 42-43; Tiilikainen 2003:31-35.)

Ennen 1990-luvun alussa alkanutta sisällissotaa Somalia oli yksi maailman köyhimmistä maista. Valtaosa väestöstä (60 %) sai toimeentulonsa paimentolaisuudesta. Viidesosa elätti itsensä maataloudella ja puolittaisella paimentolaisuudella. Viidesosa eli kaupankäynnillä ja toimi muissa palvelu- ja hallintoammateissa. (Serkkola 1992: 8; Ehlers & Witzke 1992: 12, 42,48.)

Ennen sisällissotaa Somalia kaupungistui lujaa vauhtia ja kaupungissa asuva suurperhe oli tyypillinen taloudellinen yksikkö. Tosin edelleen suurin osa väestöstä (74 %) asui 1980-luvullakin maaseudulla. Somaliassa kukin talouden jäsen osallistuu yleensä perustoimeentulon hankintaan. Perheillä on monesti useita tulon lähteitä. Perheen isällä on perinteisesti päävastuu perheen taloudesta, mutta myös muut perheenjäsenet ja jopa lapset osallistuvat tulojen hankintaan. Naisille jäävät yleensä likaisimmat ja vähempiarvoiset työt kuten kodinhoito, siivoaminen, viljan jauhaminen ja vihannesten kuoriminen. Katukaupat ja toreilla järjestettävä markkinat tarjoavat usein naisille merkittävän ansiomahdollisuuden. Kuitenkin ennen sotaa puolet perheiden työikäisistä miehistä oli kaupungeissa vailla ansiotyötä, ja ainoastaan viidesosa naisista työskenteli palkkatyöläisenä kodin ulkopuolella. Varsinkin suurperheillä oli vaikeuksia elättää katraansa. (Serkkola 1992: 42-43; Ehlers & Witzke 1992: 48-49.)

5.2.1. Asennoituminen työhön

Aikuisina maahan muuttaneet nuoret somalimiehet puhuivat paljon työstä ja työhön liittyvistä asioista. Näiden nuorten miesten puheessa korostui halukkuus päästä mukaan työelämään ja löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa työn kautta. Aikuisina maahan muuttaneet somalimiehet suuntautuivatkin voimakkaimmin suomalaiseen yhteiskuntaan juuri työn kohdalla. Työ koettiin keinoksi löytää paikka yhteiskunnassa ja väylänä suomalaiseen yhteisöön. Ongelmana oli kuitenkin työnsaannin vaikeus. Ainoastaan yhdellä somalimiehistä oli vakituisemmin töitä. Hän toimi somalinkielen tulkkina. Toiset vanhempien ryhmään kuuluvat nuoret työskentelivät satunnaisesti. Yksi haastatelluista oli parillaan työllistettynä työllistämistuella. Vanhempien nuorten vakituisen työllistymisen mahdollisuudet näyttivät heikoilta. Kaksi heistä oli varsinaisesti työttömiä ja työssä olevankin mahdollisuudet jatkaa työssään saattavat heikentyä tulevaisuudessa, kun hänen ammattinsa harjoittajia tarvitaan vähemmän.

Myös lapsina maahan muuttaneet nuoremmat haastatellut suhtautuivat hyvin myönteisesti työhön ja työntekoon. Työhön liittyvissä puheissa he olivat koulutuksen ohella voimakkaimmin suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan. Kaikki nuoremmatkin somalit halusivat mukaan työelämään, eikä kukaan haaveillut kotiäitiydestä tai -isyydestä. Nuoremmat somalit kuitenkin puhuivat melko vähän työhön liittyvistä asioista, sillä he kävivät vielä koulua. Ajankohtaista heille oli kesätöiden tekeminen ja kaikki halusivatkin päästä kesätöihin. Töiden saaminen oli kuitenkin vaikeaa. Kaksi nuorista pyysi haastattelijaltakin apua työn hankkimiseen. Ainoastaan kahdella heistä oli lyhytaikaista työkokemusta varastoapulaisena olosta, sairaala-apulaisen työstä tai kouluavustajana toimimisesta. Omar oli saanut työpaikat kaupungin nuorille järjestämän projektin avulla. Myös nuorempien somalien puheissa ilmeni suomalaiseen yhteiskuntaan suuntautumisen rinnalla pelkoa yhteiskunnan ja työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisestä.

Kaikki nuoremmat somalit olivat eläneet Etiopiassa ennen Suomeen muuttoa. Etiopialaiset naiset osallistuvat somalialaisia tasa-arvoisemmin työelämään ja naiset voivat kuulua myös armeijaan. Kaksi tytöistä kertoi Etiopiassa tajunneensa, että naisten ja miesten välinen suhde voi olla hyvinkin erilainen kuin heidän kulttuurisissa uskomuksissaan oli totuttu ajattelemaan. Tytöt olivat nähneet jo ennen Suomeen muuttoa, kuinka naiset ja miehet tekivät yhtäläisesti samoja töitä. Tyttöjen mukaan asuminen erilaisen arvoilmapiirin keskellä ei kuitenkaan ollut muuttanut vanhempien suhtautumista sukupuolirooleihin. He kertoivat vaisusti, etteivät roolit olleet muuttuneet heidän perheessään, vaan ne olivat edelleen traditionaaliset.

Somalitytöt olivat erityisellä tavalla suuntautuneet suomalaista yhteiskuntaa kohti suhteessa työhön, sillä he ”rikkoivat” perinteisiä somalialaisia sukupuolirooleja halutessaan ensisijaisesti hankkia ammatin ja päästä palkkatyöhön. Perheiden traditionaaliset käsitykset naisen asemasta saattavat kuitenkin rajoittaa nuorten tyttöjen mahdollisuuksia osallistua työelämään. Vaikka tytöt hankkisivat itselleen ammatillisen koulutuksen on mahdollista, etteivät heidän vanhempansa salli heidän töissä käyntiään. Somalinaisten osallistumien työelämään ja työvoimaan onkin todellinen ongelma. Naiset jäävät usein kodin ja sukulaisten piiriin miehisen auktoriteetin valvontaan. Naiset eivät välttämättä voi osallistua edes suomenkielenkursseille, jos perheen mies pitää osallistumista epäsovivana. (Malms 2002: 5-7.) Lisäksi työmarkkinoiden sosiokulttuurinen rakenne voi heikentää maahanmuuttajanuorten työllistymistä (ks. Ahmad 2002).

5.2.2. Työ kanavana suomalaiseen yhteiskuntaan: tarkastelun kohteena vähintään 18-vuotiaina saapuneet nuoret somalmiehet

Palkkatyö on keskeinen länsimaisen yhteiskunnan instituutio ja sosialisointi-kanava. Vanhempien ryhmään kuuluvien nuorten somalimiestenkin kuuluminen suomalaiseen yhteiskuntaan oli voimakkaimmillaan juuri suhteessa työhön. Työhön liittyvät tavat ja normit heijastavat yleisempiä yhteiskunnassa vallitsevia arvoja.

Työssä ollessaan somalimiehet olivat myös eniten tekemisissä suomalaisten ja suomenkielen kanssa. Kaksi nuorista somalimiehistä käytti suomenkieltä pääasiassa vain töissä ollessaan. Muulloin he puhuivat lähinnä somalia. Hassan haluaisi omaksua suomalaisesta kulttuurista juuri työelämään liittyviä tapoja. Hänen mielestään suomalaiset ovat työelämässä täsmällisiä ja tunnollisia. Hassan piti näitä ominaisuuksia hyvinä.

Nuoret somalimiehet pitivät työkokemuksestaan ja töistä, joita olivat tehneet. Ainoa vakituudessa työsuhteessa oleva tunti tekevänä mielenkiintoista ja arvostettua työtä. Toiset olivat olleet vain lyhytaikaisissa työsuhteissa. Rashidin työkokemukset koostuivat erilaisista työvoimapolitiittisista toimenpiteistä ja Ahmed oli työllistynyt satunnaisesti työnvälitysfirman kautta. He kuitenkin pitivät työtehtäviään mielenkiintoisina ja monipuolisina ja tunsivat myös työpanoksensa olevan tärkeä. Haastatellut somalimiehet suuntautuivat siis halussaan tehdä palkkatyötä voimakkaasti suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen normeihin.

Koulun ohella työ näyttää olevan keskeisimpiä suomalaisten kulttuuristen piirteiden ja arvojen sosialisatioväyliä. Aikuisille somaleille se on keskeisin sosialisatiokanava. Työelämässä yhteiskunnan keskeiset arvot ja tavat tulevat sekä eksplisiittisesti että implisiittisesti esiin. Palkkatyö on keskeisimpiä läntisen yhteiskunnan instituutioita ja yhteiskunnan jäsenyys määrittäyty pitkästi palkkatyön kautta. Työssä käyminen vahvistaa yksilön kuulumista yhteiskuntaan.

Nykyään puhutaan tosin palkkatyön kriisistä ja työn loppumisesta länsimaissa. Onkin ehdotettu, että yhteiskunnan jäsenyys perustuisi muuhun kuin palkkatyöhön. (Beck 2000: 155-168.) Toistaiseksi palkkatyö kuitenkin hallitsee yhteiskunnan jäsenyyttä ja yksilön kuulumista yhteiskuntaan. Täten onkin huolestuttavaa, jos kokonaiset etniset tai muut väestönsosat jäävät palkkatyön ulkopuolelle.

Työ näytti hallitsevan somalialaisten nuorten miesten elämää, joko työn puutteen tai sen tekemisen kautta. Työ rytmitti vanhempien somalinuorten elämää ja antoi rytmin ajankäytölle ja elämäntavalle. Satunnaisesti töitä tekevien elämää työ hallitsi eri tavalla kuin pysyvämässä työsuhteessa olevan nuoren somalimiehen elämää. Satunnaisesti työtä tekevät järjestivät elämänsä sen mukaan, sattuiiko töitä olemaan vai ei. Puheessa kuului jonkinlainen irrallisuuden ja merkityksettömyyden tunne, kun nuoret somalimiehet kertoivat ajasta, jolloin töitä ei ollut. Kun töitä oli, hallitsivat työelämän käytännöt ajankäyttöä ja muu elämä järjestettiin työn mukaan. Työ teki elämän kiireelliseksi ja moniin muihin asioihin ei riittänyt aikaa. Erityisesti vakituisesti työssäkäyvän miehen puheessa kuului työn tärkeys ja siihen liittyvä kiire. Harrastuksille ja ystäville ei ollut kovin paljoa aikaa, sillä työ vei valtaosan ajasta. Ystäviä tavattiin lähinnä viikonloppuisin.

Työn määräävyys suhteessa elämänrytmiin sekä ajankäytön tarkkuus ja täsmällisyys liittyvät myös länsimaiseen aikakäsitykseen. Mekaaninen kello liittyy modernisaatioon ja muuttuneeseen työskentely- ja elämäntapaan. Maatalousvaltaisella aikakaudella työ itsessään määritteli ajankäyttöä: eri työvaiheet ja vuodenaajat määrittivät työtehtäviä ja niihin tarvittavaa työpanosta. Teollistumisen mukanaan tuoma tehokkuusajattelu perustuu toisella tavalla työnkuvalle ja aikasuhteelle. Modernissa yhteiskunnassa mekaaninen kello laskee tarkasti ajan ja myös työajan. Kello määrittelee ajankäyttöä ja työpanosta tarkasti ja tehokkaasti. (Giddens 1992: 16-17.)

Miesten puheessa voi kuulla modernille yhteiskunnalle tyypillisen ajankäytön täsmällisyyden ja tarkkuuden ihanteen äänen. Työ ja täsmälliset ja tarkat aikamääritykset rytmittävät somalimiesten elämää ja aikaa kuin mekaaninen kello. Somalimiehet pitivät täsmällisyyttä myös hyveenä. Ajasta oli tullut tarkemmin laskettavaa ja käytettävää. Ajan koke-
mista määritteli mekaaninen kello, joka mittasi aikaa sekunnin tarkkuudella jakaen päivän tehokkaasti käytettäviin osiin, joita ei sopinut tuhata. (Vrt. Giddens 1992.)

Somaliassa eläessään somalimiehet olivat eläneet maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, jonka väestöstä yli puolet sai elinkeinonsa paimentolaisuudesta. Yksi miehistä kertoi, ettei Somaliassa asuessaan edes omistanut kelloa. Hän määritteli ajankulun rukoushetkien mukaan, jotka taas pääteltiin rukouskutsuista ja auringosta. Somaliassa auringonkierto on hyvin säännöllinen ja ympäri vuoden samanlainen, sillä maa sijaitsee päiväntasaajalla.

Somalimiehet *suuntautuivat siis suomalaiseen ja länsimaiseen yhteiskuntaan suhteessa työhön ja aikaan* mukautuessaan länsimaisen yhteiskunnan tehokkuuteen ja mittareihin, joita mekaaninen kello symboloi keskeisesti. He sopeutuivat modernin yhteiskunnan rytmiin ja heidänkin elämänrytminsä muuttui enemmän konemaisesti määriteltäväksi.

5.2.3. Työttömyydessä marginalisaation uhkaa: etnisyys ja suomalaisen koulutuksen puute työllistymisen esteenä

Vanhemmat ja työttömät somalinuoret kokivat, että heidän on erityisen vaikea saada töitä. He eivät juurikaan uskoneet mahdollisuuksiinsa saada hyvä työpaikkaa, sillä työnhausta huolimatta töitä ei heille juuri tarjottu. Etnisyys koettiin keskeiseksi työllistymisen esteeksi. Nuorten mukaan erityisesti somalialaisuus hankaloitti työnsaannin mahdollisuuksia Suomessa. Toinen työllistymistä haittaava tekijä oli suomalaisen koulutuksen puute.

Vanhempien somalinuorten mukaan työntajien ennakkoluulot nousevat esiin heidän huomattessaan, että työnhakijan ulkomuoto poikkeaa toivotusta (eli suomalaisesta ulkomuodosta). Kun työnantaja kuulee hakijan olevan kotoisin Somaliasta, työllistymismahdollisuudet kariutuvat. Työnantaja saattaa jo puhelimesta kysyä, mistä hakija on kotoisin. Kun hän kertoo olevansa kotoisin Somaliasta, työnantajan kiinnostus loppuu. Jama kertoi, ettei voi piilottaa kotimaataan ja lähtökohtiaan. Ahmedin mukaan suomalaisten ja somalien välillä ei ole luottamusta. (Ks. Jaakkola 2000.)

Haastateltava 1.

(Do you have any plans, or have you tried to get any jobs?)

'I really have tried, so many place for the job... they see me, I'm and especially when they ask me where do I come from... (okei...) I cannot hide my country, then I say somali, and then they think that I'm too... you know... different, and they say... sometimes I understand because if the Finnish people, even they don't have the jobs, [you] know.'

Haastateltava 2.

'... mutta mä en ole töissä nyten ainakaan siinä ammatissa ...ei se oo niin helppo saada töitä , varsinkin somalialaisen (joo, nii) ... jos mä soitan nyt, ja jossain on työpaikka, ilmoitettu siitä: 'mistä mä oon?' - Somaliasta 'joo, joo, soitellaan, soitellaan, soitellaan...' 80 % somalien ja suomalainen välillä, eli ei oo mitään luottamusta varmasti, ei oo, mä voin sanoa...'

Vanhempien somalinuorten mukaan somalien on erityisen vaikea saada hyviä työpaikkoja, sillä somaleille annetaan lähinnä sellaisia töitä, joita suomalaiset eivät halua tehdä. Yleensä somaleille tarjotaan lähinnä siivojaan töitä. (Ks. Forsander 2002.) Haastateltujen mukaan suomalaisilla on ennakkoluuloja somalien ahkeruutta ja kyvykkyyttä kohtaan. Ahmed toteusi, ettei kaikkia somaleja voinut niputtaa samaan kategoriaan. Kaikki somalit eivät olleet joko ahkeria tai laiskoja. Osa somaleista oli ahkerampia ja toiset laiskempia, niin kuin ihmiset yleensä ovat.

Ahmedin mukaan ongelman muodosti tilanne, jossa kouluja käyneet ihmiset ”pakotettiin laiskottelemaan”, koska heille ei annettu työmahdollisuuksia. Tämän seurauksena työttömänä eläminen alkaa olla normaali elämäntapa ja esimerkki normaalista elämästä. Seurauksena voi olla huono-osaisuuden leviäminen ja lisääntyminen. Joissain tutkimuksissa on tarkasteltu tämänkaltaista negatiivista kehitystä, jossa työttömyys ja tulonsiirroilla eläminen muodostavat normaalin elämäntavan, kun suurin osa lähipiirin ja -ympäristön ihmisistä elää niiden varassa. (Virmasalo 2002; Järventie & Sauli 2001.)

Myös lapsina maahan muuttaneet somalinuoret olivat huolissaan vanhemmistaan, jotka olivat pitkään olleet työttöminä. Vanhempien työttömyys oli vaikea asia perheelle ja erityisesti vanhemmille itselleen. Nämä istuivat kotona turhautuneina ja katselivat televisiota. Turhautumista korostaa uudessa maassa koettu yksinäisyys ja vaikeus löytää ystäviä.

(Miten teidän perhe, mukaan lukien vanhemmat, on sopeutunut Suomeen sun mielestä?)

'... alussa on vaikea, mutta nyt se on vanhemmat... yleensä on vaikea olla täällä... hän ei löydä kaveria, jonka kanssa keskustella tai toimia,.. se on pitää olla... työttömyys se on pitkä aika, se on melkein 14... se on työttömyys, on vaikea olla täällä, joka aamu heräsi ja istuu olohuone ja katsoo telkkarista, mutta lapselle ei ole.. ihan hyvä.. ihan sopiva elämä...'

(Eli puhut isästäsi?)

'niin, isästä ja äiti, .. se on vaikee olla täällä

(Niin, työttömänä?)

'Niin.. ei oo mitään tekemistä...'

Kansallisuuden lisäksi vanhemmat somalinooret pitivät työllistymisen esteenä suomalaisen koulutuksen puutetta. Ainoa pysyvämmässä työsuhteessa oleva haastateltu oli saanut suomalaisen koulutuksen. Suomalaiset työnantajat suosivat yleensä suomalaista koulutusta ja työkokemusta (ks. Forsander 2002 ja Ahmad 2002). Ulkomainen koulutus tai työkokemus ei yleensä ottaen ole etu suomalaisilla työmarkkinoilla. Toisaalta myös nuoremmat haastatellut suhtautuivat epäilevästi omiin työllistymismahdollisuuksiinsa Suomessa ja pelkäsivät jäävänsä työttömiksi. He olivat huolissaan, ettei heillä välttämättä ole tulevaisuudessa töitä, vaikka hankkivatkin Suomessa ammatillisen koulutuksen. He ajattelivat, että heidän olisi ehkä parempi palata Somaliaan

Kaikki somalinooret kuitenkin halusivat saada ja tehdä töitä. Yksi heistä suunnitteli jopa muuttoa johonkin toiseen länsimaahan töitä saadakseen. Hän piti kuitenkin esteenä sitä, että joutuisi aloittamaan kaiken alusta. Uusi maa, kieli ja kulttuuri ovat niin vaikeita asioita omaksua, ettei hän halunnut lähteä prosessiin toista kertaa. Työ oli arka asia myös suhteessa suomalaisiin. Maahanmuuttajien työttömyyttä ei yleensä hyväksytä, ja osa suomalaisista kuvittelee maahanmuuttajien olevan suomalaisten verorahoilla eläviä sosiaalipummeja. Toisaalta työttömyyden ollessa yleisesti korkealla tasolla, maahanmuuttajien pelätään vievän suomalaisten työpaikat. Eli suhtautuminen maahanmuuttajien työntekoon on hyvin ambivalenttia. (Jaakkola 1991: 49; Jaakkola 1989: 48-50, 53-58; ks. myös Forsander 2002; Jaakkola 2000.)

Työttömyys ja siihen liittyvä huono-osaisuus ja ulkopuolisuus yhteiskunnassa ovat todellisia uhkia somalien Suomeen sopeutumiselle. Suomalainen yhteiskunta rakentuu edelleen pitkälti palkkatyön varaan. Suuri joukko somaleja on vaarassa joutua yhteiskunnan marginaaliin ja marginalisoitua, jos he eivät saa mahdollisuutta osallistua työelämään. Työttömyyteen liittyvä passiivisuus ja ahdistus heikentävät myös elämänlaatua ja yhteiskunnan osoittaman arvostuksen puute rasittaa lisäksi itsetuntoa. Berryn (1997) mukaan maahanmuuttajat kärsivät uudessa yhteiskunnassa yleensä yhteiskunnallisen statuksen laskusta ja arvostuksen puutteesta, mikä vaikeuttaa yhteiskuntaan sopeutumista ja hyvinvointia.

Somaleilla ja monilla muilla etnisillä vähemmistöillä onkin vaara syrjäytyä ja joutua yhteiskunnan marginaaliin työttömyyden ja työn osattomuuden kautta. Toinen synkältä vaikuttava vaihtoehto on, että syntyy pysyvät etnisesti rakentuneet ja toissijaiset työmarkkinat, jolloin monet etniset vähemmistöt joutuisivat todennäköisesti työskentelemään pienellä palkalla koulutustaan vastaamattomissa tehtävissä. Myös tämä kehitys olisi omiaan luomaan uusia yhteiskunnan alaluokkia ja huono-osaisuutta.

5.2.4. Diasporinen suhtautuminen työhön ja koulutukseen

Haastatellut somalinuoret suhtautuivat koulutukseen ja työhön myös diasporisesti. Suhteessa työhön molempiin ikäryhmiin kuuluvat nuoret ajattelivat, että he palaisivat Somaliaan ja hyödyntäisivät Suomessa oppimaansa siellä. Nuoret pitivät paluuta Somaliaan melko todennäköisenä. Diasporinen suuntautuminen oli kuitenkin eri ikäryhmiin kuuluvilla nuorilla hieman toisistaan poikkeavaa.

Vanhemmat somalinuoret ajattelivat palaavansa Somaliaan ja auttavansa sen jälleenrakentamisessa. Heidän puheessaan juuri jälleenrakennus esiintyi vahvana motiivina palata Somaliaan ja he kokivat sen myös velvollisuutenaan. Nuorempien somalien paluuta koskevassa puheessa korostui taas oman elämän ja toiminnan merkitys. Vanhempien somalinuorten paluuajatukset olivat myös selvempiä kuin nuoremmilla.

(...Joo, mitä haluaisit tehdä siellä [Somaliassa], jos muuttaisit sinne, onko sinulla mitään tulevaisuuden toiveita sen suhteen?)

'Mulla on semmonen.. mun tulevaisuustoiveet, jos siellä niinku tilanne, kerranki tilanne on hallinnassa, niin osallistun siinä jälleenrakentamiseen. '

Nuoremmat haastatellut suunnittelivat koulutustaan ja ammattiaan mahdollisen paluun näkökulmasta. Heille oli tärkeää, että heidän ammatinsa olisi hyödyllinen myös Somaliassa. Somalitytöt ajattelivat olevansa hyödyksi kotimaalleen, jos he toimisivat terveydenhoidon tehtävissä. Somalian terveydenhoitojärjestelmä on ollut ennen sotaakin puutteellinen ja erityisesti sodanjälkeisen järjestelmän kuntoon saattaminen vaatii suurta panostusta. Nuorempien ryhmään kuuluva poika halusi taas opiskella talonrakennustaitoa, sillä hän arveli taitoa tarvittavan Somalian jälleenrakentamisessa. Osittain nuorten suuntaaminen Somaliaan työelämän suhteen johtui huonoista työllistymismahdollisuuksista suomalaisille työmarkkinoille.

Haastateltava 1.

(Haluaisitko palata sinne takaisin tekemään jotain hyö[dyllistä] ...semmosta?)

'Kyllä (Kyllä?... joo.) kyllä mä, mun mieli tekee... emmä viel... emmä pärjää suomessa, emmä jää varmaan, emmä tiedä milloin lähen, mutta kyllä mä lähen [Somaliaan] ...'

Haastateltavat 2. ja 3.

(Mitä te haluaisitte tehdä isona?)

2: 'terveydenhoitaja'

3: 'terveydenhoitaja, sairaanhoitaja'

(Miksi haluaisitte olla... auttaa muita ihmisiä? vai?)

2: *'Jos menemme Somaliassa takaisin niin siellä...taht... enemmän auttaa... voi jotain... lääkettä tai jotain...'*

(Ajatteletteko menevänne takaisin sinne? auttamaan tai asumaan tai....?)

2: *'Ehkä isona, ei vielä tiedä... ollaan pikkulapsia, mutta... joskus tulee mieleen ...'*

3: *'Jos tulee rauha...mennään takaisin...'*

Haastateltava 4.

(Mistä sä haaveilet tulevaisuudessa?)

'[...].. Mä toivon, että pääsen takaisin kotimaahani.'

(Mitä sä haluat tehdä siellä? onko sulla mitään semmoista..?)

'Mä haluan kauppaoppilaitosta tehdä sinne. koska, jos mä löydän budjettin eli talous eli rahaa, mä teen oman liikevaihto valmis, mitä teen siellä, tai mitä mä teen siellä, on valmis. Oma yritys tekemistä tai oma kehitys itseeni /?/... varmasti täällä Suomessa, en mä usko, jos mä oon valmis [keskiasteen koulusta,] että löytyy töitä... en mä usko.'

Somalinuorten työtä koskevassa puheessa siis korostui diasporasuhde Somaliaan eli ajatus mahdollisesta paluusta entiseen kotimaahan. Tällöin etninen identiteetti toimii toisaalta suunnannäyttäjänä oman tulevaisuuden suunnittelussa ja jäsentämisessä, ja toisaalta etninen identiteetti voi näyttäytyä vastauksena ongelmalliseksi koettuun tilanteeseen eli työttömyyden uhkaan. Tällöin diasporinen suhtautuminen työhön toisi nuorille varmuutta epävarmaan tulevaisuuteen suomalaisilla työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa.

Toisaalta somalinuoret epäilivät, ettei rauhan syntyminen Somaliaan ole mahdollista lähitulevaisuudessa, joten he joutuivat pohtimaan myös tulevaisuutta Suomessa yhtenä mahdollisuutena. Kaikki somalinuoret eivät välttämättä myöskään palaa Somaliaan, vaikka rauha koittaisikin. Vanhemmat somalinuoret suuntautuivat paluutoiveisiin nuorempia voimakkaammin. Silti heidänkään todellinen paluunsa Somaliaan ei ole itsestään selvä. Olojen rauhoittumiseen voi mennä pitkäkin aika ja saattaa olla, että nuoret ovat perheineen jo rakentaneet oman paikan suomalaiseen yhteiskuntaan. Somalinuoret tottuvat ajan myötä toisenlaiseen elämäntapaan Suomessa ja ”länsimaistuvat” jossain määrin. Toisaalta heidän olisi mahdollista saada hyviä ja arvostettuja asemia entisessä kotimaassaan, jos he palaisivat sinne länsimaasta ja erityisesti hyvin koulutettuina. Jos somalinuoret jäävät lopulta Suomeen, diasporasuhde Somaliaan jatkuu todennäköisesti siitä huolimatta. Somaleilla on todettu olevan hyvin voimakas diasporasuhde kotimaahansa, mihin saattaa vaikuttaa äkillinen ja raaka maanpakoon joutuminen. (Ks. Tiilikainen 2003)

Somalinuorilla on ristiriitainen suhtautuminen kotimaahansa ja mahdolliseen paluuseen. Diasporasuhde voi tarkoittaa myös voimavaraa omalle olemassaololle ja etniselle identiteetille, ilman todellista paluuta ”alkukodiksi” kuviteltuun paikkaan (Anderson 1996). *Diasporasuhde ”todelliseen kotiin” ja kotimaahan voivat toimia voimavarana yhteiskunnassa, jonka marginaaliin syystä tai toisesta joudutaan*, ja jossa oman paikan löytäminen on vaikeaa. (Ks. Hall 1992: 310-314; Parekh 1992:323-325.)

5.2.5. Etninen identiteetti työelämässä

Varsinaisessa työelämässä vanhempien somalinuorten suuntautuminen etniseen identiteettiin liittyi lähinnä islamin uskontoon ja sen harjoittamiseen. He hoitivat keskelle työpäivää sattuvat rukoushetkensä keskeyttämällä työn tekemisen rukoushetken ajaksi. Islamilaisia juhlapäiviä varten he saattoivat pyytää vapaapäivän työnantajalta ja korvata puuttuvat työtunnit tekeillä etukäteen puuttuvat tunnit ylitöinä.

(...Onko töissä mahdollista rukoilla?)

’ Kyllä mulla aikaa vartti tai siirtymäaikaa paikasta toiseen, niin sillä hetkellä, viisi minuuttia tai kolme minuuttia, ei se enempää kestä rukous... silloin mä rukoilen. ’

(Ja sitten katsot kellosta?)

’ Koska niin kuin rukous kestää... joskus käy niin, että mä olen matkalla, niin joudun pysäyttämään auton ja rukoilen. ’

Vanhemmat somalinuoret suuntautuivat työelämässä etniseen identiteettiinsä siis päivittäisten rukoushetkien ja islamilaisten juhlapäivien kautta. Heidän luontelevassa tavassaan sopeuttaa islamilaiset tavat osaksi työpäivää ja työelämää voi havaita integraatioprosessin ja monikulttuurisuusidean onnistumista. Nuoret somalimiehet onnistuivat sovittamaan yhteen etnisen identiteettinsä erityispiirteitä ja suomalaisen työelämän käytäntöjä suhteessaan työhön. Toki onnistuminen on vaatinut myös työnantajilta joustavaa suhtautumista työaikaan.

Nuorempien haastateltujen kohdalla etnisuus työelämässä tuli esiin lähinnä somalityttöjen pukeutumisessa. Tytöt aikoivat pukeutua huiviin ja pitkiin hameisiin myös kesätoissa ollessaan. Yksi tytöistä oli ollutkin jo kesätoissa ja toinen somalityttö oli ollut koulun järjestämässä työharjoittelussa turkulaisessa tavaratalossa. Hän oli pukeutunut pitkään hameeseen ja huiviin työskennellessään asiakaspalvelussa. Somalityttöjen pukeutuminen saattaa nostaa työntäjien kynnyksestä palkata heitä erityisesti asiakaspalvelutehtäviin, joissa asiakkaiden miellyttäminen on olennaista.

5.3. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen julkisella alueella

Julkisella alueella somalinuoret tuntuvat *toisaalta* suuntautuvan suomalaisen yhteiskuntaan, mikä ilmenee vanhempien nuorten kohdalla halukkuutena osallistua työelämään ja nuorempien kohdalla toiveena saada hyvä koulutus ja myöhemmin myös töitä Suomessa. Koulu ja työelämä ovat voimakkaita tekijöitä sosialisatioprosessissa ja nuoret tuntuvatkin suuntautuvan voimakkaimmin suomalaisen yhteiskuntaan ja sen arvomaailmaan juuri näillä alueilla. He myös itse pitävät koulutusta ja työelämää kanavina laajempaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Somalinuoret joutuvat pohtimaan omaa asennoitumistaan erilaisten kulttuuristen tapojen ja arvojen keskellä. Suomalainen peruskoulujärjestelmä mahdollistaa somalinuorille peruskoulun suorittamisen ja edustaa erityisesti somalityöille suurempaa henkilökohtaista vapautta ja uusia mahdollisuuksia. Perinteiset sukupuoliroolit joutuvat liikkeeseen ja uudelleenarviontien kohteeksi suhteessa koulutukseen ja työhön. Erityisesti somalityöille mahdollisuus käydä koulua, hankkia ammatti ja osallistua työelämään näyttäytyvät mahdollisuuksina. Tytöt eivät enää automaattisesti perusta perhettä aikuistuuksaan, sillä suomalainen peruskoulujärjestelmä mahdollistaa heille suuntautumisen koulutukseen ja kodin ulkopuoliseen työntekoon. Toisaalta naisten kouluttautuminen ja osallistuminen palkkatyöntekoon nähdään hyvänä asiana. Toisaalta haastatellut somalinuoret suhtautuivat varauksellisesti toisten somalien asennoitumiseen ja he pitivät epätodennäköisenä, että suhtautuminen sukupuolirooleihin muuttuisi somaliyhteisössä. Somalinuoret ja erityisesti tytöt joutuivatkin neuvottelemaan asemaansa ja kulttuurista identiteettiään suomalaisen yhteiskunnan arvoasetelmien ja uusien roolimallien sekä perinteisten sukupuolirooliodotusten välissä.

Toisaalta somalinuoret ovat hieman huolissaan koulutuksen ja työn ”suomalaistavista” vaikutuksista. He pelkäävät, että somalinuoret kadottavat etnisen identiteettinsä, tapansa ja kielensä, jos he viettävät liikaa aikaansa suomalaisten ihmisten ja tapojen keskellä. Etninen identiteetti ja sen vaaliminen tulee esiin monin eri tavoin. Nuoret pitävät yllä kouluissa ja työelämässä tiettyjä etnisiä tapoja, jotka ovat luonteeltaan pääasiassa uskonnollisia. He pidättäytyvät syömästä sianlihaa ja osallistuvat jossain määrin muslimien päivittäisiin rukoushetkiin myös koulussa ja töissä ollessaan. Nuoret somalinaiset myös pukeutuvat uskonnon vaatimalla tavalla pitkiin ja peittäviin hameisiin ja he käyttävät huntua koulussa ja töissä ollessaan. Somalinuoret myös osallistuvat somalialaisten juhlaperinteiden viettämiseen ja ottavat koulusta ja töistä vapaata, kun vuoden tärkeimpiä uskonnollisia juhlia vietetään.

Etnisyys korostuu uskonnollisten tapojen ja käytäntöjen vaalimisen lisäksi myös nuorten asennoitumisessa työhön ja tulevaisuuteen. Somalinuoret suunnittelevat koulutustaan pitkälti sen mukaan, että koulutuksesta olisi hyötyä Somaliassa. Nuoret myös suunnittelevat palaavansa Somaliaan ja työskentelevänsä siellä. Vanhempien nuorten motiivina esiintyi ajatus Somalian jälleenrakennuksesta ja ”velvollisuudesta” palata entiseen kotimaahan. Nuoremmat tuntuivat pohtivan mahdollista paluutaan ensisijaisesti omien työllistymismahdollisuuksiensa kautta. Nuorten asenteissa ilmeni siis melko voimakas diasporasuuntaus. Tämä asenne voi olla yhteisöllisesti muotoutunut ja vaikuttaa myös nuoremmissa somaleissa sosialisoinnin kautta.

Somalinuorten diasporista asennoitumista saattaa korostaa suomalaisilla työmarkkinoilla ja yhteiskunnassa koettu marginalisaation uhka. Somalinuorten asenteissa ilmenee jossain määrin pelkoa, että he jäävät varsinaisten työmarkkinoiden ulkopuolelle Suomessa. Jos somalinuoret kokisivat, että heillä on suomalaisessa yhteiskunnassa oma ja tasaveroinen paikkansa, he eivät välttämättä niin korostuneesti suunnittelisi paluuta Somaliaan. Nuoret tietävät, että vanhemmasta somalisukupolvesta vain harvalla on töitä ja nuoremmistakin ainoastaan pieni osa on onnistunut työllistymään Suomessa. Nuoremmat haastatellut näkevät kotona olevien vanhempiensa kautta työttömyyden seurauksia ja siihen liittyvää toivottomuutta. Somalinuoret epäilevätkin omia työmahdollisuuksiaan Suomessa. Vanhemmista somalinuorista ainoastaan yhdellä oli vakituisemmin töitä. Muut olivat saaneet työkokemusta työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kautta ja yhdellä heistä oli satunnaisesti joitain töitä. Nuoremmat somalit pelkäävät, ettei heilläkään olisi todellisia työllistymismahdollisuuksia Suomessa, vaikka heillä on suomalainen koulutus.

Somalinuorten Suomeen integroimisen kannalta on ongelmallista, jos somaleilla tai muilla maahanmuuttajilla ei ole tasaveroisia työllistymismahdollisuuksia. Maahanmuuttajien korkea työttömyys ajaa kokonaisia väestön osia yhteiskunnalliseen marginaaliin ja syrjäyttää heidät tasaveroisesta yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Jos maahanmuuttajat pitävät tulevaisuuttaan toivottomana uudessa asuinmaassaan, he voivat muuttua passiivisiksi ja syrjäytyä. Toisaalta he saattavat paeta etnisyyteensä ja pyrkiä ylläpitämään ”aitoja” ja ”alkuperäisiä” kulttuurisia tapoja vihamielisen, vieraan ja syrjivän yhteiskunnan ympäröimänä.

Yksi mahdollisuus on juuri diasporisten asenteiden lisääntyminen, mikä voi antaa ahdingossa eläville ihmisille toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Tällöin entinen kotimaa voi näyttäytyä ihanteellisena paikkana, jossa ongelmat ratkeavat ja ihmiset löytävät oman paikkansa ja kokevat itsensä jälleen merkittäviksi yhteisössä, jossa elävät. Brittiläisen kulttuurintutkimuksen mukaan diaspora-asenteissa on kysymys vastakulttuurista ja vähemmistöjen alakulttuurista, joka syntyy kun ihmiset ovat joutuneet muuttamaan toisiin maihin ja paikkoihin, joissa he joutuvat alisteiseen asemaan suhteessa valtakulttuuriin. (Hall 1992; 1990; Gilroy 1992.) Haastateltujen somalinuortenkin paluuajatukset saattavat olla osa identiteetin rakentamista uudessa yhteiskunnassa, ilman *todellista* paluuta Somaliaan.

Somalinuoret eivät suunnittele varsinaisia transnationaaleja toimintoja suhteessa entiseen kotimaahansa, sillä kukaan heistä ei aio asua Suomessa ja työskennellä samalla jossain määrin Somaliassa ja pitää yhteyttä Somalian sosiaalisiin (tai poliittisiin) verkostoihin. Nuoret ajattelivat, että he nimenomaan palaisivat myös asumaan Somaliaan. Kuitenkin on mahdollista, että nuoret tulevat tulevaisuudessa harjoittamaan juuri transnationaaleja toimintoja asuen Suomessa ja toimien osittain Somaliassa, sillä heidän todellinen paluunsa Somaliaan on hyvin epävarmalla pohjalla.

Haastateltujen somalinuorten kohdalla voidaan julkisella alueella havaita diaspora-asennoitumisen lisäksi integraation ja perinteisen monikulttuurisuusihanteen mukaisia asenteita, sillä he pyrkivät säilyttämään etnisiä tapojaan ja samalla pyrkivät osallistumaan valtayhteiskunnan toimintaan. Nuorten asenteissa ei esiintynyt berryläisittäin ajatellen selvää assimilaatiota tai separaatiota, eikä myöskään varsinaisia hybridisiä piirteitä.

6. Identiteettiasenteiden neuvottelua etnisellä kentällä

6.1. Kieli

Kieli on keskeinen osa ihmisen identiteettiä. Monissa tutkimuksissa on todettu äidinkielen taitamisen olevan edellytys muiden kielten oppimiselle ja ajattelun kehittymiselle. (Ks. Iskanius 2002.) Toisaalta valtayhteiskunnankielen oppimista korostetaan maahanmuuttajien sopeutumisen kannalta keskeiseksi tekijäksi. Integraatiopolitiikoissa valtakielentaito nostetaan yleensä tärkeimmäksi integroitumisen mahdollistajaksi, koska se välillisesti vaikuttaa kaikkiin muihin sopeutumisen osa-alueisiin. Integraatiota edistävät yhteiskunnalliset toimenpiteet keskittyvät usein kielen oppimisen ja työllistymisen ympärille. (Ks. Sisäasiainministeriö 1997; Peltonen 2004.)

Somalian virallinen kieli on somalia ja toinen arabia. Somalin kieli on keskeinen osa somalien etnistä identiteettiä. Somaliaa on harvinainen afrikkalainen valtio, sillä suuri osa väestöstä puhuu samaa kieltä ja kokee kuuluvansa samaan etniseen ryhmään. Kielellisesti Somalian väestö on kuitenkin hajanaisempi kuin yhteinen kieli antaisi ymmärtää. Somalin kieli jakautuu alueellisiin murteisiin, joiden väliset erot voivat olla huomattavia, ja eri alueilta kotoisin olevien voi olla vaikeaa ymmärtää toisiaan. (Ehlers & Witzke 1992: 10-12; ks. myös Tiilikainen 2003: 55-56.)

6.1.1. Nuorten suhtautuminen somalin kieleen

Somalin kieli perustuu pitkään suulliseen traditioon, jonka aikana kieli ja sen kuljettamat tarinat ovat siirtyneet sukupolvilta toisille. Somalian alueen monien historiallisten vaiheiden aikana myös kieli on kehittynyt erilaisissa kulttuurisissa ja kielellisissä ympäristöissä. Ennen 1960-luvulla tapahtunutta Somalian yhdistymistä ja Somalian valtion perustamista alue oli jakaantunut eri siirtomaaisäntien hallinnoimiin protektoriaatteihin. Keskeisimmät ja laajimmat protektoriaatit olivat Italian hallitsema eteläinen Somalia, johon myös pääkaupunki Mogadishu kuuluu ja Englannin hallitsema pohjoinen Somalia. Isännät toivat alueille oman kielensä, ajattelunsa ja hallinnointitapansa. Joitain piirteitä näiltä ajoilta on jäänyt Somaliaan: jotain kaupunkien rakennustyylistä, ruokatavoista ja kielestä. Somalialaiset ovatkin usein oppineet jonkin verran siirtomaaisäntiensä kieltä. (Serkkola 1992; Ehlers & Witzke 1992.)

Somalin kirjakieli on hyvin nuori ja vielä keskeneräinen. Se synnytettiin vasta 1970-luvulla ja kieli oli kirjoittamatonta suurelta osin vuoteen 1972 asti. Kirjakielen ja yhteisen sovitun kielen nuoruuden vuoksikin somalin kielen alueelliset erot ovat päässeet kasvaamaan suuriksi ja lähes toisistaan erottuviksi kieliksi. Eri alueiden välillä on erilaisia käsitteitä siitä, kuka puhuu alkuperäistä somalin kieltä. (Ehlers & Witzke 1992: 10; Serkkola 1992:53; ks. myös Tiilikainen 2003.)

Somalialinen perinne onkin tallentunut pitkälti suullisen perinteen ja runouden varaan. Suullinen perinne ja erityisesti runot ovat olleet merkittävä osa somalin kielen muotoutumista ja elämää. Runot ovat olleet keino siirtää tietoa, uutisia, opetuksia ja poliittisia mielipiteitä toisille ihmisille kirjallisen tiedonsiirron puuttuessa (tai ollessa hyvin vähäistä). Runot ovat olleet merkittävä tapa siirtää kansaperinnettä ja somalialaisen kansan historiaa jälkipolville. Lisäksi perheiden ja sukujen tarinat ja kokemukset ovat niiden kautta säilyneet perimätietona. (Serkkola 1992: 53.) Miesten esittämää runoutta on arvostettu naisten runoja enemmän ja kirjalliseen muotoon on pääasiassa koottu miesten esittämiä tarinoita. Kuitenkin perheen historiaan liittyvä suullinen perinne ja sen säilyttäminen on perinteisesti ollut etenkin naisten vastuulla. (Tiilikainen 2003:81, 104-107.)

6.1.1.1. Nuorten suhde suulliseen perinteeseen ja somalialaiseen runouteen

Suullinen perinne ja somalialaiset runot tuntuivat olevan merkityksellisempiä haastatelluille somalityöille kuin miespuolisille somaleille. Kaikki nuoret olivat kuitenkin kuulleet tarinoita Somalian historiasta ja kansan eri vaiheista sekä oman sukunsa ja perheensä tapahtumista. Perheissä kerrottiin Somalian tapahtumista ja historiasta edelleenkin. Tytöt olivat poikia kiinnostuneempia runomuotoisesta kerronnasta sekä runojen laatimisesta ja säilyttämisestä. Tytöt myös tallettivat kuulemiaan runoja kirjoittamalla niitä muistiin ja kirjoittivat omia runoja.

Tytöt olivat oppineet perheensä, sukunsa ja Somalian kansan tarinoita äideiltään ja isoäideiltään. Suullisen perinteen säilyttäminen tuntui haastateltujen osalta jäävän enemmän naisten haltuun ja varaan. (Vrt. Tiilikainen 2003.) Haastatellut tytöt myös lukivat nuoria somalimiehiä enemmän. He olivat kiinnostuneita historiallisia tapahtumia tai nykyhetkeä kuvaavista kirjoista sekä myös kaunokirjallisemmista tarinoista. Amina hankki somalinkielisiä kirjoja lähinnä Ruotsista, jossa niitä on enemmän saatavilla. Hän seurasi Somalian tapahtumia kirjojen välityksellä, sillä varsinaisia somalialaisia tiedotusvälineitä ei ollut käytettävissä. Somalinkielisiä kirjojakin on ilmeisen vähän tarjolla.

Haastateltava 1.

(Minkälaisia kirjoja ne on? Taas romanttisia vai?)

'Mm... jotkut on ja jotkut on semmoinen tarinoita ja tapahtumia... Kun ei ole mikään lehti joka, joka paikassa tulee... se on enemmän... noita'

(Enemmän kerrotaan?)

'Mm-m.'

Haastateltavat 2. ja 3.

(No mitä ajattelet somalialaisesta runoudesta? suullisesta perinteestä, tarinan kerroinnasta?)

2: 'Mmmm...minä osaan aika vähän, mutta hän...' (viittaa vieressään istuvaan tyttöön)

(Osaat paremmin?)

2: 'Jooh'

3: 'Jottakin..'

(Mistä sä oot oppinut?)

3: 'Mä luen niitä kirjoja..'

2: 'Mutta enemmän sellaisia mummolta tai äidiltä..'

3: 'Mun isän äitiltä.'

2: 'Tai äitin äiti'

3: 'Hän on kertonut paljon.. mitä tapahtui Somaliassa ennen ja minkälainen se on..'

Tytöt myös kirjoittivat runoja, mutta runojen laatiminen on ilmeisesti hyvin vaikeaa. Haastatellut pitivät somalin kieltä vaikeana ja monimutkaisena kielenä ja kielen käyttöä hankaloittaa kirjakielen keskeneräisyys. Somalinuorten mielestä somali oli suomea vaikeampi kieli ja he tuntuivat olevan ylpeitä omasta kielestään ja sen moniulotteisuudesta. Yksi miespuolisista nuorista arveli, että suomen kieli on huonosti tehty, sillä kielestä puuttui monia hienoja ilmaisuja ja vivahteita, joita somalissa esiintyi.

Runojen kirjoitusta häyttäsi siis somalin kielen vaikeus ja kirjakielen keskeneräisyys. Lisäksi runot tuli laatia tietyllä tavalla, joka hankaloitti ja rajoitti sanojen käyttöä. Runot tuli somalialaisen perinteen mukaan rakentaa siten, että kaikki rivit alkoivat samalla alkukirjaimella. Yksi tytöistä oli yrittänyt kirjoittaa perinteisiä runoja, mutta runot jumiutuivat kolmannelle tai neljännelle riville. Halimo haaveili, että hän kirjoittaisi jonain päivänä elämäkertansa. Hän halusi kirjoittaa tarinansa sekä somaliksi että englanniksi, sillä nämä kielet olivat hänelle läheisimpiä. Halimo oli kotoisin englannin hallinnoimalta alueelta. Hän toivoi, että voisi kertoa tarinansa mahdollisimman monille ihmisille.

(Kirjotatko sä tai kirjojetaanko niitä yleensä ylös? osa varmaan kirjojetaan?)

'Osa, mutta kun mä olin [tehnyt] neljä tai viisi [riviä] niin se meni kiinni /loppui/....se meni kiinni, ei vielä jatkaa siinä... tarkoituksena on, jos mä aloitan alusta, en mä vielä pysty jatkaa, lopussa, ei sanassa kiinni'

(Mitä sä tarkoitat?)

'Tarkoitan, että jos mä teen runoja alusta, oma keksintö, kun mä olen kolmas rivi tai neljäs rivi, (niin se meni loppuun) niin loppui.. tai kiinni'

(Tarkottaaks se että se on valmis sitten (ei) tai sitten ei enää keksi?)

'Niin... tai, se on sanasta kiinni...ihan lopusti.'

(Mitä se tarkoittaa, 'kiinni', mä en ymmärrä sitä?)

'Mitä kiinni tarkoittaa? Ei... sana se, kiinni runoja, se lopettaa runoja (mmm) että tarkoituksena on, et voi, pysty jatkamaan siihen runoja.. ei keksi mitään uusia sanoja.'

(Miksi ei pysty?)

'Se on... syy oli, meidän runojen pitää tai laulujen pitää alkaa sama aakkoset (mmm!) b: llä tai c:llä tai jollain tai samaa tarkoit.. sama...(samaa tarkoittavalla sanalla??/ei tarkoita vaan samaa kirjainta/) niin sama, runojen pitää olla sama alku, eli b:llä tai c: llä, ja siihen ei voi pysty, keksi muuta ku sanasta jotka jatkaa runoja ja alkaa samat aakkoset.'

(Tarkottaakse että tässä on yksi kappale, sen pitää alkaa c:llä tai d:llä ja sitten kun alkaa seuraava kappale niin senkin pitää alkaa c:llä tai d:llä vai pitääks jokaisen rivin alkaa..?)

'Joka rivi (no se on aika vaikeeta) niin (totta.)'

Somalitytöt siis jatkoivat suullisen perinteen ja runouden tallettamista ja siirtämistä eteenpäin. He myös aktiivisesti osallistuivat traditionaalisen kerronnan muokkaamiseen ja uusintamiseen. *Suullinen perinne näyttäytyi tyttöjen puheissa voimakkaana identiteetin ja oman olemisen perustana*, joka satoi etnisen identiteetin, perheen ja Somalian kansan historian osaksi tyttöjen omaa elämää ja kokemusmaailmaa.

6.1.1.2. *Kieli etnisen identiteetin rakennusaineena ja avaimena etnisyyteen*

Nuoret ovat lähtöisin eri puolilta Somaliaa ja puhuvat osittain eri murteita. Jotkut heistä korostivatkin, että eri alueiden kielelliset erot rajoittavat somalien kanssakäymistä. Kielelliset erot koettiin niin suuriksi, että osa nuorista oli tämän vuoksi tekemisissä lähinnä oman murrealueensa ihmisten kanssa. Nuoret kertoivat erottavansa puheesta, mistä päin Somaliaa puhuja oli kotoisin. Kolme tyttöä korosti oman kielensä oikeellisuutta. Heidän mukaan heidän puhumansa somali oli ”oikeaa” Somalian kieltä. Kaksi tytöistä oli kotoisin samalta kielialueelta ja heidän mukaansa heidän klaaninsa puhuma somalinkieli oli ”alkuperäistä” somalia. Kolmas tytöistä korosti, että hänen puhumansa somali oli ”oikeaa” somalin kieltä, johon kirjakielikin pohjautui. (Vrt. Serkkola 1992; Ehlers & Witzke 1992.)

Kieli tuntuikin olevan merkittävä osa nuorten kulttuurista ja etnistä identiteettiä. Nuoret halusivat säilyttää somalinkielen elämässään ja siirtää kielen myös tuleville lapsilleen. Kieli tuntui olevan avain somalialaiseen kulttuuriin ja kulttuuristen piirteiden ymmärrykseen, sillä ilman kieltä ei olisi kulttuuriakaan. Somalin kielen merkitys korostui vieraassa ympäristössä, jossa valtaväestö ei ymmärtänyt heidän puhettaan. Kaikki somalinuoret mm. kuuntelivat pääasiassa äidinkielellään esitettyä musiikkia. Nuorten musiikkimaku kuitenkin vaihteli melodisesta rap-musiikkiin ja soul-musiikkiin, iskelmiin ja balladeihin.

Kieli oli merkittävä osa somalinuorten itse määrittelyä. Nuorten puheessa somalin kieli oli ”tärkeä”; ”kaikki kaikessa”; oma kieli; äidinkieli; ensimmäinen kieli; kieli, joka ”ilmaisee totuuden”; kieli, ”jolla kommunikoi oman kansan kanssa”, ”jolla ilmaisee tunteensa”, ”jolla ilmaisee itsensä”, ”jota rakastaa” ja joka on avain kulttuuriin. Somalin kielellä puhuminen oli nuorille myös vakavaa ja vaikeaa, sillä sanoilla oli paljon syvempi merkitys kuin vieraissa kielissä. Yksi nuorista totesi, ettei voisi pärjätä maailmassa millään toisella kielellä.

Kielen varjelustaan huolimatta somalinuoret kertoivat, että heidän puheensa ja kielensä alkoi mennä ”sekaisin”. He siis kuvasivat kielen sekoittumista eli hybridisaatiota. Somalinuoret kertoivat, että heidän puheessaan sekoittuivat suomi ja somali ja joskus myös englanti. Kaksi tytöistä kertoi sekoittavansa puheessaan somalia, englantia ja italiaa. He olivat kotoisin Italian hallinnoimalta alueelta. Todennäköisesti heidänkin puheeseensa sekoittuu lisäksi suomen kieli, sillä haastattelut tehtiin suomeksi. Sekoittumista ei pidetty yksinomaan pahana asiana, vaan luonnollisena seurauksena kielten välisestä vuorovaikutuksesta.

Kielelliseen sekoittumiseen vaikutti osaltaan suomenkielenoppimisen myötä tulleet uudet käsitteet ja sanonnat, joille ei ollut vastaavaa somalinkielistä ilmaisua. Näitä ilmauksia poimittiin somalinkieliseen puheeseen. Toisaalta suomen kielestä tuntui puuttuvan monia vivahteita ja ilmaisuja, joita nuoret ilmaisivat somalin kielellä.

Kieli elää ja muuttuu jatkuvasti ympäristönsä ja käyttäjiensä mukaan. Kieli niin kuin kulttuuriset piirteetkin ovat avoimia organismeja, jotka muuttuvat ja muokkautuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. On ymmärrettävää, että pieni kielivähemmistö Suomessa ei kykene luomaan ja uudistamaan äidinkieltään riittävästi. Toisaalta kielen uudistamista on juuri uusien lainasanojen omaksuminen. Kielen säilymisen kannalta onkin olennaista sen elävyys ja muuttuminen uusien tapojen ja ajattelutapojen myötä. Pienen kielivähemmistön on kuitenkin vaikea ylläpitää ja uusintaa omaa kieltään. Vähemmistökielet ovatkin vaarassa jäädä valtakielten jalkoihin, jollei niiden säilymistä turvata institutionaalisin keinoin ja järjestelyin.

Nuorten kielellinen identiteetti oli siis voimakkaasti etniseen identiteettiin suuntautunut, mutta samanaikaisesti se kävi lävitse prosessia, jossa kieli muokkautui suomen ja somalin sekä muiden käytettyjen kielten ilmauksien ja ajattelutapojen vuoropuhelussa. Kieli eli sosiaalisen ja kulttuurisen ympäristön mukana ja nuoret rakensivat kieltään erilisten vaikutusten keskellä.

Haastatellut tuntuivat pitävän somalinkielen säilyttämistä länsimaissa asuvien somalien velvollisuutena. Nuoret olivat myös huolissaan somalinkielen kohtalosta vieraalla kieli-alueella ja vieraassa kulttuurisessa ympäristössä. He kertoivat esimerkkejä nuorista, jotka kasvoivat Euroopassa puhuen pääasiassa vierasta kieltä. Nämä nuoret eivät välttämättä edes oppineet somalia tai osasivat kieltä huonosti. He olivat huolissaan nuorten somalia-laisten mahdollisuudesta oppia äidinkieltään, kun nämä viettivät suuren osan päivästänsä valtaväestön parissa ja kielessä. (Vrt. Tiilikainen 2003.)

Somalinkieli koettiin siis keskeisenä etnisen identiteetin ylläpitäjänä ja avaimena etniseen identiteettiin ja kulttuuristen piirteiden ymmärtämiseen. Somalinuoret suuntautuivatkin voimakkaasti kieleensä ja toivoivat voivansa säilyttää kielen kautta uskontoaan ja kulttuurisia piirteitään eli etnistä identiteettiään. Uskonto, kieli ja kulttuuri kietoutuivat heidän asenteissaan ja elämässään yhteen. Ne muodostivat kokonaisuuden, jonka osia oli vaikea erottaa toisistaan tai ajatella ilman toisia, vaikka joissain tilanteissa somalinuoret korostivat uskonnon ensisijaisuutta kulttuuriin nähden ja näin ollen erottivat asiat jossain määrin toisistaan. Somalinuoret pitivät somalinkielen säilyttämistä jopa etnisenä velvollisuutenaan. Nuoret olivat kuitenkin huolissaan somalien mahdollisuuksista säilyttää kieltään ja kulttuurisia tapojaan vieraassa ympäristössä. Samalla he määrittelivät ”oikeaa somalialaisuutta”, johon kuului kielen taitaminen ja kulttuuristen piirteiden hallinta.

6.1.1.3. Somalin kielen käyttö

Nuorten somalin kielen käyttö liittyi pääasiassa yksityiselle sektorille ja leimautui erityisesti kodin ja ystävien kieleksi. Nuoret käyttivät kieltä pääasiassa vapaa-ajallaan. Somalinuoret käyttivät somalia erityisesti kotona perheen kanssa ja tavatessaan ystäviään. Koulussa, työssä ja julkisella alueella liikuttaessa jouduttiin kuitenkin puhumaan lähinnä suomea (tai englantia). Yksi nuorista miehistä käytti somalinkieltä osittain työssään.

Yksinasuvat nuoret pystyivät puhumaan somalia ainoastaan tavatessaan kavereitaan tai muita somalialaisia tuttaviaan. Yksi somalinuorista kertoikin puhuvansa melko vähän somalia, sillä hän tapasi harvoin kavereitaan. Kavereilla oli omia kiireitä, kuten koulunkäyntiä ja töitä, tai heillä oli perhe, jonka parissa suurin osa ajasta kului.

Perheidensä kanssa asuvat nuoret puhuivat somalin kieltä kotona, koska sitä oli luonnollisinta käyttää. Lisäksi nuorten vanhemmat eivät juurikaan osanneet suomea. Näiden nuorten mukaan somalin kieltä oli myös tärkeää puhua kotona, jotta nuoremmat sisarukset oppisivat kielen. He eivät olleet huolissaan omasta kielitaidostaan tai sen säilymisestä, sillä haastatellut osasivat jo puhua sujuvaa somalia. Somaliasta pikkulapsina lähteneet tai Suomessa syntyneet lapset eivät olleet vielä oppineet kieltä kunnolla.

(Puhutteko te kotona koskaan suomea?)

'Ei, se on puhutaan,.. mulla on pieni veli, se on 9 -vuotias, ja meillä on... pakotaan, puhutaan hänen kanssaan äidinkielellä, se on hänelle tärkeä, hän unohtaa helposti äidinkieli.. mutta muut ihan vapaaehtoinen, ei kukaan unohda...'

Yasmin käytti somalin kieltä joskus joutuessaan rasistisen pilkan kohteeksi. Somalin kielen käyttäminen rasistisen pilkan kohteeksi jouduttaessa toimii varmastikin etnisen identiteetin suojana ja puolustajana tilanteessa, jossa identiteetti joutuu uhatuksi. Somalin kielen suullisessa perinteessä sanojen käyttö on myös osoitus vallasta ja sanallinen pilkka yksi vakavasti otettava väkivallan muoto. On vaikea arvioida, kuinka paljon tällaiset kulttuuriset kieleen ja puheeseen liittyvät ilmiöt vaikuttavat jouduttaessa rasistisen pilkan kohteeksi tai vastattaessa kiusaajille omalla kielellä.

(No miten nyt kun sä ymmärrät mitä ne sanat tarkoittaa, tapahtuuko vielä sellaista, että ihmiset sanois ikäviä asioita?)

'Jos vielä kiroilee, mä vastaan omat vastaukset.'

(Omalla kielellä?)

'Ei, suomen kielellä. jos mä en tajuis, molemmat kielet... hehe... Hän ei tajua mitä mä sanon mun äidinkielellä, mutta joka tapauksessa hän tajuaa, että se on kirosana, varmasti..'

(Sä osaat puolustautua ainaki)

'Niin. sellaista itselle täytyy puolustaa, omia sanoja tai joka on käyttänyt joskus englannin kieli.. jos mä en tajua mitä joku sana suomeksi tarkoittaa, mutta tajuan englanniksi, mä sanon sen englanniksi, puolustan itseeni.'

Nuoret suuntautuivat siis yksityisessä kielenkäytössään etniseen identiteettiinsä. Somalin kielen käyttö oli kuitenkin rajallista ja julkista tilaa hallitsi pitkälti suomenkieli.

6.1.2. Somalinuorten suhde suomen kieleen

Suomen kieli hallitsi somalinuorten kielimaailmaa julkisella alueella. Koulussa, työssä ja asioidessaan kaupungilla he käyttivät lähinnä suomea. Nuorten puheessa ilmeni jonkin verran Turun murreilmaisuja eli heidän suomenkielen oppimistaan sävytti se kielellinen ja kulttuurinen alue, jossa he olivat kielen oppineet. Nuoremmilla ja vanhemmilla haastatelluilla kuitenkin vaikutti olevan toisistaan poikkeava suhde suomen kieleen. Ovathan he saapuneet maahan eri-ikäisinä ja käyneet lävitse erilaisen sosialisatioprosessin Suomessa asuessaan.

Somalinuoret käyttivät Suomea pääasiassa julkisella alueella eli koulussa ja työelämässä sekä kaupungilla asioidessaan ja puhuessaan suomalaisten kanssa. Yksi vanhemmista nuorista tosin puhui suomalaisen kumppaninsa kanssa suomea myös kotona. Suomeen lapsina saapuneilla eli nuoremmilla somaleilla näytti olevan jossain määrin erilainen suhde suomen kieleen kuin nuorina aikuisina maahan muuttaneilla nuorilla.

Nuoremmista somaleista kaksi oli saapunut ilman vanhempiaan ja he olivat joutuneet asumaan perheryhmäkodissa, jonka työntekijät ovat suomenkielisiä. Päivisin kaikki nuoremmat kävivät koulua suomen kielellä. Lisäksi kaikki palvelut ja asioiden hoitaminen tapahtui suomeksi. Yleensä ottaen nuoremmat somalit käyttivät suomen kieltä lähinnä koulussa, suomalaisten kavereiden kanssa ja kaupungilla asioidessaan. Kotona he eivät puhuneet suomea. Koulu vie melko suuren osan nuorten ajasta, kun läksyt lasketaan mukaan, joten nuorten viettämä aika suomenkielisessä ympäristössä ja suomea käyttäen on arkipäivisin melko pitkä. Suomen kielen vaikutus näyttääkin olevan nuorempien somalien elämässä melko suuri.

Lapsina maahan muuttaneet nuoret lukivat lisäksi jonkin verran suomenkielisiä lehtiä tai kirjoja. Suomalaista musiikkiakin he kuuntelivat enemmän kuin vanhemmat nuoret. Tosin nuorempienkin musiikillinen maku kohdistui pääasiassa somalialaisten tekemään ja somalinkieliseen musiikkiin.

Kaikki nuoremmat haastatellut puhuivat melko hyvää suomea, kun ottaa huomioon heidän lyhyen maassaoloaikansa. Haastattelut tehtiin kaikille nuoremmille somaleille suomeksi. Suomessa pisimpään asunut nuori oli muuttanut maahan kuusi vuotta haastatteluhetkeä aikaisemmin. Muut olivat olleet Suomessa neljä vuotta (1 hlö), kolme vuotta (2) ja kaksi vuotta (1).

Nuorempien somalien puheessa oli myös enemmän ”suomalaisia” piirteitä kuin vanhempien nuorten puheessa. Nuoremmat käyttivät enemmän slangisanoja ja nuorille tyypillisiä ilmaisuja. Heidän äänenpainonsa ja eleensä muistuttivat myös enemmän suomalaisten nuorten vastaavia käytäntöjä. Vaikutti siltä, että heidän oli helpompaa omaksua uusi kielellinen ilmaisutapa. Havainto tukee tutkimuksissa saatua tietoa lasten ja nuorten paremmasta kyvystä omaksua uusi kieli (Berry 1997).

Haastateltava 1.

'Että jos hän sano minulle, "että mä olen töissä"...niin mitä sitten, mitä mulle kuuluu, että hän...emmä tiedä sun töistä mitään, että, jos sä kerrot mulle. Se on vähän eri juttu, että jos me olleen kavereita, ja se sanoo, että minä sain töitä ja jotain tomonen... minä tiedän mitä sinä olet tällä hetkellä, mutta sinä kerrot... me ollaan kavereita, kyl mä aina...sun kanssa juttelen, ja jos sä kerrot, että sä olet töissä...se on hyvä !..ja mulle mieli tekee...kiitos vaan, hyvä. Se on hyvä. Ja jos näin että pahasti sanotaan että "Fuck you, sä oot töissä, sä oot vähän eri" se on... '[...]' Noin vuosi vaan. Viime vuoden alussa me tavattiin...hän oli. .suomalaisilla ei oo.. paha olla, että ne tekee jotain feikkiä siellä...feikkiä ...mä haluan mun kaverilla että hän uskoo mitä minä sanon.'

Haastateltava 2.

'...ne jotka kyllä, joilla ei ole vaimoo, jotka asuvat yksin tiedätkö, sinkku, heilläkin on vähän [vaikeata] ... joskus kysyy hei tuletko [auttamaan]....' ei en osaa mittään...'

Kuitenkin nuoremmatkin somalit olivat melko yksin suomen kielen kanssa. Vanhemmat eivät pystyneet auttamaan heitä, sillä nämä osasivat yleensä huomattavasti heikommin suomea. Yksin Suomeen muuttaneiden nuorten tilanne on tässäkin suhteessa poikkeuksellinen. Toinen asui edelleen perheryhmäkodissa, jonka työntekijät olivat suomalaisia. Toisen nuoren vanhemmat olivat tulleet Suomeen vasta puoli vuotta haastatteluhetkeä aiemmin. Nämä eivät vielä osanneet puhua suomea, eivätkä ymmärtäneet kieltä. Haastattelemani nuori oli tullut yksin Suomeen kuusi vuotta aiemmin. Hän toimi tulkkina ja eräänlaisena kulttuurioppaana vanhemmilleen.

Nuoremmat somalit näyttävät siis omaksuvan vanhempia helpommin ja nopeammin suomenkielen. He asennoituivat kieleen myös luonnollisemmin kokien sen ehkä helpommin osaksi omaa identiteettiään. Nuoremmat somalit halusivat myös opettaa lapsilleen sekä suomen että somalin kielen. He erosivat tässä mielessä vanhemmista nuorista, jotka halusivat opettaa ainoastaan somalin kielen, koska ajattelivat suomen kielen tarttuvan lapsiin muutoinkin.

Nuorina aikuisina Suomeen muuttaneet olivat oppineet kielen perusteet pakolaisina maahan muuttaneille tarkoitetulla pakollisella ja noin vuoden kestäväällä kurssilla. Kielen opiskelu jatkui tv:n katselussa, suomalaisten kanssa käydyissä keskusteluissa ja töissä. Vanhemmilla somalinuorilla ei ollut suomalaisen peruskoulun luonnollista kielen oppimiskanavaa etunaan. Vanhemmat somalinuoret ajattelivat oppineensa kieltä ajan myötä itseltään. Jaman mielestä oli luonnollista osata kieltä, jos oli ollut maassa kuusi vuotta. Vanhemmat somalinuoret olivatkin oleskelleet Suomessa pidempään kuin lapsina maahan muuttaneet.

Vanhempien somalinuorten mielestä suomi oli vaikea ja monimutkainen kieli. Omasta mielestään he eivät vielä osannet suomea, vaikka haastattelut tehtiin suomeksi ja yhden kanssa osittain suomeksi. Yksi vanhemmista nuorista toimi jopa suomenkielen tulkkina. Vanhemmat somalinuoret halusivat oppia kieltä paremmin. He halusivat oppia mm. enemmän puhekieltä, kirjakieltä ja suomalaista huumorintajua. Suomen kielessä oli paljon uusia sanoja ja sanontoja, joihin oli sopeuduttava. Yksi haastatelluista toivoi suomalaisten puhuvan hänen kanssaan suomea ja korjaavan puheessa mahdollisesti esiintyvät virheet.

Kaikki vanhemmat somalinuoret käyttivät suomen kieltä päivittäin tai arkipäivisin töissä ollessaan ja he yrittivät parhaansa mukaan pärjätä kielellä. Vain yksi heistä oli kiinnostunut lukemisesta ja hän luki suomenkielisiäkin kirjoja. Muita lukeminen ei ylipäättään kiinnostanut. Yksi vanhemmista nuorista kertoi, että hän pystyy puhumaan noin 50 prosenttisesti suomea ihmisten kanssa. Eli hän koki kykenevänsä ilmaisemaan itseään ja keskustelemaan puoliksi suomen kielellä. Hän kertoi puhuvansa kuitenkin paremmin englantia kuin suomea.

'Ainakin mä , en mä voi sanoa 100 % , yli 50 % mä vois keskustella ihmisten kanssa suomen kielellä .Eli... tää on, ... suomen kieli on meille ihan uusi kieli ja ainaki me yritetään pärjätä siitä mitä me ossaa. Jos mä keskustelen jonkun kanssa, ainakin niin mä yritä keskustella, ainakin niin mitä voin, mä käytä niitä mitä mä ossaisin, niitä sanoja kaikki. mutta vielä tarvitsee opiskella.'

Toinen vanhemmista nuorista kertoi puhuvansa suomalaisten kanssa paljon myös englantia. Kielenvalinta riippui puhuttavasta asiasta. Monissa asioissa hän pystyi mielestään ilmaisemaan itseään paremmin englanniksi. Haastattelukin tehtiin suurimmaksi osaksi englannin kielellä. Jotkut yksittäiset sanat olivat hänelle kuitenkin tuttuja ainoastaan suomeksi. Monet suomalaiset myös puhuivat hänelle englantia kuvitellessaan ulkonäön perusteella, ettei hän osannut suomea.

Jama sanoi puhuvansa suomea useammin kuin somalia, sillä hän asui yksin, eikä ehtinyt tavata (somalialaisia) ystäviään kovin usein. Hän käytti suomea työharjoittelupaikassa arkipäivisin. Hassan käytti suomea lähinnä vain töissä ollessaan. Hänen työnsäkin liittyi suomenkieleen. Mohamed kertoi, että hän käyttää suomea kaikissa tilanteissa ja hän puhui suomea myös kotona suomalaisen kumppaninsa kanssa. Hän ei kuitenkaan uskonut, että suomalainen kumppani olisi vaikuttanut kielen oppimiseen. Mohamedin mukaan läheiset ihmiset ymmärtävät toisiaan ilman puhettakin, joten kielellinen ilmaisu ei välttämättä ollut parasta laatua. Kuitenkin hänellä oli suomen kielen hallinnan suhteen todellinen etulyöntiasema muihin somalinuoriin nähden, sillä hän eli suomalaisen kanssa ja puhui kieltä tämän kanssa päivittäin.

Suomen kielen käyttö oli kaikkien somalinuorten ystävyys-suhteissa vähäistä, sillä heillä oli vain vähän suomalaisia tuttavuuksia ja kavereita. Suomalaisiin tutustumista vaikeutti ”yhteisen kielen” puuttuminen. Suomen kieli koettiin siis keinoksi päästä sisälle suomalaisiin yhteisöihin ja kielitaidon puute koettiin ongelmaksi sosiaalisia suhteita solmittaessa. Yksi nuoremista ja toinen vanhemmista somalinuorista piti heikkoa suomen kielentaitoaan merkittävänä esteenä suomalaisiin tutustumisessa. Erityisesti huumorintajun erilaisuus ja kielisidonnaisuus tuotti heille vaikeuksia. Vitsinkerrontaa oli vaikea seurata ja vitsejä lähes mahdoton ymmärtää. Nämä kaksi somalinuorta toivoivat, että voisivat oppia paremmin ymmärtämään ”suomalaista huumorintajua”. Omar kertoi, että suomalaisten kavereiden puheen seuraaminen oli vaikeaa, sillä häneltä kului asioiden ymmärtämiseen monesti pidempi aika kuin puhetilanteet sallivat. Hän koki usein olevansa ”pihalla” näissä tilanteissa.

'Joo.. tuo.. olin kavereitten kanssa, suomalaisia, kieli on vähän eri, ja kun ne vitsaillee, kieli on vähän erilainen ja on vähän häh, että mitä toi tarkoitti, että häh...'
[...]... 'Kyllä puhutaan samat asiat, ei tietää, että mitä tällä hetkellä toivoo ja... ei ymmärrä hyvin mitä, että tarkoittaa toi ja.. ah 'mitä se tarkoitti?'... ei mene samaa tahtia, aina on vähän myöhässä kun suomalaiset puhuvat, ah... 'mitä toi on...?'...'

(Että itelle käy silleen vai niille?)

'Itelle.'

Suomen kieli koettiin avaimeksi myös laajempaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Lapsina maahan muuttaneet ovat vanhempiaan ja osittain vanhempia nuoriakin paremmassa asemassa suomenkielen oppimisen suhteen ja tätä kautta suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Erityisesti vanhemmat somalinuoret halusivat oppia kieltä lisää, jotta voisivat paremmin osallistua yhteiskuntaan ja sen eri osa-alueille. He kokivat kielenoppimisen vaikeuden myös uhkana ja pelkäsivät, etteivät oppisi suomea riittävän hyvin, jotta voisivat työllistyä ja löytää paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Toisaalta vanhemmat somalinuoret kokivat suomenkielen jonkinlaisena uhkana somalien etniselle identiteetille. Suomen kieleen suhtauduttiin siis kaksijakoisesti: *toisaalta toivottuna avaimena ja väylänä suomalaiseen yhteiskuntaan ja yhteisöön ja toisaalta uhkana etniselle identiteetille*. Vanhemmat somalinuoret neuvottelevatkin suhtautumistaan suomen kieleen näiden erilaisten arvoasetelmien keskellä. Myös lapsina maahan muuttaneet somalinuoret haluavat säilyttää somalinkielen ja etnisen identiteettinsä mahdollisimman hyvin.

6.2. Uskonto: somalinuorten suhde islamilaisuuteen

Islam on keskeinen osa somalien kansallista identiteettiä. Suurin osa somaleista on islamin maltillista suuntausta edustavia *sunna*-muslimeja. Somalit uskovat kaikkien Somalian asukkaiden kuuluvan samaan kansaan ja sukuun, joka polveutuu profeetta Muhammedista. Islam on merkittävä yhdistäjä ihmisten välillä. (Ehlers & Witzke 1992, 10-12.)

Islamilaisuus ja uskonnollisuus määrittivät keskeisesti nuorten somalien elämää. Uskonto näyttää luovan kehukset muulle elämälle ja tarjoavan punaisen langan, jota seuraamalla nuoret rakentavat identiteettiään ja olemistaan. Islam esiintyi nuorten puheessa kaikkein voimakkaimpana elementtinä. Islam oli nuorille toisaalta itsestään selvä elämäntapa, joka toisaalta koettiin uhatuksi ja hauraaksikin vieraassa ympäristössä. (Vrt. Tiilikainen 2003: 65-70.) Sukupuolten tai ikäryhmien välillä ei ollut merkittäviä eroja suhteessa uskontoon. Nuorten suhdetta islamiin käsitellään tästä johtuen kokonaisuutena, eikä eri ikäryhmiä tai sukupuolia erotella.

6.2.1. Islam elämän punaisena lankana

Somalinuoret olivat aloittaneet islamin opiskelun suunnilleen nelivuotiaina, jolloin he olivat menneet lapsille tarkoitettuun koraanikouluun (vrt. Tiilikainen 2003: 31-35). Islamin opiskelu perustui alusta asti oppineiden antamaan opetukseen. Vähitellen nuoret itsekin oppivat lukemaan koraania, jota luettiin arabiaksi. Ulkoa opeteltavien säkeiden lisäksi tulkinnalla on suuri merkitys. Juuri tulkinnan ja sen oppimisen kannalta keskeisellä sijalla olivat oppineet islamin tuntijat ja erityisesti hengelliset johtajat eli imaamit. Suomessa asuessaan nuoret eivät enää osallistuneet varsinaiseen koraanikouluun. Nuoremmat haastatellut kävivät kuitenkin satunnaisesti viikonloppuisin moskeijassa opiskelemassa uskontoa.

Islamilaisessa traditiossa moskeijassa käyminen ja oppineisuus kuuluvat ennen kaikkea pojille ja miehille. (Vrt. Tiilikainen 2003: 135-140, 126-127.) Kaksi haastatelluista miespuolisista somalinuorista kävikin enemmän moskeijassa. He myös kertoivat keskustelevan sa imaamien kanssa ja saavansa näiltä neuvoja. Muut miespuoliset somalinuoret eivät juurikaan käyneet moskeijassa. He eivät myöskään rukoilleet säännöllisesti. Kuitenkin hekin keskustelivat paljon ystäviensä kanssa islamista, rukoilivat tarvittaessa ja elivät muslimien elämäntapojen mukaisesti. Yksi heistä tapasi imaameja kahviloissa ja kysyi näiltä tarvittaessa neuvoja.

Kaikki haastatellut somalinuoret korostivat voimakkaasti uskonnon merkitystä elämässään. Heidän mielestään uskonnosta ei voinut luopua, sillä se oli kaikkein tärkein asia heidän elämässään. Nuoret kertoivat islamin olevan ensisijainen asia elämässä, koko elämää ohjaava ajattelutapa ja elämä itse - kaikki. Uskonto ja kulttuuri samaistettiin toisiinsa ja koettiin pitkälti samaksi asiaksi. Toisaalta somalinuoret korostivat uskonnon merkitystä tärkeimpänä elämän osa-alueena ja näin ollen erottelivat uskonnon ja kulttuurin jossain määrin toisistaan. Somalitytöt pitivät myös tärkeänä, että sukupuolirooleihin liittyvät kulttuuriset ja uskonnolliset käsitykset erotetaan toisistaan. Yhden somalitytön, Halimon, mielestä kulttuuriset ja uskonnolliset ajattelutavat ovat ylipäätään erillisiä asioita ja hän piti tärkeänä niiden erottamista.

Somalinuoret kokivat uskonnon ohjaavan koko elämäänsä, eivätkä he voineet edes kuvitella, millaista elämä olisi ilman islamia. Nuoret olivat kasvaneet uskontoon pienestä lähtien. Uskonto tarjosi ohjenuoran moraalille arkipäivän valintatilanteessa ja tavoissa. Islam tuntui määrittävän voimakkaasti juuri moraalin aluetta, sillä uskonto rajaa sen mikä on hyvää ja pahaa. Uskonnon tarjoama moraalinen ohjeistus oli toisaalta hyvin tiukkaa ja selkeää, sillä säännöt olivat monessa asiassa selkeitä ja ne olivat usein kieltoja. Somalinuoret tuntuivat määrittävän arkipäivän valintojaan ja tapojaan islamin antaman ohjeistuksen avulla. Islam nätti antavan heille hyvin konkreettisia ja käytännönläheisiä ohjeita erilaisiin tilanteisiin. Toisaalta islamin säännöt olivat jossain määrin liukuvia. Nuoret antoivat monissa asioissa itselleen liikkumatilaa, tulkiten islamin ohjeistusta väljemmin.

Islam näyttää siis määrittävän nuorten elämää antaessaan moraalisen ohjenuoran. *Islam määrittäi nuorten koko elämäntapaa ja ohjasi nuorten elämää antaen sille keskeiset normit.* Erityisesti islam tuntui määrittävän nuorten ajankäyttöä, pukeutumista, ruokailua, naisten seurustelua ja avioliittoa. Jos joku aikoi rikkoa sääntöjä, muut muslimit muistuttivat normien olemassaolosta.

6.2.2. Uskonto pakottavana moraalisenä kehyksenä

Monissa asioissa somalinuoret tuntuivat suhtautuvan islamiin pakottavana ja määrävänä voimana. He käyttivät usein ilmauksia: *uskonto pakottaa, määrää, käskee, kieltää* tekemään jotain. Uskonto ei siis antanut nuorille opastusta ajatella itse tai valita monista vaihtoehtoista. Pikemminkin se tuntui määrittelevän hyvin tarkasti ja ehdottomasti nuorten elämää. Taivaaseen päästäkseen täytyi tehdä töitä. Yksi vanhemmista somalinuorista sanoi, että muslimin oli pakko noudattaa islamin ohjeistusta rukoilla ja tehdä töitä, sillä menetettävänä oli paikka taivaassa.

Vaikka moraalisäädökset ja uskonnon määrittelemät normit olivat toisaalta selkeitä, saatettiin niitä tulkita hieman eri tavoin ja joissain asioissa oltiin joustavia, eikä normia otettu kirjaimellisesti. Uskonnon tarjoamien moraalisten normien kirjaimellisuus tuntui osittain vaihtelevan rikkeen vakavuuden mukaan. Rashidin mukaan tappaminen on huomattavasti vakavampi synti kuin alkoholin juominen. Juomisen tai valehtelun saattoi saada jumalalta anteeksi, mutta tappamista ei välttämättä annettu anteeksi, vaan sen seurauksena saattoi joutua helvettiin. Rashid ei voinut ymmärtää, miten oli mahdollista, että uskovat ihmiset tappoivat toisiaan Somaliassa. Hän oli itse oppinut islamista, ettei kenenkään pitänyt tappaa toista ihmistä.

Islamin peruspylväät olivat kaikille somalinuorille tärkeitä. Osa nuorista kertoi näistä perusteista, kun heiltä kysyttiin, mitä islam haastatellulle itselleen merkitsee. Somalinuoret olivat yhtä mieltä siitä, että islam merkitsee rukoilua viisi kertaa päivässä määrättyinä rukoushetkinä, ehdotonta sianlihan syöntikieltoa ja ainoastaan ”puhtaan lihan” syömistä, almujen antamista köyhille, matkustamista Mekkaan ja hyvänä ihmisenä olemista. Tytöille islam merkitsi myös huivia ja sen käyttöä.

Kuitenkin myös islamin peruspylväisiin suhtauduttiin joustavasti lukuun ottamatta sianlihan syöntiä koskevaa määräystä. Kukaan ei omien sanojensa mukaan milloinkaan syönyt sianlihaa. Kaikki somalinuoret myös mainitsivat rukouksen tärkeäksi osaksi islamia. Viisi kertaa päivässä tapahtuvaan rukoiluun nuoret suhtautuivat kuitenkin joustavammin. Niidenkin nuorten kohdalla, jotka sanoivat rukoilevansa viidesti päivässä ilmeni kahta poikkeusta lukuun ottamatta jonkinlaista epävarmuutta. Voisikin ajatella, että he vastasivat oletetun normin mukaisesti, eli mitä heidän pitäisi tehdä, ennemmin kuin todellisen tavan mukaisesti.

Somalinuoria harmitti, että monet ihmiset olivat saaneet islamista negatiivisen kuvan. Heille uskonto oli hyvä asia ja uskonnon pyrkimyksenä oli kasvattaa ihmisistä parempia. Miespuoliset somalinuoret pitivät kielteistä islamkuvaa poliittisen propagandan seurauksena. Todellisuudessa ei ollut kysymys uskonnosta vaan vallasta ja poliittisesta pelistä.

6.2.3. Islam vahvana osana etnistä ja kulttuurista identiteettiä

Kaikki somalinuoret kokivat olevansa muslimeja. He olivat syntyneet ja kasvaneet muslimiksi. Heidän oli mahdotonta ajatella, etteivät he olisi muslimeja. Nuoret myös samaistivat somalialaisuuden ja islamilaisuuden voimakkaasti toisiinsa. Heidän oli vaikea käsittää somalia, joka ei olisikaan muslimi, sillä heille somalit olivat myös muslimeja. Nuoret eivät halunneet luopua uskonnostaan ja se oli tärkein asia, josta he halusivat pitää kiinni elämässään. Uskonto näyttää siis olevan hyvin keskeinen ja ehkä jopa keskeisin osa somalinuorten etnistä identiteettiä. Nuoret halusivat poikkeuksetta kasvattaa myös lapsensa muslimiksi.

Somalinuorten mukaan heidän identiteettinsä muslimina ei voisi muuttua toiseksi ajan myötä, sillä islamilainen elämäntapa oli sisään rakentuneena heissä ja heidän arjessaan. Nuoret olivat valmiita ennemmin luopumaan kulttuurisista piirteistään kuin uskonnollisista tavoista ja arvoista. He kokivat, että ilman kulttuuriaan he voisivat elää, mutta ilman uskontoaan elämä olisi mahdotonta. Omar tosin ei voinut luopua kulttuurisistakaan piirteistä, sillä uskonto ja kulttuuri olivat toisiinsa kietoutuneita. Omarin elämäntapa ja arki olivat uskonnon ohjaamia. Jos hän kadottaisi kulttuurinsa, kadottaisi hän myös uskonnon.

Osa somalinuorista kertoi uskonnollisten piirteiden ja uskonnollisuuden korostuneen Suomeen muuton jälkeen. Kaksi heistä ajatteli, että uskonnollisuuden korostuminen johtui vieraasta uskonnollisesta ympäristöstä, johon he olivat Suomessa joutuneet. Rashidin mukaan naiset eivät pukeutuneet samalla tavalla huiveihin ja pitkiin hameisiin Mogadishussa. Jotkut kyllä pukeutuivat samalla tavalla kuin Suomessakin, mutta osa somalinoisista käytti ”tavallisia” vaatteita myös julkisesti. (Vrt. Tiilikainen 2003: 140-145.) Marja Tiilikainen kirjoittaa väitöskirjassaan, että uskonnosta voi tulla maahanmuuttajille merkittävämpi tekijä uudessa asuinmaassa verrattuna siihen, mitä se on ollut heidän aiemmassa kotimaassaan. Uskonto voi luoda turvaa ja suojaa vieraiden arvojen keskelle ja myös vahvistaa identiteettiä tilanteessa, jossa asiat ja olosuhteet muuttuvat suuresti ja asema uudessa yhteiskunnassa on jollain tavalla marginaalinen. (Tiilikainen 2003: 65-70, 135-145.)

Somalinuoret arvelivat, että kristinuskon kulttuurisessa vaikutuspiirissä eläminen olisi vahvistanut heidän identiteettiään muslimina. Kristinuskon ei kuitenkaan näkynyt heidän mielestään missään. Nuoret eivät havainneet kristinuskon vaikutusta kuin kirkollisten juhlapyhien aikaisena yhteiskunnan hiljentymisenä. Hassan valitteli, että juhlapyhät olivat tylsintä aikaa vuodessa, sillä kaikki kaupat ja kahvilat olivat kiinni, eikä missään tapahtunut mitään. Hän naureskeli, että onneksi hän ei kuitenkaan ollut yksin, sillä hänellä oli paljon ystäviä seuranaan. Nuoret somalimiehet arvelivat puolileikillään, että suomalaiset harjoittavat uskontoaan salassa, sillä missään ei voinut havaita kristinuskon vaikutusta. Somalinuorten mukaan islamista ja uskonnollisista asioista puhumisen oli somaleille keskeinen osa olemista ja elämäntapaa. Nuoret somalimiehet ihmettelivät suomalaisia, jotka eivät puhuneet uskonnosta, vaan ennemminkin edellisen viikonlopun tekemisistä.

Toisaalta somalinuoret kokivat kristinuskon läheiseksi. Muslimit uskovat, että Jeesus oli yksi profeetoista ja he jakavat monia käsityksiä kristittyjen kanssa. Sekä kristinuskonto että islam pohjautuvat juutalaisuuteen. Islam on nuorempi uskonto kuin kristinuskonto, joten heidän uskonnollisissa kertomuksissaan ja selityksissään myös kristinuskon piirteet ovat vahvasti läsnä. Somalinuoret jakoivatkin muslimeille tyypillisen näkemyksen siitä, että islamilla ja kristinuskolla on useita yhteisiä oppeja. He myös uskoivat Jeesuksen olleen olemassa, mutta ei jumalan poikana, vaan yhtenä profeettana, jota oli seurannut islamin keskeisin profeetta Muhammed.

Somalinuoret kertoivat, etteivät he olleet joutuneet luopumaan mistään keskeisestä traditiosta tai uskonnollisesta tavasta Suomessa asuessaan. Yksi nuorista somalimiehistä kertoi, että hänen suhtautumisensa tyttöihin oli muuttunut. Nykyään hän salli itselleen vapaan seurustelun ja esiaviollisen seksin.

Jollain tavalla uskonnolliset tavat olivat kuitenkin muuttuneet, sillä uskonnollisia juhlia järjestettiin harvemmin kuin Somaliassa asuttaessa. Suomessa islamilaisista juhlapäivistä vietiin vain kahta pääjuhlaa, joita ovat Ramadanin eli paastonajan jälkeinen ilon päivä *Id al-Fitr* ja pyhiinvaellus kauden jälkeinen uhrijuhla *Id al-Adha*. (Ks. Tiilikainen 1999: 67.) Somalinuoret kutsuivat juhlia *ID*-juhliksi. Juhlia vietettiin keskustassa sijaitsevilla ja kaupungin omistamissa tiloissa. Juhlapaikkana oli yleensä Kansainvälinen kohtauspaikka tai keskustan nuorisotila Palatsi. Juhliin kokoonnuttiin koko perheen voimin. Kaikki Turun seudun *sunna*-muslimit osallistuivat juhliin kansalaisuudesta tai etnisestä taustasta riippumatta.

Juhlissakin tila oli sukupuolisesti jaettu: naiset ja miehet juhlivat lähinnä omissa ryhmissään. Islam tuntuukin jakavan sukupuolet fyysisesti ja henkisesti erillisiin tiloihin. (Ks. Tiilikainen 2003:127.) Taustalla vaikuttanee traditionaalinen työnjako ja miehen rooli perheenpäänä. Samoja piirteitä on paljon myös kristinuskon vaikutuspiirissä.

Uskonto on keskeinen osa somalinuorten etnistä identiteettiä ja sen voimakas ylläpitäjä. Uskonto oli ehkä voimakkain nuorten puheessa ilmenevä etnisen identiteetin aines eri elämänaalueilla. Somalinuorten uskonnollisuus on myös korostunut vieraassa kulttuurisessa ympäristössä. Uskonto näyttää tarjoavan somalinuorille keinon, jolla he hahmottavat moraaliaan, asenteitaan, arvojaan ja tapojaan muuttuneissa olosuhteissa sekä erilaisten kulttuuristen ja yhteiskunnallisten normien ja arvojen ristipaineessa. Uskonto tarjoaa heille punaisen langan, jonka varaan etnistä identiteettiä ja omaa olemassaoloa on turvallista rakentaa. Uskonto tarjoaa vastauksen olemisen kysymyksiin ja ongelmiin. Se antaa myös vastauksia arkipäivän ongelmiin. *Islam ja somalinuorten kulttuurinen identiteetti ovatkin voimakkaasti yhteen kietoutuneita.*

Uskonto ei kuitenkaan ole mikään kulttuurisilta vaikutuksilta suljettua astia, vaan ympäristö muokkaa aina voimakkaasti uskonnollisia tulkintoja ja tapoja. Joissain somalinuorten uskonnollisissa asenteissa ja arvoissa ilmenekin neuvottelua uskonnollisten käsitysten ja suomalaisen yhteiskunnan ja arvojen kanssa.

Uskonnollisen identiteetin korostuminen vieraassa ympäristössä on osalle ihmisiä tyyppillinen reagoititapa. Joskus uskonnollisuus saa jopa fundamentalistisia piirteitä tai ilmenee tiukkana ja jäykkänä suhtautumistapana suhteessa uskonnollisiin normeihin. Tällöin uskonto toimii separaatiota eli eristäytymistä luovana elementtinä, joka nostetaan ulkoisia ja vieraksi koettuja arvoja ja sosiaalisia paineita vastaan. Tämän kaltaisissa tilanteissa uskonnollisuuteen vetäytyminen saattaa haitata laajempaan yhteiskuntaan osallistumista ja toimia enemmänkin kilpenä muutospaineita vastaan. (Hall 1992: 310-314.)

Parekh (1992) esittää artikkelissaan, että uskonnollisuuteen ja traditionaalisuuteen pakeneminen ovat myös itsessään ei-palkitsevia ratkaisuja, sillä uskonto ja traditio eivät pysy muuttumattomina, vaan elävät ihmisten ja arvojen välisessä vuorovaikutuksessa. Pysähtyneeseen traditioon ja alkuperäiseksi koettuun identiteettiin takertuminen, eli ns. juurilleen palaaminen, ovat tässä valossa keinotekoisia ja ”valheellisia” ratkaisuja.

6.3. Suhde Somaliaan ja somalialaisuuteen: diasporinen asenne nuorten puheessa

Somalinuoria yhdisti diaspora-asenne suhteessa entiseen kotimaahansa, Somaliaan. He kaipasivat maata itseään, perhettä, sukulaisia, ystäviä, somalialaisia ihmisiä, ilmastoa, ruokaa ja vuorokausirytmää. Nuorten puheessa korostui erityisesti ihmisten kaipuu. Suurimmalta osalta oli jäänyt osa perheestä Somaliaan tai johonkin sen naapurimaahan. Huoli Somaliaan ja Afrikkaan jääneiden omaisten puolesta vaivasi nuorten mieliä. He olivat itse onnistuneet pakenemaan maasta, mutta kaikilla ei ollut samaa mahdollisuutta. Yleensä perheiden pojat lähetettiin maanpakoon ja perheiden yhdistämisen kautta alaikäisten ydinperhe saattoi saapua Suomeen myöhemmin. (Vrt. Tiilikainen 2003.) Ainoastaan alaikäisillä maahanmuuttajilla on oikeus perheenyhdistämiseen. Prosessi on kuitenkin pitkäkestoinen ja raskas, eikä se aina onnistu. Jotkut vanhemmat ihmiset eivät myöskään jaksakaan lähteä Somaliasta.

Haastateltava 1.

'Eli kun sota alkoi siellä pitäisi niin lähteä sieltä pois (huokaus) kun ei ole mitään tulevaisuutta nuorilla. Mä lähdin sieltä pois ja ainakin mun perhe jäi sinne ja mä vieläkin tiedän, jotkut niistä kuoli jotkut niistä pelastu, vieläki...'

Haastateltava 2.

Rashid kertoo usein kuinka hän kaipaakin äitiään ja toivoisi voivansa olla tämän luona, muttei voi, sillä äiti ja pikkusisko ovat jääneet Somaliaan, eikä äiti halua lähteä sieltä pois. Rashid ei myöskään voi mennä Somaliaan.

6.3.1. Somalia perheet yhdistävänä ”alkukotina” ja transnationaalit yhteydet somaleihin

Useimpien somalinuorten perheet olivat hajaantuneet ympäri maailmaa maastapaon seurauksena. Somalia nähtiin alkukotina, johon kaikki kerran palaisivat ja perheet yhdistyisivät. Erityisesti tämän kaltaisessa ajattelussa näkyy diasporinen asennoituminen Somaliaan.

Nuoret pitivät yhteyttä sukulaisiinsa ja perheenjäseniinsä. Yhteydenpito oli kuitenkin vaikeaa Somalian kaaosmaisen tilanteen vuoksi. Sota ei ollut vielääkään päättynyt ja suuri osa maasta oli tuhoutunut. Ainostaan Pohjois-Somalian Somalimaaksi julistautuneella alueella oli ollut pidempään rauhallista. Yksi somalityöistä ei ollut saanut yhteyttä perheeseensä vähään aikaan. Perhe oli muuttanut pakolaisleirille ennen tytön pakenemista Suomeen. Kinsi oli kovasti yrittänyt saada perheenyhdistämisen onnistumaan, mutta asia ei ollut juurikaan edennyt. Hän ei ollut enää tietoinen perheensä olinpaikasta.

Haastateltava 1.

(Onks sun perhe nyt sitten Etiopiassa?)

'Ei. Sanottiin, siellä tapahtui vähän.. vähän ongelmii ja he lähti jossain leiri, leirikeskusta, Keniassa... kaks kertaa soittaa heille, mä muistin yks puhelinnumero, ei ollut yhtään mitään osoitetta, mä muistin päässäni, kun he asuu siinä sama paikka, mä muistin yksi puhelinnumero: yksi ..kaupunki, jossa me asusin, sekin on, sinne mä soitin.. sen nimi on Leon tiedätkö? ...'

Haastateltava 2.

(Pystykö sä pitämään yhteyttä sun perheeseen nyt sitten?)

'Joskus, mä pidä yhteyttä, mutta se ei oo niin yksinkertainen...'

Haastateltava 3.

(Ootko muuten yhteydessä siellä niihin ihmisiin, perheeseen?)

'Kyllä, kyllä...kirjoittelen ja soittelen.'

Somalinuoret pitivät kuitenkin mahdollisuuksien mukaan yhteyttä Somaliassa tai sen naapurimaissa asuviin sukulaisiinsa. Tässä mielessä he pitivät yllä transnationaaleja yhteyksiä muualla asuviin somaleihin ja muodostivat transnationaaleja perheitä, joiden jäsenet asuvat eri maissa. Nuoret pitivät yhteyttä myös toisissa länsimaissa asuviin sukulaisiinsa. Rashidin sisarukset olivat muuttaneet Yhdysvaltoihin ja hän oli säännöllisessä yhteydessä heihin. Sisarukset olivat houkutelleet myös Rashidia muuttamaan Amerikkaan, mutta hän piti suomalaista hyvinvointivaltiota parempana yhteiskuntana ja halusi jäädä Suomeen. Halimon sukulaisia asui Ruotsissa ja hänen perheensä oli käynyt vierailullakin heidän luonaan. Myös Halimo piti enemmän Suomesta, sillä hän oli kokenut Ruotsin jollain tavalla ”likaisemmaksi” ja rauhattommaksi” yhteiskunnaksi. Hänen sukulaisensa asuvat tukholmalaisessa lähiössä.

Yksin asuva somalityttö, Kinsi, puolestaan haaveili muutosta Ruotsiin, jossa asui enemmän somaleja. Hänen mielestään Ruotsi olisi siinä mielessä mielenkiintoisempi ja parempi paikka asua kuin Suomi. Monet nuorista olivat käyneet Ruotsissa, johon on helppoa ja edullistakin matkustaa Turusta. Muualla asuvista somaleista juuri Ruotsissa asuviin oli muodostunut monelle konkreettisin yhteys.

6.3.2. Somalia kotimaana ja etnisen identiteetin lähteenä

Myös itse Somaliaan suhtauduttiin diasporisesti. Somalinooret pitivät Somaliaa kotimaanaan, josta he olivat joutuneet pakenemaan vain väliaikaisesti. Kuvitelmissaan he aikoivat palata kotimaahan heti, kun olosuhteet sen sallisivat. Somalia oli somalinoorille siis ”alkukoti” ja kotimaa, johon maanpaossa elävät somalit jonain päivänä palaisivat. Somalia nähtiin maana, johon somalialaiset kuuluivat, ja jossa heidän oli paras elää. Nuoret käyttivät ilmaisuja: ”jokaisen on parasta olla omassa maassaan” ja ”Somaliassa [somali] ei ole vieras tai ulkomaalainen”.

Haastateltava 1.

(Onks se mahdollista, että sä voisit jäädä Suomeen?)

'... (mieltii) ei millään muualla [muuten], että mun kotimaassa ei tuu rauha. Jos mun kotimaasta ei tuu rauha, on pakko, mutta jos siellä tulee joku päivä rauha, lähden takaisin.'

Haastateltava 2.

'...mutt mulla on semmonen ajatus, että jos mä joskus, jos siellä elämä rauhoittuu, niin me mennään sinne asumaan...'

Haastateltavat 3. ja 4.

(Ajatteletteko menevänne takaisin sinne? auttamaan tai asumaan tai....?)

3: *'Ehkä isona, ei vielä tiedä... ollaan pikkulapsia, mutta... joskus tulee mieleen ...'*

[...] 'Ehkä... ehkä haluaisin jäädä [Suomeen]

4: *'Jos tulee rauha...mennään takaisin...'*

Haastateltava 5.

'... mutta jos mun kotimaahan tulee rauha, mä tykkään mennä sinne. Se on elämää tärkeemmin siellä. Kotimaassa on tärkeämpi. Siihen on kaikki hoituu kotimassa, ei tunnu pahalta, jos sulle tapahtuu jottain. Se on tyytyväinen omassa kotimaassa, siellä on sukulaiset ja kaikki.'

[...]

(Mistä sä haaveilet tulevaisuudessa? Unelmoit tai toivot?)

'Mä toivon, että pääsen takaisin kotimaahani.'

Haastateltava 6.

(Joo, haluatko lähteä siis just Somaliaan, vai ihan yleensä Suomesta pois vai Somaliaan?)

'Ei...just semmonen...Somalia... minä en ole ulkomaalainen...'

Haastateltava 7.

(Voisitko sä elää loppuelämän täällä vai .. tuntuuko se vieraalle asialle? tietysti loppuelämän ajatteleminen on hirveen suuri asia?)

'Noo... on vähän vaikea vastata, ei sitä vielä tiedä, onko siis, ehkä voi olla, jos tulee meidän maa rauha kaikki niin maailman keskellä, mutta että me lähdetään takaisin kaikki, meidän pitäisi olla omassa maassa siis...ihan tavallinen elämä.. töihin...'

Nuoremmat somalit eivät kuitenkaan olleet samalla tavalla varmoja kuin vanhemmat siitä, että todellakin muuttavat takaisin Somaliaan. He ovat olleet hyvin pieniä lapsia muuttaessaan pois Somaliasta ja heidän elämänsä on pitkälti rakentunut uuteen asuinmaahan. Kuitenkin nuorempienkin somalien puheessa kuului vanhempien somalien ääni, kun he kertoivat mahdollisesta kotiinpaluusta. Nuoremmat ovat kuitenkin epävarmempia asiasta puhuttaessa. Vaikuttaakin siltä, että he ovat omaksuneet somaliyhteisön tyypillisen diasporaajattelun osittain sosialisiaation seurauksena. Toki he voivat ”itsekin” kaivata entistä kotimaataan ja aidosti toivoa, että voivat joskus palata sinne asumaan. Ainakaan perheryhmäkodissa asuva tyttö ei aio palata Somaliaan, sillä hänen elämänsä on nyt täällä (Suomessa/Euroopassa/länsimaailmassa). Hän ei elä samalla tavalla somaliyhteisön vaikutuksessa kuin muut nuoremmat haastatellut.

Diasporinen asennoituminen ei välttämättä vaadikaan todellista paluuta ”alkuperäiseen kotiin”, sillä etnisyyden ylläpitoon saattaa riittää sekin, että somalialaisuutta vaalitaan ja uusinnetaan yhteisön ja etnisiksi koettujen tapojen kautta. Tässä mielessä kaikki nuoret olivat diasporisesti suuntautuneita ja Somalia koettiin kotimaana, jota somalit tarvitsevat voidakseen säilyttää uskontonsa ja kulttuuriset erityispiirteensä. Kulttuuriset erityispiirteet ja uskonto olivat asioita, jotka tekivät ihmisen ”somalialaiseksi”. Somalinuorten perusteissa kulttuurisia piirteitä ja tapoja haluttiin pitää yllä myös siksi, että voitaisiin jonain päivänä palata Somaliaan ja olla somalialaisia. Yksi haastatelluista ilmaisi asian sanomalla, että somalialainen kulttuuri ei tarvinnut heitä, mutta somalit tarvitsivat kulttuuriaan ja maataan.

'...mutt ei se tarkota että sä jätät sun kulttuuri pois... ei sä et, kulttuuri ei tarvitse sua, mutta sä tarvitset sen... kieli on sama, uskonto on sama, kaikki, sä tarvitset, mutta se ei tarvitse sua... jos sä jätät.. eli sä jättänyt niin paljon sun... siksi mä tarkoitan, eli ana me ollaan somalialaisi, me muutetaan takasin somaliaan joku päivä..... meidän pitäisi säilyttää meidän kulttuuri, meidän uskonto, meidän kieli, meidän kaikki.. koska me tarvitaan, se ei tarvitse meitä, mutta me tarvitaan sitä, siksi mä tarkoitan...'

Somalinuoret kokivat siis Somalian kotimaanaan ja itsensä he kokivat somaleiksi. Nuoret suhtautuivat lähinnä huvittuneesti ajatukseen, että he olisivat jonain päivänä myös suomalaisia. Jotkut nuoremmista haastatelluista tosin näkivät jonkinlaisen mahdollisuuden osittaisessa ”suomalaiseksi tulemisessa”. Somalialaisuus oli kuitenkin jotain, mistä he olivat ylpeitä, ja joka kuului heihin itsestään selvästi. Somalialaisuuteen liitettiin vahvasti omat kulttuuriset piirteet, oma uskonto, tavat, järjestys, kieli ja kansa. Nämä asiat tekivät nuorten mukaan somaleista somaleja.

Haastateltava 1.

’Me kaikki olemme ihan yksi sama kuin mustalaiset, kun meille tuli meidän maa sota ja me menimme ihan kaikki maa ympäri... jotkut asuvat Kanadassa ja jotkut asuvat ...vähän erilaisia, mutta kaikille suomalaisille ei ole ihan viimeinen, kun meille ihan oma kulttuuri, omat asiat, omat järjestykset omat uskonto, siis kaikki...’

Haastateltava 2.

(Mitä sulle merkitsee olla somalialainen?)

’Merkitsee mulle hirveen paljon, kiitos jumala että mä olen somalialainen...niin’

(Sä oot, voitko sä sanoa että sä olisit jollain tavalla suomalainen?)

’Enn millään tavalla’

(Luulet sä että joskus voisit olla [suomalainen] vai tuleeks se aina olemaan niin...?)

’En koskaan olemaan tule.’

Haastateltava 3.

(Tunnetko sä olevasi somalialainen?)

’No joo...hehe’

Haastateltava 4.

(Koetko sinä olevasi somalilainen vai suomalainen?)

’Tällä hetkellä? (niin) mä olen somalialainen (sanoo hymyillen)...en mulla, ei tule mieleen tolla tavalla, en mä ole mikään suomalainen (naureskelee huvittuneesti puhuessaan)...’

Somalinuoret kokivat ”alkuperäisen Somalian” edustaman somalialaisuuden keskeiseksi etniselle identiteetilleen ja identiteetilleen ylipäätään. Somalian edustama somalialaisuus oli siis nuorille ”oikeaa somalialaisuutta”, josta he halusivat pitää kiinni. Asennoituminen oli siis luonteeltaan diasporista ja siihen kuului olennaisena osana ajatus ”todellisesta paluusta” kotimaahan. *Diasporasuhde Somaliaan toimii etnisyyden somalinuorten ylläpitäjänä ja keskeisenä kulttuurisen identiteetin määrittäjänä.* (Vrt. Hall 1990; Anderson 1997.)

6.4. Yhteenveto: somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen suhteessa etniseen identiteettiin

Somalinuoret kokevat hyvinkin vahvasti olevansa somaleja. Somalialaisuus merkitsee heille ennen kaikkea somalin kieltä ja islamin uskontoa, mutta myös erilaiset kulttuuriset piirteet ja tavat koetaan merkittäviksi somalialaisuuden ”todisteiksi” ja ylläpitäjiksi. Maanpaossa elävien nuorten somalialaisuuteen liittyy myös vahva diasporasuhde Somaliaan ja ajatus Somaliasta kotimaana, johon joskus aiotaan palata takaisin. Somalialaisuuteen liittyy vahvasti myös transnationaali ulottuvuus eli somalialaisen yhteisön olemassaolo ja yhteydenpito toisiin somaleihin. Somalinuoret ovat Suomessakin tekemisissä pääasiassa toisten somalien kanssa. He ovat myös yhteydessä muissa länsimaissa, Somaliassa ja muissa Afrikan maissa asuviin perheenjäseniin ja muihin sukulaisiin ja tuttaviiin. Perheet muodostavatkin transantionaaleja perheitä, joiden jäsenet elävät eri puolilla maailmaa.

Somalinuorten suhteessa Somaliaan ja etniseen identiteettiin ilmenee paljon diasporisia piirteitä, joissa Somalia nähdään yhteisenä alkukotina ja kotimaana. Etninen identiteetti rakentuu paljolti Somaliaan liittyneiden mielikuvien ja käsitysten varassa, joita vanhemmat ja nuoret osittain itsekin kantavat mukanaan. Mitä pidempi aika maanpaossa vietetään sitä voimakkaammin Somaliaan liitetyt mielikuvat ovat Benedict Andersonin (1996) ”kuvitelun yhteisön” mukaisia. Kuvitelma yhteisestä alkukodista ja etnisen identiteetin lähteestä on monille juuriltaan irti revityille ja uusiin ympäristöihin istutetuille etnisille ja kulttuurisille vähemmistöille keino selviytyä ja rakentaa omaa paikkaansa yhteiskunnassa, jonka valtakulttuuriin ei voi täysin samaistua, eikä siinä löytää paikkaansa. (Parekh 1992; Hall 1990; Tiilikainen 2003.)

Usein uudessa yhteiskunnassa koettu vierauden tunne ja etnisyyteen takertuminen liittyvät vaikeuksiin löytää omaa paikkaa yhteiskunnan sisällä ja olla osallinen sen toimintakentillä. (Parekh 1992.) Marginalisoituminen suhteessa todellisiin mahdollisuuksiin osallistua yhteiskunnan toimintaan johtaa melko varmasti diasporasuhteen korostumiseen suhteessa kuviteltuun ”alkukotiin” ja ”alkuperäiseen kulttuuriin”. Tällöin pyritään pitämään etninen kulttuuri mahdollisimman puhtaana vierailta vaikutteilta ja eristäytymään valtayhteiskunnan vaikutuksilta. Tämä ei tarkoita, että diasporinen suuntautuminen johtuisi yksinomaan yhteiskunnallisen aseman alhaisuudesta ja vaikeuksista löytää omaa paikkaa yhteiskunnassa. Monet kulttuurintutkijat pitävät diasporista suhtautumista vähemmistöjen kulttuurisen itsemääräämisoikeuden ja itsetunnon osoituksena. Tällöin ympäröivän yhteiskunnan tavat ja arvot kuitenkin muokkaavat ”alkuperäistä somalialaisuutta”, joka elää ja muuttuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Ks. Hall 1992, Gilroy 1992.)

Somalialainen yhteisö muodostaa diasporisen yhteisön, jonka jäsenet pyrkivät ylläpitämään ”alkuperäistä” somalialaisuutta diasporassa eläessään. Nähtäväksi jää pyrkivätkö (jotkut) somalit eristäytymään valtayhteiskunnasta ja vaalimaan mahdollisimman ”puhdasta ja alkuperäistä” etnistä identiteettiä, vai muokkautuuko etninen identiteetti hybridisemmäksi diasporasuhteeksi, jossa hyväksytään valtayhteiskunnan vaikutus osana identiteettiä.

Somalinuorten diasporiseen asennoitumiseen liittyy voimakas kotiinpaluunajatus, joka toteutuu, kun olosuhteet Somaliassa rauhoittuvat. Diasporassa elävät somalit kuvittelevat, että he palaavat tuolloin kotimaahan ja aloittavat sen jälleenrakentamisen. Tämä on yksi syy siihen, että ”aito somalialaisuus” ja sen ylläpito koetaan merkittäväksi.

Merkittävimmiten tekijöiksi etnisen identiteetin säilyttämisessä nousevat kieli ja uskonto. Ilman somalin kieltä somalinuoret kokevat, etteivät he voi ymmärtää somalialaisuutta, eivätkä olla aidosti somaleja. He ovatkin huolissaan somalin säilymisestä ja siirtymisestä uusille sukupolville suomenkielisessä yhteiskunnassa. Omasta kielitaidostaan he eivät ole huolissaan, vaikka kertovatkin, että heidän kielensä on alkanut mennä ”sekaisin” eli somalin, suomen, englannin ja muidenkin kielten käsitteet sekoittuvat toisiinsa ja kielestä tulee eräänlaista sekakieltä. Nuoret ovat ylipäätään huolissaan aidon somalialaisuuden säilymisestä länsimaisissa yhteiskunnissa ja heidän huolensa koskee toisia somalialaisia nuoria ja lapsia.

Islamin uskonto on toinen keskeinen etnisyyden määrittelijä ja ylläpitäjä. Somalinuoret kokevat, etteivät he voi elää ilman uskontoa, joka antaa heille normit ja tarjoaa punaisen langan elämään. Somalialaisuus määrittyykin pitkälti juuri islamin kautta. Somalinuoret kertoivat, että he ovat valmiimpia luopumaan kulttuuristaan kuin uskonnostaan, vaikka toisaalta ne miellettiinkin samoiksi asioiksi. Suomessa muslimi-identiteetti vahvistuu monen kohdalla, sillä se tarjoaa turvan ja selkeyden kaiken vieraan keskellä. Toisaalta uskonnollisuus voi korostua, siksikin, ettei se ole itsestään selvää yhteiskunnassa, jonka valtauskontona on kristinusko. Monet etniseksi koetut tavat, joista nuoret kertovat, liittyvät islamin ylläpitoon ja uskonnollisiin normeihin. Uskonto määrittelee pitkälti koko elämäntapaa. Islam nouseekin merkittäväksi tekijäksi sekä etnisen että koko kulttuurisen identiteetin kannalta.

7. Johtopäätökset

Tutkielmassa on selvitetty, millä tavoin somalinuoret rakentavat kulttuurista minäkuvaansa uudessa asuinyhteiskunnassa. Tarkastelun kohteena on ollut *1) millä tavoin etninen identiteetti näkyy somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä ja sen rakentumisessa, ja 2) minkälaisia asioita he omaksuvat suomalaisista/länsimaisista kulttuurisista piirteistä kulttuuriin identiteettiinsä.*

Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista on tarkasteltu eri elämänalueilla ja identiteetin hahmottamisessa on testattu erilaisia hypoteeseja kulttuurisen identiteetin muodosta. Somalinuorten kulttuurista identiteettiä on tarkasteltu yksityisellä ja julkisella alueella sekä ”varsinaisella etnisellä kentällä”. Tarkoituksena on hahmottaa kulttuurisen identiteetin muotoutumista näillä aluilla erikseen ja myös kokonaisuutena.

Vaihtoehtoisina hypoteeseina oletettiin, että 1) somalinuorten kulttuurinen identiteetti muotoutuu jonkin hybridisen identiteettikäsitteen mukaisesti. Toisen hypoteesin mukaan 2) somalinuorten suuntautumisessa ja toiminnoissa voidaan erottaa transnationaaleja piirteitä. Kolmannen hypoteesin mukaan 3) somalinuorten puheessa ja asenteissa sekä heidän kulttuurisen identiteettinsä muotoutumisessa voidaan tunnistaa jokin Berryn akkulturaatiostrategioista. Neljännen hypoteesin mukaan 4) identiteetin muotoutuminen eroaa ikäryhmän tai sukupuolen mukaan ja viidennen hypoteesin mukaan 5) somalinuorten suuntautuminen vaihtelee eri elämänalueilla, eikä voida erottaa selvää identiteettityyppiä.

1. Somalinuorten elämä etnisen identiteetin ja suomalaisen yhteiskunnan vuoropuhelua

Haastateltujen somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa ilmenee melko voimakasta suuntautumista etnisyyteen ja etniseen identiteettiin. Nuoret ovat olleet kohtalaisen lyhyen ajan Suomessa, mikä osaltaan selittää asiaa. Kaikille nuorille tuntuu olevan tärkeää, että he pystyisivät säilyttämään etnisyytensä, kielensä ja uskontonsa eli *somalialaisuutensa*. Nuoret identifioituvat selvästi somaleiksi ja haluavat vaalia somalialaisuutta itsessään ja myös toisissa somaleissa.

Kuitenkin heidän ”somalina olemisensa” on jossain määrin muutoksen tilassa ja siihen vaikuttavat valtayhteiskunnan arvot ja toimintatavat. Nuoret korostavat etnisen identiteetin merkitystä, mutta joutuvat kaikilla elämänalueilla neuvottelemaan somalialaisten ja suomalaisten/länsimaalaisten sekä traditionaalisten ja modernien arvojen ja toimintatapojen välillä. Somalinuoret joutuvat liikkumaan erilaisten ja jopa ristiriitaisten kulttuurivaikutusten välillä ja miettimään omaa kantaansa erilaisiin tilanteisiin. Monessa asiassa nuorten mieliteet eivät ole yksiselitteisiä, vaan niissä ilmenee pohdintaa, joka heijastaa erilaisia kulttuurisia rooleja ja odotuksia.

Voidaan todeta, että somalinuorten kulttuurinen identiteetti on jatkuvassa liikkeessä ja muutoksen tilassa ja somalinuoret joutuvat neuvottelemaan identiteettiään erilaisten kulttuuristen vaikutuspiirien välissä. Nuorten kulttuurisessa identiteetissä on siis selviä hybridisen identiteetin piirteitä, jota leimaa jatkuva liike erilaisten kulttuuristen vaikutuspiirien välillä.

Erilaisten arvojen ja tapojen välillä käytävät neuvottelut muuttavat myös somalinuorten käsityksiä ”aidosta somalialaisuudesta”. Tässä mielessä somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa on joitain merkkejä myös itsenäisestä hybridisestä identiteetistä. Nämä piirteet ovat kuitenkin vaikeammin havaittavia, eivätkä niin selviä kuin nuorten käymä neuvottelu ja pohdinta erilaisten arvojen välillä. Tähän voi vaikuttaa Suomessa vietetyn ajan lyhyys ja saattaakin olla, että tulevaisuudessa somalinuorten kulttuurinen identiteetti muovautuu enemmän itsenäisen ja ”uutta luovan” hybridisen identiteetin suuntaan.

Siitä huolimatta, että somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa voidaan havaita hybridisen ja jatkuvassa rajanylityksessä olevan identiteetin piirteitä, näyttää siltä, että somalinuorten identiteetissä painottuu huomattavasti enemmän etnisen identiteetin ja vaikutuspiirin merkitys. *”Jatkuva liike” ei siis ole millään tavoin tasapuolista, vaan ennemminkin voitaisiin sanoa, että se on pääasiallista oloa etnisessä identiteetissä, josta tehdään pyrähdymiä ja neuvotteluja suomalaisten ja länsimaalaisten piirteiden puolelle.*

Eri elämänalueilla erilaiset kulttuurivaikutukset kuitenkin painottuvat eri tavoin. Etniset piirteet korostuvat yksityisellä alueella ja sosiaalisissa suhteissa ja suomalaiset vaikutukset korostuvat enemmän julkisella alueella. Somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä ilmenee siis myös integraation ja perinteisen monikulttuurisuus -ajattelun mukaista asennoitumista. Somalinuoret haluavat säilyttää etnisen identiteettinsä ja samalla osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan. Tällainen asennoituminen sopii hyvin yhteen sen kanssa, että etnisen identiteetin asema ja merkitys korostuu nuorten puheessa, mutta se ei poissulje heidän haluaan ja pyrkimystään osallistua myös uuden asuinmaansa yhteiskuntaan ja sen toimintaan.

Somalinuorten kulttuurisen identiteetin joillain osa-alueilla ilmenee myös jonkinlaista marginalisaation uhkaa. Marginalisaation uhka nousee esiin erityisesti nuorten työelämää koskeissa puheissa ja peloissa sekä sosiaalisten suhteiden alueella suhteessa suomalaisiin. Yrityksistään huolimatta he eivät juurikaan ole tutustuneet suomalaisiin. Somalinuorten kosketus suomalaisiin jää yleensä melko ohueksi ja pinnalliseksi. Onkin mahdollista, että somalit muodostavat tulevaisuudessa oman etnisen ryhmänsä, joka elää melko eristäytyneenä valtaväestöstä. Tällainen erillisyys muistuttaa segregatiota eli pakotettua separaatiota (Berry 1997). Onkin vaarana, että somalien joutuminen marginaaliin sosiaalisten suhteiden alueella suhteessa valtaväestöön johtaa kehitykseen, jossa somalit syrjäytyvät (kai-kilta) muiltakin yhteiskunnan osa-alueilta.

Somalinuoret ovat epävarmoja tulevaisuudestaan suomalaisilla työmarkkinoilla ja pelkäävät jäävänsä työttömiksi. Jopa lapsina maahan muuttaneet somalinuoret ovat huolissaan työmahdollisuuksistaan, vaikka heillä on paremmat mahdollisuudet kuin aikuisina maahan muuttaneilla, sillä nuoremmilla on todennäköisesti etunaan Suomessa hankittu ammatillinen koulutus ja hyvä suomenkielentaito. Somalinuorten kokema uhka siitä, että he joutuvat suomalaisten työmarkkinoiden marginaaliin, ei ole turhaa pelkoa, sillä maahanmuuttajien ja erityisesti pakolaisina maahan muuttaneiden työttömyysaste on hyvin korkea. Myös tutkimukset toisen polven siirtolaisten heikosta työllisyystilanteesta ja sijoittumisesta lohkoutuneiden työmarkkinoiden heikommalle sektorille (Ahmad 2002) tukevat käsitystä, jonka mukaan myös lapsina ja nuorina maahan muuttaneiden somalien työllistyminen tulee olemaan heikkoa ja he tulevat usein työllistymään matalapalkkaisempiin ja koulutustaan vastaamattomiin tehtäviin.

Aineistosta nousee viisi merkittävää tendenssiä, jotka leimaavat somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista ja asennoitumista. Suuntaukset ilmenevät nuorten puheessa ja eri elämänaalueilla. Nämä suuntaukset ovat:

- yksityinen – julkinen
- lapsina maahan muuttaneet – nuorina aikuisina maahan muuttaneet
- nainen – mies
- ilman vanhempia alaikäisinä saapuneet – vanhempien kanssa alaikäisinä saapuneet
- diaspora, islam & somalinkieli: avaimet etnisyyteen

2. Yksityinen – julkinen

Seuraavassa tarkastellaan somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista yksityisen ja julkisen elämän piirissä. Somalialaisuus ja etninen identiteetti näkyy nuorten elämässä erityisesti sen yksityisellä alueella eli kodin ja perheen piirissä ja suuntautuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on voimakkaimmillaan julkisella alueella. Tällainen asennoituminen vastaa hyvin Berryn (1997) integraatiota ja perinteistä monikulttuurisuusajatusta (Rex 1997).

Somalialaisuus siis korostuu kodin ja perheen piirissä. Etenkin perheidensä kanssa asuvien nuorten kotielämä on melko traditionaalista, mutta myös vanhemmat somalinuoret ylläpitävät somalialaisia tapoja ja arvoja erityisesti kodin piirissä. Kodin piirissä syödään somalialaisia ruokia, toimitaan pitkälti perinteisen sukupuolijaottelun mukaisesti, kuunnellaan somalialaista musiikkia ja luetaan somalialaisia kirjoja, harjoitetaan uskontoa, järjestetään perhejuhlia ja kutsutaan lähinnä toisia somaleja kylään sekä pidetään etnistä identiteettiä yllä kertomalla Somalian ja perheen (Somaliaan liittyvästä) historiasta toisille ja pidetään puhelimitse yllä transnationaaleja yhteyksiä muualla asuviin somaleihin.

Kuitenkin myös monissa kodin piirissä olevissa asioissa ilmenee liikehdintää kohden länsimaisempia ja suomalaisempia arvoja ja käytäntöjä. Suhtautuminen sukupuolten väliseen työnjakoon, avioitumisikään, seurusteluun ennen avioliittoa sekä oman ajan ottaminen ja ajankäytön tehokkuus heijastelevat länsimaalaisen ja suomalaisen arvomaailman vaikutuksia. Somalinuoret joutuvat siis jossain määrin neuvottelemaan erilaisten kulttuuristen viiteryhmiä välillä myös joissakin kodin piiriin kuuluvissa asioissa, ja pohtiessaan omaa kantaansa näihin asioihin, he joutuvat ylittämään kulttuuristen ryhmien rajoja neuvotellen omaa asemaansa erilaisten arvojen ja odotusten keskellä. Tässä mielessä somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutuminen kodin ja yksityisen elämän alueella sisältää myös joitain hybridisiä piirteitä, jotka syntyvät jatkuvassa rajanylityksessä eri vaikutusten välillä. (Ks. Hall 1990, 1992, 1999, 2000; Grossberg 2000.)

Somalinuorten haluun säilyttää etninen identiteetti liittyy *diasporinen ulottuvuus*. Nuoret korostavat ”aidon somalialaisuuden” merkitystä ja hakevat esikuvan tälle kotimaastaan, jossa vietetty elämä edustaa heille aitoa somalialaista elämäntapaa. Somalia edustaa nuorille alkuperäistä kotia ja kotimaata, johon he haluavat palata, mutta myös mielikuvaa, jonka varaan he haluavat rakentaa identiteettiä. Vanhempien nuorten paluuajatukset liittyvät somaliyhteisön säilyttämiseen maanpaosta huolimatta ja yhteisön kotimaahan paluuseen, jonka jälleenrakentaminen on jokaisen ”aidon somalin” velvollisuus. (Vrt. Anderson 1996, 1997; Hall 1990; Gilroy 1992.)

Etnisyyden säilyttämisessä keskeisellä sijalla on somaliyhteisö, johon tukeudutaan ja jonka kautta somalialaisuutta ylläpidetään. Nuoret ovat pääasiassa tekemisissä toisten somalien kanssa ja he pitävät yhteyttä myös muissa maissa asuviin somaleihin. Erityisesti yhteyttä pidetään Somaliassa ja sen naapurimaissa tai länsimaissa asuviin sukulaisiin. Monet perheet muodostavatkin transnationaaleja perheitä, jonka jäsenet asuvat eri maissa. Haastatelluilla nuorilla on siis myös transnationaaleja yhteyksiä ja identifikaatioita.

Somalinuoret ovat myös *sosiaalisten suhteiden alueella ensisijaisesti suuntautuneita etniseen identiteettiinsä*. He tapaavat pääasiassa toisia somaleja ja toimivat somaliyhteisössä. He myös jakavat sosiaalisen tilan perinteisten sukupuolierottelujen mukaisesti ja somalitytöt ja -pojat liikkuvat erillisissä tiloissa ja ”omissa maailmoissaan”. Pojat liikkuvat pääasiassa julkisessa ja tytöt yksityisessä tilassa. Somalinuorten asenteissa ilmenee myös diasporisia piirteitä, sillä nuoret haluavat säilyttää ja vaalia ”aitoa” somalialaisuutta ja somalialaista yhteisöllisyyttä sosiaalisissa suhteissaan. Nuoret myös jossain määrin ylläpitävät transnationaaleja suhteita muualla asuviin somaleihin.

Somalinuoret haluavat pääasiassa säilyttää etnisen identiteettinsä myös suhteessa suomalaisiin. Jossain määrin somalinuoret kuitenkin omaksuvat valtaväestön tapoja ja joutuvat myös sosiaalisten suhteiden alueella neuvottelemaan kulttuurista identiteettiään etnisten ja valtaväestökunnan arvojen välillä sekä ottamaan erilaisia positioita eri tilanteissa. Tässäkin mielessä heidän kulttuurisessa identiteetissään ilmenee hybridisiä piirteitä, sillä somalialaiset ja suomalaiset tavat jossain määrin sekoittuvat. *Hybridisyydelle tyypillistä on liike erilaisten kulttuuristen positioiden välillä*, kun nuoret neuvottelevat suhtautumistaan somalialaisiin ja suomalasiin sosiaaliin käytäntöihin.

Somalinuorilla on vain vähän suomalaisia tuttavuuksia ja tutustuminen valtaväestöön koetaan vaikeaksi. He kuitenkin haluaisivat tutustua useampiin suomalaisiin, mutta arvelevat huonon suomenkielentaidon ja kulttuuristen erojen haittaavan tutustumista. Tässä mielessä heidän kulttuurisessa identiteetissään on toisaalta berryläisen *integraatioasenteen* (Berry 1997) tai perinteisen *monikulttuurisuusajattelun* (Rex 1997) piirteitä, sillä somalinuoret pyrkivät kontaktiin valtaväestön edustajien kanssa säilyttäen samalla etnisen identiteettinsä. Toisaalta heidän suhteissaan suomalasiin ilmenee myös *marginalisaation* uhkaa (Berry 1997), sillä tutustuminen koetaan vaikeaksi ja se on jäänyt vähäiseksi.

Julkisella alueella somalinuoret ovat enemmän suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan. Suomalaisuuden vaikutus ilmenee voimakkaimmin nuorten suhteissa julkiseen tilaan, työhön ja koulutukseen. Erityisesti suhteessa työelämään ja koulutukseen somalinuoret suuntautuvat suomalaiseen yhteiskuntaan. *Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy somalinuorille toisaalta mahdollisuutena* ja yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet otetaan osin ilolla vastaan. Erityisesti kaikille avoin koulutusjärjestelmä saa kiitosta osakseen ja kaikki somalinuoret haluavat myös saada töitä Suomesta. Somalinuoret myös itse pitävät koulutusta ja työelämää kanavina laajempaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Kuitenkin suomalaiseen yhteiskuntaan somalina kuulumisen herättää nuorissa myös pelkoja syrjäytymisestä ja ulkopuolelle jäämisestä ja *suomalainen yhteiskunta näyttäytyykin toisaalta uhkana*. Somalinuoret ovat huolissaan tulevaisuudestaan Suomessa, jos he jäävät työmarkkinoiden ulkopuolelle. Nuorten kulttuurisessa identiteetissä ilmeneekin *marginalisaation* (Berry 1997) pelkoa ja uhkaa suhteessa työelämään.

Somalinuorten asennoitumisessa koulutukseen ja työhön ilmenee myös selvää *diaspora-asennoitumista*, sillä he suunnittelevat tulevia ammattejaan ja työtään pitkälti siltä kannalta, että he palaavat joskus Somaliin. Nuoret haluavat kouluttautua sellaisiin tehtäviin, joita he voivat myöhemmin hyödyntää Somaliassa. *Suomalaisen yhteiskunnan*, tapojen, arvojen ja kielen pelätään myös jossain määrin *uhkaavan somalien somalialaisuutta ja etnistä identiteettiä*, jos ne muuttavat somaleja ”liian suomalaisiksi”. Haastatellut nuoret ovat huolissaan somaliyhteisön tulevaisuudesta, jos suuri osa maanpaossa elävistä nuorista ja lapsista länsimaalaistuu kadottaen samalla etnisen identiteettinsä.

Suomalaisen yhteiskunnan käytännöt ja arvot erityisesti työelämän ja koulutuksen alueella muuttavat jossain määrin somalien perinteisiä asenteita koskien naisten palkkatyöhön osallistumista ja itsenäisyyttä. Somalinuoret joutuvatkin pohtimaan omaa asennoitumistaan erilaisten kulttuuristen tapojen ja arvojen keskellä suhteissaan suomalaiseen yhteiskuntaan, työelämään ja koulutukseen. Tässä mielessä heidän kulttuurisessa identiteetissään ilmenee *julkisella alueella hybridisen ja jatkuvassa liikkeessä olevan identiteetin piirteitä*.

Somalinuorten suhteissa suomalaiseen yhteiskuntaan ilmenee siis perinteisen monikulttuurisuus-ajattelun ja integraatioasenteen mukaista asennoitumista. Nuoret haluavat osallistua suomalaisen yhteiskunnan toimintaan, saada töitä ja hyvän koulutuksen. He haluavat myös tutustua suomalaisiin. Samanaikaisesti he kuitenkin haluavat ja pyrkivät säilyttämään etnisen identiteettinsä. Suhteessa suomalaisuuteen somalinuorten asennoituminen edustaa siis berryläistä integraatioasennetta ja monikulttuurisuusajattelua, jonka mukaan julkisella alueella toimitaan enemmän valtayhteiskunnan normien mukaisesti ja yksityisellä alueella voidaan toimia etnisten normien mukaisesti. Toisaalta somalinuoret pyrkivät säilyttämään etnisen identiteettinsä myös julkisella alueella ja he haluavat pitää kiinni kulttuurisista tavoistaan, kuten naisten pukeutumisesta, rukoushetkistä, ruokailutavoista, uskonnon opetuksesta ja uskonnollisista juhlista. Tässä mielessä heidän asennoitumisensa ei ”puhtaasti” edusta perinteistä monikulttuurisuuskäsitystä, vaan enemmänkin berryläistä integraatiota.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että somalinuorten kulttuurista identiteettiä kuvaa yksityisellä, julkisella ja sosiaalisten suhteiden alueella *integraatio*, jossa olennaista on *hybridisyys eli jatkuva liike ja neuvottelu erilaisten kulttuuristen vaikutusten välillä*. Hybridinen liike on kuitenkin voimakkaasti *painottunut etniseen identiteettiin* ja somalialaisiin kulttuuriin piirteisiin. Etnisen identiteetin ylläpidossa on *voimakas diasporinen suuntaus* ja siihen liittyy myös *transnationaalien yhteyksien ylläpito* muualla asuviin somaleihin.

3. Lapsina maahan muuttaneet – nuorina aikuisina maahan muuttaneet

Nuorempien ja vanhempien somalinuorten välillä ilmenee erilaista suuntautumista suomalaiseen yhteiskuntaan sekä kulttuuriin arvoihin ja tapoihin. Keskeinen ero nuorten välillä on maahanmuuttoikä, sillä nuoremmat haastateltavat ovat saapuneet Suomeen lapsina eli 12-14-vuotiaina ja vanhemmat olivat saapuneet nuorina aikuisina eli 18-20-vuotiaana.

Vaikka somalinuorten asenteissa on paljon yhtäläisiä piirteitä, eri ikäryhmiin kuuluvien asenteet eroavat joissain asioissa ja jotkut piirteet korostuvat eri tavoin. Nuorempien ja vanhempien somalinuorten välillä ilmenee jossain määrin erilaista suuntautumista suomalaisen yhteiskuntaan sekä kulttuurisiin arvoihin ja tapoihin. Nuoremmat somalit vaikuttavat avoimemmilta ja alttiimmilta omaksumaan ja hyväksymään suomalaisia kulttuurisia piirteitä. Heidän asenteissaan ja kulttuurisessa identiteetissään ilmeneekin enemmän *hybridistä rajanylitystä erilaisten kulttuuristen vaikutteiden välillä ja myös enemmän piirteitä itsenäisestä ja uudesta hybridisestä identiteetistä*. Vanhemmat somalinuoret korostavat nuoria enemmän somalialaisuuden merkitystä ja myös paluuta Somaliaan ja heidän kulttuurisessa identiteetissään *korostuu nuorempia somaleja enemmän etnisyyttä ja diasporasuhde Somaliaan*. (Vrt. Berry 1997.) Suuntautumisissa ilmenevää eroa korostaa se, että lapsina maahan muuttaneet somalinuoret ovat oleskelleet Suomessa lyhyemmän ajan kuin nuorina aikuisina muuttaneet.

Nuoremmat haastatellut ovat muuttaneet Suomeen lapsuusiässä ja he omaksuvat valtaisesti yhteiskunnan tapoja ja myös kieltä vanhempia nopeammin ja helpommin. Nuorempien maailmankuva on ollut muuttohetkellä jossain määrin joustavampi, eikä niin valmis kuin vanhemmilla somalinuorilla. (Vrt. Berry 1997.) Nuoremmat somalit joutuvat myös suomalaisen yhteiskunnan sosialisatioprosessiin vanhempia nuoria tehokkaammin, sillä he käyvät peruskoulua ja jatkavat keskiasteen koulutusta Suomessa. He haluavat myös hankkia hyvän ammatillisen koulutuksen Suomessa. Nuoremmat somalit viettävät juuri koulussa eniten aikaa suomalaisen yhteiskunnan arvojen ja toimintatapojen sekä suomalaisten aikuisten ja nuorten ja suomenkielen parissa. Kaikkiaan koulun merkitys on suuri, sillä se vie suuren osan nuorten ajasta ja varsinaisen koulunkäynnin lisäksi nuoret tekevät läksyjä. Vanhempien nuorten kohdalla työelämä voisi olla tehokas sosialisatiokanava, mutta somalien on vaikea saada töitä. Vanhemmat somalinuoret pitävät suomalaisen koulutuksen puutetta keskeisenä esteenä työllistymiselleen. He eivät samalla tavalla pääse sisälle suomalaiseen koulutusjärjestelmään kuin lapsina maahan muuttaneet.

Nuorempien somalien asenteissa ilmeneekin jossain määrin enemmän avoimuutta, myönteisyyttä ja jopa muutosta suomalaisia arvoja ja käytäntöjä kohtaan. Nuoremmat joutuvat ehkä vanhempia somalinuoria enemmän käymään rajanylitystä myös ”suomalaisperäisten” kulttuuripiirteiden puolelle ja neuvottelemaan asemaansa ja asenteitaan suhteessa suomalaisiin vaikutuksiin.

Nuorempien somalien tavoissa ja asenteissa ilmenee myös jossain määrin enemmän sellaisia hybridisiä vaikutuksia, joissa suomalaiset ja somalialaiset piirteet sekoittuvat ja identiteetti muotoutuu niiden sekamuotona joksikin uudeksi. Nuoremmat haastatellut haluavat jossain määrin yhdistää somalialaisia ja suomalaisia kulttuuripiirteitä elämäntavoissaan ja valita molemmista kulttuureista niiden parhaita puolia. Tosin myös nuoremmat somalit haluavat olla ensisijaisesti somalialaisia ja säilyttää etnisen identiteettinsä, mutta he ovat vanhempia somalinuoria avoimempia muutokselle ja suomalaisille kulttuurivaikutuksille.

Uutta luova hybridinen asennoituminen näkyy käytännössä mm. siinä, miten nuoremmat somalit yhdistelevät roolejaan toisaalta itsenäisinä yksilöinä ja toisaalta somaliyhteisön jäseninä. He yhdistelevät myös joitain ruokatapoja ja tekevät kotona joskus suomalaista ruokaa tai syövät muutoin somalialaisittain, mutta haluavat, että aterialle kokoontuu koko perhe samanaikaisesti, kuten suomalaisissa perheissä on tapana. Naisten ja miesten erikseen ruokaileminen tuntuu osasta nuoria huonommalle tavalle.

Myös lasten kasvatuksessa nuoremmat somalit haluavat yhdistää joitain suomalaisia ja suomalaisia piirteitä. Tosin nuoremmatkin somalit haluavat ennen kaikkea siirtää etnisen identiteettinsä lapsilleen, mutta he hyväksyvät nuorina aikuisina Suomeen muuttaneita somalinuoria paremmin ajatuksen siitä, että lapset ovat osittain myös suomalaisia syntyessään täällä ja tulevat mahdollisesti myös elämään Suomessa. Nuorempien kasvatuskäsityksissä ilmenee siis *integraatio/monikulttuurisuusasenteen mukaista asennoitumista* ja jos-sain määrin hybridin ja uutta luovan identiteetin mukaista asennoitumista, kun taas vanhempien somalinuorten kasvatusta koskevissa asenteissa ilmenee enemmän etnistä identiteettiä ja diasporaa korostavaa asennoitumista.

Toisaalta nuoremmat somalit asuvat vanhempiensa kanssa (yhtä poikkeusta lukuun ottamatta) ja näin ollen somalikulttuurin uusintaminen ja ylläpito on heidän kohdallaan vahvempaa kuin ilman vanhempiaan Suomeen muuttaneiden ja yksin asuvien somalinuorten kohdalla. Tilanne aiheuttaakin nuoremmille somaleille jonkinlaisen ristiriitatilanteen, jossa he joutuvat luovimaan kodin traditionaalisten ja muun yhteiskunnan edustamien länsimaisten arvojen välillä. *Lapsina maahan muuttaneet ja perheidensä kanssa asuvat somalinuoret joutuvat enemmän kuin aikuisina yksin maahan muuttaneet somalinuoret elämään kahden kulttuurin välissä ja neuvottelemaan identiteettiään somalialaisten ja suomalaisten arvojen ja tapojen välillä.*

Vanhempien auktoriteetti ja asema joutuu perheissä koetukselle, kun somalinuoret alkavat omaksua länsimaista ja yksilöllistä identiteettiä samanaikaisesti, kun vanhempien asema kiistattomana auktoriteettina kyseenalaistuu heidän joutuessaan suomalaisen yhteiskunnan marginaaliin työttöminä ja huonosti suomea taitavina. Suuntautumista kohden länsimaista ja yksilöllisempää identiteettiä kuvaa mm. nuorempien somalien suhtautuminen omaan aikaan, joka erotetaan perheen yhteisestä ajasta ja velvollisuuksista sekä nuorempien somalien halu yhdistellä itsenäisesti ja omaperäisesti somalialaisia ja suomalaisia vaikutteita. Nuorempien somalien elämää kuvaa jännite, joka kulkee perinteen ja länsimaisuuden välillä kilpistyen suhteessa vanhempiin ja muuhun yhteiskuntaan. (Vrt. Berry 1997.)

Nuorempien somalien ajatukset mahdollisesta Somaliaan paluusta eivät ole niin selviä kuin vanhemmilla nuorilla. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta nuoremmatkin tosin kuvittelivat, että he tulevaisuudessa saattavat muuttaa takaisin Somaliaan. Yksi nuoremmista somaleista ei edes suunnittele paluuta Somaliaan, sillä hänen elämänsä on nyt Suomessa tai Euroopassa ja kaikki ystävätkin asuvat tällä hetkellä Suomessa. Nuoremmat haastatellut kuitenkin pohtivat vanhempia somalinuoria enemmän Suomeen jäämistä, mikä myös tuo esiin heidän osittain ”suomalaisemman” identiteettinsä. Nuorempien somalien (ydin)perheet asuvat myös suurelta osin Suomessa, mikä osaltaan kiinnittää heitä tänne.

Vanhemmat somalinuoret suuntautuvat nuorempia voimakkaammin Somaliaan eli heidän diasporinen asenteensa on vahvempi. He suunnittelevat paluuta selkeämmin ja varmemmin kuin nuoremmat haastatellut. Heidän motiiveissaan esiintyy myös Somalian jälleenrakennuksen merkitys nuorempia somaleja enemmän, jotka puolestaan suunnittelevat paluuta enemmän yksilöllisistä motiiveista käsin. Vanhempien somalinuorten perheet asuvat (ainakin osittain) myös Somaliassa, mikä osaltaan vahvistaa diasporista asennoitumista.

Myös vanhempien somalinuorten haastatteluissa ilmenee neuvottelua somalialaisten ja suomalaisten kulttuuripiirteiden välillä ja osin myös piirteiden sekoittumista eli itsenäisen hybridisen identiteetin piirteitä. Heidän kohdallaan somalialaiset piirteet kuitenkin korostuvat nuorempia enemmän ja suuntautuminen suomalaisiin piirteisiin on vähäisempää kuin nuoremmilla. Vanhemmat somalinuoret ovat myös joissain asioissa suuntautuneita suomalaiseseen yhteiskuntaan ja myös heidän kielensä ja kulttuurinen identiteettinsä on osin muuttumassa ja sisältää joitain piirteitä kulttuurisesta ”sekamuodosta” eli hybridisyydestä.

Kuitenkin vanhempien somalinuorten *etninen identiteetti* on jollain tavalla vahvemalla pohjalla kuin nuorempien somalien kohdalla. Vanhemmat nuoret eivät tarkastele suomalaista yhteiskuntaa samalla tavalla ”ymmärtävästä” näkökulmasta kuin nuoremmat, vaikka myös vanhemmat somalinuoret arvostavat joitain suomalaisia tapoja ja haluavat omaksua niitä. He kuitenkin tuntuvat tarkastelevan suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria enemmän ulkopuolisen asemasta, kun taas nuoremmat somalit puhuvat ja kommentoivat enemmän yhteiskunnan sisältä käsin. Vanhemmat somalinuoret eivät myöskään samalla tavalla kuvittele, että he yhdistäisivät somalialaisia ja suomalaisia piirteitä itselle sopivaan tapaan, vaan mieltävät itsensä selvemmin ja ainoastaan somaleiksi. (Vrt. Berry 1997.) *Vanhempien somalinuorten asenteissa onkin nuoria selvemmin integraatioasenteen mukaista suhtautumista, sillä vanhemmat nuoret haluavat selvemmin säilyttää etnisen identiteettinsä, eivätkä he halua kulttuuristen piirteiden sekoittuvan.*

4. Sukupuoli

Somalinuorten asennoitumiseen ja liikkumiseen kulttuurisella kentällä vaikuttaa myös heidän sukupuolensa. Somalialainen yhteisö on perinteisesti jakautunut naisten ja miesten maailmihin, mikä näkyy myös haastateltujen puheissa ja toimissa. Somaliassa naiset toimivat enemmän yksityisellä eli kodin alueella ja miehet toimivat enemmän julkisella alueella. Suomessa naisten oletetaan osallistuvan koulutukseen ja työelämään tasavertaisesti miesten kanssa ja miesten oletetaan jakavan kotitöitä naisten kanssa. *Somalinuorten kohdalla perinteiset sukupuoliroolit ovat muutoksessa ja niiden suhteen sekä nuoret naiset että miehet käyvät neuvotteluja.* Naisen perinteinen asema kodin piirissä on jonkinlaisessa muutoksessa, kun kaikki nuoret somalitytöt käyvät peruskoulua. Haastatellut tytöt haluavat myös jatkaa peruskoulun jälkeen ammatilliseen koulutukseen. On mahdollista, että tulevaisuudessa monet tämän päivän nuoret somalitytöt ovat mukana suomalaisessa työelämässä omien alojensa ammattilaisina.

Koulutuksen myötä myös avioitumisikä nousee ja harvemmat nuoret menevät naimisiin välittömästi virallisen avioitumisiän saavutettuaan. Tämäkin muuttaa naisen asemaa ja sukupuoliroolia. Samanaikaisesti, kun somalitytöt osallistuvat enemmän koulutukseen ja mahdollisesti myös (palkalliseen) työelämään, myös heidän roolinsa kotona muuttuu. Tyttöillä ei ole samalla tavalla aikaa kodintöihin kuin Somaliassa, eikä kotona ole muita sukulaisia äitiä auttamassa. Osittain tämän vuoksi perheen pojatkin joutuvat osallistumaan koti-töihin. Nuoret somalitytöt kokevat myös epäoikeudenmukaiseksi tilanteen, jossa ainoastaan naiset hoitavat kaikki kotityöt ja samanaikaisesti perheen miehet ovat työttömiä.

(Vrt. Berry 1997; Tiilikainen 2003: 173-178.)

Yksin Suomeen muuttaneet somalipojat ja nuoret miehet ovat joutuneet opettelemaan perinteisiä naisten töitä ja oppineet laittamaan mm. ruokaa. Kuitenkin he pitävät luonnollisempana, että nainen edelleen hoitaa keittiöön ja kotiin liittyvät työt somaliperheissä. Jotain kuitenkin on muuttunut, sillä ainakin periaatteessa he osaavat hoitaa nämä askareet ja myös joutuvat ne hoitamaan yksin asuessaan tai vaimon sairastuessa. Somalimiehet joutuvat osallistumaan kodintöihin myös siksi, ettei naisilla ole laajaa sukulaisverkostoa ja naisten yhteisöä häntä auttamassa ja perheessä voi olla kuusikin lasta. (Vrt. Tiilikainen 2003: 172-178.)

Somalinuorten sukupuolten välistä työnjakoa koskevat asenteet ovat siis jossain määrin muuttumassa ja he joutuvat neuvottelemaan omaa asemaansa suhteessa erilasiin arvoihin ja odotuksiin. Nuoret naiset ja miehet tarkastelevat rooleja omista näkökulmistaan. *Somalityttöjen kulttuurisessa identiteetissä ilmenee tässä suhteessa ehkä enemmän hybridisiä piirteitä, heidän neuvotellessaan erilaisten sukupuolirooli-odotusten välillä.* Somalitytöt myös pyrkivät voimakkaammin ulos perinteisestä roolimallistaan naisena, joka hoitaa ilman miestä kodin työt eikä osallistu kodin ulkopuoliseen työelämään. Tässä mielessä *somalityttöjen asenteissa ilmenee voimakkaampaa suuntautumista suomalaiseen yhteiskuntaan kuin miespuolisten somalien asenteissa.*

Sukupuolten väliset erot tulevat myös esiin sosiaalisen tilan jakautumisessa sukupuolen mukaan. Nuoret miehet viettävät aikaansa pääasiassa kodin ulkopuolella ja julkisissa tiloissa, kun taas nuoret naiset viettävät pääosin vapaa-aikaansa kodin ja yksityisen piirissä. Somalimiehet toimivat ja tapaavat ystäviään enemmän suomalaisen yhteiskunnan keskellä ja ovat tältä osin enemmän myös sen vaikutusten piirissä. Somalitytöt hunnuttautuvat ja eristäytyvät enemmän yhteiskunnasta vapaa-ajallaan. Heillä ei ole samassa määrin mahdollisuuksia tutustua suomalasiin kuin somalipoikien ja nuorten miesten.

Nuorten somalinaisten suhteita vastakkaiseen sukupuoleen rajoitetaan miehiä enemmän. Somalitytöt eivät voi seurustella suomalaisen pojan kanssa, ellei tämä ole muslimi ja tarkoituksena ole pikaisesti avioitua hänen kanssaan. Somalipojat puolestaan seurustelevat melko vapaasti suomalaisten tyttöjen kanssa ja kaikilla miespuolisilla haastatelluilla (yhdestä somalimiehestä ei ole varmaa tietoa) oli ollut suomalainen tyttöystävä. Nuoret somalimiehet myös suhtautuvat osittain avoimesti avoliiton mahdollisuuteen. Tytöistä kellekään ei ollut suomalaista poikaystävää ja vain yhdellä oli somalialainen poikaystävä, jota vanhemmat paheksuivat. Somalitytöt eivät voi seurustella vapaasti myöskään somalipoikien kanssa, eivätkä edes kuvitella elävänsä avoliitossa. Näissä suhteissa somalitytöt ja nuoret miehet suhtautuvat sukupuolten väliseen tilanjakoon perinteisen etnisen identiteetin mukaisesti. Tosin nuorilla miehillä on enemmän todellisia mahdollisuuksia muuttaa asennoitumistaan ja erityisesti toimiaan ja heidän *suhteissaan suomalaisiin naisiin* ilmenee suuntautumista suomalaiseen yhteiskuntaan seurustelun ja avoliiton kautta. Tässä mielessä *miespuoliset somalinuoret ovat enemmän suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan.*

Somalityttöjen etnistä identiteettiä korostaa myös heidän hunnuttautumisen ja pukeutumisen vartaloa peittäviin hameisiin. Tässäkin suhteessa nuoret somalitytöt asemoituvat enemmän etnisen yhteisön ja identiteetin mukaisesta näkökulmasta ja heidän etnisyytensä on näkyvämpää kuin nuorten miesten kohdalla. Somalityttöjen kohdalla voidaan ajatella, että somaliyhteisö pitää tiukemmin kiinni naisten ja tyttöjen etnisyydestä. Toisaalta jotkut sukupuolten väliset roolit ovat muuttumassa ja somalitytöt myös itse haluavat muuttaa niitä jossain suhteissa. Toisaalta somalitytöt myös itse pitävät kiinni etnisestä identiteetistään ja somalialainen yhteisö ja sosialisatio tarjoaa heille turvaa ja edustaa hyvää elämää. (Vrt. Tiilikainen 2003.) *Somalitytöt joutuvat ehkä somalipoikia enemmän neuvottelemaan arvojaan erilaisten arvojen ja ristiriitojen paineessa.* (Vrt. Berry 1997.)

Nuoret somalimiehet voivat vapaammin liikkua suomalaisuuden kentillä, sillä somaliyhteisö ei kontrolloi samalla tavalla miehiä kuin naisia. Toisaalta nuoret somalimiehet tuntuvat lopulta pitävän samalla tavalla kiinni etnisestä identiteetistään kuin somalitytötkin. *Vaikka somalityttöjen ja nuorten miesten kulttuurisissa identiteeteissä onkin painotuseroja, ovat he lopulta hyvinkin suuntautuneita etniseen identiteettiinsä monissa perinteisissä sukupuolikysymyksissä.* Somalitytöt ovat kuitenkin miespuolisia somalinuoria voimakkaammin *suuntautuneita suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen edustamiin arvoihin sukupuolten työnjakoa koskevissa kysymyksissä.*

5. Alaikäisinä ilman vanhempia–vanhempien kanssa saapuneet

Myös maahanmuuttotavalla näyttää olevan merkitystä kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa, sillä alaikäisinä maahan muuttaneiden somalinuorten välillä näyttää olevan eroa sen mukaan, ovatko he saapuneet perheen mukana vai yksin. Yksin maahan muuttaneet lapset joutuvat asumaan vuosiakin lastenkodissa ja ilman perheitään. Heille suomalainen yhteiskunta näyttäytyy erilaisena kuin perheidensä kanssa asuville nuorille. Lastenkodeissa asuvat nuoret joutuvat enemmän tekemisiin suomalaisten viranomaisten kanssa, eikä somaliyhteisön vaikutusvalta ulotu heihin samalla tavalla kuin perheiden kanssa asuviin nuoriin. Haastatelluista kaksi on asunut lastenkodissa useita vuosia.

Yksin ja alaikäisinä maahan muuttaneet somalinuoret tuntuvat olevan muita nuoria avoimempia suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan ja omaksuvan ehkä enemmän suomalaisia tapoja. Heidän kulttuurisessa identiteetissään näkyy muita somalinuoria enemmän itsenäisen ja hybridisen identiteetin piirteitä. He tuntuvat hyväksyvän sellaisia tapoja, joita muut nuoret eivät hyväksy. Tällaisia tapoja ovat mm. alkoholin käyttö ja somalityttöjen mahdolliset esiaviolliset suhteet. On ymmärrettävää, että lastenkodissa asuessaan he joutuvat elämään enemmän suomalaisen sosialisoinnin keskellä ja he myös ”suomalaistuvat” muita nuoria helpommin.

Yksin maahan muuttaneiden somalinuorten tilanne muuttuu helposti ongelmalliseksi, kun heidän perheensä saapuvat perheenyhdistämisen kautta Suomeen. Tuolloin nuori joutuu uudelleen opettelemaan somalialaisia tapoja ja ottamaan niitä huomioon ja alistumaan vanhempiensa auktoriteettiin. Nuoret voivat joutua erityisen ristiriitaisiin tilanteisiin perheen edustamien perinteisten ja suomalaisen yhteiskunnan edustamien arvojen ja odotusten välissä. *Heille voikin muodostua muita somalinuoria korostuneemmin jaettu identiteetti, jossa kotona ja muualla toimitaan erilaisten sääntöjen ja odotusten mukaan.* Näiden nuorten voi sanoa todellakin **elävän kahden kulttuurin välissä**. Toinen yksin alaikäisenä maahan muuttaneista haastatelluista sanoi, että ”hän on somalien kanssa somali ja suomalaisten kanssa suomalainen”.

Vanhempiensa kanssa ja alaikäisinä maahan muuttaneiden somalinuorten tilanne on toinen, sillä he elävät vanhempiensa vaikutuspiirissä jatkuvasti. Yleensä vanhempien arvo maailma edustaa perinteistä somalialaista ajattelua ja tapoja. Toki nämäkin nuoret joutuvat elämään kahden kulttuurin välissä ja neuvottelemaan identiteettiään somalialaisten ja suomalaisten arvojen ja tapojen välillä. Heidän kohdallaan sosialisointiprosessi suomalaiseen yhteiskuntaan ei kuitenkaan pääse olemaan niin voimakas kuin lastenkodissa asuvien tai asuneiden somalinuorten kohdalla.

6. Islam, somalin kieli ja diasporayhteisö: avaimet etnisyyteen

Somalinuoret kokevat hyvin vahvasti olevansa somaleja. Keskeisin asema somalialaisuuden ja etnisen identiteetin ylläpidossa näyttää somalinuorten kohdalla olevan islamin uskonnolla ja somalin kielellä, joita ilman nuoret eivät voi kuvitella olevansa somaleja. Myös diasporasuhde Somaliaan pitää keskeisesti yllä ”aitoa somalialaisuutta” ja diasporainen asennoituminen tulee esiin kaikilla elämänalueilla .

Islamin uskonto näyttää olevan keskeisin somalialaisuuden ja etnisyyden piirre, joka ohjaa nuorten elämää kokonaisvaltaisesti kaikilla elämänalueilla. Islamin vaikutus ulottuu kaikille elämänalueille ja näkyy niin yksityisillä kuin julkisillakin elämän alueilla eli kodin ja perheen piirissä, koulussa ja työelämässä, sosiaalisissa suhteissa ja yleisissä elämäntavoissa. Myöskään sukupuolten tai eri ikäryhmien välillä ei ole huomattavia eroavuuksia suhteessa uskontoon; tosin tyttöjä islam tuntuu rajoittavan enemmän. Nuoret itse määrittelevät islamin uskonnon tärkeimmäksi asiaksi elämässään. Myös monet niistä nuorten kuvaamista kulttuurisista piirteistä, joita he haluavat vaalia, ovat luonteeltaan uskonnollisia. Kulttuuriset ja uskonnolliset piirteet sekoittuvatkin nuorten puheessa ja kulttuurisessa identiteetissä toisiinsa, vaikka he osin pyrkivät niitä erottelemaan. Islamin uskonto ilmenee koko kulttuurisen identiteetin kannalta erityisen merkittävänä tekijänä ja etnisyyden määrittäjänä ja ylläpitäjänä.

Somalinkieli taas on avain somalikulttuurin ymmärtämiseen, eikä ilman kieltä voi olla kulttuuriakaan. Somalinuoret pitävät kieltä myös keskeisenä ”aidon somalialaisuuden” mahdollistajana. Somalin kieli on pitkälti kodin ja yksityisen elämänpiirin kieli, jota puhutaan muiden somalien kanssa. Somalinuoret ovat pääasiassa tekemisissä toisten somalien kanssa vapaa-ajallaan ja puhuvat pääasiassa somalia. Koulu ja työelämä muodostavat suomenkielisen alueen. Lisäksi lastenkodissa nuoret asuvat suomenkielisessä ympäristössä. Somalin kieltä halutaan vaalia ja siirtää uusille länsimaissa kasvaville sukupolville. Länsimaissa elävien lasten somalinkielentaidosta ollaan kuitenkin huolestuneita ja huonon kieli- taidon pelätään johtavan myös somalialaisuuden kadottamiseen.

Keskeinen islamin, somalin kielen ja diasporasuhteen ylläpitäjä ja mahdollistaja on somaliyhteisö, jota ilman etnisyyden säilyttäminen olisi vaikeaa. Somaliyhteisö on luonteeltaan diasporainen ja Somaliaa nähdään yhteisenä alkukotina, joka edustaa ”aitoa somalialaisuutta” ja kotimaana, johon aiotaan joskus palata. Diasporasuhteessa on paljon kuvitellun yhteisön piirteitä (vrt. Anderson 1996) ja *etninen identiteetti rakentuu osin Somaliaan liittyneiden mielikuvien ja käsitysten varassa*. Somalinuoret ovat vapaa-aikanaan tekemisissä pääasiassa toisten somalien kanssa ja he pitävät myös yllä transnationaaleja suhteita muualla asuin somaleihin ja perheenjäseniin. Somalit muodostavat yhden suurimmista Suomessa asuvista uusista vähemmistöistä, vaikka lukumääräisesti heitä on hyvin vähän. Somalien keskittyminen pääkaupunkiseudulle ja Etelä-Suomeen mahdollistaa kuitenkin etnisen yhteisön muodostamisen ja ylläpidon. Yhdessä toisten somalien kanssa somalinuoret pitävät yllä diasporasuhdetta Somaliaan ja määrittelevät etnistä identiteettiään ja käsitystään ”aidosta somalialaisuudesta”.

Somalin kieli, islamin uskonto ja diasporayhteisö näyttäytyvät keskeisinä aidon etnisen somalialaisuuden mahdollistajina. Niihin liittyy voimakas ”aitouden” ja ”oikean etnisyyden” piirre ja ne halutaan säilyttää mahdollisimman muuttumattomina ja puhtaina. Kieli, uskonto ja diasporayhteisö tarjoavat myös mahdollisuuden Hallin (1992) kuvaamaan etnisyyteen ja traditionaaliseen identiteettiin pakenemiseen ja jähmettymiseen tai Berryn kuvaamaan separaatioon. Näin saattaa myös käydä, jos valtayhteiskunta ei avaudu somaleille hyväksyvänä tilana, jossa he voivat rakentaa omaa paikkaansa tasaveroisesti muun väestön kanssa.

Kuitenkin myös näillä kaikilla etnisen identiteetin keskeisillä alueilla tapahtuu jossain määrin uudelleen määrittelyä ja muutoksia, sillä somalinuoret neuvottelevat asennoitumistaan erilaisissa tilanteissa ja erilaiset kulttuuriset vaikutukset sekoittuvat keskenään. Tässä mielessä myös näillä etnisyyden keskeisillä osa-alueilla ilmenee jonkin verran sekä hybridisen ja jatkuvassa rajanylityksessä muotoutuvan identiteetin että hybridisen ja uutta luovan identiteetin mukaista suuntautumista. Somalin kieli sekoittuu muihin kieliin ja muuttuu osittain eräänlaiseksi sekakieleksi. Myös suhteessa uskonnollisiin normeihin tapahtuu muuttumista ja osittaista sopeutumista valtayhteiskunnan arvoihin ja somalinuoret joutuvat jossain määrin neuvottelemaan omaa asennoitumistaan länsimaisten ja perinteisten islamilaisien käsitysten välillä. Suhtautuminen avioliittoon edeltävään seksuaaliseen suhteeseen ja avoliittoon ovat mm. tällaisia kysymyksiä. Myös diasporasuhde Somaliaan ja käsitys ”aidosta somalialaisuudesta” muuttuu ja muokkautuu uudelleenmäärittelyissä ja erilaisten mielikuvien ja käsitysten vuoropuhelussa.

Eli myös somalin kielen, islamin uskonnon ja ”aidon somalialaisuuden” alueilla ilmenee jonkinlaista hybridisyyttä. Kuitenkin erilaisten kulttuuristen piirteiden ja arvojen välillä tapahtuvaa neuvottelua esiintyy islamin ja varmasti myös somalinkielen kohdalla hyvin vähän ja vähemmän kuin muilla elämänalueilla. Islam, somalin kieli ja diasporayhteisö näyttävätkin olevan keskeisimpiä etnisyyden ylläpitäjiä muodostaen punaisen langan ”oikeaan somalialaisuuteen”.

7. Monikulttuurisuus/integraatio, diaspora ja hybridinen jatkuvassa liikkeessä oleva identiteetti keskeisimpiä somalinuorten kulttuurisen identiteetin piirteitä

Somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa keskeisimpiä piirteitä ovat monikulttuurisuus/integraatio, diaspora-asennoituminen ja hybridinen jatkuvassa liikkeessä oleva identiteetti. Nämä hypoteesit saavat aineistosta eniten tukea. Voidaankin sanoa, että *somalinuorten kulttuurista identiteettiä kuvaa integraatio*, jossa olennaista on *hybridisyys eli jatkuva liike ja neuvottelu erilaisten kulttuuristen vaikutusten välillä*. Hybridinen liike on kuitenkin voimakkaasti *painottunut etniseen identiteettiin* ja somalialaisiin kulttuurisiin piirteisiin. Etnisen identiteetin ylläpidossa on *voimakas diasporinen suuntaus* ja siihen liittyy myös *transnationaalien yhteyksien ylläpito* muualla asuviin somaleihin. Kuitenkin eri elämänalueilla kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa on erilaisia painotuksia. Myös sukupuolella, maahanmuuttoikäällä ja alaikäisten kohdalla maahanmuuttotavalla on vaikutusta kulttuurisen identiteetin muotoutumiseen.

Perinteinen monikulttuurisuusasenne eli berryläinen integraatio hallitsee kattavasti koko kulttuurisen identiteetin aluetta. Somalinuoret pyrkivät sopeutumaan suomalaiseen yhteiskuntaan ja osallistumaan sen toimintaan säilyttäen samalla etnistä identiteettiään mahdollisimman paljon. (Ks. Berry 1997; Rex 1997.) Halu osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan jää etnisen identiteetin rinnalla kuitenkin jossain määrin toisarvoiseksi, etenkin vanhempien somalinuorten osalta. Lapsena maahan muuttaneiden somalinuorten kohdalla halu sopeutua ja omaksua suomalaisen yhteiskunnan tapoja ja käytäntöjä on voimakkaampi. Aikuisina maahan muuttaneiden somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä korostuu etnisyys ehkä siksikin, että he voimakkaammin suuntautuvat Somaliaan ja ajattelevat elämän Suomessa olevan vain väliaikaista.

Somalinuorten kulttuurista identiteettiä leimaa kokonaisvaltaisesti myös hybridisyys, joka ilmenee neuvotteluna ja jatkuvana liikkeenä erilaisten arvojen ja positioiden välillä. Voidaan sanoa, että *somalinuoret elävät kahden kulttuurin välissä ja joutuvat päivittäisessä elämässään ylittämään niiden välistä rajaa ja neuvottelemaan asemaansa kulttuurien välissä*. Hybridisyys on kuitenkin voimakkaasti painottunut somalialaiseen kulttuuriin ja arvoihin. (Ks. Hall 1990, 1992, 1999, 2000; Grossberg 2000.) Vaikka somalinuoret haluavat säilyttää etnistä identiteettiään mahdollisimman paljon, joutuvat he kaikilla elämän osa-alueilla neuvottelemaan suomalaisten/länsimaisten ja traditionaalisten ja etnisten käsitysten välillä ja muokkaamaan omaa suhdettaan erilaisiin arvoihin ja käytäntöihin. Uskonnon, kielen ja kodin alueilla neuvottelua tapahtuu vähemmän ja julkisella alueella enemmän, mutta koska ihmisten elämä on luonteeltaan kokonaisvaltaista, vaikuttavat julkisen alueen arvostukset myös yksityiseen elämänpiiriin.

Diasporinen ja transnationaali somaliyhteisö on myös keskeinen osa somalinuorten kulttuurista identiteettiä. Etninen identiteetti muokkautuu ja pysyy yllä pitkälti juuri diasporayhteyden välityksellä. Somaliyhteisön diasporinen kaipuu kotimaahan ja halu pitää yllä somalialaisuutta ja somalin kieltä myös maanpaossa, luovat yhteisöllistä identiteettiä myös nuoremmille somaleille. Saattaa olla, että tulevaisuudessa diasporinen yhteisöllisyys muuttuu muotoaan, jos osa somaleista todella palaa Somaliaan. Silloin Suomeen ja muihin maihin jäävät somalit joutuvat uudelleen määrittelemään suhdettaan kotimaahansa, ja paluujatuksesta saattaa tulla yhä enemmän etnistä identiteettiä ylläpitävä voima ilman todellisia aikeita palata Somaliaan. Diasporinen ajattelu todennäköisesti korostuu, jos somalit jäävät suomalaisen yhteiskunnan marginaaliin pääsemättä tasaveroisesti osallistumaan sen keskeisiin instituutioihin. (Ks. Anderson 1996, 1997; Hall 1990; Gilroy 1992.)

Kulttuuriset identiteetit muotoutuvat jossain määrin eri tavoin eri sukupuolta olevien somalinuorten kohdalla. Somalitytöt joutuvat ehkä miespuolisia somaleja enemmän neuvottelemaan asenteitaan ja toimiaan erilaisten odotusten ja normien ristiaallokossa eli suomalaisen ja somalialaisen yhteisön ja kulttuurin välissä. Somalitytöt ovat voimakkaammin suuntautuneita suomalaisen yhteiskunnan rooliodotuksiin sukupuolten välistä työnjakoa koskevista kysymyksistä. Miespuoliset somalinuoret voivat puolestaan toimia vapaammin suomalaisessa yhteiskunnassa ja he ovat myös enemmän kontaktissa valtaväestön vastakkaisen sukupuolen edustajiin. Tässä mielessä taas miespuoliset somalit ovat enemmän suomaaliseen yhteiskuntaan suuntautuneita. Kuitenkin sekä miespuolisten että naispuolisten somalinuorten asenteissa suhteessa sukupuolirooleihin ilmenee monissa kysymyksissä melko voimakasta suuntautumista etniseen identiteettiin.

Maahanmuuttoikä vaikuttaa somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumiseen siten, että lapsina maahan muuttaneiden somalinuorten identiteetissä ilmenee enemmän hybridistä rajanylitystä erilaisten kulttuuristen vaikutteiden välillä ja myös enemmän piirteitä itsenäisestä ja uudesta hybridisestä identiteetistä. Lapsina maahan muuttaneet elävät vanhempia somalinuoria korostuneemmin kahden kulttuurin välissä ja he joutuvat enemmän neuvottelemaan asemaansa ja arvojaan jatkuvassa rajanylityksessä somalialaisten ja suomalaisten vaikutteiden välillä. Vanhemmat somalinuoret korostavat nuoria enemmän somalialaisuuden merkitystä ja myös paluuta Somaliaan ja heidän kulttuurisessa identiteetissään korostuu nuorempia somaleja enemmän etnisyys ja diasporasuhde Somaliaan.

Se, onko somalinuori saapunut Suomeen alaikäisenä ja ilman vanhempiaan tai vanhempien kanssa, vaikuttaa myös jossain määrin kulttuurisen identiteetin muotoutumiseen. Yksin ja alaikäisenä Suomeen muuttaneiden somalien kulttuurisessa identiteetissä näkyy muita somalinuoria enemmän itsenäisen ja hybridisen identiteetin piirteitä. Jos vanhemmat myöhemmin muuttavat Suomeen voi näille somalinuorille muodostua muita somalinuoria korostuneemmin jaettu identiteetti, jossa kotona ja muualla toimitaan erilaisten sääntöjen ja odotusten mukaan. Näiden nuorten voi sanoa todellakin elävän kahden kulttuurin välissä.

Joillain elämänaalueilla somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä ilmenee myös marginalisaation ja hybridisen ja itsenäisen identiteetin piirteitä. Nämä piirteet ovat kuitenkin vähäisiä. Marginalisaation pelkoa ja uhkaa ilmenee erityisesti suhteessa suomalaiseen työelämään ja sosiaalisiin suhteisiin suomalaisten kanssa. Somalinuoret pelkäävät jäävänsä suomalaisten työmarkkinoiden ulkopuolelle erityisesti ilman suomalaista koulutusta, mutta myös siitä huolimatta. Somalien työttömyys on korkealla tasolla, joten nuorten huolella on perusteensa. Somalinuoret kokevat myös suomalaisiin tutustumisen vaikeaksi ja heillä on vain vähän suomalaisia tuttavuuksia tai kavereita. He ovatkin vaarassa syrjäytyä myös tällä yhteiskunnan keskeisellä yhteiskunnan osa-alueella. Tulevaisuudessa marginalisoituminen saattaa tosin lisääntyä somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä, jos somalit todellakin jäävät ulkopuoliseksi yhteiskunnan keskeisissä instituutioissa kuten työelämässä ja suhteissa valtaväestöön. Tällöin syrjäytyminen on tosiasiallista ja leviää helposti myös muille elämän osa-alueille.

Somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä ilmenee myös jossain määrin hybridisen ja itsenäisen identiteetin aineksia. Kaikki somalinuoret joutuvat neuvottelemaan kulttuurista identiteettiään erilaisten arvojen ja tapojen välillä ja nämä neuvottelut myös muuttavat nuorten käsityksiä ”aidosta somalialaisuudesta”. Tässä mielessä kaikkien somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä on jossain määrin hybridin ja itsenäisen identiteetin piirteitä. Näitä piirteitä ilmenee kuitenkin enemmän lapsina maahan muuttaneilla somaleilla. Heidän kohdallaan hybridisen ja uutta luovan identiteetin piirteitä esiintyy ennen kaikkea nuorempien somalien *halussa* yhdistää somalialaisia ja suomalaisia kulttuuripiirteitä elämäntavoissaan ja valita molemmista kulttuureista niiden parhaita puolia. Uutta luova hybridinen identiteettiasenne tulee esiin myös siinä, miten nuoremmat somalit *yhdistelevät roolejaan toisaalta itsenäisinä yksilöinä ja toisaalta somaliyhteisön jäseninä*. Voi olla, että tulevaisuudessa itsenäisen ja uutta luovan hybridin piirteet lisääntyvät erityisesti lapsina maahan muuttaneiden somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä.

Varsinaisia berryläisiä ortogonaalisia suuntauksia eli separaatiota ja assimilaatiota somalinuorinuorten kulttuurisessa identiteetissä ei esiintynyt. Kuitenkin tulevaisuudessa saattaa olla, että näitäkin piirteitä ilmenee. Separatio saattaa korostua, jos somalit jäävät yhteiskunnan marginaaliin. Tällöin he saattavat haluta vetäytyä etniseen yhteisöönsä ja eristäytyä valtayhteiskunnasta. Toisaalta tällöin on enemmän kyse segregaatiodista eli yhteiskunnasta poissulkemisen kautta tapahtuvasta ja pakotetusta separaatiodista.

Tulevaisuudessa onkin mielenkiintoista nähdä, mitkä piirteet korostuvat somalinuorten kulttuurisessa identiteetissä ajan myötä, kun nuoret kasvavat aikuisuuteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Nähtäväksi jää eroaako lapsina ja nuorina aikuisina maahan muuttaneiden kulttuuriset identiteetit selvästi toisistaan, tai onko sukupuolella suurta merkitystä kulttuurisen identiteetin muotoutumisessa. Erityisen kiintoisaa olisi tutkia lisää lapsina maahan muuttaneiden somalinuorten kulttuurisen identiteetin muotoutumista ja Suomeen sopeutumista ja vertailla ilman vanhempiaan maahan muuttaneiden ja perheidensä kanssa saapuneiden tilanteita. Lapsina maahan muuttaneet elävät voimakkaammin suomalaisen yhteiskunnan vaikutuspiirissä kuin nuorina aikuisina tai aikuisina saapuneet somalit. Toisaalta perheidensä kanssa elävät nuoret joutuvat neuvottelemaan asenteitaan ja arvojaan kahden kulttuurin välissä korostuneemmin kuin muut somalinuoret. Uuden mielenkiintoisen lisänsä tutkimukseen tuovat Suomessa syntyneet ja kasvaneet somalilapset, ”toisen polven maahanmuuttajat”, joiden vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen Somaliasta. Tämä Suomessa kasvava uusi somalisukupolvi suo varttuessaan mielenkiintoisen tutkimuskohteen monelle tutkijalle.

Lähdeluettelo

- Ahmad, Akhlaq: Yhteisten työmarkkinoiden erottelemia? Maahanmuuttajien työllistymismahdollisuudet suomalaisilla työmarkkinoilla. *Sosiologia*, 3/2002, s. 227-241.
- Ahponen, Pirkko-Liisa: *Kulttuurin pesäpaikka. Yhteiskunnallisia lähestymistapoja kulttuuriteoriaan*. WSOY, Vantaa 2001.
- Aikio, Annukka (toim.): *Uusi sivistyssanakirja*. Otava, Keuruu 1989.
- Alasuutari, Pertti: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Jyväskylä 1999, 3. painos.
- Anderson, Benedict: The nation and the origins of national consciousness. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cambridge 1997, pp. 43-51.
- Anderson, Benedict: *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso, London 1996.
- Anttonen, Marjut: *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Vammala 1999.
- Barth, Fredrik.: A Personal view of Present Tasks and Priorities in Cultural and Social Anthropology. In Borofsky, Robert (ed.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, New York 1994, p. 449-360.
- Barth, Fredrik: Introduction. In Barth, Fredrik (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø 1969, p. 9-38.
- Bauman, Zygmunt: Modernity and Ambivalence. In Featherstone, Mike (ed.), *Global Culture Nationalism, Globalization and Modernity*. SAGE, London 1990.
- Beck, Ulrich: Työyhteiskunnan tuolle puolen. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): *Sosiaalipolitiikan lukemisto*. Palmenia, Tampere 2000, s. 155-168.
- Beck, Ulrich: *Mitä globalisaatio on?* Vastapaino, Tampere 1999.
- Berry, John: Lead Article. Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied Psychology. An International Review*. 46 (1)/1997, p. 5-68.
- Berry, John W.; Poortinga, Ype H.; Segall, Marshall H.; Dase, Pierre D.: *Cross-cultural psychology*. Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Bhabha, Homi K.: Culture's In-Between. In Hall, Stuart; du Gay, Paul, *Questions of Cultural Identity*. SAGE, London, 2000, p. 53-60.
- Bhabha, Homi K.: *The Location of Culture*. Routledge, London, 1995a.
- Bhabha, Homi K.: Cultural Diversity and Cultural Differences. In Ashcroft, Bill; Griffiths, Gareth & Tiffin, Helen (eds.), *The Post-Colonial Studies Reader*. Routledge, London, 1995b.
- Bhabha, Homi K.: Postcolonial authority and postmodern guilt. In Grossberg, Lawrence; Nelson, Gary; Treichler, Paula A. (eds.), *Cultural Studies*. Routledge, New York 1992, p. 56-68.
- Borofsky, Robert: The Cultural in Motion. In Borofsky, Robert (ed.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, New York 1994, p. 313-319.
- Bourdieu, Pierre: *Järjen käytännöllisyys*. WSOY, Juva 1998.
- Castells, Manuel: *The Power of Identity*. Blackwell, Oxford 1997.
- Ehlers, Pernille; Witzke, Agnes: *Somalia. Bakgrund och framtid*. Nordiska Afrikainstitutet, Uppsala 1992.

- Eriksen, Thomas Hylland: Ethnicity, race and nation. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cornwall 1997, 33-42.
- Eriksen, Thomas Hylland: Comment. Ethnicity, culture and context. In *Man. The Journal of the Royal Anthropological Institute*. New Series, no 4/1992.
- Eriksen, Thomas Hylland: The cultural context of ethnic differences. In *Man. The Journal of the Royal Anthropological Institute*. New Series, vol 26, no 1/1991, p. 127-144.
- Forsander, Annika: *Luottamuksen ehdot. Maahanmuuttajat 1990-luvun suomalaisilla työmarkkinoilla*. Väestöliitto, Helsinki 2002.
- Forsander, Annika: Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi Petri; Abdullahi, Ali; Alitolppa-Niitamo, Anne; Kyntäjä, Eve; Quoc Cuong, Nguyen (toim.): *Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ*. Palmenia, Helsinki 2001a, s. 31-56.
- Forsander, Annika; Ekholm, Elina: Maahanmuuttajat ja työ. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi Petri; Abdullahi, Ali; Alitolppa-Niitamo, Anne; Kyntäjä, Eve; Quoc Cuong, Nguyen (toim.): *Monietnisyyys, yhteiskunta ja työ*. Palmenia, Helsinki 2001b, s. 57-82.
- Forsander, Annika; Alitolppa-Niitamo, Anne: *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisu 242. Työministeriö, Helsinki 2000.
- Geertz, Clifford: The Uses of Diversity. In Borofsky, Robert (ed.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, New York 1994, p. 454-455.
- Gellner, Ernst: Nationalism as a product of industrial society. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cornwall 1997, p. 43-69.
- Giddens, Anthony: *Sociology 4th edition*. Polity press, Cambridge 2002.
- Giddens, Anthony: *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge 1992.
- Giddens, Anthony: *The New Rules of Sociological Method: A Positive Critique of Interpretative Sociology*. Hutchison University Library, Essex 1975.
- Gilroy, Paul: Diaspora Cultures. In Hall, Stuart; Held, David; McGrew, Tony (ed.), *Modernity And Its Futures*. Polity Press, Cambridge 1992, p. 322-323.
- Goodenough, Ward H.: Toward a Working Theory of Culture. In Borofsky, Robert (ed.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill, New York 1994, p. 262-273.
- Grossberg, Lawrence: Identity and Cultural Studies – Is That All There Is? In Hall, Stuart; du Gay, Paul (eds.), *Questions of Cultural Identity*. SAGE, London, 2000, p. 87-107.
- Guibernau, Montserrat; Rex, John: Introduction. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cornwall 1997, p. 1-12.
- Hagelund, Anniken: *Integration – Governing Diversity and Equality*. Paper presented in the 12th Nordic migration Conference by Ceren 10-12.10.2002.
- Hall, Stuart: Introduction. Who Needs Identity? In Hall, Stuart; du Gay, Paul (eds.), *Questions of Cultural Identity*. SAGE, London 2000, p. 1-17.
- Hall, Stuart: *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere 1999.
- Hall, Stuart: The Question of Cultural Identity. In Hall, Stuart; Held, David; McGrew, Tony (eds.), *Modernity And Its Futures*. Polity Press, Cambridge 1992, p. 274-316.
- Hall, Stuart: Cultural Identity and Diaspora. In Ruherford, Jonathan (ed.), *Identity. Community, Culture, Difference*. Lawrence & Wishart, London 1990, p. 222- 237.
- Honneth, Axel: *The Struggle for Recognition. The moral Grammar of Social Conflicts*. Polity Press, Cambridge 1995.
- Huttunen, Laura: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.

- Ilmonen, Kaj: Anthony Giddensin rakenteistumisteoria ja sen kritiikki. Teoksessa Hesikala, Risto (toim.), *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Tampere 2000, s. 316-347.
- Integrationsverket: *Sammanfattning Rapport Integration 2002*. www.integrationsverket.se.
- Iskanius, Sanna: Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa – venäjänkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Teoksessa Laihiala-Kankainen, Sirkka; Pietikäinen, Sari; Dufva, Hannele (toim.), *Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Soveltavan kielitutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopaino 2002, s. 200-218.
- Jaakkola, Magdalena: *Suomen ulkomaalaiset. Perhe, työ ja tulot*. Työpoliittinen tutkimus 15, Työministeriö. VAPK-kustannus, Helsinki 1991.
- Jaakkola, Magdalena: *Suomalaisten suhteutuminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaispolitiikkaan*. Siirtolaisuustutkimuksia 21, Työvoimaministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.
- Jaakkola, Timo: *Maahanmuuttajat ja etniset vähemmistöt työhönotossa ja työelämässä*. Työpoliittinen tutkimus 218. Työministeriö, Helsinki 2000.
- Jasinskaja-Lahti, Inga; Liebkind, Karmela; Vesala, Tiina: Rasismi ja syrjintä Suomessa: Maahanmuuttajien kokemuksia. Gaudeamus, Helsinki 2002..
- Jasinskaja-Lahti, Inga: *Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 2. Edita Oy, Helsinki 2000.
- Johnson, Allan G.: *The Blackwell Dictionary of Sociology. A User's Guide to Sociological Language*. Blackwell, Cambridge 1995.
- Julkunen, Raija: Hyvinvointivaltion suunnanmuutos. *Ennen & nyt. Historian tietosanomat*, 4/2001; www.ennenjanyt.net/arkisto/.
- Julkunen, Raija: Hyvinvointivaltion uudelleenjärjestyminen. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): *Sosiaalipolitiikan lukemisto*. Palmenia, Tampere 2000, s. 100-128.
- Järventie, Irmeli; Sauli, Hannele (toim.): *Eriarvoinen lapsuus*. WSOY, Porvoo 2001
- Khan, Aisha: Comment. Ethnicity, culture and context. In *Man. The Journal of the Royal Anthropological Institute*. New Series, no 4/1992.
- Knuuttila, Seppo: Kaiken kattava kulttuuri? Teoksessa Kupiainen, Jari; Sevänen, Erkki (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. Gummerus, Jyväskylä 1994.
- Kortteinen, Matti: Lähiö: *Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsinki, 1982.
- Laki N:o 493/1999: *Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta*.
- Laroche, Michel; Kim, Chankon; Hui, Michael King-man: A comparative investigation of dimensional structures of acculturation for Italian Canadians and Greek Canadians. *The Journal of Social Psychology*, 137 (3)/1997, p. 317-331.
- Lasry, Jean-Claude; Sayegh, Liliane: Immigrants' adaptation in Canada: Assimilation, acculturation, and orthogonal cultural identification. *Canadian Psychology* 34 (1)/1993, p. 98-109.
- Lee Barnes, Virginia; Boddy, Janice (toim.): *AMAN, Somalitytön tarina*. WSOY, Juva 1996.
- Leufstedt, Annacarin: *Renewing home country links. An account of the journey of five young unaccompanied refugees back to the Horn of Africa*. Rädda Barnen, Kristianstad 1997.
- Liebkind, Karmela: *Me ja muukalaiset. Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*.
- Manninen, Juha: Tiede, maailmankuva, kulttuuri. Teoksessa Envall, Markku; Knuuttila, Seppo; Manninen Juha: *Maailmankuva kulttuurin kokonaisuudessa. Aate-, ja oppihistorian, kirjallisuustieteen ja kulttuuriantropologian näkökulmia*. Gummerus, Jyväskylä 1989.
- Malms, Tea: Kielitaito on avain kotoutumiseen. *Tasa-arvo* 2/2002, s. 5-7.
- Marjeta, Maarit: *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa. Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Sosiologian laitoksen julkaisuja 4, Joensuun yliopisto. Joensuu University Press, Saarijärvi

- 2001.
- Parekh, Bhikhu: Between Holy Text and Moral Void. In Hall, Stuart; Held, David; McGrew, Tony (ed.), *Modernity And Its Futures*. Polity Press, Cambridge 1992, 323-325.
- Peltonen, Selene: *Kotouttamislain merkitys kotoutumisessa maahanmuuttajan näkökulmasta*. Työministeriön tutkimusraportteja 2004, julkaisematon.
- Peltonen, Selene: *Equality and Integration in Finnish Immigration Policy*. The Challenges of Immigration. 14-17 November 2002 in Hamburg. Conference Proceedings. www.baltic-migration.com.
- Povrzanovic Frykman, Maja: Challenges of belonging in diaspora and exile. An introduction. In Povrzanovic Frykman, Maja (ed.): *Beyond Integration. Challenges of belonging in diaspora and exile*. Nordic Academic Press, Falun 2001, p. 11-41.
- Rahkonen, Keijo: Mitä on tapahtumassa sosiaalipolitiikassa ja hyvinvointivaltiolle? 'Kolmannen tien sosiaalipolitiikasta'. Teoksessa Nurminen, Eija (toim.): *Sosiaalipolitiikan lukemisto*. Palmenia, Tampere 2000, s. 65-88.
- Rex, John: The concept of a multicultural society. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cornwall 1997, p. 205-220.
- Rinne, Risto; Kivirauma Joel (toim.): *Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä. Matala koulutus yhteiskunnallisen aseman määrittäjänä Suomessa 1800-1900-luvuilla*. Suomen kasvatustieteellinen seura, Turku 2003. Palmenia, Tampere 2000, s. 65-88.
- Robins, Kevin: Interrupting Identities. Turkey/Europe. In Hall, Stuart; du Gay, Paul (eds.), *Questions of Cultural Identity*. SAGE, London, 2000, p. 61-86.
- Robins, Kevin: Global Culture (Reading A). In Hall, Stuart; Held, David; McGrew, Tony (ed.), *Modernity And Its Futures*. Polity Press, Cambridge 1992, p. 317-320.
- Sabour, M'hammed: *Suomalainen unelma*. Joensuu University Press Oy, Saarijärvi 2000.
- Said, Edward W.: *Culture and Imperialism*. Vintage, London 1994.
- Sennett, Richard: *The Corrosion of Character. The personal Cosequences of Work in the New Capitalism*. Norton, New York 1999.
- Serkkola, Ari: *Somalia. Taival suvun ja valtion varjossa*. Sosiaali- ja terveysministeriö. VAPK-kustannus, Helsinki 1992.
- Sisäasiainministeriö: *Hallittu maahanmuutto ja tehokas kotoutuminen. Maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen toimikunnan mietintö*. Komiteamietintö 5, Sisäasiainministeriö. Edita, 1997.
- Smith, Anthony D.: Structure and persistence of ethnies. In Guibernau, Montserrat; Rex, John (eds.), *The Ethnicity Reader. Nationalism, Multiculturalism and Migration*. Polity Press, Cornwall 1997, p. 27-33.
- Smith, William L.: Ethnicity and Ethnic Groups. In Magill, Frank N. (ed.), *International Encyclopedia of Sociology*. Fitzroy Deaborn Publishers. Volume one 1-780/1995, p. 473-476.
- Spoonley, Paul: *Racism and ethnicity*. Oxford University Press, Auckland 1993.
- Tiilikainen, Marja: *Arjen Islam. Somalinaisten elämää Suomessa*. Vastapaino, Tampere 2003.
- Tiilikainen, Marja: *Äidin huolet, arjen kivut. Kärsimys, oireet ja strategiat Suomessa asuvien somalinaisten arjessa*. Lisensiaatin tutkielma. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, uskontotieteen laitos 1999.
- Tilastokeskus: *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 2002*. Väestö 2003:8. Tilastokeskus, Helsinki 2003.
- Valtonen, Kathleen: Cracking monopoly: immigrants and employment in Finland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27 (3)/2001, p. 421-438.
- Valtonen, Kathleen: *Pakolaisten kotoutuminen Suomeen 1990-luvulla*. Työhallinnon julkaisu 228. Työministeriö, Helsinki 1999.
- Virmasalo, Ilkka: *Perhe, työttömyys ja lama*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2002.

LIITE. Haastatteluiden teema-alueet

- Perhe ja koti
 - Ajanvietto perheessä
 - Kodin tavat
 - Suhde vanhempiin
 - Suhde omiin lapsiin
 - Avioliitto
 - Seurustelu
 - Juhlat
- Sosiaaliset suhteet
 - Suhteet somaleihin
 - Suhteet suomalaisiin
- Koulutus
 - Koulutus Somaliassa
 - Koulutus Suomessa
 - Tulevaisuuden toiveet
 - Sopeutuminen
 - Etniset erityispiirteet
- Työ
 - Työkokemus (Suomessa ja Somaliassa)
 - Suhde työhön
 - Tavat työelämässä
 - Sopeutuminen
 - Etniset erityispiirteet
- Kieli
 - Suhde somalin kieleen
 - Suhde suomen kieleen
- Uskonto
 - Suhde islamiin
 - Suhde kristinuskoon
- Suhde Somaliaan ja somalialaisuuteen
- Suhde Suomeen ja suomalaisuuteen